39353

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ADANA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN İNCELENMESİ VE ULUCAMİ ÇEVRESİ İÇİN KORUMA AMAÇLI BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Figen DURMUŞ KARAMAN

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 22 Haziran 1992

Tezin Savunulduğu Tarih : 10 Temmuz 1992

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Nur AKIN

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Doğan KUBAN

Prof.Dr.Zeynep AHUNBAY

TEMMUZ 1992

ÖNSÖZ

Bu tez ile tarihi kentsel alanlardaki potansiyel değerlerin saptanması ve bu değerlerin kullanım olanaklarının açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu yönde yürüttüğüm çalışmalarımda beni daima destekleyen ve değerli bilimsel eleştirileri ile yönlendiren hocam, Sayın Doç.Dr.Nur AKIN'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın Ç.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'nde göreve başladıktan sonra yürüttüğüm bölümleri için her türlü olanağı sağlayan Mimarlık Bölüm Başkanlığı'na, konu ile ilgili tüm ölçüm ve saptamalarda yardımcı olan eşim Serdar KARAMAN ile Ömer DURMUŞ, Süphan İPEK ve Murat İPEK'e de teşekkürlerimi iletmek isterim. Ayrıca arşivlerindeki "Eski Adana" fotoğraflarından yararlanmam konusunda yardımlarını esirgemeyen AFAD yöneticilerine de teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin konu ile ilgili çalışmalara faydalı olabilmesi dileğiyle.

İstanbul, 1992 Figen DURMUŞ KARAMAN

İÇİNDEKİLER

ÇİZİM LİSTESİ.....viii

ÖZET.....ix

SUMMARY.....x

BÖLÜM 1. GİRİŞ..... 1

BÖLÜM 2. ADANA'NIN TARİHİ GELİŞİMİ VE FİZİKSEL ÇEVRE DEĞERLERİNİN İRDELENMESİ..... 3

2.1 Geçmişten Bugüne Kentin Adı, Konumu Sınırları..... 3
2.2 Tarihsel Süreç İçinde Ekonomik, Sosyal ve Demografik Yapının Gelişimi..... 5
2.3 Mimari ve Kentsel Oluşum..... 12

BÖLÜM 3. ADANA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ..... 21

3.1 Adana'da Tarihi Dokunun Kentsel Ölçekte Konumu ve Fiziksel Özellikleri..... 21
3.2 Tarihi Kentsel Dokunun Günümüzdeki Durumunun İncelenmesi..... 24
3.3 Adana Geleneksel Konut Mimarisindeki Genel Planlama İlkeleri..... 28

3.3.1 Planlar..... 29
3.3.2 Cepheler..... 31
3.3.3 Mimari Ögeler..... 32

3.4 Geleneksel Konutların Plan ve Cephe Özelliklerinin Tipolojik Analizi..... 37

BÖLÜM 4. TARİHİ DEĞERLERİNİ KORUYARAK YAŞATILMASI VE GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN BİR BÖLGE OLARAK ULUCAMİ ÇEVRESİ..... 38

4.1 Ulucami Çevresinin Adana'ya Bağlı Olarak Gelişimi ve Kentsel Konumu..... 38
4.2 Seçilen Tarihsel Alanın Fiziksel Özelliklerinin İrdelenmesi..... 38

4.2.1 Çalışma Alanının Sınırlarının Belirlenmesi..... 42
4.2.2 Sokak Oluşumları, Parseller ve Yapıların Arsa İçi Konumları..... 43
4.2.3 Yapıların Kat Adetleri ve Yapım Sistemleri..... 44
4.2.4 Arazi Kullanımı..... 44
4.2.5 Mülkiyet ve Tescil Durumu..... 45

4.3 Seçilen Alanda Mimari ve Mekansal Tespitler..... 45

4.3.1 Bölgedeki Geleneksel Konutlarda Mimari ve Mekansal Tespitler..... 45
* Plan ve Cephe Özellikleri..... 45
* Yapım Sistemleri..... 47

4.3.2 Bölgedeki Anıtsal Yapıların Tek Yapı Ölçeğinde İncelenmesi..... 47

4.4 Bölgedeki Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapının irdelenmesi..... 47

BÖLÜM 5. ULUCAMİ ÇEVRESİNİN KORUNARAK YAŞATILABİLMESİ İÇİN ÖNERİLER..... 49

5.1 Koruma Amaçlı Genel İlkeler..... 49
5.2 Bölgede Uygulanacak Mimari İlkeler ve Yeni Yapılaşma Koşulları..... 51
5.3 Yeni Kullanım Önerileri, Müdahale Biçimleri..... 53
5.4 Örgütlenme İlkeleri ve Finans Kaynaklarının Belirlenmesi..... 58

BÖLÜM 6. SONUÇ..... 60

KAYNAKLAR..... 61

EKLER..... 68

Ek A 2. Bölüm ile İlgili Şekiller 68

Şekil A.1 1890'larda Adana
Şekil A.2 Adana, 1983'ten önceki sınırları ve İlçeleri
Şekil A.3 Bizanslılar Dönemi'nde Adana
Şekil A.4 Adana'nın Müslümanların eline geçmesinden sonraki görünümü (Langlois'dan).
Şekil A.5 İbrahim Paşa'nın askerlerini Taşköprü önlerinde gösteren gravür (Langlois'dan).
Şekil A.6 Kanuni ile birlikte Irak seferine çıkan Mestanzade Nasuh'un gözü ile Adana
Şekil A.7 Hasan Kethuda Camisi
Şekil A.8 Tahtalı Cami
Şekil A.9 Mestan Hamamı
Şekil A.10 Yeni Cami'nin 19. yüzyıl sonlarındaki durumu
Şekil A.11 Günümüzde, restorasyon çalışmaları sürdürülen Yeni Hamam
Şekil A.12 19. Yüzyıl sonlarında Adana'da bir sel baskını
Şekil A.13 Büyük Saat Kulesi
Şekil A.14 20. Yüzyıl başlarında Bahri Paşa Çeşmesi
Şekil A.15 Hükümet Konağı'nın 20. yüzyıl başındaki durumu
Şekil A.16 20. Yüzyıl başında, Seyhan Nehri kıyısındaki yalı kahveleri (Leon Abazyan'dan)

Şekil A.17 20. Yüzyıl başında Seyhan Nehri kıyısındaki konaklar
Şekil A.17 20. Yüzyıl başında Kız Öğretmen Okulu
Şekil A.19 20. Yüzyıl başlarında İstasyon Binası
Şekil A.20 Tepebağ Ortaokulu
Şekil A.21 Belediye Mezbahası
Şekil A.22 H.Jansen İmar Planı
Şekil A.23 İskân Gelişmesi
Şekil A.24 Konut Durumu

Ek B 3. Bölüm ile İlgili Şekiller..... 83

Şekil B.1 20. Yüzyıl başında Seyhan Nehri kıyısına inşa edilen konaklar
Şekil B.2 20. Yüzyıl başlarında Adana kent dokusundaki pazar yeri
Şekil B.3 Tepebağ'daki dar ve eğimli sokaklar
Şekil B.4 Tepebağ'ın mevcut kentsel dokusu
Şekil B.5 Kayalıbağ Mahallesinde, Seyhan Nehri kıyısındaki konaklar
Şekil B.6 Kayalıbağ Mahallesinin mevcut kentsel dokusu
Şekil B.7 Alemdar Cami ve Yeni Hamam
Şekil B.8 Türkocağı Mahallesi'nin mevcut kentsel dokusu
Şekil B.9 Tepebağ Mahallesi'ndeki betonarme yapılar
Şekil B.10 Kayalıbağ Mahallesi'ndeki yüksek betonarme yapılar
Şekil B.11 Düz toprak damı, çinko çatıya dönüştürülmüş bir konut örneği
Şekil B.12 Türkocağı Mahallesi'nde, kargir olarak inşa edilmiş bir sivil mimarlık örneği
Şekil B.13 Suphi Paşa Konağı
Şekil B.14 Cephesi silmelerle zenginleştirilmiş bir sivil mimarlık örneği
Şekil B.15 Ulucami Mahallesi'nden çok katlı bir sivil mimarlık örneği
Şekil B.16 Sarıyakup Mahallesi'nden bir sıra konutlar örneği
Şekil B.17 Türkocağı Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneği
Şekil B.18 Türkocağı Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin giriş kapısı
Şekil B.19 Sarıyakup Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin giriş kapısı
Şekil B.20 Kayalıbağ Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin pencere parmaklıkları
Şekil B.21 Sarıyakup Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneği

Ek C Tarihi Kentsel Dokudaki Çalışma Alanı ve Mahalle Sınırlarını Gösteren Plan 94

Ek D İncelenen 50 Adet Geleneksel Konutun Plan ve Cephe Krokileri 95

Ek E Protokol Alanı Sınırlarını Gösteren Plan..... 146

Ek F 1990 Yılında Tescillenen Konutların Listesi.. 147

Ek G 1992 Yılında Tescillenen Konutların Listesi.. 151

Ek H Adana Geleneksel Konutları Plan Tipolojisi... 152

Ek I Adana Geleneksel Konutları Cephe Tipolojisi.. 153

Ek J 4. Bölüm ile İlgili Şekiller..... 154

Şekil J.1 Adana Ulucami
Şekil J.2 Ulucami'nin yanında yer alan türbe
Şekil J.3 Harem Dairesi ve Tuz Hanı
Şekil J.4 Tuz Hanı'nın günümüzdeki durumu
şekil J.5 Ulucami Medresesi'nin Kuzey Cephesi
Şekil J.6 Büyük Saat Kulesi
Şekil J.7 Emniyet Müdürlüğü Binası
Şekil J.8 Cuma Fakıh Mescidi
Şekil J.9 Çarşı Hamamı giriş kapısı
Şekil J.10 Irmak Hamamı
Şekil J.11 İnkılap İlkokulu
Şekil J.12 Kız Lisesi
Şekil J.13 Abidinpaşa Caddesi'nde rastlanan kale kapısı temeli

Ek K Çalışma Alanındaki Anıtsal Yapılar İçin..... 161
Hazırlanan Anıt Fişleri

Ek K1 Ağca Mescit Anıt Fişi
Ek K2 Küçük Mescit Anıt Fişi
Ek K3 Harem Dairesi Anıt Fişi
Ek K4 Selamlık Dairesi Anıt Fişi
Ek K5 Çarşı Hamamı Anıt Fişi
Ek K6 Ulucami Anıt Fişi
Ek K7 Ulucami Türbesi Anıt Fişi
Ek K8 Ulucami Medresesi Anıt Fişi
Ek K9 Cuma Fakıh Mescidi Anıt Fişi
Ek K10 Irmak Hamamı Anıt Fişi

Ek L Sosyal Anket Örneği..... 202

Ek M Sosyal Anket Sonuçları Değerlendirmesi..... 206

Ek N Bölgenin Sınırlarının Onaylı İmar Planında... 221
Gösterimi

Ek O 5. Bölüm ile İlgili Şekiller..... 222

Şekil O.1 Ulus Caddesi'nde yeralan tarihi kapılardan biri
Şekil O.2 Harem Dairesi'nin yanında yeralan dükkanlar
Şekil O.3 72. Sokak'taki 73 numaralı yapının yapının önceki durumu
Şekil O.4 Aynı yapının yıkıldıktan sonraki durumu
Şekil O.5 Ulucami Medresesi'nin girişinde yeralan çeşmeler ve umumi WC

Şekil 0.6 Harem Dairesi'nin batı cephesindeki, sonradan kapatılmış olan yarım sivri kemerli giriş
Şekil 0.7 Harem Dairesi'ndeki dehlizin içine sonradan inşa edilmiş olan umumi WC
Şekil 0.8 İnkılap İlkokulu
Şekil 0.9 70. Sokak'taki 4 numaralı yapının doğu cephesi
Şekil 0.10 70. Sokak'taki 4 numaralı yapının giriş kapısı
Şekil 0.11 70. Sokak, 6-8 numaralı yapının ön cephesi
Şekil 0.12 70. Sokak, 6-8 numaralı yapının cephesinden detay
Şekil 0.13 70. Sokak, 15 numaralı yapının avlu cephesi
Şekil 0.14 70. Sokak, 15 numaralı yapının 70. Sokak cephesi
Şekil 0.15 70. Sokak, 16 numaralı yapının ön cephesi
Şekil 0.16 70. Sokak, 16 numaralı yapının yan cephesi
Şekil 0.17 70. Sokak, 16 numaralı yapının giriş kapısı
Şekil 0.18 72. Sokak, 65-67-69 numaralı konutun ön cephesi
Şekil 0.19 72. Sokak, 65-67-69 numaralı yapı ve çevresinin 1960'lardaki durumu
Şekil 0.20 70. Sokak, 65-67-69 numaralı yapı ve çevresinin günümüzdeki durumu
Şekil 0.21 70. Sokak, 67 numaralı yapının kapısı
Şekil 0.22 77. Sokak, 6 numaralı yapının, 72. sokak cephesi
Şekil 0.23 77. Sokak, 6 numaralı yapının ön cephesi
Şekil 0.24 77. Sokak, 6 numaralı yapının giriş kapısı
Şekil 0.25 Abidinpaşa Caddesi, 94 numaralı yapı ve çevresi
Şekil 0.26 Abidinpaşa Caddesi, 94 numaralı yapının 77. Sokak cephesi
Şekil 0.27 73. Sokak, 37 numaralı yapı
Şekil 0.28 73. Sokak, 37 numaralı yapı
Şekil 0.29 71. Sokak, 15 numaralı yapı
Şekil 0.30 71. Sokak, 15 numaralı yapı
Şekil 0.31 71. Sokak, 58 numaralı yapı
Şekil 0.32 71. Sokak, 36 numaralı yapı
Şekil 0.33 71. Sokak, 36 numaralı yapı
Şekil 0.34 70. Sokak, 21 numaralı ylapı
Şekil 0.35 70. Sokak, 21 numaralı yapının çıkmaz sokak cephesi
Şekil 0.36 70. Sokak, 21 numaralı yapının 70. Sokak cephesi
Şekil 0.37 72. Sokak, 56 numaralı yapı
Şekil 0.38 Abidinpaşa Caddesi, 100 numaralı yapı

ÖZGEÇMİŞ.....244

ÇİZİM LİSTESİ

Pafta 1	Tuz Hanı Çarşısı Planı
Pafta 2-4	Selamlık Hamamı Planı, Kesit ve Görünüş Rölövesi
Pafta 5-7	Selamlık Hamamı Restorasyon Plan, Kesit ve Görünüşü
Pafta 8	Çalışma Alanı Sınırları ve Bölgedeki Tarihi Yapıları Gösteren 1/1000 Ölçekli Plan
Pafta 9	Kat Adedi ve Yapım Sistemlerini Gösteren 1/1000 Ölçekli Plan
Pafta 10	Arazi Kullanımını Gösteren 1/1000 ölçekli Plan
Pafta 11	Mülkiyet ve Tescil Durumunu Gösteren 1/1000 Ölçekli Plan
Pafta 12-21	Çalışma Alanı Sınırlarında Yeralan Geleneksel Konutların 1/100 Ölçekli Plan Çizimleri (Mevcut Durum)
Pafta 22	Çalışma Alanı için 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Öneri Planı
Pafta 23-32	Çalışma Alanı Sınırlarında Yeralan Geleneksel Konutların 1/100 Ölçekli Plan Çizimleri (Öneri).

ÖZET

Adana'daki tarihi kentsel alanların büyük bölümünün yokolduğu, günümüze kadar ulaşabilen alanlarda ise önemli bozulmaların bulunduğu görülmektedir.

Değişen sosyal statüleri, yetersiz teknik donatıları ve bozulan fiziksel yapıları ile, yükselen arsa değerlerine karşı koyamayan geleneksel konutlar birer birer yokolurken, anıtsal yapılar da hatalı onarımlar ve ekler ile özgünlüklerini büyük ölçüde kaybetmektedirler. Bu tez ile Adana' daki geleneksel konutların genel özelliklerinin saptanmasına ve tarihi kentsel alanların korunabilmesi amacı ile potansiyel değerleri ve yeniden kullanım olanaklarının açığa çıkarılmasına çalışılmıştır.

Tezin 1. Bölümünde, çalışmanın belirlenen amaç doğrultusundaki kapsamı ve yöntem tanımlanmıştır.

2. Bölümde, Adana kentinin tarihsel süreç içinde gelişimi irdelenmiş, kentteki mimari ve kentsel oluşum tarih öncesi dönemlerden başlanarak kısaca özetlenmiştir. Bu bölümde özellikle kente önemli mimari eserler kazandıran Ramazanoğulları Beyliği Dönemi'ndeki ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki gelişmelere ağırlık verilmiştir.

3. bölümde ise, öncelikle Adana'daki tarihi kentsel alanların sınırları belirlenmiş ve kent ölçeğinde fiziksel özellikleri saptanmıştır. Tarihi alanların ve geleneksel konutların günümüzdeki durumları araştırılmış, seçilen 50 örnek konutta yapılan çalışmalar sonucu, Adana geleneksel konut mimarisindeki genel planlama ilkeleri ortaya konmuştur. Ayrıca konutların plan ve cephe özellikleri de tipolojik bir analizle belirlenmiştir.

4. Bölümde, tez kapsamında uygulama alanı olarak seçilen Ulucami çevresindeki tarihi dokunun fiziksel ve sosyo-kültürel yapısı saptanmıştır. Ayrıca bölgede mimari ve mekansal tespitler yapılarak, bölgedeki tarihi konutlar ve anıtsal yapılar belgelenmiştir.

5. Bölümde, bölge için koruma amaçlı kararlar geliştirilmiş ve yaşayarak korunan bir çevre olabilmesi için öneriler getirilmiştir.

SUMMARY

A STUDY ON TRADITIONAL HOUSING IN ADANA AND A SUGGESTION FOR PRESERVATION AT ULUCAMİ DISTRICT

Today it can easily be seen that the old part of Adana is almost disappeared and the number of the traditional houses are decreasing day by day. The old houses are getting lesser and lesser because of the increase in urban land values and changes in life standards. They have inadequate technical structures, spoilt physical structures and lost social statutes. Their owners usually left them and they don't want to repair these old houses. They want to build 5 or 6 storied concrete buildings instead of these buildings.

With this research it is aimed to determine the general characteristics of the traditional houses in Adana and to reveal their potential values. The main focus of this thesis is to determine the architectural characteristics of the monumental buildings and the traditional houses at Ulucami district and to preserve them with their dynamic use. Within this main theme, in the first chapter, the scope and the orientation of the thesis is described.

In the second chapter the historical development of Adana is examined. During the process of its development, different names were given to the city and its borders changed from time to time. At all periods of time, Adana had been an important city as a crossing point between Anatolia and Mesopotamia. During the Roman time it had been developed city and a cultivated commercial centre at the region. The most important development of the city was seen at the period of Ramazanoğulları, who owned the state in 16 th century. At this period of time Adana had been a developed city. After this period of time, when the city was governed by Ottoman Empire, no considerable development could be seen in Adana till the beginning of 20 th century. In 20 th century the city began to grow due to the agricultural and industrial development which make the economy active. It is seen that the elaborate houses with 2 or 3 stories were built at this period of time as a result of this development.

In the second chapter the architectural and urban development of the city are examined. "Taşköprü" is the still standing sample of the architectural development of the Roman time. It is seen that the period of Ramazanoğulları is the time that a lot of monumental buildings had been built. Mosques, madrasahs, shops and baths are some of these public buildings which were built at this period. Ulucami is the most considerable monumental building of this period.

There aren't enough publications and knowledge about the architectural development of the city in 18 th and 19 th centuries. We can only learn some details from the notes of travellers who visited Adana in these centuries. In these centuries, it is seen that Adana was not a cultivated city and the urban development of the city had been stopped.

The traditional houses which are still standing are generally the samples that had been built at the beginning of 20 th century. In the second chapter, the architectural and urban formation of the period of time, between 1900 and 1940 are also examined in a large scope, too.

In the third chapter the main characteristics of traditional Adana houses had been examined. After the location of the historical urban site in today's Adana is determined; 50 old houses are selected from the different districts as the samples of traditional Adana houses, and theirplan types and facade types had been examined. These houses are generally built on little pieces of land disorderly. They are directed to north-south, in order to benefit from the sunlight and the breeze. They usually have little courtyards which take place at the southern side of the houses.

Typical Adana houses are usually modest and 2 storied but there are also huge and 3 storied samples with "yazlık"s at the top story, too. The front facades of the traditional houses are plain with massive brick constructed ground floors and "hımış" constructed second floors. Although the ground floors have less windows, there are a lot of windows on the upper floors and these windows have a proportion of 1/2. The rooms of the upper floors are directed to the streets with "balkon"s and "çıkma"s. The elaborate arched doors are dominant architectural elements at the facades of the houses. These doors are first opened to "taşlık"s and then the courtyards. The ceilings of the "taşlık"s are generally built very high even if there is a gallery or winter story of the house. The ground floors of the houses are usually used for storage. In general, kitchens and

toilets are on this floor, too. The stairs which goes up to the upper stories of the houses take place in the courtyards. The rooms and the "sofa"s are in the upper stories and "sofa"s are in the upper stories and "sofa" is the main place of these stories.

The location of "sofa" usually determines the plan type of the house. We can specify the plan types of the houses in two groups according to the "sofa"s. One of hem is "the houses with inner "sofa"s and the other is " the houses with outer "sofa"s. In the type of houses with outer "sofa"s, the interior spaces are usually opened to the half opened "sofa"s. The inner "sofa"s are generally longitudinal, closed spaces with rooms at two opposite sides.

Tepebağ, which is an archeological site, is also the most kept part of the old city. There are modest samples of traditional houses which are still standing and old street formations do still partly exist. Kayalıbağ has magnificient houses wih 2 or 3 stories at the shore of Seyhan River. But the part of Kayalıbağ which is near to Tepebağ is the district wih 2 storied, modest houses.

The samples at Ulucami district are usually special samples most of which have 3 stories and "yazlık"s. In general these houses have no courtyards. We can also say that the historical urban site character of Sarıyakup still exists, too. Most of the traditional houses at this district are modest samples with 2 stories and courtyards. Türkocağı, Hurmalı and Kuruköprü have a different architectural formation due to the cultural diversity of the minority groups that lived at these districts.

In the fourth chapter the historical development of Ulucami district, which is choosen as the study area, is examined. After this, the location and the present conditions of the district is determined. Ağca Masjid (Ağca Mescit), Ulu mosque (Ulu Cami) and its tomb, Ulucami Madrasah (Ulucami Medresesi), Tuz Bazaar (Tuz Hanı), Wifehood Palace (Harem Dairesi), Çarşı Bath (Çarşı Hamamı), the Covered Bazaar (Kapalı Çarşı) and the old shops, Bakımoğlu Masjid (Bakımoğlu Mescidi), Cuma Fakıh Masjid (Cuma Fakıh Mescidi), The Big Clock Tower (Büyük Saat Kulesi), the school which was built at the beginning of 20 th century and 13 traditional houses are the historical buildings that take place at Ulucami district. The monumental buildings are examined and reports about them are given.

The buildings, in the study area, differ from each other with the building systems, the building materials, the heights and the largeness of the parcels. All of the 13 traditional houses are registered by the "Commission for the Preservation of Immovable Cultural and Natural Heritage" but none of them can be kept in good conditions. At the district, the monumental buildings still constitute a living commercial center.

The traditional houses in this district have 2 or 3 stories and most of them have no courtyards. Most of them are the samples with inner "sofa"s. These samples usually have balconies and "yazlık"s at the top story. Their construction system is the massive brick construction in the ground floor and half-timber (hımış) in the upper stories. The elaborate front doors, the "cumba"s and the eaves are the dominant architectural elements of the facades.

The social structure of the inhabitants of the choosen area is examined by making interviews with them. From the results of these interviews, we can determine that most of the people who live in traditional houses are tenants with low rents. These houses are usually divided into parts and they are rent to poor people. This kind of divisions and additions all cause the traditional houses to loose their originality and aesthetic values. The houses are usually left by their owners and these people don't want their houses to be preserved. They usually are not interested in the cultural and aesthetic values of these old houses.

In the fifth chapter, there are some suggestions for revealing the potential values of the historical urban site and possibilities for the re-use of the monumental buildings and the traditional houses.

For this aim general planning decisions are taken in order to preserve the characteristics of this area, at Ulucami district and the traditional houses that take place at this district. There are some propositions to re-arrenge the traffic in Ali Münif Yeğenağa Street. It is also suggested to increase the pathways while decreasing the motorways. It is aimed to increase the green areas at the district, too.

For the new housing areas some limitations are brought, too. The height of the newly constructing buildings, the building materials that can be used in these buildings and the formal characteristics of them are generally limited in order to obtain a formal continuity with the old and to prevent a contradictory architectural formation at the district.

The are also some functional suggestions in order to make the site a living urban space. The district is suggested as a commercial center between the residential areas such as Tepebağ and Sarıyakup. Some of the houses are suggested as lodgings which would be used by students and some of them are suggested to be studios, cafes, bars and little restaurants. One of the houses is suggested to be arranged as "Teacher's House". Some houses are left as residential buildings which would be used by their owners. Ulucami Madrasah is proposed such a Fine Arts Studio which would be dependent to the university. The buildings that are contradictory with the surrounding and the buildings which are in bad condition are suggested to be knocked off.

The historical buildings are usually suggested to be repaired; restorations and reconstructions are not offered to preserve these buildings.

There are some suggestions for the organization and finansing of the preservation purposeful studies and works. The financial and technical help of he Çukurova University is suggested for the preservation aimful studies.

For the preservation of the historical urban sites, first of all, the decisions of the zoning and and construction plans must not be contradictory with the decisions of the plans which aim preservation. The people must be educated about the preservation of the traditional houses and the way to use them in active life. The people who are living in the traditional houses must accept the decisions for preservation and they must be organised in order to take part in these studies and works. The organization of the habitants and the must be continuous in order to make the houses stand for years of time.

BÖLÜM I.GİRİŞ

Adana'nın tarih boyunca önemli bir yerleşim alanı olduğu bilinmesine karşın, kentte erken dönemlere ait yapılara pek rastlanamamaktadır. Bunda kentin bir geçit noktasında konumlanması ve sürekli istilalara uğramasının yanısıra Adana' da düzenli bir yerleşik yaşamın ancak ortaçağdan sonra başlamış olmasının da payı olduğu düşünülebilir. Kentte günümüze ulaşabilen en eski yapılar Bizans dönemi yapısı olan Taşköprü ve Ramazanoğulları Beyliği döneminden kalmış olan birkaç yapıdır. Tümü aynı bölge içinde yeralan bu yapılar, kent bütününde önemli bir tarihi kentsel alan oluşturmaktadır. Bu yapıların çevresinde oluşan ticari merkezdeki canlılığının günümüzde de devam ettiği, buna karşın bölgede yeralan anıtsal yapıların ve görkemli konutların hızla bozulduğu ve yokolduğu görülmektedir. Bu tez, Ulucami çevresinde yeralan bu tarihsel dokunun korunarak yaşatılabilmesi için bir ön çalışma niteliği taşımaktadır.

Ulucami çevresinde yeralan konutlar, uygulanan planları ile yerel mimarideki ana planlama ilkelerini yansıtırken, sahiplerinin sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak,ölçeklerinde görülen büyüme ile kentin diğer bölgelerindeki örneklerden farklılıklar göstermektedirler. Bu ana ilkelerin ve farklılıkların saptanabilmesi ve tarihi kentsel alanların sınırlarının belirlenebilmesi amacı ile bir çalışma yapılarak, Adana geleneksel konut mimarisindeki gelişim irdelenmiştir.

Bölge ile ilgili olarak geliştirilen koruma kararlarında, Tepebağ ve Sarıyakup mahallelerinin de koruma-değerlendirme çalışmaları kapsamında ele alınacağı düşünülerek, Ulucami çevresinin,bu iki konut alanı arasında ticari merkez özelliğini devam ettirmesi tasarlanmıştır. Ayrıca bu merkezde yaşama, eğlence ve dinlenme alanları da düzenlenerek,

mevcut değerlerin de kullanılması ile aynı zamanda sosyal ve kültürel bir merkez olması da amaçlanmıştır. Bu şekilde tarihsel alanın günün tüm saatlerinde yaşayan bir bölge oluşturması düşünülmüştür. Bölgede düzenlenecek yeşil alanlar da, kentin tarihi merkezindeki yeşil alan potansiyelini oluşturacaktır.

BÖLÜM 2. ADANA'NIN TARİHİ GELİŞİMİ VE FİZİKSEL ÇEVRE DEĞERLERİNİN İRDELENMESİ

2.1 GEÇMİŞTEN BUGÜNE KENTİN ADI, KONUMU, SINIRLARI

*Adı: Çukurova'nın yazılı tarih öncesine dayanan bir yerleşim bölgesi olduğunun bilinmesine karşın, Adana'nın kimler tarafından kurulduğu konusunda kesin bilgiler yoktur. Bizans tarihçilerinden Etien'in rivayetine göre Gök tanrısı Uranus'un oğulları Adanus ile Sarus, Tarsuslularla yaptıkları savaş sonunda Adana'yı kurmuşlar, kente "Adanus", yanıbaşında akan nehre de "Sarus" adını vermişlerdir. Boğazköy kazılarında bulunan Eti metinlerinde Adana'dan "Uru Adania" olarak bahsedilmektedir [1]. Adana'da, Karatepe mevkiinde bulunan Eti-Fenike hiyeroglifinin çözümlenmesi ile de "Adana" adının M.Ö. 8. yüzyıldan beri bilindiği ortaya çıkmıştır[2].

Büyük İskender'in ölümünden sonra Selefkilerin eline geçen Adana'nın, "Antiochia ad Sarum" olarak isimlendirilen kent olduğu ve bu adın Selefkilerden Antiochus Epiphanes IV. tarafından verildiği sanılmaktadır[3].

1889'da Adana'da görev yaparken bölgenin tarihi üzerine araştırmalarda bulunan Karçılzade Süleyman Şükrü Bey, Seyahat-ül Kübra adlı kitabında, Adana'nın ilk adı olan "Batana"nın, İslamiyetten sonra "Adana"ya çevrildiğini yazmaktadır. Adana vilayetinin adının, eski yazmalarda ve fermanlarda ise "Erdene", "Edene", "Ezene" ve "Azana" şeklinde kullanıldığı görülmektedir[4]. 1873 tarihinde, Vali Mahmut Nedim Paşa tarafından yayınlanan bir genelge ile vilayetin adı "Adana" şeklinde değiştirilmiş ve resmi yazışmalarda "Atana" olarak yazılıp, "Adana" olarak okunmaya başlamış ve bu kullanım Latin harflerinin kabulüne kadar devam etmiştir[5].

1934'te Adana ilinin adı "Seyhan" olarak değiştirilmiş, fakat 1956'dan sonra tekrar "Adana" adı kullanılmaya başlanmıştır[6].

*Konumu, Sınırları: Çukurova Bölgesi dağlarla ve denizle çevrili ovalardan meydana gelmiştir. Boğazköy'de bulunan tabletler ve bölgede yapılan kazılar, Çukurova'nın yazılı tarih öncesinden beri çeşitli toplumların yerleştiği bir bölge olduğunu göstermektedir[7]. Tarih boyunca en önemli göç yollarından birinin de buradan geçtiği görülmektedir[8]. Anadolu'dan, Gülek boğazını geçerek güneye inen bu yol, o zamanlar deniz kenarında bir liman olan Tarsus'a varıyor, sonra Suriye'ye gitmek üzere Adana'nın bulunduğu yere ulaşıyordu. Adana'nın,ilk çağlardan beri önemi artan, Balkanları ve Anadolu'yu, Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan bu yolun bir konak yeri olarak, Seyhan Nehri'nin en uygun geçit noktasında konumlandığı görülmektedir[9]. Ayrıca güvenlik önlemleri alınması bakımından burada küçük bir tepenin bulunmasının da, kentin bu noktada kurulmasında rol oynadığı düşünülmektedir[10].

Osmanlı döneminde ise, Halep vilayetine bağlı bir sancak olan Adana kenti , Pozantı ile Toprakkale'yi birleştiren çizginin güneyinde kalan topraklardan oluşmaktaydı[11]. 17. yüzyıl sonlarında Çukurova'daki göçebe Türkmenler, Padişah II. Süleyman tarafından zorunlu iskana tabii tutulunca yerleşilecek diğer ilçelerle birlikte Adana'nın da sınırları belirlenmiştir[12].

19. yüzyıl başlarında Karataş, Misis, Yersuvat, Sırkıntı ve Canip Şehir olmak üzere 5 bucağı bulunan Adana sancağı [13],daha sonra çeşitli zamanlarda Konya, Malatya, Şam, Halep ve Kıbrıs'a bağlı bir yerleşim birimi olarak yönetilmiştir. Adana, 1867'de bağımsız bir Osmanlı vilayeti haline getirilmiş[14], İçel ve Kozan sancakları da Adana vilayetine bağlanmıştır. Bu dönemde Adana sancağının ilçelerini Adana, İçel, Cebelibereket, Karaisalı, Tarsus, Mersin'in oluşturduğu ve Adana ilçesinin 1918'deki Fransız işgaline kadar sancağının merkez ilçesi olarak kaldığı görülmektedir[15] (Şekil A.1).

20. yüzyıl başında ulaşım açısından oldukça önemli bir konumda olan Adana, Sis-Feke, Misis-Yersuvat, Osmaniye-Maraş ve İskenderun-Halep gibi önemli kervanyollarının başlangıç noktasını oluştururken [16], 1914-1918'de, I. Dünya Savaşı yıllarında, Toros ve Gavurdağı tünellerinin açılmasıyla da bir taraftan Konya üzerinden İstanbul'a, diğer taraftan da Halep üzerinden Suriye'ye demiryolu ile bağlanmıştır [17]. 18 Aralık 1918'de Fransız işgali altına giren Adana il merkezi, 15 Ağustos 1920'de Kurtuluş Savaşı güçleri tarafından Pozantı'ya taşınmış, 1921'de işgal kalktıktan sonra, Adana yeniden vilayet merkezi olmuştur [18].

1923'te, Mersin ile Silifke, Adana'dan ayrılarak, İçel ili kurulmuştur. 1926'da da, 1923'te kurulan Kozan vilayeti, ilçe olarak Adana'ya bağlanmıştır. 1933'te, 1923'te Adana'nın doğusunda kurulmuş olan Cebelibereket vilayeti kaldırılmış, bu vilayetin merkezi olan Osmaniye ile ilçeleri Ceyhan, Bahçe ve Dörtyol, Adana'ya; İslahiye de, Maraş'a bağlanmıştır. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla Payas ve Dörtyol, Seyhan ili sınırlarından çıkarak Hatay'a bağlanmıştır [19].

Son yillarda bulunduğu bölgede merkez rolü oynayan Adana'nın ilçeleri Bahçe, Ceyhan, Feke, Karaisalı, Karataş, Kadirli, Kozan, Yumurtalık, Tufanbeyli(Mağara), Osmaniye, Pozantı ve Saimbeyli iken (Şekil A.2), 1983'te Düziçi ilçesinin kurulmasıyla Adana ilinin ilçe sayısı 13 olmuştur. 1986 yılında da kentin, idari bakımdan ikiye ayrılması ve Seyhan Nehri'nin batısında kalan bölümünde Seyhan, doğusunda kalan bölümünde de Yüreğir ilçelerinin kurulması ile ilçe sayısı 15'e çıkmıştır.

2.2 TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE EKONOMİK, SOSYAL VE DEMOĞRAFİK YAPININ GELİŞİMİ

Çukurova'da ilk yerleşmenin neolitik dönemde görüldüğü, M.Ö. 3100 yıllarında Bronz Çağına girildiğinde de ürün veriminin yükseldiği ve kentlerde nüfusun arttığı bilinmektedir [20].

Çok eski çağlardan beri aralıksız iskana sahip olan Adana' nın, Seyhan Nehri kıyısında kurulduğu ve bu nehrin bir zamanlar önemli bir liman olan Karataş Dörtdirekli harabesinin batısından denize döküldüğü düşünülürse, kentin Orta Anadolu ile Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır arasında ne kadar önemli bir rol oynamış olacağı iyice belirlenmektedir[21].

Kültepe ve Boğazköy'de bulunan yazılı tarih öncesine ait tabletlerden anlaşıldığına göre, M.Ö. 1900'lerde Çukurova'nın doğusunda Luviler, batısında da Arzava Krallığı bulunmaktaydı. Luvilerin Asur ticaret kolonilerine bağlı oldukları; Arzava Krallığı'nın, Mısır ile sıkı ilişkiye girmesi ile de Çukurova'da paranın kullanılmaya başlandığı ve yazının yaygınlaştığı görülmektedir. Daha sonra Hititlerin Arzava'yı ele geçirerek Hitit Federasyonuna bağladığı, Luvilerin yaşadığı yerlere de, M.Ö. 1500 dolaylarında Kizvatna Krallığı'nın yerleştiği bilinmektedir[22]. Bir süre sonra Kizvatna'nın da Hitit Krallığı'na bağlanması ile, ticaret yolu üzerinde önemli bir uğrak olan Adana, Hitit Krallığı'nın sınırları içinde kalmıştır.

Hititlerin M.Ö. 1200'lerde çöküşünden sonra, Çukurova'da M.Ö. 713'e kadar Kue Krallığı yaşamış, daha sonra bölge 663'e dek Asur egemenliğinde kalmıştır. Hititler döneminde önemli gelişmelerin görüldüğü bölgede, Asur egemenliği sırasında da Hitit kültürü varlığını sürdürmüştür. Asur egemenliğinin zayıflaması ile Kilikyalıların bağımsız bir krallık kurduğu fakat zamanla bu krallığın bir Pers satraplığına dönüştüğü görülmektedir[23].

M.Ö. 621-333 yıllarında önemli bir satraplık haline gelen Kilikya, Makedonyalı Büyük İskender'in, M.Ö. 333'te Perslere karşı elde ettiği zaferden sonra M.Ö. 312 tarihine kadar Makedonya egemenliğinde kalmış, daha sonra da Selökid Krallığı'na katılmıştır.

M.Ö. 190 yılında Romalılara geçen Çukurova Bölgesi, M.Ö. 178'de Akdeniz korsanlarının yönetimi altına girdiyse de[24],

M.Ö. 12 yılında Romalıların, Çukurova'daki egemenliklerini kesinleştirdikleri görülmektedir[25]. Roma'nın önde gelen besin depolarından biri olan bölge, hızlı bir gelişme göstermiş ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde zenaatin ve doğu ülkeleri ile yapılan ticaretin canlanması ipek yolu üzerinde bulunan Adana'nın önemini artırmış, ipekli kumaş dokumacılığı, ekonomik yapıda değişikliklere yol açmıştır[26].

Roma'nın M.S. 395'te ikiye bölünmesinden sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun, 10. yüzyıla kadar dönem dönem Çukurova' daki egemenliğini koruduğu görülmektedir (Şekil A.3).

Adana ovaları 5. yüzyıl sonlarından itibaren önce İran Sasani Devleti'nin, sonra da Avarların tehdidi ile karşılaşmıştır. 651'de Emeviler tarafından fethedilerek İslam egemenliğine geçen Çukurova'da, Emevilerden sonra yönetime gelen Abbasilerin egemenliği de 9. yüzyıl sonlarında çözülmeye başlamıştır[27] (Şekil A.4). Bu dönemde bölgeye, uç beyliği görevi yapan Türkmenlerin yerleştirildiği, ancak 950-965 yılları arasında devam eden Bizans akınlarından büyük zarar gören ovada kıtlıklar birbirini izleyince, bölgede yaşayanların büyük kitleler halinde Suriye'ye göçettiği[28], 965 yılında da Adana ovalarının tümünün yeniden Bizans egemenliğine geçtiği görülmektedir[29].

1082'de bölgeyi ele geçiren Anadolu Selçukluları da 1092'ye dek merkezi yönetimden yoksun kalmış ve Ermenilerin elinde bulunan ovanın pek çok yerini yağmalamışlardır. 1097'deki Haçlı Seferleri ile, Çukurova Bölgesi'ndeki Selçuklu egemenliğinin sona erdiği görülmektedir[30]. 12. yüzyılda, bir aralık Konya Selçuklularının eline geçen bölge daha sonra Bizans İmparatorluğu ile Kilikya Ermeni Prensliği arasında elden ele geçmiş ve sonunda Ermenilerde kalmıştır[31].

Çukurova'nın, 14. yüzyıl ortalarında Memlukler tarafından fethedilmesinden sonra Yüreğir Beyi Ramazan Bey'in Memluk Sultanı tarafından Türkmen Emirliğine getirilmesi ile Çukurova'da Ramazanoğulları Beyliği dönemi başlamış ve beylik

egemenliğini 1517'ye dek sürdürmüştür[32]. Türk-Memluk İmparatorluğu'na bağlı kalan Ramazanoğulları Beyliği[33], 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Osmanlı Devleti'ne katıldıysa da, eyaletin idaresi 1608'e kadar Ramazanoğullarında kalmıştır[34].

Ramazanoğulları Beyliği zamanında Çukurova, hac yolunun yanısıra belli başlı ticaret yollarından birinin de geçtiği önemli bir bölge haline gelmiştir. Osmanlı devletinin yükselişi ile bu yolun önemi arttığı ve bölgenin iktisadi hayatının canlandığı görülmektedir[35]. Ramazanoğulları, önceleri yarı gezgin bir yaşam sürerken, bölgedeki toprakların asıl sahibi olarak yerleştikten sonra tarım işlerine başlamışlar ve göçebelikten ayrılmışlardır. Bu da onların kentleşmelerine neden olmuş ve bu dönemde çok sayıda cami, medrese, han, hamam, yol ve su tesisi inşa etmişlerdir[36]. Osmanlılar ile Memluk devleti arasında denge siyaseti güden Ramazanoğulları Beylerinden Halil Bey uzun süren beyliği sırasında bölgeyi çok iyi yönetmiş, Türkmenler arasında barışı ve birliği sağlamıştır. Oğlu Piri Paşa da Adana'ya büyük hizmetler vermiş, oluşturduğu sosyal hizmet kurumlarının daha sonraki yıllarda da işletilebilmesi; cami, mescit ve benzeri yapıların onarılabilmesi için bir vakfiye oluşturmuştur[37]. Bu dönemde bütün yapıların, yolların ve su kanallarının onarımı için günlük ve aylık ödenekler ayrılması, onarımların mimar gözetiminde yapılması ve sıhhi olmayan kurumların ayrı yerlerde bulundurulması da dikkate değerdir[38]. Piri Paşa döneminde iki büyük ipek imalathanesi ve büyük bir şeker yapımevi ile düzenli bir eczanenin kurulduğu, ayrıca hastane ve hekimlerin çalışmalarını düzenleyen yönetmeliklerin oluşturulduğu görülmektedir[39].

1538-1554 yılları arasında tamamlanan Ramazanoğulları vakfiyesinden edinilen bilgilerden,bu dönemde Adana'da cami, medrese ve mescitlerin yanısıra pek çok kültür kurumunun da bulunduğu, çarşıların satılan malların cinsine göre ayrıldığı ve düzenli bir posta-ulaştırma örgütünün kurulduğu anlaşılmaktadır. Şehirde 8 kapılı büyük bir hal, bir kuruyemiş evi, susam yağhaneleri, pirinç ve un değirmenleri,

fırınlar, imarethane, han ve hamamlar ile 20 yataklı bir darülacezenin bulunması da dikkat çekmektedir[40].

16. yüzyılda Osmanlı yönetimi altındaki Adana'da Müslümanların yanısıra Ermeni nüfusun da oldukça önemli bir yer tuttuğu görülmektedir[41]. 1671'de Adana'yı ziyaret eden Evliya Çelebi halkın çoğunluğunun Türkmenlerden oluştuğunu, bunların yanısıra Ermeni, Arap, Rum ve Yahudilerin de bulunduğunu belirtmektedir[42]. Adana'da 70 cami, 22 medrese, 2 darülhadis, 1 darülkura bulunduğunu ayrıca 40 ilkokulda da çocukların eğitim gördüğünü yazmaktadır.

17. yüzyıl sonlarında Türkmenlerin göçebe niteliği nedeniyle Adana ovası sahipsiz ve bakımsız kalınca, ticaret yollarının ve taşımacılığın kavşak noktası olan bölgenin güvenliğinin sağlanması ve arazinin tarıma açılması için buraya konar-göçerlerin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Buna bağlı olarak, Padişah II. Süleyman'ın 11 Ocak 1691'deki fermanı ile Dulkadirli oymakları bölgeye yerleştirilmeye başlanmış, fakat bir süre sonra bu düzene uyum sağlayamayan bazı oymaklar vergi vermeyi reddedip,eşkiyalığa başlayınca bölgeye yerleştirilen halkın çoğu,güvensizlik nedeniyle göç etmişlerdir. 1712'de güvenliğin sağlanması ile,çevreye dağılmış olan oymaklar yeniden eski yerlerine dönmüşlerdir[43].

Adana Şer'i Mahkeme Sicillerinden,18. yüzyılın ilk yarısında ovanın perişan bir durumda olduğu, ayrıca halka oldukça ağır vergiler yükletildiği görülmektedir[44]. Merkezden atanan vali temsilcileri(müsellimler) tarafından yönetilen kentte[45], 1746-1758 yılları arasında 13 vali değiştirilmesi de devlet idaresindeki zayıflığı göstermektedir[46].

18. yüzyılın ikinci yarısından sonra merkezi yönetim etkisini iyice kaybetmiş, bölgede isyanlar başgöstermiş ve il merkezinde ayaklanmalar olmuştur[47].

Adana ve çevresinin 19. yüzyıl başlarındaki durumu hakkında da çeşitli gezginlerin notlarından bilgi alınabilmektedir. V.Cuinet bu dönemde Adana kent merkezinde 13000 Müslüman,

2575 Ermeni; 500 de Rum, Latin ve İranlının yaşadığını belirtmektedir[48]. İngiliz Kinneier de gezi notlarında, Adana'nın Tarsus'tan sonra, Çukurova'nın en önemli kenti olduğunu yazmaktadır[49]. Labord ise, Adana'nın bir paşalığın merkezi olmasına rağmen, kentte resmi bina ve kurumların bulunmadığını belirtmektedir[50].

1833'te Adana'yı ele geçiren Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa kentte yaşamı yeniden örgütlemiş, bir yönetim meclisi oluşturmuş ve Adana'yı 9 yıl boyunca bağımsız bir eyalet olarak yönetmiştir[51](Şekil A.5). Ancak 1840'ta İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan Londra Antlaşması uyarınca, kentin yönetimi tekrar Osmanlılara geçmiştir[52]. Bu dönemde bölgenin en önemli kenti ve vilayet merkezi olan Adana'da[53] yönetim mutasarrıflar eliyle yürütülmeye başlanmış, fakat zayıflayan merkezi yönetim bölgede denetim kurmakta güçlük çekmiştir. Valilerle sürekli çatışan ve yöreyi diledikleri gibi yönetmeye çalışan aşiretlerin isyancı tutumuna son verilmesi ve bölgede denetimin sağlanabilmesi için 1865'te kurulan Fırkai İslahiye, 1866'da Halep-Adana-Kozan bölgelerinde ıslahat hareketlerine başlamış ve kısa sürede tüm ayaklanmaları bastırmıştır[54]. Bölgede 5 yıl kalarak yeni ilçeler kurmuş ve buralarda resmi binalar, kışlalar oluşturmuştur. Ayrıca vergileri ve askerliği denetlemek amacı ile bir de nüfus sayımı yaptırmıştır. Düzenin sağlanmasınldan sonra, Çukurova'da mülkiye teşkilatı kurulmuş ve Adana bağımsız bir Osmanlı vilayeti haline getirilmiştir[55].

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar öbür Osmanlı kentlerinde olduğu gibi, Adana'da da düzenli belediye hizmetleri olmadığından, kentiçi hizmetlerini bir hayır kurumu olarak vakıflar yerine getirmiştir[56]. Bu şekilde, hizmetler devletten bağımsız olarak gerçekleştirilirken, halk da bundan parasız olarak faydalanabilmiştir[57]. Vakıf çalışmalarının yanısıra 1870'lere doğru muhtesiplik veya ihtisap ağaları adı verilen bir kurum oluşturulmuş ve belediye hizmetleri, yerine getirilmeye çalışılmıştır[58], fakat vakıf sisteminin işlerliğinin azalması ile kentteki altyapı ve donatının

yetersiz kalmaya başladığı, diğer hizmetlerin de verilemediği görülmektedir[59]. Adana'da bir belediye örgütünün kurulmasının ise,ancak 1870'lerde gerçekleşebildiği ve bu tarihten sonra belediyenin bazı hizmetler getirilebildiği anlaşılmaktadır[60].

Bu dönemde Adana'nın nüfusu 30.000'e ulaşırken, bu nüfusa, yazın Suriye'den ve diğer komşu bölgelerden gelen onbinlerce tarım işçisinin de katıldığı görülmektedir[61]. Nüfusun çoğunluğunu Türkler, gerisini de Ermeni, Arap, Rum ve Kürtler oluştururken, bu dönemde kentte 1 rüştiye, 25 sıbyan mektebi, 35 medrese, 18 cami, 8 tekke, 5 kilise, 4 hamam, 55 değirmen, 1 tabakhane, 5 boya basmahanesi ve 7 fabrika bulunmaktadır[62].

20. yüzyıl başında ise vilayetin valiliği ile yüksek askeri ve adalet makamlarının Adana'da bulunmasına karşın, ticaret ve endüstri bakımından Tarsus ve Mersin'in daha gelişmiş durumda olduğu görülmektedir[63].

Bu dönemde ırk ve mezhep bakımından oldukça karışık bir görünümde olan halkın büyük çoğunluğunu Türk, Rum ve Ermenilerin oluşturduğu, sanat ve memuriyet işleri ile uğraşan Türklerin yanısıra, ticaret hayatında en büyük rolü toptancılık ve sarraflıkla uğraşan Ermenilerin oynadığı anlaşılmaktadır [64].

I. Dünya Savaşı sırasında, erkeklerin askere alınması ve Ermenilerin Suriye içine gönderilmesi ile Adana'da ticaret hayatının önemli ölçüde sarsıldığı[65], savaştan sonra Fransız işgali sırasında da kentte önemli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. 18 Aralık 1918'den, 5 Ocak 1922'ye dek süren işgal döneminde[66] her ilçeye bir Fransız subay kaymakam yardımcısı olmuş, haberleşmeye sansür getirilmiş, yargıçlar ve başsavcılar görevlerinden alınmış, belediye ve polis kuruluşları Fransızların eline geçmiştir. Ayrıca Fransızca zorunlu dil durumuna getirilmiş, eğitim denetlenmeye başlanmış ve Fransız okulları kurulmuştur[67].

1923'ten sonra Adana'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli kentlerinden biri olarak gelişmeye başladığı ve 1927'de, Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında, nüfusunun 72600'e ulaştığı görülmüştür[68]. 1929'da yeni yönetim sisteminin getirdiği örgütlenme biçimine bağlı olarak vilayet merkezi haline getirilen kentte[69] 1927-1945 yılları arasında önemli gelişmeler görülmüş, nüfusunda da %17.7'lik bir artış olmuştur[70]. II. Dünya Savaşı sonrasında tüm Türkiye'de yaşanan nüfus patlaması ve tarımda makineleşme, kırsal alanda geçimini sağlayamayan nüfusun hareketliliğini artırıp, demoğrafik bir kentleşme oluştururken, Adana'da da 1946 yılında 100780 olan nüfusun, 1960'da 231548'e yükseldiği görülmektedir[71]. 1990'da yapılan sayımda ise kent merkezinin nüfusunun 916150'ye ulaştığı ve Adana'nın bulunduğu bölgede merkez oluşturan bir yerleşme konumunda olduğu görülmektedir[72].

2.3. MİMARİ VE KENTSEL OLUŞUM

Tepebağ Höyüğü üzerinde kurulan Adana'nın ilk çağlardaki önemi, Seyhan Nehri'nin kolay geçilen tek yerinde konumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu konumundan dolayı bir çok savaşa ve istilaya sahne olan Adana, pek çok defa tahrip edilmiş fakat emniyet, ulaşım, altyapı ve malzeme olanakları yönünden Çukurova'nın en uygun yerinde bulunmasından dolayı her seferinde yeniden kurulmuştur[73]. Bölgedeki Bronz Çağı kalıntılarında sağlam duvarlar ve kapılara rastlanırken, kentleşmenin getirdiği işbölümüne uygun olarak, evlerde de farklılaşmalar görülmektedir [74].

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde de oldukça önemli bir yerleşim alanı olan Adana'da bayındırlık hareketleri gelişmiş, su kemerleri ile hisar yaptırılmış, yollar yeniden düzenlenmiştir[75]. İmparator Justinianus devrinde (527-565), Seyhan Nehri üzerinde, yaklaşık 300 metre uzunluktaki Taşköprü inşa edilmiştir[76]. Taşköprü'nün, daha önce aynı yerde Adrianus tarafından yaptırılan köprünün ihtiyaca cevap verememesinden dolayı inşa ettirildiği ve Adana'nın o dönemlerde Tepebağ sırtlarından düzlüklere yayılacak kadar gelişmiş olduğu düşünülmektedir[77].

Bizans egemenliği süresinde bayındır bir hale gelen Adana, 7. yüzyılda Müslümanların akınlarından büyük ölçüde tahrip olmuş ve surları yıkılmıştır. Müslüman Emevilerin egemenliği sırasında Suriye ile Bizans arasındaki tampon bölgenin sınırları içinde kalan Adana'ya önem verilmiş ve imar edilmiş, fakat Bizanslıların sürekli akınları yüzünden daha sonra yönetime gelen Abbasiler kenti yıkılmış bir halde bulmuşlardır[78]. Kalkınma çalışmalarına önem veren Abbasiler kenti yeniden imar etmiş, bu arada ilk çağlardan kaldığı sanılan kaleyi yıkarak yerine yeni bir kale inşa etmişlerdir [79].

10. yüzyıl ortalarına kadar Müslümanların egemenliğinde kalan Adana, 526 ve 1259'da geçirdiği iki büyük depremle yerle bir olmuş ve yeniden kurulmuştur. Bu depremlerde o günlerin yerleşim alanları olan Misis, Anavarza, Adana, Karataş ve Tarsus'un baştanbaşa yıkıldığı görülmektedir[80].

13. yüzyılda Ermeni egemenliği altındaki Adana'ya uğrayan gezginlerden Hamalı Abdullah'ın oğlu Yakut, Mücemül Buldan adlı eserinde şehrin 8 kapısı, surları ve hendekleri olduğunu yazmaktadır[81].

1334'te Adana'ya giren Memluk birlikleri surları yıkmış, kente büyük zarar vermiş ve yönetimi ele geçirmişlerdir. Adana bu şekilde Ermenilerden Ramazanoğullarına geçmiştir[82].

1353'te başlayan Ramazanoğulları egemenliği sırasında Adana yeniden inşa edilmiş, oldukça büyümüş ve güneyinde Ulucami, Karasoku, Alidede, Sarıyakup ve Sofubahçe(Türkocağı) gibi mahalleler gelişmiştir[83].

1432'de, Ramazanoğullarının egemenliği altındaki Adana'ya uğrayan Fransız Bertrandon de la Broquière seyahatnamesinde, şehrin büyükçe bir kalesi bulunduğunu, Haçlılar tarafından yapılmış olan ve tüm şehri çevreleyen surların ise yıkılmış olduğunu yazmaktadır[84].

Ramazanoğulları döneminde Adana'da önemli bayındırlık

işlerine girişilmiş, 1480'de emir olan Garseddin Halil'in 30 yıl süren yönetimi sırasında da pek çok eser meydana getirilmiştir. Halil Bey inşa ettirdiği Yağcami'nin bir bölümü, Vakıf Sarayı, Tuz Hanı, medreseler ve dükkanlar gibi yapılarla Adana'nın imarına önemli katkılarda bulunmuştur [85]. Halil Bey'den sonra emir olan oğlu Piri Paşa döneminde de Adana, bayındır bir yerleşme görünümü kazanmıştır. Piri Paşa selleri önlemek amacıyla Seyhan Nehri'nin her iki kenarına setler yaptırmış ve bunları sağlamlaştırabilmek için ağaçlar diktirmiştir. Adana'da, Piri Paşa döneminde inşa edilen yapılar arasında Halil Bey'in başlattığı Ulucami ve 3 mescit, 2 hamam, 1 mezbaha, 2 medrese ile Adana Çarşısındaki sıra dükkanlar yer almaktadır[86]. Ayrıca bu dönemde şehrin su gereksinimini karşılayacak çeşmelerin bolluğu ve kanalizasyon tesisleri de dikkat çekmektedir[87] (Şekil A.6).

1530'da, Piri Paşa'nın beyliği sırasında, Adana'dan geçmiş olan Badr al-din al Gazzi, Adana'yı bahçeler içinde güzel bir şehir olarak tanımlamaktadır[88].

Ramazanoğulları döneminde yapılan Ağca Mescit (1409), Çukur Mescit(1538), Savcızade Camisi(1548), Hasan Kethüda Camisi (1541) (Şekil A.7), Tahtalı Cami(1592) (Şekil A.8) de dikkate değer yapılardır[89].

1646 tarihli sahibi bilinmeyen bir seyahatnamede ise, Adana' da, nehir kenarında küçük bir kale olduğu, Taşköprü'nün yanında bir hünkar köşkünün yeraldığı, ayrıca bir bedesten ile iki hamamın da bulunduğu belirtilmektedir[90].

1671'de Adana'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'de seyahatnamesinde; Seyhan Nehri kenarında kare biçiminde, sağlam, 7 kuleli, 2 kapılı, çevresi yaklaşık 500 adım olan küçük bir kale olduğunu yazmaktadır. Kalenin biri güneyde çarşıya, diğeri de doğuya açılan iki kapısı bulunduğunu ve doğuda ırmakla, diğer üç yönde de dut ağaçları ile dolu hendeklerle kuşatılmış olduğunu belirtmektedir. Kale içinde üstü toprak örtülü 37 ev ile bir küçük cami bulunduğunu[91], fakat asıl

halkın kale dışındaki mahallelerde oturduğunu yazmaktadır. Kentin daha çok kalenin kuzeyinde ve batısında gelişmiş olduğunu ve tümü kerpiçten 8700 ev, 5'i büyük 70 cami, 730 dükkan, 17 han ve bir kapalı çarşıyı kapsadığını belirtmektedir[92]. Kentin sur ile kuşatılmadığını, fakat sokakların başında kale kapısına benzeyen ve geceleri kapatılan kapılar olduğunu[93]; toprak sokakların çarşı, pazar içindeki kesimlerinde, duvar kenarlarında yaya kaldırımları bulunduğunu yazmaktadır[94]. Adana, Seyhan Nehri'ne göre daha yüksekte olduğundan, suyun nehirden büyük bir su dolabı ile çıkarılıp, kemerli kanallarla hamamlara, camilere, çeşmelere dağıtıldığını ve nehrin üzerinde 21 gözlü, iki başında kale gibi mazgallı ve dirsekli kuleleri ile sağlam kapıları olan bir köprü bulunduğunu belirtmektedir[95].

1706'da Adana'ya uğrayan Fransız gezgin Paul Lucas da kitabında, kentin, Seyhan Nehri'nin kıyısında küçük ama oldukça sağlam bir kalesi olduğundan söz etmektedir[96]. Çevresi 300m.'den fazla olmayan bu kalenin içinden Taşköprü'ye geçilerek kentin dışına çıkıldığını, köprünün sağ tarafında nehirden su çeken dolapların yeraldığını ve çekilen bu suyun büyük kemerli su yolları ile kente ulaştırıldığını belirtmektedir[97].

18. yüzyıl Adana'sına ilişkin bilgiler yetersiz kalmakta, fakat Adana Şer-i Mahkeme sicillerinden bazı bilgiler edinilebilmektedir. Bu sicillerden 1753 yılında Adana'da 45 mahalle bulunduğu ve 1764'e kadar dört yeni mahallenin daha kurulması ile bu sayının 49'a çıktığı görülmektedir[98]. Mestan Hamamı(1703)(Şekil A.9), Yeni Cami(1724)(Şekil A.10) ve Yeni Hamam(1724)(Şekil A.11), bu dönemde inşa edilmiş önemli yapılar olarak dikkat çekmektedir[99].

19. yüzyıl başlarından itibaren yine batılı gezginlerin notlarından bazı bilgiler edinilebilmektedir. Bu dönemde Adana'ya uğrayan İngiliz Kinneier, Adana'nın, Tarsus'tan daha büyük olduğunu ve daha iyi inşa edildiğini, Seyhan'ın sağ sahilinde, hafif bir eğim üzerinde, anfitiyatro biçiminde yükseldiğini ve çevresinin de ağaçlarla kaplı olduğunu

yazmaktadır [100]. 1825'te hareket ederek Adana'ya uğrayan Labord da, Adana'nın ilk bakışta büyük bir kent izlenimi verdiğini, oysa kente girildiğinde karşılaşılan alçak ve perişan evler ile çamurlu sokakların bu izlenimi hemen sildiğini belirtmektedir [101]. Charles Texier 1833'ten sonra yayınladığı gezi notlarında, Adana'nın çok sessiz bir yer olduğunu ve yerleşmeyi kale gibi çeviren duvarlar içinde evlerin saklanmış gibi durduğunu, halkın güvensizliğinin yapılara da yansıdığını yazmaktadır [102]. Ayrıca Adana'nın diğer Türk kentlerinden daha kötü durumda olduğunu ve evlerin sokağa açık pencereleri bulunmadığı için, sokakların tuğladan iki uzun duvar sırası gibi devam ettiğini belirtmektedir [103].

Adana'nın imarı için Mısır egemenliği sırasında bir plan hazırlatılmış, fakat daha sonra Mısır'lılar Adana'dan çekilmek zorunda kalınca, bu planı uygulama olanağı bulunamamıştır [104]. Ayrıca, Mısır'lı İbrahim Paşa'nın kentten ayrılırken Adana surlarının kalanını ve kalesini yıktırdığı da bilinmektedir [105]. 1859'da Adana'ya gelen Dr. Şerafettin Mağmuni; Adana evlerinin, kerpiçten yapılmış, üstleri düz, sıva ve badanadan yoksun yapılar olduğunu, uzaktan büyük ve kümeli toprak yığınları olarak gözüktüğünü yazmaktadır [106].

Adana 1843, 1873-74 ve 1894 yıllarında büyük sel baskınları geçirmiş, 1880'de meydana gelen depremde de önemli bir bölümü yıkılmıştır [107]. O dönemlerde Adana'da evlerin tek katlı, yolların dar ve çamurlu olduğu ve nehir taştığında, kentin kuzeyi ve batısının sular altında kaldığı bilinmektedir [108] (Şekil A.12). 1878'de vali olan Ziya Paşa ve 1881'de vali olan Abidin Paşa Dönemlerindeki ekonomik gelişme ve kültürel yenilenme mimariye de yansımıştır. Ziya Paşa kentin imarına önem vermiş, Taşköpurü'yü onartarak korkuluklarını yeniletmiştir. Abidin Paşa da halkın yardımı ile Askeri İdadi Binası'nı (Şimdiki Kız Lisesi) inşa ettirmiş, dar sokakları genişletmiş ve şehir siluetine bir ölçü veren saat kulesini yaptırmıştır [109]

(Şekil A.13). Bahri Paşa'nın valiliği zamanında da (1877-1909) Adana'da, büyük cadde ve çeşmeler (Şekil A.14) ile Hükümet Konağı (Şekil A.15), Adliye Binası, Sanayii Nefise-i Mektebi (şimdiki İnkılap İlkokulu) ve Kız Lisesi önündeki rıhtım yaptırılmıştır [110]. Kentte şehircilik ve bayındırlık çalışmalarına önem verilmiş, Taşköprü üzerine parke döşetilmiştir [111].

20. Yüzyıl başlarında Adana'nın çehresi değişmeye başlamış ve kent döşenmiş yollar ve iki katlı evlerle bir belde havası kazanmıştır. Bu dönemde İstasyon yakınlarında güzel bir mahalle kurulmuş, Seyhan Nehri kıyılarında da pek çok konak, su değirmeni ve yalı kahvesi inşa edilmiştir [112] (Şekil A.16, A.17). Adana'da kanalizasyon çalışmalarına ilk olarak 1908'de başlandığı görülmektedir [113]. 1909-1911 yılları arasında valilik yapan Cemal Paşa döneminde de, Seyhan Nehri'nin sağ sahili üzerine set yapılarak kent taşkınlardan korunmuş, Erkek Lisesi, Ziraat Okulu ve Kız Öğretmen Okulu (Şekil A.18) inşa edilmiştir.

Cumhuriyet döneminden önce Osmanlı İmparatorluğunun geçirdiği politik, ekonomik ve siyasal krizler Adana kentinin de gelişimini olumsuz yönde etkilemiş ve bu dönemde Adana'da belirgin bir kentsel gelişme görülememiştir [114]. Buna karşın 1917'de inşa edilmiş olan Adana İstasyon Binası gibi, 1. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin başarılı örneklerine de rastlanabilmektedir [115] (Şekil A.19). 1918-1922 yıllarında, işgal sırasında imar çalışmalarına önem veren Fransızlar, Adana için İmar Planları hazırlamışlar, fakat 1922'de çekilmek zorunda kalınca, bu planları uygulayamamışlardır [116].

Tepebağ Ortaokulu (Şekil A.20), Ticaret Lisesi binaları 1923-1924 yıllarında, Cumhuriyetin ilanı ile başlayan yeni dönemin Adana'daki ilk mimarlık örnekleridir. 1926-1938 yılları arasında belediye başkanlığı yapan Turhan Cemal Beriker'in döneminde de Atatürk Anıtı, Atatürk Parkı, Sebze Hali, Belediye Mezbahası (1930), (Şekil A.21), Şehir

Stadyumu (1932), İsmet İnönü Kız Enstitüsü gibi eserler görülmektedir [117].

1930 yılında çıkarılan yasa ile tüm belediyelere imar planı yaptırma zorunluluğu getirilmesine karşın, Adana Belediyesi bu yükümlülüğü ancak 1939'da yerine getirebilmiştir. 1940 yılında Prof.Hermann Jansen tarafından hazırlanan planda, 1918'de Fransızların yaptığı çalışma temel alınmış, ortalama arsa büyüklüğü 500 m2 olan evler düşünülmüş ve kentin gelişme yönünün kuzeye doğru kaydırılmasına özen gösterilmiştir. Bir çok dönemin kültürünü barındıran ve Adana'da kentsel gelişimin çekirdeğini oluşturan Tepebağ Höyüğü de, yeşil alan olarak bırakılmıştır[118](Şekil A.22).

Adana bu plana aykırı olarak gelişmeye başlayınca 1943'te Necmi Ateş, 1948'de de Asım Kömürcüoğlu tarafından ek planlar hazırlanmış, fakat bunlar uygulamaya konmamıştır[119]. Bu dönemde Adana'nın kentsel yerleşim alanının 4.700 dekar olduğu saptanmıştır[120].

1945-55 yılları arasında kentin geleneksel merkez çevresinde gelişmesini sürdürdüğü, Küçük Saat merkez kabul edildiğinde doğu-batı yönünde 3 km., kuzey-güney yönünde de 4 km.'lik bir yayılım gösterdiği ve ana yolların radyal bir biçimde uzanarak, bu merkezde birleştiği görülmektedir[121]. Bu dönemde sanayi kuruluşlarının da, Eski İstasyon çevresinde ve Tarsus yolu boyunca yayıldığı görülmektedir[122].

Gecekondulaşmanın 1950'den sonra başladığı kentte ilk gecekondular havaalanının batısında inşa edilmiş, büyük çoğunluğu hazine arazileri üzerinde yeralan yapılar zamanla tüm kenti çepeçevre sarmışlardır[123].

Adana, 1956'ya dek 7.000 dekarlık bir alana yayılarak kuzeye doğru bir ilerleme göstermiştir[124]. Bu dönemde, tarihi çekirdek çevresinde gelişmiş olan kent merkezinde hükümet daireleri, çarşılar, fabrikalar, demiryolu istasyonu ve havaalanı yer alırken, Karşıyaka'da da bir kaç küçük mahallenin yanısıra vilayet fidanlığı, mezbaha, Ziraat Okulu gibi resmi

kuruluşlar, tamir atölyeleri ve depoların bulunduğu görülmektedir[125]. Ticaret alanlarının geleneksel merkez ve buradan çıkan yollar üzerinde sıralandığı, sanayi kuruluşlarının da batıda Tarsus, doğuda da Ceyhan, Kozan ve Karataş yolları üzerinde bulunduğu, bunların arasında kalan alanlarda da çoğunluğunu gecekonduların oluşturduğu konutların yeraldığı görülmektedir[126].

Adana kentinin yayılımı Seyhan Nehri ve havaalanları tarafından engellendiğinden 1960 yılına kadar, özellikle doğuya doğru bir gelişme olmamıştır. Ancak bu tarihten sonra yol sisteminin gelişmesi ve Seyhan Nehri üzerine betonarme bir köprünün yapılmasına bağlı olarak, alt yapı olanaklarının yokluğuna rağmen, kent ani bir patlama ile doğuya doğru yayılmaya başlamıştır[127]. Bu dönemde, 1960 ortalarında yapılan konut sayımında Adana'daki konutların %38'inin iki, %41'inin üç veya daha çok odalı olduğu saptanmıştır[128].

1966'da kent kuzeyde Karaisalı ve Baraj yolu boyunca, doğuda Karşıyaka, Kiremithane ve Yavuzlar mahallelerinde, batıda da E-5 karayolu boyunca önemli bir gelişme göstermiş ve 23425 dekarlık bir yayılım alanına ulaşmıştır[129](Şekil A.23). Bu dönemde kentin çekirdeğini oluşturan tarihi merkezin yüksek yoğunluğa sahip bir iş bölgesi konumunda olduğu ve büyük kültür değerindeki yapıların çevresinde oldukça sağlıksız bir yerleşme oluştuğu görülmektedir. Tarihi kent dokusunu oluşturan,geleneksel konutların yer aldığı Tepebağ Höyüğü'nü kapsayan,23 dekarlık alanın düşük nitelikli bir konut bölgesi haline geldiği, merkezin kuzeyi ile demiryolu arasında kalan Reşatbey, Cemalpaşa ve Kurtuluş mahallelerinde ise nitelikli konutların yeraldığı saptanmıştır. Seyhan Nehri'nin doğusundaki endüstri yerleşimlerinin çevresinde ve kentin güneyinde de düşük kaliteli yapıların meydana getirdiği iskan alanlarının bulunduğu görülmektedir[130](Şekil A.24).

Kent bu şekilde gelişip, nüfus 290000'e ulaşınca Adana Belediyesi'nin elindeki Jansen planı yetersiz kalmış ve plan kararları zaman aşımına uğramıştır. Bu nedenle 1966 yılında yeni bir imar planı hazırlanması için İller Bankası

tarafından açılan yarışma sonucu seçilen plan,1969'da onaylanarak uygulamaya geçilmiştir. Bu planda kentin gelişme yönü, topoğrafya ve iklim uygunluğu nedeniyle kuzeye ve kuzeybatıya yöneltilmiş, yönetici merkez ortada bırakılarak ticaret, kültür ve dinlenme alanları çevresine sosyal ve idari alanlar yerleştirilmiştir. Tarihi çekirdek korunmuş, merkezdeki yüksek yoğunluk sabit tutulmuştur. Kuzeyde baraja kadar orta yoğunlukta konut alanları planlanmış[131] ve kentin kuzeye doğru gelişimini hızlandıracak yollar açılmıştır[132].

Adana'nın tek merkezli bir kent olarak gelişmesini sürdürdüğü ve 1973 yılındaki kentsel yayılım alanının 30225 dekar olduğu saptanmıştır. Bu dönemde,kent içinde yeralan yeşil alanların Adana'nın gelişimine uygun olarak planlanmadığı ve kentin fiziksel yapısı ile dengeli olmadığı görülmektedir [133]. Kentin gelişiminin doğu, batı ve güneye doğru karayolları boyunca, verimli tarım arazilerinin üzerinde oluştuğu ve kent nüfusunun %45'inin bu alanlardaki gecekondularda yaşadığı saptanmıştır[134]. Aynı dönemde kentin tarihi özelliklerini koruyan bölgeleri için koruma kararları çıkartılmış ve uygulamaya yönelik ilk girişimler başlatılmıştır. Tepebağ Höyüğü de 1. ve 3. derecede arkeolojik sit alanı olarak tescil edilerek, koruma altına alınmıştır [135].

BÖLÜM 3. ADANA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1 ADANA'DA TARİHİ DOKUNUN KENTSEL ÖLÇEKTE KONUMU VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Adana'da ilk yerleşme Tepebağ'da oluşmuş ve kent bu alanda sürekli yeniden inşa edilerek gelişmeye devam etmiştir[136]. Kentin Tepebağ'dan düzlüğe doğru yayılmasının ise, ancak Romalılar devrinde gerçekleşebildiği sanılmaktadır[137]. Gelişimin genelde güneye doğru olduğu ve Tepebağ'dan sonra Kayalıbağ, Ulucami ve Karasoku gibi mahallelerin oluştuğu görülmektedir. Adana, Ramazanoğulları Beyliği döneminde de yayılımını aynı yönde sürdürmüş ve Alidede, Sarıyakup, Türkocağı gibi yeni mahalleler kurulmuştur[138].

Kent Osmanlı yönetimine geçtikten sonra, 1671'de Adana'ya uğrayan Evliya Çelebi, bu dönemde evlerin tümünün kerpiçten yapıldığını ve bunların üstü toprak örtülü yapılar olduğunu belirtmektedir[139]. Adana'da evlerin 19. yüzyıl ortalarına kadar kerpiçten, üstleri toprak örtülü[140] ve sokak cepheleri sağır olarak inşa edilmeye devam ettiği görülmektedir [141].

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında ise kent farklı bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Seyhan Nehri kıyılarında 2-3 katlı görkemli konakların inşa edildiği [142] (Şekil B.1), Eski İstasyon yakınlarında da nitelikli yapıların yeraldığı mahallelerin kurulduğu görülmektedir. Yeni kurulan bu mahallelerde geniş sokaklar açılmış, bazı yollara da parke döşenmiştir[143].

Aynı dönemde, kentin tarihi merkezinde ise konutların yanyana gelmesi ile biçimlenen dar ve kıvrımlı sokaklar yeralmaktaydı.

Sık sık yön değiştiren ve dirsekler oluşturan bu sokakların genişlikleri de sürekli farklılaşmaktaydı. Çıkmaz sokakların önemli bir yer tuttuğu bu dokuda, meydanların bulunmadığı, ancak bazı boşlukların pazar yeri olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil B.2).

Dar sokaklar üzerinde oldukça küçük parsellere inşa edilmiş olan geleneksel konutların üst katlarındaki çıkmalarla çevre ile ilişkileri görsel olarak artırılmakta; bu şekilde konutların iç mekandaki kullanım alanı genişlerken, sokak cepheleri de hareketlenmekte idi. Ayrıca bu dönemde zemin katlarda dışa açılmaların başladığı ve özenli giriş kapılarının cephelerde etkin mimari elemanlar olarak kullanıldığı görülmektedir.

Konutlar genelde serin esen rüzgarları alabilecek şekilde, iki yöne açık olarak konumlanmakta ve büyük çoğunluğunda bir avlu bulunmaktaydı. İç mekanların; bazen her yönden yapı ile çevrili olan bu gölgeli, küçük avlulara yöneltilmesi ile, her eve kendine özgü bir hayat kazandırıldığı görülmektedir.

Adana'da tarihi kentsel alanda yapılan çalışmalarda, günümüze kadar ulaşabilen geleneksel konutlardan 50 örnek seçilmiş (EK C) ve bunların plan, cephe krokileri çıkarılarak, incelemelerde bulunulmuştur (Ek D). Genelde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına rastlayan döneme ait olan konutlar arasında 19. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilecek bir kaç örneğe de rastlanmıştır. Tarihi dokunun, kent bütününde homojen bir yapıda olmadığı; geleneksel konutların mimari biçimlenişleri, parsellerinin büyüklüğü ve kullanımı ile sokak formasyonlarında farklılaşmalar görüldüğü ancak kent genelinde kabul edilmiş olan ortak ilkelerin de bulunduğu saptanmıştır.

Kentin en eski yerleşim bölgesi olan Tepebağ, arkeolojik bir höyük olmasının yanısıra, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başına ait sivil mimarlık örneklerini barındırması açısından da oldukça önemlidir. Genelde dar ve eğimli olan sokakların düzensiz bir biçimlenişe sahip olduğu (B.3) yer yer

genişleyerek meydancıklar oluşturan bu sokakların büyük çoğunluğunu çıkmazların meydana getirdiği görülmektedir. Küçük parseller üzerine bitişik olarak inşa edilen, 1-2 katlı konutların da genelde güneybatı-kuzeydoğu yönünde konumlandığı saptanmıştır. Geleneksel konutlardaki parsel kullanımında, parselin arka bölümünde küçük avluların oluşturulduğu ancak, bu avlularda yeşil elemanların pek bulunmadığı görülmektedir(Şekil B.4).

Tepebağ'ın doğusunda yeralan Kayalıbağ mahallesinde, Seyhan Nehri kıyısında inşa edilmiş olan konaklar geleneksel konut mimarisinin özenli ve seçkin örneklerini oluşturmaktadır(Şekil B.5). Bu yapılarda yüksekliklerin artmasının yanısıra, parsellerin de büyüdüğü, avlu kullanımının önemli ölçüde kaldırılarak, parsellerin tümüne yapıların oturtulduğu görülmektedir. Ayrıca çatılardaki yazlıklar(cihannümalar)kullanıcılara zengin bir panorama sunarken, yazın serin esen rüzgarları alan bir mekan da oluşturmaktaydı. Kayalıbağ mahallesinin iç kısımlarında ise genelde iki katlı, avlulu örneklerin bulunduğu ve buradaki sokakların da oldukça dar ve kıvrımlı olduğu görülmektedir(Şekil B.6).

Ulucami mahallesi, sivil mimarinin anıtsal örneklerini barındırmaktadır. Genelde avlu kullanımının kaldırıldığı bu 2-3 katlı konakların çoğu, balkonlu ve yazlıklı olarak inşa edilmiştir. Bu görkemli örneklerin ve bölgedeki anıtsal yapıların etkisi ile, Ulucami mahallesinde sokakların, Tepebağ ve Kayalıbağ'a göre daha geniş ve düzenli olarak oluştuğu görülmektedir. Anıtsal yapıların avlularında ve sokaklar arasında yeralan yeşil alanlar da, geleneksel merkezdeki yeşil dokunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bölgede, 2 katlı, avlulu ve daha mütevazi konutların bulunduğu kısımlarda, sokakların yine oldukça düzensiz bir biçimlenişe sahip olduğu, çıkmazların ve küçük meydancıkların da bu dokuda önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Geleneksel konut mimarisinin mütevazi örneklerinin yeraldığı Sarıyakup ve Türkocağı mahallelerinde de yapıların yanyana gelmesi ile biçimlenen dar ve kıvrımlı sokak dokusuna

rastlanmaktadır. Genelde 2 katlı ve avlulu konutların yeraldığı bölge, Yeni Hamam ve karşısındaki Alemdar Camii ile geleneksel Türk mahallesi karakterini yansıtmaktadır(Şekil B.7). Türkocağı mahallesinin, Seyhan Nehri kıyısında kalan bölümlerinde ise, tek katlı ve avlulu azınlık evlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. 20. yüzyıl başlarında inşa edilen ve düzenli parseller üzerine oturan bu yapıların arasındaki geniş sokaklar da oldukça düzenli bir biçimlenişe sahiptir(Şekil B.8).

Kuruköprü ve Döşeme mahallelerinde, genelde azınlıkların kültürüne bağlı olarak oluşan biçimlenişlere rastlanmaktadır. İki katlı, avlusuz örneklerin çoğunlukta olduğu ve yapıların sokakla ilişkilerinin artırılmasında, genelde balkonların kullanıldığı görülmektedir. İki katlı, avlulu, Müslüman evlerinin de bulunduğu bölgede, ızgara sistemde oluşturulan düzenli sokaklar bulunmaktadır.

Adana'nın geleneksel kent dokusunda yeşil alanların fazla yer tutmadığı ve konutların avluları dışında, yeşil elemanlara ancak Ulucami mahallesi ile Seyhan Nehri kıyılarında rastlanıldığı görülmektedir.

3.2 TARİHİ KENTSEL DOKUNUN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNUN İNCELENMESİ

Adana'daki tarihi kentsel alanların korunmasına yönelik ilk öneri 1940'ta Jansen tarafından hazırlanan imar planında görülmektedir. Bu planla, Adana'da yerleşimin ilk nüvesini oluşturan ve 6400 m^2'lik bir alana yayılan Tepebağ höyüğünde yeni yapılaşmaya izin verilmemiş ve höyük yeşil alan olarak bırakılmışsa da, daha sonraki dönemlerde buradaki hazine arazileri üzerinde oluşmaya başlayan gecekondulaşma önlenememiştir[144].

Daha sonraki dönemlerde koruma amaçlı çalışmalar kapsamında bazı anıtsal yapıların tek tek tescillenerek koruma altına alındığı görülmektedir. Bu yapılar arasında; 1954'te tescillendiği halde bundan bir kaç yıl sonra yıkılan Cafer Paşa Cami, 1961'de tescillenen Ulucami ve türbesi ile Kapalıçarşı,

1964'te tescillenen Ağca Mescit bulunmaktadır.

Tepebağ höyüğü,1967 yılında arkeolojik sit alanı olarak ilan edildiyse de, bölge ile ilgili koruma amaçlı kararlar geliştirilememiştir[145]. 1968'de Adana'daki tarihi kentsel alanın sınırları belirlenmiş ve bu alan kendi içinde 4 alt bölgeye ayrılarak "protokol alanı" olarak ilan edilmiştir (Ek E). Protokol alanlarının, imar planlarının edilgen bir parçası olarak ele alınmasından dolayı,bu çalışmalar koruma amacına yöneltilememiştir. 1974'de 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilen Tepebağ höyüğü koruma altına alınmış ve alınan kararlarla uygulamaya yönelik girişimler başlatılmıştır[146]. Bölgenin sit karakterinin bozulmaması ve sivil mimarlık örneklerinin korunabilmesi için getirilen sınırlamalarla,bölgede yeni yapılaşmaya izin verilmemiş ve yıkılacak olan yapılar için öncelikle G.E.E.A.Y.K.' na başvurulması gerekliliği konulmuştur. Bölgede tespit ve tescil çalışmaları da başlatılmış,ancak bu çalışmalar tarihi kentsel alandaki yeni yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı önleyememiştir. Bu şekilde kültürel ve görsel değerlerini yitirmeye başlayan Tepebağ bakımsız kalmış, 19. yüzyıl geleneksel konutları ile 20. yüzyıl başına ait seçkin örneklerin yanısıra,düşük gelir gruplarına ait niteliksiz yapıları da barındıran bir bölge haline gelmiştir(Şekil B.9). Alt yapının yetersizliği ve ulaşım güçlüğü de bozulmayı hızlandırmakta, dar ve eğimli sokaklar üzerinde yeralan konutlara yeterli hizmet götürülememektedir. Bozulan fiziksel yapısı ve değişen sosyo-kültürel yapısına karşın, Tepebağ,halen kent bütününde tarihi dokunun en geniş ölçekte korunabildiği alan olma özelliğini sürdürmektedir. Tepebağ'ın tarihi kentsel alan özelliğinin korunması ve bölgede oluşan bozulmanın durdurulması için geleneksel konutlar onarılırken, çevrelerindeki sağlıksız yerleşimlerin de kaldırılması gerekmektedir. Konutların arasında kalan kısımlar yeşil alan olarak düzenlenmeli ve yer yer tabaka kazısı yapılarak arkeolojik çalışmalar sürdürülmelidir.

Kayalıbağ'da, Seyhan Nehri kıyısındaki sıra konaklar, Adana geleneksel konut mimarisinin en güzel örneklerini

oluşturmaktadır. Bu konaklar aynı zamanda kentte, tescili yapılan ilk sivil mimarlık örnekleri arasında yeralmaktadır. Bu konaklardan birisi olan Suphi Paşa Konağı da 1976 yılında kamulaştırılarak, Kültür Bakanlığı'na devredilmiş ve "Atatürk Müzesi" olarak restore edilmiştir. Diğer konaklardan bazıları kullanım kapasitelerinin çok altında kullanılırken, bazıları da tamamen terkedilmiş durumdadır. Kayalıbağ mahallesinin iç kısımlarında ise, düşük nitelikli konutların çoğunlukta olduğu ve genellikle betonarme olarak inşa edilen bu yapıların, yükseklikleriyle de, içinde bulundukları tarihi çevreye aykırı olduğu görülmektedir(Şekil B.10). Teknik hizmetlerin yeterince verilememesi, konutların bakımsız kalması ve düşük gelir gruplarından kişilere kiraya verilmesi sonucu bölgede hızlı bir bozulma meydana gelmiştir. Kent merkezinde bulunması nedeniyle elektrik, su, vb. ihtiyaçları karşılanan, ancak bunlar dışında ek bir hizmet götürülmeyen tarihsel çevrede, sağlık koşulları da oldukça kötü durumdadır. Yapısal yenilenme hızının düşük olduğu bölgede tarihi yapıların yokolmasındaki en büyük etkenin yapılara gerekli bakım ve onarımın yapılamaması olduğu görülmektedir.

Ulucami mahallesindeki geleneksel konutlar, genelde oldukça iyi durumda olmalarına karşın, yükselen arsa değerlerine karşı koyamamakta ve birer birer yokolmaktadır. Yoğun ticari merkez kullanımı ile birarada bulunan geleneksel konutlardan bazılarının, zemin katlarının işyeri haline getirildiği görülmektedir. Zemin katların sağır cephelerinin açılması ve iç mekanlardaki bölünmelerle yeni işlevler yüklenen yapılar, özgün plan ve cephe özelliklerini kaybetmektedir. Ulucami mahallesinde, geleneksel konut mimarisinin tek tek çarpıcı örnekleri bulunmakla birlikte, geleneksel dokusunu koruyan sokakların kalmadığı görülmektedir.

Sarıyakup ve Türkocağı mahalleleri ise, özgün sokak dokusunu koruyan, ancak parsel bazında önemli ölçüde yenilenmelerin görüldüğü alanlardır. Konutların bir bölümü işlev değiştirerek küçük ticarethane, imalathane veya depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bazı konutlar da yıkılarak yokolmuş, ya da mülk sahiplerinin ihtiyaçlarına göre

yaptıkları değişiklikler ve eklerle özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Çoğu iyi durumda olan konutlarda genelde mülk sahiplerinin oturduğu, bazı konutların da atölye olarak kiraya verildiği görülmektedir.

Yapısal yenilenme hızı çok yüksek olan ve giderek yoğunlaşan bir ticaret alanına dönüşen Kuruköprü mahallesindeki geleneksel konutlar birer birer yok olmaktadır. Bir kısmı ticari amaçla kullanılmaya başlanan bu yapıların bazılarında ise, konut kullanımının sürdüğü görülmektedir. Döşeme mahallesindeki sivil mimarlık örnekleri ise, genelde düşük gelir gruplarından kullanıcılara kiraya verilmiştir. Buradaki konutların, yoğun arsa spekülasyonlarından uzak olduğu ve yıkım talebinin fazla olmadığı görülmektedir. Hanedan ve Hurmalı mahallelerindeki mütevazı örneklerde de konut kullanımı devam etmektedir.

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1990 yılında tescili yapılan 144 adet sivil mimarlık örneğinden (Ek F) sonra yapılan tescillerle, tescilli konut sayısı 169'a çıkarılmıştır(Ek G). Bu konutların yeraldığı tarihi kentsel alanların genelde ticaret kullanımı ile karıştığı ve geleneksel yaşam biçiminin değişmesi ile pek çok konutun el değiştirdiği görülmektedir. Bu yapılardaki bölünmüş mülkiyet, artan kiracılık oranı ve kısalan kiracılık süresi ile, tarihi çekirdek bir geçiş bölgesine dönüşmektedir.

Geleneksel konutların, yapılışlarındaki yetersiz işçilik, yapılan hatalı onarımlar, ekler ve bölünmelerin yanısıra bakımsızlık, doğanın yıpratıcı etkileri, malzemenin eskimesi ile deprem ve yangınlar sonucu dayanımlarının azaldığı görülmektedir. Ayrıca yapılara kullanıcılarının verdiği zararlar da oldukça önemli boyutlardadır. Genelde, sahipleri tarafından terkedilen yapılar, düşük gelirli kişilere kiraya verilmekte ve bakımları ihmal edilmektedir. Tek yapının birden fazla aileye kiraya verilmesi sonucu özgün servis mekanlarının yetersiz kaldığı, konutun çeşitli yerlerine ve avlulara yapılan bölmelerle banyo, WC, mutfak gibi hacimlerin elde edildiği görülmektedir. Kimi örneklerde de, avlunun tümüne betonarme ekler

inşa edilmekte ve bunlar, geleneksel konutlardaki mekanların bir parçası olarak kullanılmaktadır. Bazı yapılarında yüksek zemin katlarına, betonarme bir ara kat kat ilave edildiği görülmektedir. Çoğu düz, toprak damlı olan konutların, bir bölümünün damları betonarmeye dönüştürülmüş, bazıları da oluklu çinko veya kiremit çatı ile gelişigüzel örtülmüştür (Şekil B.11).

3.3 ADANA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE GENEL PLANLAMA İLKELERİ

Adana'da geleneksel konut mimarisi değişik kültürler ile sıcak ve nemli güney ikliminin etkisi altında gelişmiştir [147]. Düz toprak damlar, saçaklar, yüksek taşlıklar ve zemin katların az pencereli, kalın duvarları iklimin; çıkma ve balkonların görkemli biçimleri ise Osmanlı mimarisinin etkilerini yansıtmaktadır [148].

Bölgenin pamuk üretimine dayalı olan ekonomisi, 19. yüzyılın ikinci yarısında, hükümetin aldığı destekleme tedbirleri ile canlanmış ve önemli gelişmeler sağlanmıştır. Buna bağlı olarak, 19. yüzyıl sonunda, yöredeki etnik farklılıkların da etkisi ile, bölgedeki kentlerde, zengin ve anıtsal bir mimari biçimlenişin ortaya çıktığı görülmektedir [149]. Adana'da da, geleneksel konut mimarisinde, kentteki farklı kültürlerin etkileşimi sonucu oluşmuş bir çeşitlilik meydana gelmiştir. Farklı din mensuplarını barındıran mahalleler, uzun bir süre müslüman mahallelerinden farklılıklar göstermişse de, 19. yüzyıldan itibaren, evlerin kargir olarak inşa edilmesi ile ayrı bir karakter kazanmaya başlamıştır [150] (Şekil B.12).

Bu iklimsel ve kültürel etkiler altında gelişen Adana geleneksel konut mimarisinin, günümüze ulaşabilen örneklerindeki planlama ilkelerini üç ana başlık altında incelemek mümkündür:

. Planlar,
. Cepheler,
. Mimari ögeler.

3.3.1 Planlar

Genelde giriş, ara kat ve üst kat düzenine sahip olan geleneksel konutların giriş katları; depo, kiler, odunluk, vb. mekanlara ayrılırken, temel düzenin üst katta kurulduğu görülmektedir. Zemin katlarda 60-65 cm kalınlığındaki tuğla duvarlar üzerine inşa edilen yapılar, ara katlarda yine kalın duvarlı, küçük pencereli hacimleri barındırırken, üst katlarda hafif konstrüksiyonlu, bol pencereli mekanlara rastlanmaktadır.

Yapılara sokaktan giriş genelde taşlıklardan sağlanmaktadır. Gayri müslimlerin konutlarında, sokaktan doğrudan konuta girilirken (Kuruköprü Mah., 32. sokak, 59 numara), Müslümanlara ait konutlarda önce taşlıktan geçilip, sofa üzerinden konuta girilmektedir(Ulucami Mah., 72.sokak, 67 numara). Esas kat ile giriş katı arasında oluşturulan ara katların binanın tüm arsasını işgal etmediği, sadece zemin katın bazı kısımları üzerinde bulunan bir geçiş katı niteliği taşıdığı görülmektedir. Bazı konutlarda ise ara kat, tüm arsayı kaplayan ayrı bir kat durumuna gelmekte ve "kışlık kat" olarak kullanılabilmektedir. Bu örneklerde bile ara katın, taşlık sofasının üstüne gelmediği ve taşlık sofasının tavanının daima yüksek bırakıldığı görülmektedir.

Geleneksel konutlarda genelde, zemin katın az bölmeli olması, ara katın da tüm alana yayılmamasından dolayı konutların plan tiplerini, üst kattaki kullanım belirlemektedir. Üst kat planını oluşturan başlıca elemanların odalar, sofalar ve merdivenler olduğu görülmektedir. Diğer servis mekanları(mutfak, banyo, vb.) alt katlarda veya avluda yeraldıklarından, planı etkilememektedirler[151].

Başlangıçta sadece oda sıralarını birbirine bağlamak amacı ile kullanılan sofaların zamanla Türk evi plan şemasının temel ögesi durumuna dönüştüğü görülmektedir[152]. Bu plan şemasında ilk biçimleniş sofanın yalnız bir tarafına odaların dizilmesi iken, sofanın bir ucuna köşk ilave edilmesi, köşkün oda şekline girmesi, bu ilavenin sofanın bir veya iki ucunda olması gibi değişikliklerle şemanın

geliştiği görülmektedir. Bunlardan başka, sofanın bir veya iki ucunda oda bulunan örneklere de rastlanmaktadır[153].

Konutların plan tipini, sofaların yapı içindeki konumu belirlemektedir. Adana geleneksel konut mimarisinde de, çoğu yerleşmede olduğu gibi,dış sofalı ve iç sofalı olarak gruplandırılabilecek olan plan tiplerinin kullanıldığı görülmektedir.

Dış sofalı plan tipinde, odalar genelde sofanın iki ya da üç yüzü açıkta kalacak şekilde ve serbest bir biçimlenişle dizilmiştir(Kuruköprü Mah., 33/1 sokak, 22 numara; 363. sokak, 16 numara; Sarıyakup Mah., 199. sokak, 24 numara, Tepebağ mah., 13. sokak, 50 numara gibi). Dış sofalı plan tipindeki konutların en basit örneklerinde, sofanın açık bırakılarak, sadece üstünün örtüldüğü görülmektedir(Hurmalı mah., 188 sokak, 4 numara; Hanedan mah., 35. sokak, 83 numara; Sucuzade mah., 58. sokak, 19 numara; Sarıyakup mah., 199. sokak, 24 numara). Bazı örneklerde,sofanın yanları pencereli duvarlarla kapatılırken(Tepebağ mah., 18. sokak, 23 numara; Kayalıbağ mah., 25. sokak, 27 numara; Sarıyakup mah., 69. sokak, 154 numara); bazılarında da sofalar tümüyle kapatılmıştır(Kuruköprü mah., 33/1 sokak, 22 numara; Sarıyakup Mah., 62. sokak, 80 numara; Kayalıbağ mah., 24. sokak, 70 numara gibi.)[154].

Dış sofalı geleneksel konutların genelde kuzey-güney aksında konumlandırıldığı, sofanın da güneyde yeraldığı görülmektedir. Böylece hem sofaya, hem de sokağa açılan odalar kuzey-güney rüzgarlarını alırken, konutların ana kullanım mekanı olan sofalarda da, güneş ışığından faydalanma sağlanabilmektedir.

İki yönden ışık görebilen ve iki yanı oda sıraları ile çevrilmiş olan iç sofalar ise, ihtiyaca göre yan sofa(Kayalıbağ mah., 25. sokak, 14 ve 23 numara; Ulucami mah., 77. sokak 6 numara gibi), merdiven sofası(Ulucami mah., 73. sokak, 37 numara; Sarıyakup mah., 62. sokak, 52 numara ve 60. sokak, 88 numara gibi) ve eyvan(Ulucami mah., 70.

sokak, 15 numara; Sucuzade mah., 58. sokak, 19 numara; Kuruköprü mah., 33/1 sokak, 22 numara gibi) ilave edilerek genişletilmiştir[155]. Azınlık evlerinde, sofanın önemini yitirerek, sokağa açılan ince, uzun bir koridora dönüştüğü görülmektedir. (Döşeme mah., 140. sokak, 38 numara; Hurmalı mah., 183. sokak, 18 numara; tepebağ mah., 17. sokak, 59 numara gibi). İç sofalı konutların ön cepheleri genelde güneye yönlendirilirken, ikinci yön olarak ta doğu tercih edilmiştir. Tek cephesi sağır olan konutlarda, sağır cephenin batı veya kuzeybatıya yöneltildiği, iki cephesi sağır olarak inşa edilen örneklerde ise, doğu ve batı yönlerinin kapatıldığı görülmektedir(Kayalıbağ mah., 26. sokak, 88 numara ve 25. sokak, 23 numara; Ulucami mah., 72. sokak, 67 numara gibi).

İç sofalı örneklerin çoğunun çatısında yazlıkların bulunduğu ve bu yazlıklarla hem serin esen rüzgarların alınabildiği, hem de manzaranın kullanıldığı mekanların oluşturulduğu görülmektedir.

Mutfak, WC, gibi ıslak hacimler genelde ara katlarda inşa edilmiş, ara katı bulunmayan konutlarda ise, avlularda veya sofanın bir köşesinde yeralmıştır.

Bodrum kat kullanımına sadece azınlık evlerinde rastlanmakta ve bu katlara, konutların görkemli girişlerinden ayrı girişler verildiği görülmektedir(Döşeme mah., 140. sokak, 38 numara; Hurmalı mah., 183. sokak, 8 numara; Kuruköprü mah., 32. sokak, 59 numara gibi).

3.3.2 Cepheler

Adana geleneksel konut mimarisinin günümüze kadar ulaşabilen örneklerini oluşturan 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başına ait konutların çoğunun sokak cepheli örnekler olduğu görülmektedir. Bu yapıların alt katlarındaki kemerli giriş kapıları ile üst katlarında yeralan, ayrık düzendeki, dikdörtgen pencere dizileri, cephelerde etkin mimari elemanlar olarak kullanılmıştır. Düz cepheli, yüksek giriş katlarının üzerindeki katlarda bulunan çıkmalar da cephelere

hareket kazandırmaktadır(Tepebağ mah., 13. sokak, 50 numara; Ulucami mah., 16. sokak, 53 numara; Sarıyakup mah., 62. sokak, 52 numara). İç sofanın bir cumba ile cepheye yansıdığı örnekler de bulunmakla birlikte(Ulucami mah., 70. sokak, 6 numara, 21 numara ve 4 numara), sofanın geriye çekilip, iki yanındaki odaların öne çıkarılarak vurgulandığı örneklere daha sık rastlanmaktadır(Ulucami mah., 73. sokak, 37 numara; Kayalıbağ mah., 25. sokak, 23 numara; Türkocağı mah., Debboy Cad., 78 numara)(Şekil B.13).

Adana geleneksel konut mimarisinde, ortadan girişli örnekler çok uygulanmış, bunun yanısıra asimetrik girişli ve avludan girişli örnekler de oluşturulmuştur. Cepheleri farklı türdeki mimari elemanlarla meydana getirilen sivil mimarlık örneklerinin de bulunduğu görülmektedir(Tepebağ mah., 17. sokak, 45 numara; Sarıyakup mah., 69. sokak, 154 numara).

Genelde cumba ve saçakların kullanılmadığı düz cepheli azınlık konutlarında ise, giriş katları zeminden yükseltilerek bodrum katlar elde edilmiştir. Bu konutlarda, iki kollu simetrik merdivenlerle ulaşılan görkemli girişlerin oluşturulduğu görülmektedir(Döşeme mah., 140. sokak, 38 numara; Hurmalı mah., 183. sokak, 8 numara). Bu örneklerin cepheleri de, pencere ve kapı üstleri ile çatı parapetlerinde bulunan silmelerden başka, balkonlarla zenginleştirilmiştir(Hurmalı mah., 186. sokak, 12 numara; Kuruköprü Mah., 32. sokak, 59 numara)(Şekil B.14).

Çoğunluğu iki katlı olan geleneksel Adana konutları arasında 3 katlı olan örneklere de rastlandığı gibi, çatıdaki yazlığı ile 4 kat yüksekliğe ulaşan konutlar da bulunmaktadır(Ulucami mah., 70. sokak, 8 numara ve 21 numara)(Şekil B.15).

3.3.3 Mimari Ögeler

Merdivenler: Adana'daki sivil mimarlık örneklerinde kullanılan merdivenlerin hemen hemen tümü tek kollu örneklerdir ve bunlar genelde sofanın içinde veya yanında yeralmaktadır.

Bazılarında merdivenin bulunduğu kısmın sofadan camlı bir bölme ile ayrılarak, ayrı bir merdiven evi oluşturulduğu da görülmektedir(Türkocağı mah., 363. sokak, 16 numara; Ulucami mah. 16. sokak, 53 numara; Sarıyakup mah., 60. sokak, 88 numara). Konutun değişik katlarına çıkan merdiven kollarının üst üste gelmediği örneklere de sık rastlanmaktadır(Ulucami mah., 70. sokak, 21 numara; Kuruköprü mah., 33/1 sokak, 22 numara). Geleneksel konutlardaki merdivenler, taşlıktan ara kata çıkan kısımda blok taş olarak inşa edilirken, üst katlarda ahşap kullanıldığı; sade ve özensiz bir biçimde oluşturulan merdiven korkuluklarının da ahşaptan yapıldığı görülmektedir.

Çıkmalar, payandalar: Geleneksel knutlarda,ideal plan tipinin, herhangi bir parsele uygulanabilmesi amacı ile oluşturulan çıkmalar[156]; düzenli bir geometriye sahip, genişletilmiş iç mekanların elde edilmesine de olanak tanımaktadır. Çıkmaların, aynı zamanda iç mekanların çevre ile olan görsel ilişkilerini artıran ve cephelere zenginlik katan mimari elemanlar olarak kullanıldığı görülmektedir. Üst katın dışa taşırılmış ahşap döşeme kirişleri üzerine oturan tali kirişler tarafından taşınan çıkmalar, alt katların ahşap hatıllarına oturan payandalarla da desteklenebilmektedir(Kuruköprü mah., 33. sokak, 72 numara; Sarıyakupmah.,84. sokak, 27 numara; Ulucami mah., 70. sokak, 4 numara). Çelik putrellere oturan tali kirişlere taşıtılan çıkmaların da kullanıldığı görülmektedir(Ulucami mah., 70. sokak, 6 numara; Kuruköprü mah., 33. sokak, 29 numara). Kimi örneklerde çıkmalar kademeli olarak oluşturulmuş, ara katlardaki düzensiz, üçgen formlar, üst katlarda düzgün, dörtgen çıkmalara dönüşmüştür(Tepebağ mah., 18. sokak, 23 numara; Kayalıbağ mah., 25. sokak, 14 numara; Sarıyakup mah., 69. sokak, 154 numara). Üst katın bütününün cepheden taşırıldığı ve tüm üst katı kapsayan çıkmaların yanısıra(Tepebağ mah., 17. sokak, 85 numara; Kuruköprü mah., 33/1 sokak, 22 numara; Sarıyakup mah., 61. sokak, 72 numara), iki kat boyunca devam eden çıkmaların yeraldığı örnekler de bulunmaktadır(Ulucami mah., 70. sokak, 21 numara ve 6 numara). Çıkmaları destekleyen payandaların kullanımı ve formu çıkmanın niteliğine göre değişmektedir.

Üçgen çıkmalarda, çıkma mesafesi arttıkça sıklaşan ve kesitleri kalınlaşan payandalar kullanılırken (Tepebağ mah., 13. sokak, 50 numara; Kuruköprü mah., 33. sokak, 29 numara; Ulucami mah., 70. sokak, 21 numara), düzgün dörtgen formdaki çıkmalarda, belirli aralıklarla oluşturulmuş, aynı form ve kesit kalınlığındaki payandaların kullanıldığı görülmektedir(Tepebağ mah., 13. sokak, 50 numara; Türkocağı mah., Debboy cad., 78 numara; Sarıyakup mah., 62/1 sokak, 49 numara). Payandalar arasında; düz veya içe eğimli ve üstleri bağdadi sıvalı olarak oluşturulan örneklerin yanısıra(Sarıyakup mah., 199. sokak, 24 numara; Ulucami mah., 71. sokak, 15 numara; Tepebağ mah., 18. sokak, 23 numara) (Şekil B .16),ön yüzleri profillendirilmiş ve yan yüzleri kapatılmış payandalara da sık rastlanılmaktadır(Hurmalı mah., Kurtuluş cad., 33 numara; Türkocağı mah., 62. sokak, 80 numara ve 363. sokak, 16 numara).

Balkonlar: Genelde gayri müslim konutlarında görülen balkonlar, 20 yüzyıl başlarında inşa edilen, Müslümanlara ait konutlarda da sıkça kullanılmıştır. İki katlı örneklerde yeralan bu yarı gömme, barok balkonların çoğunun, ahşap kafeslerle örtülerek sokakla olan görsel ilişkinin azaltıldığı görülmektedir(Sarıyakup mah., 69. sokak, 154 numara ve 62/1 sokak, 49 numara). Oldukça nitelikli ahşap ve metal işçiliğine sahip olan balkonlar, cephelere zenginlik katmakta ve yapıların estetik değerini artırmaktadır(Kayalıbağ mah., 25. sokak, 23 numara; Ulucami mah., 70. sokak, 4 numara; Kuruköprü mah., 32. sokak, 59 numara). Genelde avlusuz konutlarda kullanılan balkonların çoğunun, giriş kapısı üzerinde veya iki çıkma arasında yeraldığı görülmektedir. (Döşeme Mah., Abdi Yolaçan sokak, 8 numara; Hurmalı mah., Kurtuluş cad., 33 numara; Türkocağı mah., Debboy cad., 78 numara) (Şekil B.17).

Giriş kapıları: Adana geleneksel konut mimarisinde, yapıların yan cephelerinde yeralan veya avluya açılan niteliksiz giriş kapılarına da rastlanmakla birlikte (Kuruköprü mah., 33. sokak, 72 numara; Sarıyakup mah., 199. sokak, 24 numara; Ulucami mah., 71. sokak, 15 numara), taşlığa

ve yapıya doğrudan girişi sağlayan kapıların, hemen hemen tümünün nitelikli örnekler olduğu görülmektedir(Şekil 18). Oldukça seçkin bir metal işçiliğine de sahip olan bu kemerli, ahşap kapılar, silmelerle de vurgulanarak, cephelerde etkin elemanlar olarak kullanılmışlardır(Ulucami mah., 72. sokak, 67 numara ve 70. sokak, 16 numara; Sarıyakup mah., 87. sokak, 23 numara) (Şekil B.19).

Pencereler: Adana'daki sivil mimarlık örneklerinin çoğunun, zemin katlarındaki pencerelerin düzensiz ve az sayıda olduğu, üst katlarda ise, 1/2 oranında çok sayıda pencerenin kullanıldığı ve bunlarda, ahşap yapı strüktürüne bağlı olarak belli bir düzenin oluştuğu görülmektedir(Türkocağı mah., 363. sokak, 16 numara; Sarıyakup mah., 84. sokak, 27 numara; Tepebağ mah., 17. sokak, No: 45). Bu örneklerde pencerelerin, cephedeki etkileri, bir dizi oluşturmalarından kaynaklanmakta, azınlık konutlarındaki pencereler ise söveler ve bir kaç sıra silme ile vurgulanarak, cephelerde etkin hale getirilmektedir. Genelde düşey hareketli giyotin pencereler bulunmakla birlikte, yanlara açılan iki dar kanadın oluşturduğu pencerelere de sık rastlanmaktadır(Sarıyakup mah., 87. sokak, 23 numara ve 199. sokak, 24 numara). Geleneksel konutların büyük bir bölümünde güvenlik nedeniyle, zemin katlardaki pencerelerin bütününde, üst katlardaki pencerelerde ise, yatayda bir kaç sıra demir parmaklığın bulunduğu görülmektedir. Bu parmaklıkların, nitelikli demir işçiliğine sahip örneklerine de rastlanmaktadır(Şekil B.20). Yapının içine giren güneş ışınlarının kontrolü için,pencerelerde, iki yana açılan, ahşap kapak ve panjurların yanısıra, düşey olarak hareket edebilen ahşap kafesler de kullanılmıştır(Tepebağ mah., 17. sokak, 59numara; Ulucami mah., 77. sokak, 6 numara; Kayalıbağ mah., 26. sokak, 88 numara).

Saçaklar: Geleneksel konutların büyük çoğunluğunda üst örtünün düz, toprak damlar olduğu ve çatı parapetleri önünde yeralan saçakların da, bu toprak damlardan tamamen bağımsız olarak oluşturulduğu görülmektedir. Nitelikli konutlarda, yapının bütünündeki estetiği tamamlayan,

üstleri bağdadi sıvalı, iç bükey saçaklar kullanılırken (Kayalıbağ mah., 25. sokak, 23 numara; Ulucami mah., 72. sokak, 67 numara ve 70. sokak, 16 numara), mütevazi örneklerde ise, ahşap veya metal çubuklarla desteklenerek, pencere üstlerinde oluşturulan çinko saçaklar bulunmaktadır(Kuruköprü mah., 35. sokak, 38 numara; Sarıyakup mah. 84. sokak, 27 numara ve 61. sokak, 52 numara) (Şekil B.21). Dış sofaların açık örneklerinde ise, yağmur ve güneşten korunmak için bazen sofa üzerindeki saçağın uzun tutulduğu, bazen de ucuna çinko ek konulduğu görülmektedir(Sucuzade mah., 58. sokak, 19 numara). Azınlık konutlarında ise genelde saçak kullanılmamış ve çatı parapetleri, kullanılan bir kaç sıra silme dışında, yalın olarak bırakılmıştır(Döşeme mah., 140. sokak, 38 numara; Hurmalı mah., 183. sokak, 8 numara; Kuruköprü mah., 32. sokak, 59 numara).

Çatı Fenerleri: Genelde, Seyhan Nehri kıyısında, büyük ve geniş parsellere inşa edilen konutların, karanlık ve havasız kalan orta mekanlarının aydınlatılması ve havalandırılması amacı ile oluşturulan çatı fenerlerinin, aynı zamanda yapıya önemli bir estetik eleman olarak katıldığı görülmektedir.

Bezemeler ve Süslemeler: Adana'daki sivil mimarlık örneklerinin cephelerinde, bezeme ve süslemelere pek rastlanmamaktadır. Ancak, kimi konutlarda, eğrisel, bağdadi sıvalı saçaklarda, genelde içinde konutun inşa tarihinin de yazıldığı, madalyon biçiminde bezemeler görülmektedir (Ulucami mah., 70. sokak, 16 numara; Sarıyakup mah., 62. sokak, 52 numara; Döşeme mah., 140. sokak, 38 numara). Bunun yanısıra bazı örneklerde de,çıkma altlarında, ahşap çıtalarla oluşturulan süslemelere rastlanmaktadır (Ulucami mah., 70. sokak, 8 numara ve 16 numara). Konutların iç mekanlarının da oldukça sade bir biçimlenişe sahip olduğu ve basit mimari elemanlarla oluşturulduğu görülmektedir. Kimi seçkin örneklerde kullanılan rozet biçimindeki tavan göbekleri(Ulucami mah., 70. sokak, 16 numara ve 72. sokak, 67 numara) ile odaların duvarlarındaki nişler(Sarıyakup mah., 61. sokak, 72numara), iç mekanlardaki süslemeleri oluşturmaktadır. Nitelikli bir

ahşap işçiliğine sahip dolap kapakları ve iç kapıların bulunduğu geleneksel konutlara da rastlanmaktadır(Tepebağ mah., 17. sokak, 45 numara).

3.4 Geleneksel Konutların Plan ve Cephe Özelliklerinin Tipolojik Analizi

Adana'da, tarihi kentsel dokuda yapılan çalışmalar kapsamında, değişik bölgelerden 50 adet sivil mimarlık örneği seçilerek, bu örnekler üzerinde çalışılmıştır. Kullanıcıları ile görüşülerek sosyal statüleri belirlenen konutların, fiziksel yapıları da incelenmiş, plan ve cephe krokileri çıkarılmıştır. Bu krokilere dayanılarak oluşturulan plan tipolojisinde konutlar, Sedad Hakkı Eldem'in "Türk Evi Plan Tipleri" adlı eserinde, sofaların konumuna göre tanımladığı "iç ve dış sofalı konutlar" sınıflandırmasına uygun gruplandırılmıştır. Bu gruplar, kendi içlerinde de odaların sayısı ve yerleşimine göre sınıflandırılarak, Adana geleneksel konut mimarisinde kullanılan karakteristik plan tipleri ortaya çıkarılmıştır(Ek H).

Cephelerin analizinde de, konutların cephe krokileri elde edildikten sonra, giriş kapılarının konumuna göre bir gruplandırma yapılmıştır. Daha sonra, cephede kullanılan çıkma sayısına göre bölümlere ayrılmış olan cephe tipleri, konutların kat adetlerindeki farklılaşmalar da dikkate alınarak, ortaya çıkarılmıştır (Ek I). Cephe tiplerinde çeşitliliğin fazla olması nedeniyle, cephelerdeki etkin elemanlara göre bir sınıflandırma yapılmış, küçük farklılıklar dikkate alınmamıştır.

BÖLÜM 4. TARİHİ DEĞERLERİNİ KORUYARAK YAŞATILMASI VE GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN BİR BÖLGE OLARAK ULUCAMİ ÇEVRESİ

4.1 ULUCAMİ ÇEVRESİNİN ADANA'YA BAĞLI OLARAK GELİŞİMİ VE KENTSEL KONUMU

Ulucami ve çevresi, eski kalenin surlarının hemen dışında ve Taşköprü'nün çıkışında yeralması nedeniyle, tüm dönemlerde, kentin en önemli bölgelerinden biri olmuştur. Eski devirlerde, ticaret gemileri ve kervanlarla getirilen malların boşaltılmasına uygun bir alan oluşturması ve malların alım-satımının burada yapılması sonucu,bölgenin yoğun bir ticaret merkezi durumuna geldiği görülmektedir.

Ramazanoğulları döneminde, burada bir külliyenin inşa edilmiş olması, bölgedeki sosyal hayatın da canlanmasını sağlamıştır. Külliyede yeralan Ulucami ve türbesi, Ulucami Medresesi, Selamlık ve Harem Dairesi'nin yanısıra Ağca Mescit, Çarşı Hamamı, Gön Hanı, Kapalıçarşı, Roma devri temelleri üzerine inşa edilen Irmak Hamamı ile Abidin Paşa'nın yaptırdığı Saat Kulesi gibi pek çok tarihi yapı da bu bölgededir[157]. Bu yapıların, Adana'ya uğrayan gezginlerin de ilgisini çektiği ve kenti anlatırken bu yapılardan da bahsettikleri görülmektedir.

1646 tarihli, sahibi bilinmeyen bir seyahatnamede Adana'nın 3 camisinin bulunduğu ve bunlardan birisinin oldukça nitelikli bir yapı olduğunu yazmaktadır. Ayrıca iki hamamının bulunduğunu fakat nehir kenarındakinin daha güzel olduğunu, mükemmel bir çarşısı ile bedesteni bulunduğunu da belirtmektedir[158].

1671'de Adana'ya uğrayan Evliya Çelebi de kentin, biri nehir tarafındaki Paşa Hamamı, diğeri de çarşı içindeki

Eski Hamam olmak üzere iki hamamı bulunduğunu yazmaktadır[159].

Eski Türk kentlerinde dini, kültürel ve sosyal yapıları içeren bir külliye inşa ettirilirken, bu külliyenin yakınlarında da bir hamam yapılarak hem halkın ihtiyacı karşılanmakta, hem de kültürel ve sosyal birimler için bir gelir sağlanmaktaydı[160]. Adana'da da, Ramazanoğullarının, Ulucami külliyesinin yakınına sıra dükkanlar ve hanlar ile birlikte, bir de hamam inşa ederek bu geleneği sürdürdükleri görülmektedir.

Ulucami, Ramazanoğulları'ndan günümüze ulaşan en görkemli yapı ve külliyeyi meydana getiren yapılar arasında en iyi korunmuş olanıdır (Şekil J.1). Evliya Çelebi; seyahatnamesinde, Ulucami'nin içi ve dışı çini kaplı büyük bir cami olduğunu yazmaktadır. Caminin, 23 mermer sütun üzerine inşa edildiğini, müezzin mahfelinin de ince sütunlara oturtulduğunu ve pencerelerinin renkli camlarla süslü olduğunu belirtmektedir[161]. Caminin avlusunun doğu kapısı yanında yeralan, altı köşeli minaresinin, çok süslü olduğunu ve şerefesinin, Arap sanatı etkisi ile köşk gibi örtüldüğünü yazmaktadır. Caminin solunda bulunan, sivri bir kubbe ile örtülü olan yapıda da Ramazanoğulları sülalesinden kişilerin gömülü olduğunu belirtmektedir [162] (Şekil J.2).

1494'te inşa edilen Harem Dairesi (Vakıf Sarayı) de, Ramazanoğulları'nın önemli bir yapısıdır (Şekil J.3). 1638' de, Bağdat Seferi'ne giderken Adana'dan geçen IV. Murat'ın, Harem Dairesi'nde konakladığı ve kendisi için yapının kuzeyinde açtırılan kapının, ziyaretinden sonra kapatıldığı bilinmektedir. 1940'lara kadar yapının kuzeyinde, üst kata çıkan sahanlıksız bir merdiven varken, bu merdiven yıkılarak ortadan kaldırılmıştır[163].

Ramazanoğlu Halil Bey tarafından 1497'de "Selamlık" olarak inşa ettirilen yapı da, son yüzyılda develerle getirilen tuzların satılması amacı ile kullanıldığından, halk arasında Tuz Hanı ismini almış ve bu adla anılmaya başlamıştır

[164]. 60' lı yıllarda oldukça bakımsız ve kötü bir durumda olan Tuz Hanı'nın, ayakta kalabilen kuzey kısmı ile güneydeki ufak bir bölümü, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilmekte ve tamir atölyeleri olarak kullanılmaktaydı[165]. 1972-73 yıllarında da, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, güneydeki kalan kısımlar yıkılarak yerine, tek katlı dükkanlardan oluşan Tuz Hanı Çarşısı inşa edilmiştir(Pafta 1). Tuz Hanı'nın kuzey kısmı da, 1984' te başlatılan restorasyon çalışmaları sonucu onarılmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilmiştir (Pafta 2-7), (Şekil J.4).

Beyliği sırasında, savaş ve yönetim işleri kadar bilime de önem veren Piri Mehmet Paşa, babasının başlatığı Ulucami inşaatının tamamlanmasından sonra, hemen yanında bir de medrese inşa ettirmiştir. Uzun bir süre, yapıldığı amaç için kullanılan bu medrese, bir süre fakir ve yoksulların kaldığı bir yurt olmuş, daha sonraları da imamhatip lisesi öğrencilerinin kullandığı bir öğrenci yurdu şeklinde kullanılmıştır[166]. Sonraki dönemlerde, medresedeki dershane eyvanının caddeye bakan bölümü, bir duvarla ön kısımdan ayrılarak, dükkan haline getirilmiş, ön kısım da, ikiye bölünerek oda olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sırada Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım çalışmaları başlatılmış ve 1977'de tamamlanan bu çalışmalarla kullanılır duruma getirilen yapının eyvanının, ön bölümündeki duvar kaldırılmış, avlusu da temizlenmiştir[167]. Buna karşın, umumi WC olarak kullanılan iki medrese odası ile eyvanın caddeye bakan kısmında dükkan olarak kiraya verilen bölümlerdeki kullanımların ise olduğu gibi bırakıldığı görülmektedir(Şekil J.5).

Ulucami külliyesinin yanısıra bölgedeki diğer tarihi yapıların da etkisi ile Ulucami çevresi, kent ölçeğinde farklı bir karakter taşımaktadır. Anıtsal dini yapıların yanısıra Büyüksaat'in de kentte önemli bir odak noktası oluşturduğu ve Adana için simgesel bir değer taşıdığı görülmektedir (Şekil J.6). Vali Abidin Paşa tarafından, daha önce muvakkithanenin bulunduğu yere yaptırılan saat kulesinin inşasına 1880'de başlanmış ve yapı 1 yılda tamamlanmıştır. Kare prizma

şeklinde olan kulenin yüksekliği 32 m'dir ve yaklaşık 30 m. temel derinliğine sahip olduğu sanılmaktadır[168]. Yapıldığı dönemlerde, Büyüksaat'in her saat başı çalan güçlü sesinin kentin pek çok yerinden duyulduğu ve devlet dairelerinde çalışanların göreve başlama saatlerini buna göre ayarladıkları görülmektedir[169].

Bölgedeki en önemli tarihi yapılardan birisi de, cephesindeki blok taş kaplama ve masif kütlesi ile dikkat çeken Emniyet Müdürlüğü binasıdır. 1915-1917 yıllarında, Cemal Bey tarafından yaptırılan bina günümüzde, arka cephesine bitişik olan Bakımoğlu Mescidi ile birlikte, Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır[170] (Şekil J.7).

Günümüzde,Ulucami çevresindeki tarihi yapıların hemen hemen hepsinin belirli bir işleve sahip yapılar olduğu görülmektedir. Ulucami, Ağca Mescit, Cumafakıh Mescidi (Şekil J.8). ve Bakımoğlu Mescidi'nin dini amaçlı kullanımı sürerken, Çarşı Hamamı(Şekil J.9) ve Irmak Hamamı(Şekil J.10) da özgün işlevlerini devam ettirmektedirler. Bunların dışındaki yapılardaki kullanımların ise genelde binaların fiziksel yapısına zarar veren ve uygun olmayan kullanımlar olduğu görülmektedir.

Ulucami Medresesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimi ile bir vakıf tarafından kullanılmaktadır. Dershane eyvanın cadde cephesindeki kısmı halen dükkan olarak kiraya verilirken, ön kısmın vakfın yönetim odası olarak düzenlendiği görülmektedir. Medrese odalarının bir bölümü vakfa ait mekanlarken, güneybatıdaki odalar çay ocağı ve umumi WC olarak kullanılmaktadır. Ayrıca avluya eklenen, ahşap toplantı salonunun da, yapının özgün formunu zedelediği görülmektedir.

Daha önceki dönemlerde yapılan ekler, bölünmeler ve hatalı onarımlar sonucu özgünlüğünü büyük ölçüde kaybeden Harem Dairesi'nin, 1984'te başlatılan ve 1989'da tamamlanan restorasyon çalışmaları sırasında da önemli ölçüde yenilendiği görülmektedir. Kültür Bakanlığı'nın denetimine verilen yapı, günümüzde "Türkocağı Adana Şubesi" olarak kullanılmaktadır.

Bölgedeki geleneksel konutların, yapısal düzenlemelerinde seçkin çözümlere ulaşılmış anıtsal örnekler olduğu görülmektedir. Yoğun bir ticari kullanım alanı içinde kalan bu konutların büyük bölümü sahipleri tarafından terkedilmiş ve çevresel etkenler yüzünden sosyal statülerini kaybetmişlerdir. Yükselen arsa değerleri nedeniyle sayıları günden güne azalan sivil mimarlık örneklerinin çoğunun kullanım kapasiteleri altında kullanıldığı görülmektedir.

Ulucami çevresinde, özellikle Abidin Paşa Caddesi, Kızılay Caddesi üzerinde, oldukça yüksek yapılar inşa edilmekte ve kentteki toplu taşım trafiğinin ana arterlerinden birini oluşturan Ali Münif Yeğenağa Caddesi ve Ulus Caddesi'nde de yoğun bir trafik akışı oluşmaktadır. Merkezde oluşan yapısal yoğunlaşma, ticari aktivite ve yoğun trafik nedeni ile alt yapı elemanları kapasiteleri üzerinde kullanılmaktadır. Bölgedeki bu yoğunlaşmaya ve yüksek gelişme hızına ayak uyduramayan tarihi dokunun korunabilme olasılığı ise, gün geçtikçe azalmaktadır. Tüm bu olumsuz etkilere karşın tarihi özelliğini koruyabilen Ulucami çevresinin, günümüzde de tarihi merkezdeki konut alanlarının ortak ticari merkezini oluşturduğu görülmektedir. Bölgede yeralan Kapalıçarşı ve tarihi sıra dükkanlar ; bakırcılık, ahşap işleri ve konfeksiyon alanında günümüzde de merkez rolü oynamaktadır. Vakıflar Çarşısı'nın ticari hayatın canlanmasına önemli katkıda bulunduğu bölgede, seyyar satıcılığın da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Valilik binası ve askeri yapılar da, bölgede yer almakta ve yöreye hareketlilik kazandırmaktadır. 1900-1901 yılında inşa edilen Sanayi-i Nefise Mektebi de günümüzde, 20. yüzyıl ortalarında yapılmış olan eki ile birlikte ilkokul (İnkılap İlkokulu) olarak kullanılmaktadır(Şekil J.11).

4.2 SEÇİLEN TARİHSEL ALANIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN İRDELENMESİ

4.2.1 Çalışma Alanının Sınırlarının Belirlenmesi

Seçilen çalışma alanı, Adana'daki tarihi merkezde yeralmakta

ve sınırları doğuda Seyhan Nehri kıyısındaki Ulus Caddesi, batıda ise, kuzeye doğru Çarşı Hamamı ile Kapalıçarşı arasında 96.sokaktan; Ağca mescit'in batısına geçip, 76. sokak'la Abidinpaşa Caddesi'ne ulaşmakta; kuzeyde Abidinpaşa Caddesi, güneyde de Ali Münif Yeğenağa Caddesi ile belirlenmektedir (Pafta 8). Çalışma alanı aynı zamanda Kızılay Caddesi'ni de kapsamaktadır.

İçinde çok sayıda tarihi ve anıtsal yapıyı barındıran seçilen çalışma alanının çevresinde de, mimari ve kültürel değere sahip pek çok yapının bulunduğu görülmektedir.

Çalışma alanını doğuda sınırlayan Ulus Caddesi'nde, Seyhan Nehri kıyısında bulunan Kız Lisesi, kent bütününde tarihi ve mimari değere sahip seçkin yapılar arasında yeralmaktadır (Şekil J.12). Abidinpaşa Caddesi'nin de doğuda, Ulus Caddesi ile Bizans devri yapısı olan Taşköprü'nün çıkışıyla kesiştiği görülmektedir. Bu kesişme noktasında 20. yüzyılın başlarına kadar yeralmakta olan Kale Kapısı'nın temellerine de, 1992 yılında, Abidin Paşa Caddesi üzerinde ve çalışma alanının sınırları içinde bulunan 136 ada, 15 parseldeki hafriyat çalışmaları sırasında rastlanmıştır(Şekil J.13).

Seçilen alanın güneybatısında bulunan Çarşı Hamamı'nın batısında, Kapalıçarşı ve tarihi sıra dükkanlar, güneyinde de Yeni Han yeralmaktadır. Çalışma alanının güneyindeki sınırı belirlemekte olan Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin, Ulus Caddesi ile oluşturduğu kesişme noktasında bulunan Vilayet Binası da, günümüzde özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş olan, seçkin bir 20. yüzyıl başı yapısıdır.

4.2.2 Sokak Oluşumları, Parseller ve Yapıların Arsa İçi Konumları

Seçilen alanda, sokakların oldukça düzensiz bir biçimlenişe sahip oldukları ve parsellerin konumuna ve şekline göre, yer yer genişleyip, daraldıkları görülmektedir. Genelde kuzey-güney yönünde oluşan sokak aksları da belli bir süreklilik göstermemekte, kıvrılarak ve dirsekler oluşturarak biçimlenmektedir.

Geleneksel konutlarda, çoğunluğu iki katlı olan mütevazi yapıların dar sokaklar üzerindeki küçük ve düzensiz parsellere, avlulu olarak oluşturulduğu(Ulucami mah., 71. sokak, 15 numara), avlusuz görkemli yapıların ise, geniş sokaklar üzerinde, düzenli parsellere inşa edildiği görülmektedir(Ulucami mah., 70. sokak, 8 numara). Bölgedeki betonarme yapılar çok katlı ve parsellerin tümünün kullanımı ile oluşturulduklarından, oldukça düzensiz ve yoğun bir doku meydana getirmektedirler. Geleneksel konutlarda ise, küçük parseller içinde belirli bir düzen kurulmakta ve çoğunlukla yapıların güneyinde oluşturulan avlularla da yoğunluk düşük tutulmaktadır. Abidinpaşa Caddesi ve Kızılay Caddesi üzerindeki yapılaşmanın ise oldukça yüksek yoğunlukta olduğu ve bu betonarme yapıların çalışma alanını adeta bir duvar gibi çevrelediği görülmektedir.

4.2.3 Yapıların Kat Adetleri ve Yapım Sistemleri

Çalışma alanının kuzeydeki sınırını oluşturan Abidinpaşa Caddesi üzerindeki,çoğunluğu 5-6 kat olan betonarme yapılar, bölgedeki en yüksek örnekleri meydana getirmektedir. Kızılay Caddesi üzerinde de genelde 3-4 katlı olan betonarme yapılar yeralırken, Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nde 1-2 katlı yığma yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Caddelerin iç kesimlerindeki sokaklarda yeralan yapıların büyük bölümünü 2-3 katlı betonarme yapılar oluştururken, yer yer daha yüksek yapıların inşa edildiği de görülmektedir (Pafta 9).

4.2.4 Arazi Kullanımı

Seçilen çalışma alanındaki işlevsel dağılım büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte, ticari kullanımın yoğun olduğu gözlenmektedir. Dini yapılar, sağlık hizmet yapıları ve bankaların yanısıra, çok sayıda kamu kuruluşunun da yeraldığı bölgede eğitim yapıları ve derneklere de sık rastlanmaktadır. Ticaret alanında konfeksiyon, oto yedek parçacılığı, nalburiye ve gıda maddeleri satışı önemli bir yer tutarken, mobilya üreticiliğinin de yaygın bir kullanım olduğu görülmektedir. Ticaret alanında;toptan ticaretin önem

kazandığı bölgede seyyar satıcılık ta önemli bir iş kolu haline gelmiştir.

Yapıların zemin katlarında bütünü ile ortadan kalkan konut kullanımı da, üst katlarda büyük ölçüde devam etmektedir (Pafta 10).

4.2.5 Mülkiyet ve Tescil

Seçilen çalışma alanındaki anıtsal yapıların ve dini yapıların çoğunun,Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyeti altında ve tescilli yapılar olduğu görülmektedir. Daha önceki dönemlerde, bölgedeki bir çok yapının mülkiyetine sahip olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapıların sayısı, günümüzde azalmış ve bu yapılar da genelde, konut veya işyeri olarak kiraya verilmiştir.

Büyük çoğunluğu özel şahıs mülkiyeti altında bulunan parsellerden oluşan çalışma alanında, hazineye ait olan parsellerin çok fazla olmadığı görülmektedir.

Arsası Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, binası ise Kültür Bakanlığı'na ait olan, 20. yüzyıl başı yapısı İnkılap İlkokulu ile Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nün kullandığı yapı dışında, bölgedeki tüm anıtsal yapılar tescillenerek, koruma altına alınmıştır. Bunların yanısıra sivil mimarlık örneği olan 14 konutun da,1990 ve 1992 yıllarında alınan kararlarla tescillendiği ve koruma altına alındığı görülmektedir. Buna karşın, tescilli bir konut , 1991 yılında yıkılarak yok edilmiş ve bölgedeki,koruma altına alınan konut sayısı 13'e düşmüştür (Pafta 11).

4.3 SEÇİLEN ALANDA MİMARİ VE MEKANSAL TESPİTLER

4.3.1 Bölgedeki Geleneksel Konutlarda Mimari ve Mekansal Tespitler

* Plan ve Cephe Özellikleri : Bölgedeki konutların çoğunu 3 katlı sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu (70. sokak. 16 numara; 71. sokak, 36 numara; 72. sokak 56 numara) ancak,

yazlıkları ile 4 kat yüksekliğe ulaşan örneklerin de bulunduğu(70. sokak, 6 numara, 4 numara ve 21 numara) görülmektedir. Bunların yanısıra, ara kat kullanımına az rastlanan bölgede, avlulu konutların genelde 2 ve 3 katlı örnekler olduğu ve girişlerinin avludan verildiği belirlenmiştir.

Girişi taşlıktan olan örneklerde, taşlıkların tavanları oldukça yüksek tutulmuş ve zemin katlarında geniş mekanlar elde edilmiştir. Bu mekanlar genelde depolama amacı ile kullanılmış ve ana girişten ayrı girişler verilerek, ana kullanım mekanlarından ayrılmışlardı.

Ara kata benzer bir şekilde oluşturulan 1. katların da genelde kışlık katlar olarak, kalın duvarlı ve küçük pencereli inşa edildiği örneklerin(72. sokak, 56 numara, 71. sokak, 15 numara, 73. sokak, 37 numara) yanısıra büyük pencereleri ve aydınlık mekanları ile bir ana kat özelliği kazandığı örneklere de(76. sokak, 4 numara, 6 numara ve 16 numara) rastlanmaktadır.

Üst katlar genelde çıkmalarla ve dizi pencerelerle dışa açılmakta, böylece görsel zenginlik artırılırken, düzgün formlarda, ferah mekanlar elde edilmektedir.

İç sofalı örneklerin çoğunlukta olduğu ve bu sofaların kimi konutlarda eyvanlarla zenginleştirildiği görülmektedir. Bunun yanısıra balkonlar da, konutlarda dışa açılmayı sağlayan elemanlar olarak kullanılmıştır.

Cephe ve plan tiplerinde zengin bir çeşitliliğe rastlanan Ulucami çevresindeki geleneksel konutlarda, kullanılan mimari ögelerin de oldukça seçkin elemanlar olduğu görülmektedir. Özellikle giriş kapıları, çıkmalar ve saçaklar, bu konutlardaki estetik bütünlüğü tamamlamaktadır.

Bazıları, düz, toprak damlarla örtülü olan konutların çoğunun çatılarının eğimli çatılar olduğu ve bunlara sonradan eternit kaplandığı görülmektedir. Düz toprak damlı örneklerde de, betonarme çatılara dönüşüm gözlenmektedir.

Ulucami çevresinde yapılan çalışmalar sırasında bu konutların kat planları incelenerek, 1/100 ölçekte çizilmiş ancak zemin kat kullanımları özgünlüğünü yitirdiğinden, bu katların plan özellikleri üzerinde çalışılmamıştır (Pafta 12 -21).

* Yapım Sistemleri: Bölgedeki sivil mimarlık örneklerinde yüksek alt katların yığma, tuğla olarak oluşturulduğu ve 1.5-2 m'de bir ahşap hatıllarla desteklendiği ve bu katlardaki duvar kalınlıklarının 60-65 cm kalınlığa ulaştığı görülmektedir. Üst katlarda ise hafif ve bol pencereli, 10-15 cm kalınlığındaki duvarlar, hımış tekniğinde inşa edilmiş ; ahşap taşıyıcıların arası tuğlalarla doldurulmuştur.

Çıkma ve saçak altlarındaki eğrisel yüzeyler, bağdadi üzerine sıva yapılarak oluşturulmuştur.

Üst örtünün genelde, duvarlara oturan, sık ahşap kirişlerle oluturulduğu geleneksel konutlarda açık sofaların da genelde ahşap direklere taşıtıldığı ve sık ahşap kirişleme sistemine dayandırıldığı görülmektedir.

4.3.2 Bölgedeki Anıtsal Yapıların Tek Yapı Ölçeğinde İncelenmesi

Çalışma alanı sınırları içinde yeralan tarihi anıtsal yapılar tek tek incelenerek, herbirisi için anıt fişleri hazırlanmıştır (Ek K).

4.4 BÖLGEDEKİ SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPININ İRDELENMESİ

Bölgenin genelde bir ticaret alanına dönüştüğü, bu nedenle de burada yeralan yapıların çoğunu işyerlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu işyerlerinde çalışan kişilerin sosyal konumlarının yanısıra, geleneksel konutların kullanıcılarının statüleri, çevrenin sosyal ve kültürel yapısını belirlemektedir. Bölgedeki geleneksel konutlarda oturan kullanıcıların; sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını

saptamak amacı ile sosyal anketler yapılmıştır (Ek L). Bölgede 14 tescilli konuttan 4 tanesi boş olduğundan, birisinde de konut sahibinin anket ve ölçüm yapılmasına izin vermemesinden dolayı sadece 9 konuttaki, 10 ayrı kullanıcı ile anket yapılabilmiştir.

Bölgedeki konutların kullanıcılarının çoğunluğunun düşük gelirli kiracılar olduğu bunun yanısıra mülk sahiplerinin de bulunduğu görülmektedir. Kiracıların genelde Adana ve yakın çevresinden geldiği ve aile bireylerinin orta yaşlı kişilerden oluştuğu; bu kişilerdeki eğitim durumunun genelde düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Kullanıcılar geleneksel konutlardaki yaşamlarından hoşnut olmalarına karşın, bu yapıların onarımları için para ayıramamakta ve genelde konutlarındaki sıhhi koşulların ve donatının yetersizliğinden yakınmaktadırlar.

Geleneksel konutlardaki mülk sahipleri genelde gelir düzeyi yüksek kişiler olmalarına karşın, kendi konutları dışındaki, daha seçkin örneklerin korunması fikrini kabul etmekte ve konutlarının bakım ve onarımları için herhangi bir girişimde bulunmamaktadırlar.

Bu anketlerden elde edilen sonuçların değerlendirmesi ayrıca ekte de verilmiştir (Ek M).

BÖLÜM 5. ULUCAMİ ÇEVRESİNİN KORUNARAK YAŞATILABİLMESİ İÇİN ÖNERİLER

5.1 KORUMA AMAÇLI GENEL İLKELER

Tarihi kentsel alanların korunabilmesi, bu alanların kent bütünü içindeki konumuna ve geliştirilecek koruma amaçlı kararların uygulanabilirliğine bağlıdır. Bu alanlarda yeralan ve kültürel değerlerinin yanısıra, büyük bir kullanma potansiyeline sahip olan sivil mimarlık örneklerinin korunabilmesi de, bunların kent yaşamına katılımı ile gerçekleşebilmektedir. Koruma amaçlı kararlar, kontrollü bir değişim ve yenilemeyi de kapsamalı, tarihi çevre üzerindeki spekülatif baskıları giderici ve ekonomik tutarlılığı sahip nitelikte olmalıdır.

Yapılan çalışma kapsamında, sadece Ulucami çevresi için değil, aynı zamanda yakın çevresi için de kimi öneriler geliştirilerek, bütüncül bir koruma amaçlanmıştır. Tarihi merkeze etkin fonksiyonlar verilmiş; bölgenin, özelliklerine uymayan fonksiyonlardan arındırılmasına çalışılmıştır. Ayrıca tarihi yapılar ile günümüz yapılarının ilişkileri koparılmadan, kendi içinde yaşayan bir çevre oluşturulması amaçlanmıştır. Geleneksel merkezde yeralan tarihi yapıların sıhhileştirilmesi önerilmiş, estetiği bozan niteliksiz yapılar ortadan kaldırılarak, bölgenin kültürel ve mimari değerlerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Çalışmada, Ulucami çevresindeki anıtsal yapılarla odak noktaları oluşturulmaya çalışılmış ve bu yapıların çevreleri ile birlikte korunmaları amaçlanmıştır. Özgün çevreleri tamamen yokolmuş veya yıpranmış durumda olan kimi yapıların da, tek yapı olarak içerdikleri değerlerden dolayı koruma altına alınması ve değerlendirilmesi önerilmiştir.

Tarihi kentsel alanın düşük gelir gruplarının barındığı, sosyal

ve ekonomik çöküntü alanları haline gelmesinin önlenebilmesi için, kentin diğer kesimlerinin buraya bağıntısı kolaylaştırılarak, bölgenin canlandırılmasına çalışılmıştır. Onaylı imar planına uyabilecek öneriler geliştirilirken, ulaşım ve altyapı ile konut ve ticaret alanları arasındaki ilişkiler gözönünde tutulmuştur.

Tarihi merkez için, günümüzde halen, 1965 yılındaki mevcut duruma göre çıkarılan haritalar yürürlükte olduğundan; çalışma kapsamında, parseller yerinde incelenerek, tek tek plan üzerine işlenmeye çalışılmıştır. Tarihi kentsel alanın korunması konusunda öncelikle, sorumlu belediye tarafından, mevcut durumun saptanarak, haritalarının çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca onaylı imar planında da tarihi kentsel dokunun korunabilmesi amacı ile kimi değişikliklerin yapılması önerilmektedir. Bu planda, 77. sokak'ın genişletilmesi önerilerek 6 numaralı; 73. sokak'ın genişletilmesi ile 37 numaralı; 70. sokak'ın genişletilmesi ile de 6-8, 4 ve 21 numaralı sivil mimarlık örneklerinin ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Ayrıca 1900'de inşa edilen, günümüzde özgün cephe niteliklerini kaybetmiş olmasına karşın önemli bir örnek oluşturan Vilayet Konağı'nın da; imar planında, yıkılmasının önerildiği görülmektedir (Ek N). Mevcut imar planındaki bu gibi hataların düzeltilmesi düşünülmüş; yoğun taşıt trafiğine sahip olan Ali Münif Yeğenağa Caddesi'ndeki trafik akışının güneye kaydırılması ve caddenin bir bölümü ile 74. sokak'ın trafiğe kapatılması önerileri ise, aynen kabul edilmiştir. Bunların yanısıra 70. sokak ile 64. sokak'ın da trafiğe kapatılarak, yaya yolu haline getirilmesi önerilmiştir. Bölgede kısa ve uzun süreli kullanıma yönelik otoparkların tasarlanması da düşünülmüştür (Pafta 22).

Bölgede yeralan tarihi yapıların iyileştirilmesi için, bir kaç restorasyonun dışında, genelde sağlamlaştırma ve küçük ölçekte onarımlar düşünülmüştür. Yapıları işlevlendirirken fiziksel niteliklerine, konumlarına ve mülkiyet durumlarına uyan işlevler getirilmeye çalışılmıştır. Ulucami çevresindeki mevcut dokunun büyük bölümünün küçük parsellerden oluştuğu saptanmıştır. Bölgede parsel ölçeğinde yapılan

yenilemelerde yeni yapılan yapıların da oldukça küçük parseller üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bölgenin toplu imarında, bu tür niteliksiz yapıların ortadan kaldırılması için bazı parsellerin birleştirilerek büyütülmesi düşünülmüş ancak genelde özgün parsel sınırlarının korunmasına çalışılmıştır.

Bölgedeki tarihi yapıların yakın çevrelerinin yanısıra, tüm çalışma alanını kapsayan dış mekan düzenlemelerinin yapılması tasarlanmış, bölgede yeralan bazı sokakların kaplamalarının da özgün parke kaplama haline getirilmesi önerilmiştir. Çalışma alanı sınırları içinde kalan yeşil alanların, yeniden düzenlenerek kullanıma sunulması düşünülmüştür.

Bölge için geliştirilen koruma amaçlı kararların en kısa zamanda uygulamaya konulması gerekmektedir. Bu kararların uygulanabilirliğinin sağlanması için belediye yetkilileri, üniversitelerin öğretim üyeleri ve tarihi konut sahipleri ile gönüllülerin oluşturacağı örgütler kurulmalı ve kamunun desteğini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Tarihsel çevrenin eskimesinden doğan konfor kaybı, kullanıcılarda, geleneksel konutlara karşı olumsuz yargıların oluşmasına yol açtığından, etkin bir koruma sağlanabilmesi için, halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede gerçekleştirilmesi planlanan uygulamaların ve çalışmaların; tanıtılıp, sergilenebileceği mekanlar önerilerek, kamunun desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Tescilli yapıların, plaket asılarak belirtilmesinin ve tescilleme yapılırken, konut sahiplerinin bilgilendirilmesinin de, halkın konuya yaklaşımına olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

5.2 BÖLGEDE UYGULANACAK MİMARİ İLKELER VE YENİ YAPILAŞMA KOŞULLARI

Geliştirilen koruma amaçlı kararların, onaylı imar planı kararları ile paralellik içinde olmasına dikkat edilerek, bölge için yeni yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Genel olarak, bina yüksekliklerinin azaltılması ve yeşil alanların artırılması yolu ile, yoğunluğun düşürülmesi amaçlanmıştır.

Değişiklik gerektiren veya yeniden inşa edilecek yapıların, mevcut alan düzenindeki değer ve niteliği bozmayacak şekilde oluşturulmaları için, kat yüksekliklerine getirilen kısıtlamaların yanısıra, mimari biçimlenişleri konusunda da bazı öneriler geliştirilmiştir.

Onaylı imar planında, bölge için öngörülen kat yükseklikleri kısmen kabul edilirken, Abidinpaşa Caddesi üzerinde yeralan binalar için öngörülen 5 kat yüksekliğinin 4 kata düşürülmesi; 96. sokak için geçerli olan 3 kat yüksekliğinin de, 2 kata düşürülmesi önerilmiştir. İç kısımlarda ise, imar planı kararlarına uyularak, 1-2 katlı, ayrık düzende yapılar önerilmiştir.

Bölgedeki sokaklardan 70. sokak'ın taşıt trafiğine kapatılması ile bu sokak üzerinde yeşil alanlar düzenlenmesi olanağı elde edilmiştir. Ayrıca"Selamlık Dairesi" kalıntıları üzerine, 1974 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen Tuz Hanı Çarşısı'ndaki tek katlı dükkanların da kaldırılarak, yerine turistik amaçlı dükkanlar ve dinlenme alanlarının planlanması düşünülmüştür(Pafta 22).

Ulus Caddesi üzerinde 46 Pafta, 131 Ada'da yeralan boş arsadaki iki tarihi kapı arasındaki alanın da yeşil alan olarak düzenlenmesi tasarlanmıştır(Şekil 0.1). 74. sokak'ta Harem Dairesi ile Ali Münif Yeğenağa Caddesi arasında yeralan tarihi sıra dükkanların da mevcut durumları ile bırakılması önerilmiştir(Şekil 0.2).

Çalışma alanının oldukça küçük ve düzensiz parsellerden oluştuğu görülmektedir. Bölgede, özgünlüğünü kaybetmiş kısımların tarihi doku ile bir bütün olarak ele alınması ve parsellerde birleştirmeler yapılarak belirli bir mimari düzene ulaşılması düşünülmüştür. İmar planı kararlarında açılması önerilen kimi çıkmaz sokakların, mevcut durumundaki gibi bırakılması; bölgedeki özgün sokak dokusunun kaybedilmemesi için gerekli görülmüştür.

Çalışma alanındaki her parsele, konumuna göre, kendine özgü

yapılanma koşulu geliştirilmeye çalışılmıştır. Tescilli yapıların yanına inşa edilecek olan yapıların, tarihi yapı ile bütünlük sağlaması amaçlandığından; bu yapılara, ölçü, oran ve malzeme konusunda sınırlamalar getirilmiştir. Yapının yüksekliği, tescilli yapının saçak hizasını geçmemeli; cephesinde yeralan pencere, kapı ve çıkma gibi mimari ögelerin oranları da, tescilli yapıda kullanılmış olan oranlara göre belirlenmelidir.

Yeni yapılarda, temiz kat yüksekliği enaz 2.80 m. olmalı ve bu yapılarda çatı katı, çekme kat veya bodrum yapılmamalıdır. Bu yapılarda, yol üzerinde yeralan çıkmalar zemin kotundan en az 3.10 m. temiz yükseklikte olmalı ve genişlikleri, cephe genişliğinin 2/3'ünü aşmamalıdır. Yeni yapılacak yapıların pencereleri kemerli olmamalı, yükseklikleri 2 m'yi geçmemeli ve boyutları 1/2 oranında olmalıdır. Kapılar ise, kemerli veya kemersiz olarak oluşturulabilecektir.

Yeni yapıların çatılı yapılması halinde, çatı kaplama malzemesi olarak kiremit kullanılmalı; bahçe ve avlu duvarları 5 cm. kalınlığında ve 30 cm. uzunluğundaki tuğlalarla oluşturulmalıdır. Ayrıca bölgedeki mevcut yapıların cepheleri ile bahçe duvarlarındaki çıplak beton, tuğla vb. yüzeylerin sıvanması da öngörülmüştür.

72. sokak'ta yeralan, 73 numaralı, tescilli sivil mimarlık örneğinin yıkılmasından dolayı; bu yapının yerine, eski yapının cephe özelliklerini taşıyan, günümüz malzeme ve teknikleri ile inşa edilmiş, simgesel bir yapının oluşturulması düşünülmüştür(Şekil 0.3, 0.4).

5.3 YENİ KULLANIM ÖNERİLERİ, MÜDAHALE BİÇİMLERİ

Bölge için, yörenin tarihsel ve mimari değerlerinin sürekliliğini sağlayacak işlevler önerilmiş; onarılan yapılara, çağdaş teknik olanaklar getirilirken, çevrelerinde de nitelikli ve sıhhi dış mekanlar yaratılmaya çalışılmıştır. Çalışma alanında aynen korunması, iyileştirilmesi veya tamamen kaldırılması gereken bölgeler saptanarak, bu doğrultuda öneriler geliştirilmiştir.

Uygunsuz işlevlerin kaldırılması ve yeni işlevlerin önerilmesi ile bölgenin sosyal statüsünün yükseltilmesi amaçlanmış, yeni önerilen işlevlerin gerektirdiği yaya ve taşıt ulaşımı ile servis olanaklarının sağlanmasına çalışılmıştır.

Onarımları yapılan tarihi yapılarda, özgün malzemenin yerinde korunmasına çalışılmış ve en az müdahale ile yapının ayakta tutulması amaçlanmıştır. Yeni yapılacak eklerin ve donatı elemanlarının, yapının bütünlüğünü bozmayacak nitelikte olmasına özen gösterilmiştir.

Bölgede yeralan; Ulucami, Ağca Mescit, Cuma Fakıh Mescidi ve Bakımoğlu Mescidi gibi dini yapılar ile Irmak Hamamı ve Çarşı Hamamı günümüzde de özgün kullanımlarını devam ettirdiklerinden, bu yapıların, varolan kullanımlarını sürdürmeleri düşünülmüştür. Sağlam durumda olan bu yapılara, geleneksel ve özgün malzeme ile sınırlı onarımların ve bakımın uygulanması önerilerek, bozulmanın önlenmesine çalışılmıştır. Ayrıca yapıların özgün niteliklerine ters düşen eklerin kaldırılması; değiştirilmiş kapı ve pencere gibi elemanların, eskisine benzer biçim ve boyutlara dönüştürülmesi düşünülmüştür.

Kültürel değeri olan, ancak özgün kullanımları ortadan kalkan Medrese, Selamlık ve Harem Dairesi gibi yapılara kendi estetik ve fiziksel özelliklerine uygun yeni kullanımlar getirilirken, yapıların plan özellikleri ve mekan kalitelerinin korunmasına özen gösterilmiştir.

Ulucami Medresesi, Çukurova Üniversitesi'ne bağlı bir sanat atölyesi oarak tasarlanırken, yapının avlusuna sonradan inşa edilmiş olan ve özgün planı bozan ahşap konstrüksiyonlu yapının kaldırılması önerilmiştir. Ayrıca medresenin taç kapısının sol yanındaki çeşmelerin ve sağ yanında yeralan umumi WC'nin de kaldırılarak, sonradan açılan girişin kapatılması düşünülmüştür (Şekil 0.5). Bu odanın girişi, medresenin avlusundan verilmiştir. Medrese'de dershanenin caddeye bakan kısmındaki dükkanın da kaldırılması ve bu mekanın medresenin ortak kullanım alanına katılması önerilmiştir.

Büyük bir bölümü yokolan ve günümüze sadece hamam kısmı ulaşan Selamlık Dairesi'nin bir resim atölyesi olarak düzenlenerek kullanımı düşünülmüştür. Harem Dairesi'nin kuzey kısmındaki iki kat için; yan tarafında oluşturulacak turistik çarşı ve yeşil alanla bütünleşecek, küçük bir kafeterya önerilirken; güney kısmın zemin katında, bir "Çukurova Kütüphanesi" ile okuma solonunun yanısıra, koruma amaçlı çalışmaların sergilenebileceği mekanlar ile tarihi yapılarla ilgili belgelerin yeralacağı bir arşivin oluşturulması düşünülmüştür. Orta katta, koruma amaçlı çalışmaların organizasyonunu yürüten teknik büronun yeralacağı yapının,en üst katında da kente gelen yetkililerin ağırlanabileceği bir mekan oluşturulmaya çalışılmıştır. Sağlam durumda olan,ancak yapılan onarımlar sonucu özgün niteliğini büyük ölçüde kaybeden yapının, eski durumunu gösteren belgelere rastlanamamış, bu nedenle de büyük ölçekte müdahaleler önerilememiştir. Yapıda, sonradan kapatılmış olan, yarım sivri kemerli kapının açılması, bu kapının açıldığı dehlize sonradan inşa edilmiş olan WC'nin kaldırılması ve pencerelerinin, eskisi gibi giyotin pencereye dönüştürülmesi önerilmiştir (Şekil 0.6 , 0.7).

"Sanayi-i Nefise Mektebi" olarak inşa edilmiş olan ve günümüzde ilkokul olarak kullanılan yapının da kötü durumda olduğu ve ahşap yapı elemanlarının büyük bölümünün yenilenmesi gerektiği görülmüştür. Bu yapının onarılarak, ilkokul işlevini devam ettirmesi düşünülmüştür (Şekil 0.8).

"Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü" olarak kullanılan yapının da iyi durumda olduğu;işlevinin, yapının fiziksel özelliklerine uyduğu ancak tarihi çevrenin karakterine ters düştüğü görülmektedir. Bu yapıda işlev değişikliği önerilemediği için, varolan işlevini sürdürmesi düşünülmüştür.

Bölgedeki sivil mimarlık örnekleri için de ayrı ayrı, müdahale biçimleri ve işlev değişiklikleri önerilmiştir.

70.sokak'ta yeralan 4 numaralı yapı;bölgedeki geleneksel

konutlar arasında en kötü durumda olan yapıdır. Bu yapının temelinden başlanarak yenilenmesi, taşıyıcılarının da sağlamlaştırılması önerilmiştir. Taşıyıcı düşey elemanlarda geleneksel malzeme ve teknikler korunurken, yatay strüktürel elemanlarda günümüz tekniklerinin uygulanması öngörülmüştür. Yapının zemin katında bulunan oto tamir atölyesi kaldırılarak, zemin kat kullanımının konutun iç mekanlarına katılması; cephesinin de bölgedeki diğer örneklerden faydalanılarak tamamlanması düşünülmüştür. Konutun 1. katına yapılan betonarme bölünmelerin de kaldırılarak, yapının planının özgün haline dönüştürülmesi tasarlanmıştır. Yapının bir öğrenci yurdu olarak işlevlendirilerek, kullanıma sunulması önerilmiştir (Şekil 0.9, 0.10) (Pafta 23).

70.sokak'taki; 6-8, 15 ve 16 numaralı konutlar iyi durumda olduğundan, bu yapıların sınırlı onarımlar yapıldıktan sonra işlevlerini sürdürmeleri düşünülmüştür (Şekil 0.11 - 0.17) (Pafta 24-26).

72. sokak'ta yeralan 69 numaralı sivil mimarlık örneği; depo ve konfeksiyon atölyesi olarak kullanılmaktadır. Bu yapıda sınırlı bir onarım yapılması ve avlusu ile dış sofasına eklenen servis mekanlarının kaldırılması ile yapının özgün formuna döndürülmesi ve restoran olarak işlevlendirilmesi düşünülmüştür (Şekil 0.18-0.21) (Pafta 27).
77. sokak'taki, 6 numaralı konut, dış sofasına ve avlusuna yapılan eklerle, iki ayrı aileye kiraya verilmektedir. Yapılan bu eklerin kaldırılması ve zemin katında oluşturulan dükkanın iç mekana katılmasından sonra sınırlı onarımlar yapılarak, yapının bir bar olarak işlevlendirilmesi önerilmiştir (Şekil 0.22-0.24), (Pafta 28).

Abidinpaşa Caddesi'nde yeralan 94 numaralı konutun da, sınırlı onarımlardan geçirilmesi ve dış sofasına yapılan ekler kaldırıldıktan sonra, bir kafeteryaya dönüştürülmesi düşünülmüştür (Şekil 0.25, 0.26).

73. sokak'taki 37 numaralı konutun; merdiven ve benzeri ahşap mimari elemanlar dışında, iyi durumda olduğu saptanmıştır. Bu yapının kamulaştırılarak, bakımı yapıldıktan sonra, "Öğretmen Evi" olarak düzenlenmesi önerilmiştir.

Zemin ve ara katta servis mekanları oluşturulurken, üst katta da konukların geceleyebileceği odaların yeralması planlanmıştır(Şekil 0.27 , 0.28). (Pafta 29).

71. sokak'ta yeralan 15 numaralı sivil mimarlık örneğinin genelde iyi durumda olduğu, ancak üst kata çıkan ahşap merdivenin çürüdüğü görülmektedir. Bu yapıya da, gerekli onarımlar yapıldıktan sonra, pansiyon kullanımı önerilmiştir (Şekil 0.29-0.30),(Pafta 30).Aynı sokaktaki 58 numaralı konutta da, iç mekanlarda yapılan betonarme bölünmeler ile üst kata çıkan betonarme merdivenin kaldırılmasından sonra, sınırlı onarımlar yapılması düşünülmüştür. Bu yapının; arka avlusunun etrafında oluşturulması tasarlanan şirket binaları için, simgesel bir karşılama mekanı olarak kullanımı önerilmektedir(Şekil 0.31). Yine 71. sokak'ta yeralan 36 numaralı yapının da, özgün niteliğini bozan eklerin kaldırılması ve gerekli onarımların yapılmasınldan sonra, benzer bir şekilde, etrafında yeralacak şirket binaları ile bütünleştirilerek kullanılacağı düşünülmüştür(Şekil 0.32, 0.33).

70. sokak'taki 21 numaralı konutun zemin katının, betonarme bir ara katın eklenmesi ile iki kat haline getirildiği, ayrıca üst katlara çıkan merdivenin de betonarmeye dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu betonarme eklerin kaldırılması ve zemin katın özgün formuna dönüştürülmesinden sonra, yapının tüm mimari elemanlarında, özgün malzeme ile onarımlar yapılması önerilmektedir. Yapının, sağlamlaştırıldıktan sonra, gerekli düzenlemeler yapılarak 14 odalı bir otel olarak işlevlendirilmesi düşünülmüştür(Şekil 0.34- 0.36), (Pafta 31).

72. sokak'ta yeralan 56 numaralı konutun da özgün plan özelliklerini önemli ölçüde kaybettiği görülmektedir. Yapının zemin katında oluşturulan dükkan için sağır duvarların açıldığı, yapının girişinin de yenilendiği görülmektedir. Ayrıca 1. kata eklenen sağır bir betonarme çıkma ile WC oluşturulmuş, katları birbirine bağlayan merdiven de betonarmeye dönüştürülmüştür. Bu tür sonradan yapılan eklerin kaldırılması ve yapının özgün formuna döndürülmesinden sonra, pansiyon olarak düzenlenmesi önerilmiştir(Şekil 0.37),(Pafta 32).

Abidinpaşa Caddesi üzerinde yeralan 100 numaralı konutun da tescillenmesi ve gerekli bakım ve onarımlar yapıldıktan sonra, mimari büro olarak düzenlenmesi düşünülmüştür (Şekil 0.38).

5.4 ÖRGÜTLENME İLKELERİ VE FİNANS KAYNAKLARININ BELİRLENMESİ

Koruma bilincinin kent bazında oluşturulabilmesi için öncelikle büroratik örgütlenmenin sağlanabilmesi gerekmektedir. Tarihi yapıların bakım, onarım ve işlevlendirilmesi konusunda yetkili olan kuruluşlardaki örgütlenmenin yetersiz olduğu, bu kuruluşların mali olanaklarının ve personellerinin konu ile ilgili gereksinimi karşılayacak düzeyde olmadığı görülmektedir.

Tarihi kentsel alanların korunması, büyük ölçekte bir çalışma gerektirdiğinden; sınırlı sayıda insanın oluşturduğu örgütlerin, devletten beklentilere dayanan çabaları yetersiz kalmaktadır. Bu tür örgütlerin, resmi kuruluşlarla ortak çalışması ve resmi desteğin sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Öncelikle, halkla doğrudan ilişkide olan ve tarihi kentsel alanın denetleyicisi konumunda bulunan yerel yönetimlerin konuya yaklaşımlarındaki isteksizliğin giderilmesi ve tarihi kentsel alanın korunması konusunda yapılacak çalışmaları desteklemelerinin sağlanması için, etkin bir kampanya düşünülmüştür. Belediyelerin; tarihi çevrenin korunması konusunun gündeme getirilmesi ve halkın bu konuda bilgilendirilmesi, geleneksel konutların sahiplerine teknik yardım yapılması ve yörede gerekli altyapının oluşturulması konusunda etkin olmaları gerekmektedir.

Tarihi çevrenin korunması konusunda; yerel yönetimlerin yerine getiremediği görevleri yerel örgütler üstlenebilmeli ve resmi kuruluşlarla ortak çalışmalar yapılabilmelidir. Ayrıca Çukurova Üniversitesi'nin, Ziraat Fakültesi ve Tıp Fakültesi Döner Sermaye gelirlerinden bir bölümünün de tarihi çevre korunması konusuna aktarılması ve geleneksel konutlardan bazılarının **mülkiyetinin alınarak** korunması ve yaşatılması düşünülmüştür.

Tarihi kentsel alanın korunması amacı ile hazırlanan uygulama projelerinin, yasal ve finansal dayanakları olmalı, bu finans kaynaklarının sürekliliği de sağlanmalıdır. Parsel ölçeğinde yapılan yenilemelerden toplumsal bir fayda sağlanamayacağından, tüm finans kaynakları aynı anda ortaya konulmalı ve çalışması en kısa sürede tamamlanmalıdır. Devlet tarafından yeniden yapım için ayrılan finansmanın bir bölümünün tarihi çevrenin korunmasına aktarılması ve yapılan çalışmalarda kullanılacak olan bazı hammaddelerin, ilgili üretici kuruluşlar tarafından hibe edilmesi, koruma amaçlı çalışmalara büyük destek sağlayacaktır.

Vergi ve harçtan muaf tutulan tescilli taşınmaz sahiplerinin, tescilli yapıların bakım ve onarımları için yapacakları harcamalarının bir bölümünün, vergi iadesi olarak geri verilmesi sağlanmalıdır. Mali nedenlerle yapılarını koruyamayan mal sahiplerine, kamu veya kişisel yardım sağlama konusunda yardımcı olunmalı ve bu kişilere, uzun dönemli, faiz karşılığı kredi kullanma önceliği tanınmalıdır. Korunması öngörülen yapıların sahiplerine, derneklere veya yerel yönetime mali yardımda bulunacak kişilere vergi muafiyeti getirilmesi de, konuya ilginin artmasını sağlayacak ve çalışmalar için bir kaynak oluşturacaktır.

Yıkım kararları ile ortaya çıkacak zorluklar düşünülerek, bölge için, fazla yıkım gerektirmeyen sıhhileştirme önerilerinde bulunulmuştur. Yapılan çalışmada ilke olarak; sadece, yapıların ayakta kalması ve kullanıcıların gereksinmelerinin karşılanması amaçlanmış, gereksiz harcamalardan kaçınılmaya çalışılmıştır. Bölge için rantı çok yüksek olmayan yatırımlar önerilerek, sıhhileştirme sonucu ortaya çıkabilecek spekülasyonlar önlenmeye çalışılmıştır.

Bölgedeki anıtsal yapılardan çoğunun mülkiyetini elinde bulunduran Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu yapıların bakım ve onarım işlerini, Ankara ve İstanbul'da bulunan teknik müdürlükleri aracılığı ile yürütmekte ve bu çalışmalar, uzun zaman almakta, yetersiz kalmaktadır. Çalışmayı yürüten müteahhit firmanın da yeterince denetlenemediği görülmektedir. Bu nedenle Vakıflar Bölge Müdürlüğü Kapsamında tarihi yapılarla ilgili çalışmaları yürütecek bir birim oluşturulması önerilmektedir.

BÖLÜM 6. SONUÇ

Bu tez ile, öncelikle Adana'daki sivil mimarlık örneklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Daha sonraki aşamada ise, Ulucami çevresinde seçilen çalışma alanında, tespit ve incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda günümüzde, Adana'daki tarihsel yapıyı oluşturan örneklerin büyük bölümünün, özgün çevrelerini yitirdikleri ve süreklilik gösteren sokak dokusunun kalmadığı saptanmıştır. Geleneksel konutların çoğunun kötü durumda olduğu ve sahipleri tarafından terkedildiği; bazıları düşük gelir grubundan kullanıcılara kiraya verilirken, bazılarının da yıkılmaya terkedildiği görülmektedir.

Tarihi kentsel alanları oluşturan sivil mimarlık örneklerinin ve anıtsal yapıların korunabilmesi için, mevcut yapıların hızla belgelenmesi ve bu belgelerle bir arşi oluşturulması gerekmektedir. Belgeleme ve yerinde yapılan incelemeler sonunda alınacak planlama kararları ile kentin gelişme dinamiğine katılması düşünülenm bu örneklerle; sosyal statülerini kaybetmekte olan tarihi alanlar yeniden canlanacak, terkedilen yapılar da değer kazanacaktır.

Adana'daki tarihi kentsel dokunun, özgün sosyal yapısını da büyük ölçüde kaybetmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle sosyal yapının korunması yerine, bu yapıda iyileştirme yapılarak tarihi dokunun sosyal statüsünün yükseltilmesi öngörülmüştür. Ayrıca bölgeye uymayan işlevlerin kaldırılması; bölgedeki aktivitenin canlı tutulabilmesi için, çevreye uyan yeni işlevler getirilmesi önerilmiştir.

Yapılan araştırmalar sırasında, halkın, koruma çalışmalarına karşı önyargılı olduğu ve bu çalışmaları desteklemediği, bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiği görülmüştür.

KAYNAKLAR

[1] "ADANA" Maddesi, Hayat Ansiklopedisi, İstanbul, 1961, Cilt 1, S. 27.

[2] AYHAN, Y., Çukurova Albümünden, Adana, 1973, S. 103.

[3] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1964, Cilt 1, S. 127.

[4] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1981, Cilt 1, S.20.

[5] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 56.

[6] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 7.

[7] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 20.

[8] ENER, K., Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış, İstanbul, 1960, S. 14.

[9] "ADANA" Maddesi, Türkiye Ansiklopedisi, Ankara, 1956, Cilt 1, S. 46.

[10] ENER, K., ay. es., S. 14.

[11] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 27.

[12] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 28.

[13] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 59.

[14] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 31.

[15] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 59.

[16] ENER, K., ay. es., S. 206-207.

[17] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., S. 128.

[18] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 59.

[19] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 7.

[20] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 20.

[21] Adana, İller Bankası Yayını, Ankara, 1966, S. 21.

[22] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 21.

[23] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 22.

[24] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 23.

[25] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 24.

[26] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 25.

[27] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 24.

[28] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 25.

[29] "ADANA " Maddesi, ay. es., S. 24.

[30] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 25.

[31] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., S. 128.

[32] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 27.

[33] "RAMAZANOĞULLARI" Maddesi, Hayat Ansiklopedisi, İstanbul, 1961, Cilt 5, S. 2699.

[34] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, İstanbul 1973, Cilt 1. S. 76.

[35] "RAMAZANOĞULLARI" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, S. 619.

[36] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, S. 86.

[37] ay. es., S. 74.

[38] ENER, K., ay. es., S. 161.

[39] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 27.

[40] ENER, K., ay. es., S. 162.

[41] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 28.

[42] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, S. 128.

[43] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 28.

[44] ENER, K., ay. es., S. 241.

[45] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 30.

[46] ENER, K., ay. es., S. 242.

[47] ay. es., S. 247.

[48] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 59.

[49] ENER, K., ay. es., S. 171.

[50] ay. es., S. 172.

[51] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 29.

[52] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 30.

[53] ENER, K., ay. es., S. 173.

[54] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 30.

[55] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 31.

[56] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 29.

[57] BÖLEN, F., Anadolu'da Yerleşme Sisteminin Evrim Analizi ve Çağdaş Mekan Düzenleme Politikalarına Etkilerinin İncelenmesinde Bir Yöntem Denemesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Müh.-Mim.Fak. Yayını, İstanbul, 1978, S. 82.

[58] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 29.

[59] BÖLEN, F., ay. es., S. 83.

[60] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 29.

[61] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, ay. es., S. 76.

[62] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 57.

[63] ENER, K., ay. es., S. 206-207.

[64] ay. es., S. 210-211.

[65] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 41.

[66] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, ay. es., S. 76.

[67] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 42.

[68] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, ay. es., S. 76.

[69] BÖLEN, F., ay. es., S. 92.

[70] ay. es., S. 93.

[71] ay. es., S. 98.

[72] Genel Nüfus Sayımı - İdari Bölünüş, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1991, S. 9.

[73] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, Adana Özel Sayısı.

[74] "ADANA" maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 20.

[75] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 24.

[76] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., S. 127.

[77] ENER, K., ay. es., S. 82-83.

[78] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 25.

[79] "ADANA" Maddesi, ay. es., S. 58.

[80] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 7.

[81] ENER, K., ay. es., S. 84.

[82] ay. es., S. 87.

[83] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 58.

[84] ENER, K., ay. es., S. 87.

[85] ay. es., S. 220.

[86] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S. 27.

[87] ENER, K., ay. es., s. 161.

[88] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., s.128.

[89] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, ay. es., s. 77.

[90] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s. 57.

[91] ENER, K., ay. es., s. 164.

[92] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., s.128.

[93] KARTEKİN, E., ay. es., s. 91.

[94] "ADANA" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., s.128.

[95] ENER, K., ay. es., s. 165.

[96] ay. es., s. 168.

[97] ay. es., s. 169.

[98] ay. es., s. 170.

[99] "ADANA" Maddesi, Meydan Larouesse Ansiklopedisi, ay. es., s. 77.

[100] ENER, K., ay. es., s. 171.

[101] ay. es., s. 172.

[102] ay. es., s. 98.

[103] ay. es., s. 173.

[104] "Adana Şehri ve Tarihçesi" Şehir Dergisi, ay. es.,s. 40.

[105] ENER, K., ay. es., s. 263.

[106] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s. 57.

[107] "ADANA" Maddesi, ay. es., s. 7.

[108] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 40.

[109] "ADANA" Maddesi, ay. es., s. 56.

[110] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 40.

[111] ALTAY, M.H., Adım Adım Çukurova, Adana, 1965, S.157.

[112] ENER, K., ay. es., s. 206-207.

[113] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.29.

[114] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 39.

[115] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.153.

[116] EKİNCİ, O., Cumhuriyet Gazetesi, 18.11.1990 tarihinde yayınlanan makale.

[117] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.153.

[118] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 39.

[119] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 43.

[120] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s.40.

[121] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 44.

[122] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.117.

[123] "ADANA" Maddesi, ay. es., s. 118.

[124] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 44.

[125] "ADANA" Maddesi, Türkiye Ansiklopedisi, ay. es., s. 47.

[126] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., S.117.

[127] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 44.

[128] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.117.

[129] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 44.

[130] Adana, İller Bankası Yayını, ay. es., s. 26..

[131] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 43.

[132] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es.,s.115.

[133] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 40.

[134] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.118.

[135] G.E.E.A.Y.K.'nun 14.12.1974 gün ve 8115 sayılı kararı.

[136] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 40.

[137] ENER, K., ay. es., s. 82-83.

[138] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.58.

[139] "ADANA"Maddesi, İslam Ansiklopedisi, ay. es., s.128.

[140] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.57.

[141] ENER, K., ay. es., s.173.

[142] ay. es., s. 206-207.

[143] "Adana Şehri ve Tarihçesi", Şehir Dergisi, ay. es., s. 40.

[144] ay. es., s. 39.

[145] G.E.E.K.Y.K.,'nun 26.8.1967 tarih ve 3637 sayılı kararı.

[146] G.E.E.A.Y.K.,'nun 14.12.1974 taih ve 8115 sayılı kararı.

[147] Adana, 1967 İl Yıllığı, s. 101.

[148] Adana, İller Bankası Yayını, ay. es., s. 21.

[149] "BİLGEN, P., BAYIR, E., "Eski Tarsus Evleri", Mimarlık, 90/5-6, İstanbul, 1990, s.45.

[150] ELDEM, S.H., Türk Evi, Cilt III, Taç Vakfı Yayını, İstanbul, 1987, s. 259.

[151] ELDEM, S.H., Türk Evi Plan Tipleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Yayını, İstanbul, 1968, s.14.

[152] ERUZUN, C., "Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi", Mimarlık, 89/4, İstanbul, 1989, s. 68.

[153] ELDEM, S.H., Türk Evi Plan Tipleri, ay. es., s.25.

[154] ay. es., s. 31.

[155] ay. es., s. 25.

[156] ay. es., s. 23.

[157] "ADANA" Maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, ay. es., s. 77.

[158] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.57.

[159] ENER, K., ay. es., s. 165.

[160] CEZAR, M., Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and the Ottoman Construction System, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul, 1983. s.6.

[161] KARTEKİN, E., ay. es., s.92.

[162] ay. es., s. 93.

[163] ENER, K., ay. es., s.238.

[164] "ADANA" Bölümü, Vakıf Abideler ve Eski Eserler, Cilt 1, Ankara, 1983, s. 34-35.

[165] ALTAY, M.H., ay. es., s.19.

[166] KARTEKİN, E., ay. es., s. 112.

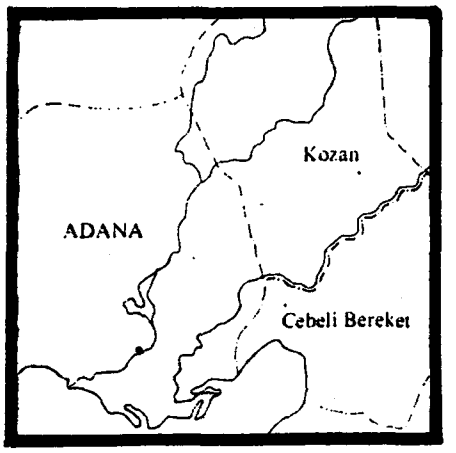
[167] ÇAM, N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s.33.

[168] ALTAY, M.H., ay. es., s. 28.

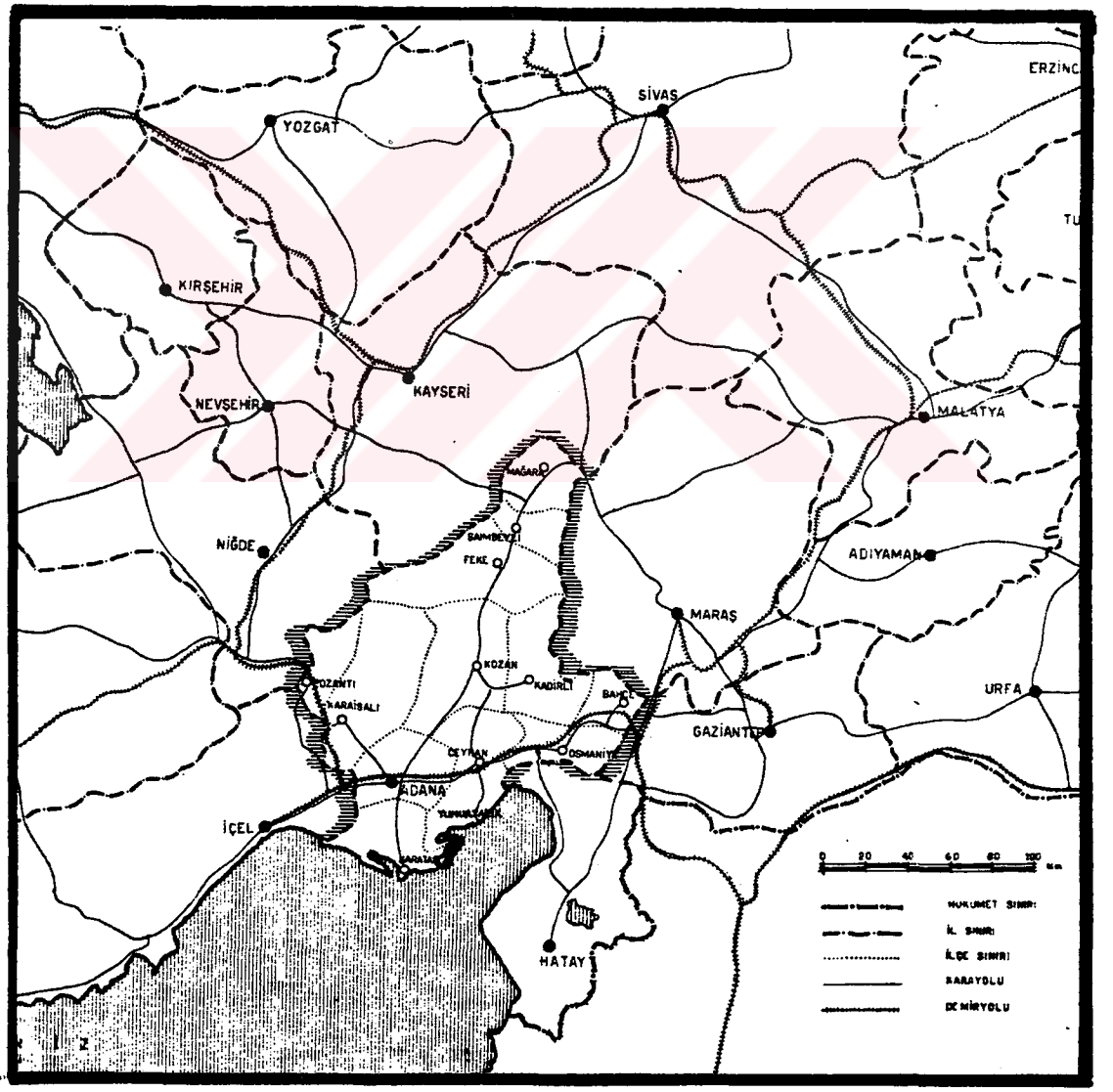
[169] "ADANA" Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, ay. es., s.58.

[170] Adana, 1967 İl Yıllığı, s.7.

Ek A

Şekil A.1 1890'larda Adana
Kaynak: Yurt Ansiklopedisi

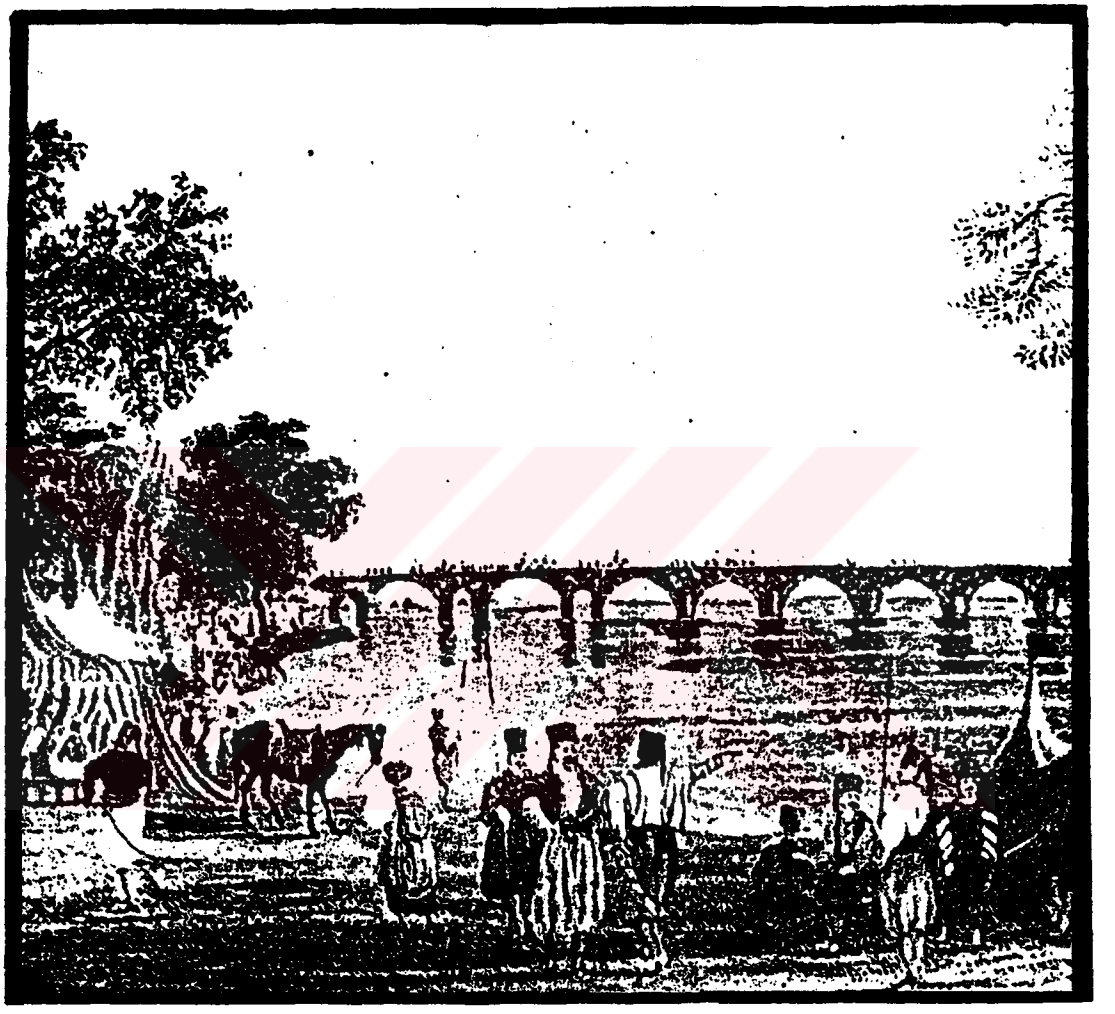
Şekil A.2 Adana (1983'ten önceki sınırları ve ilçeleri)
Kaynak: İller Bankası

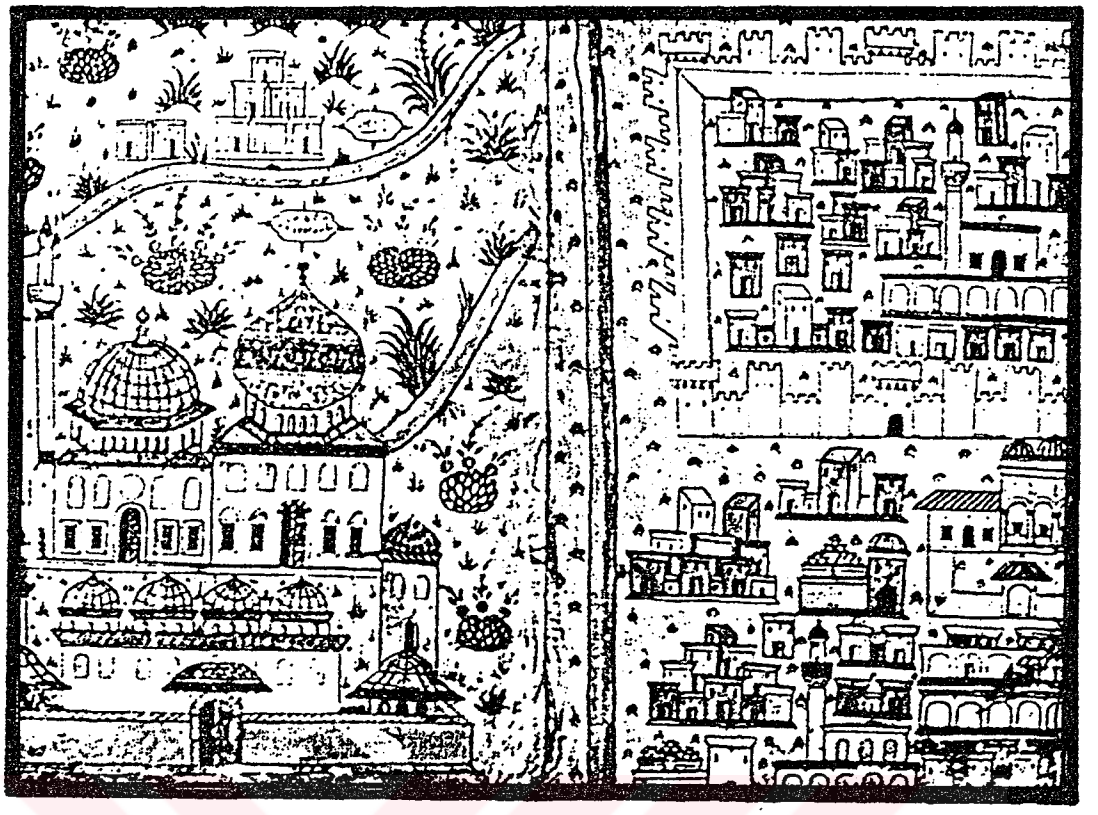
Şekil A.3 Bizanslılar Dönemi'nde Adana
Kaynak: Yurt Ansiklopedisi

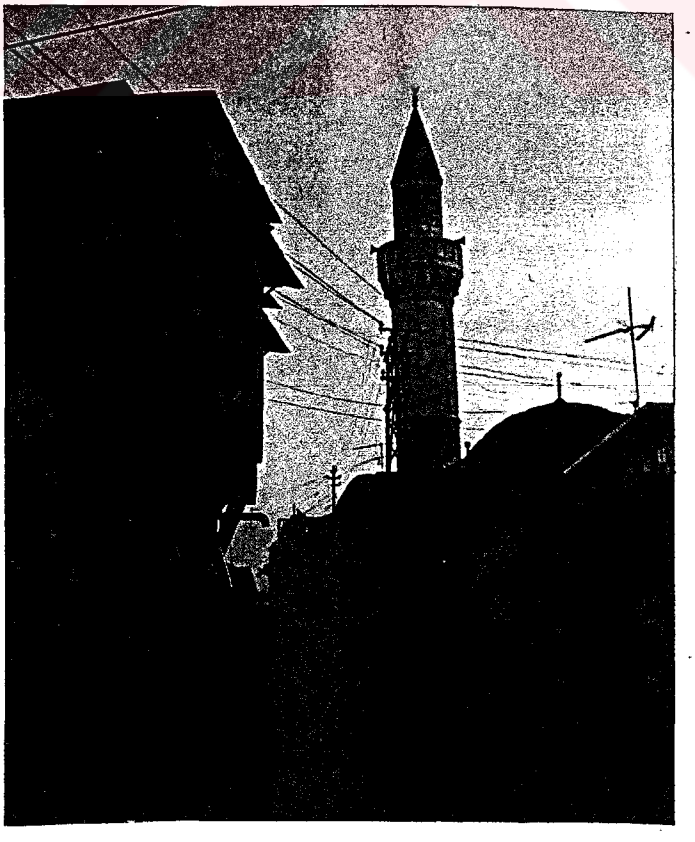
Şekil A.4 Adana'nın Müslümanların eline geçmesinden sonraki görünümü (Langlois'dan)
Kaynak: Yurt Ansiklopedisi

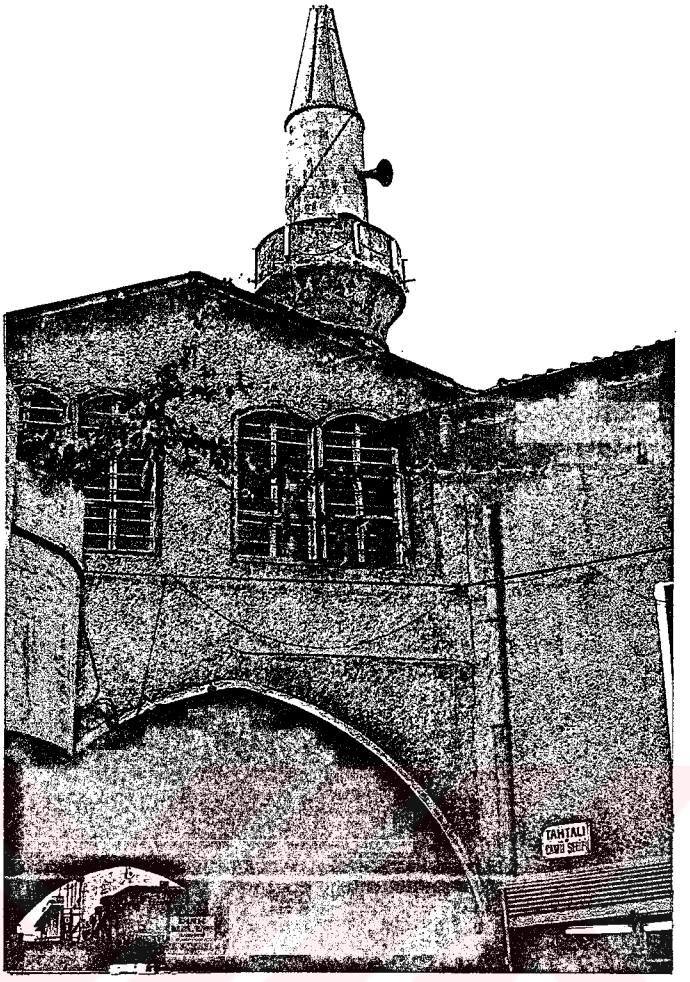
Şekil A.5 İbrahim Paşa'nın askerlerini Taşköprü önlerinde gösteren gravür (Langlois'dan)
Kaynak: Yurt Ansiklopedisi

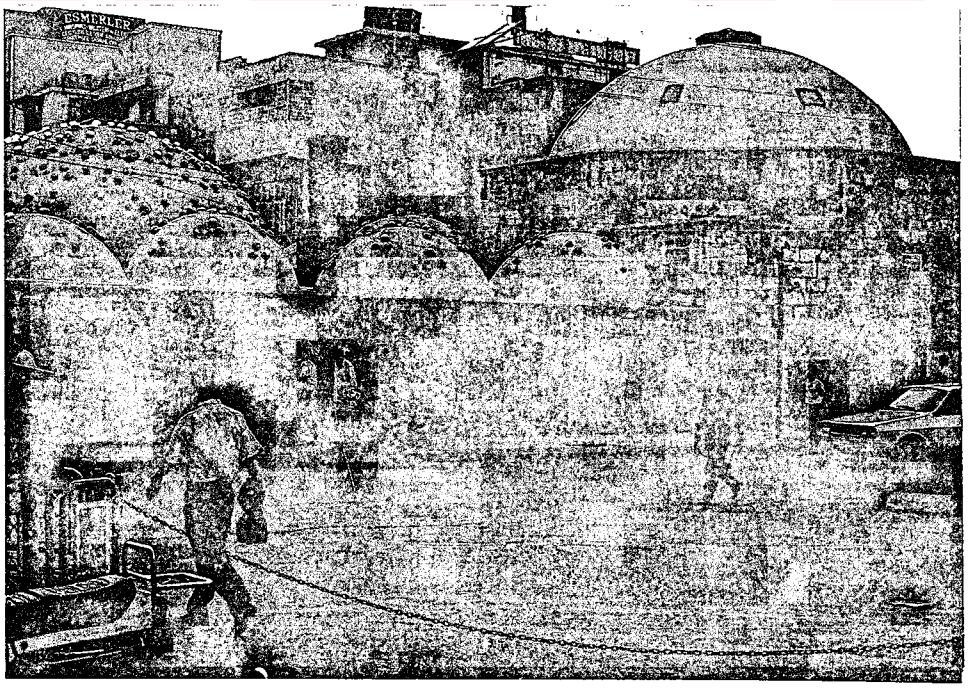
Şekil A.6 Kanuni ile birlikte Irak seferine çıkan Mestanzade Nasuh'un gözü ile Adana
Kaynak: Yurt Ansiklopedisi

Şekil A.7 Hasan Kethüda Camisi

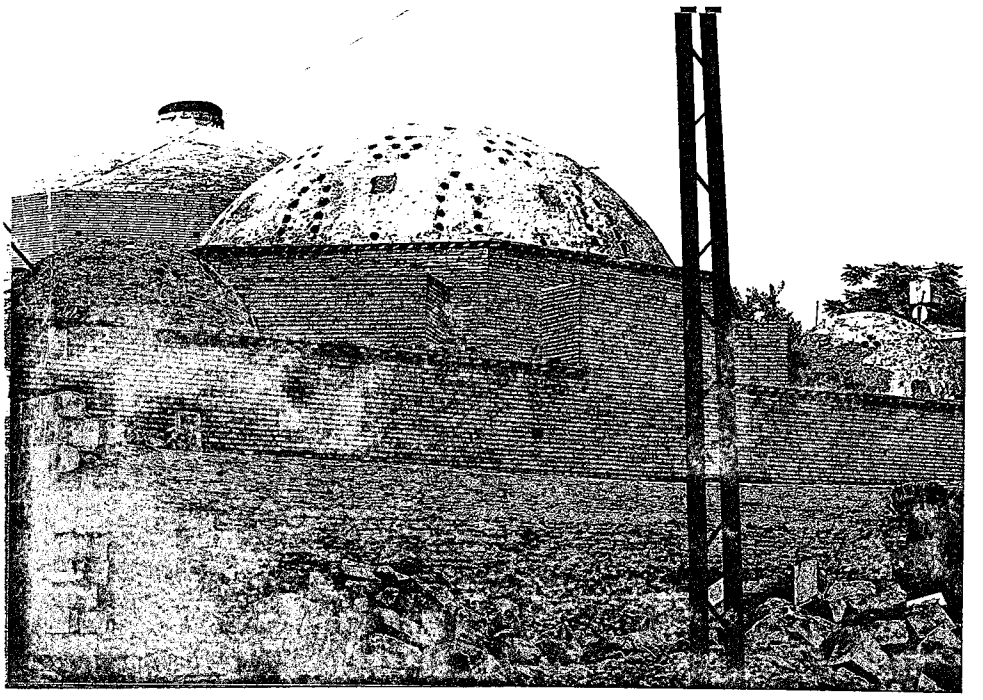
Şekil A.8 Tahtalı Cami

Şekil A.9 Mestan Hamamı

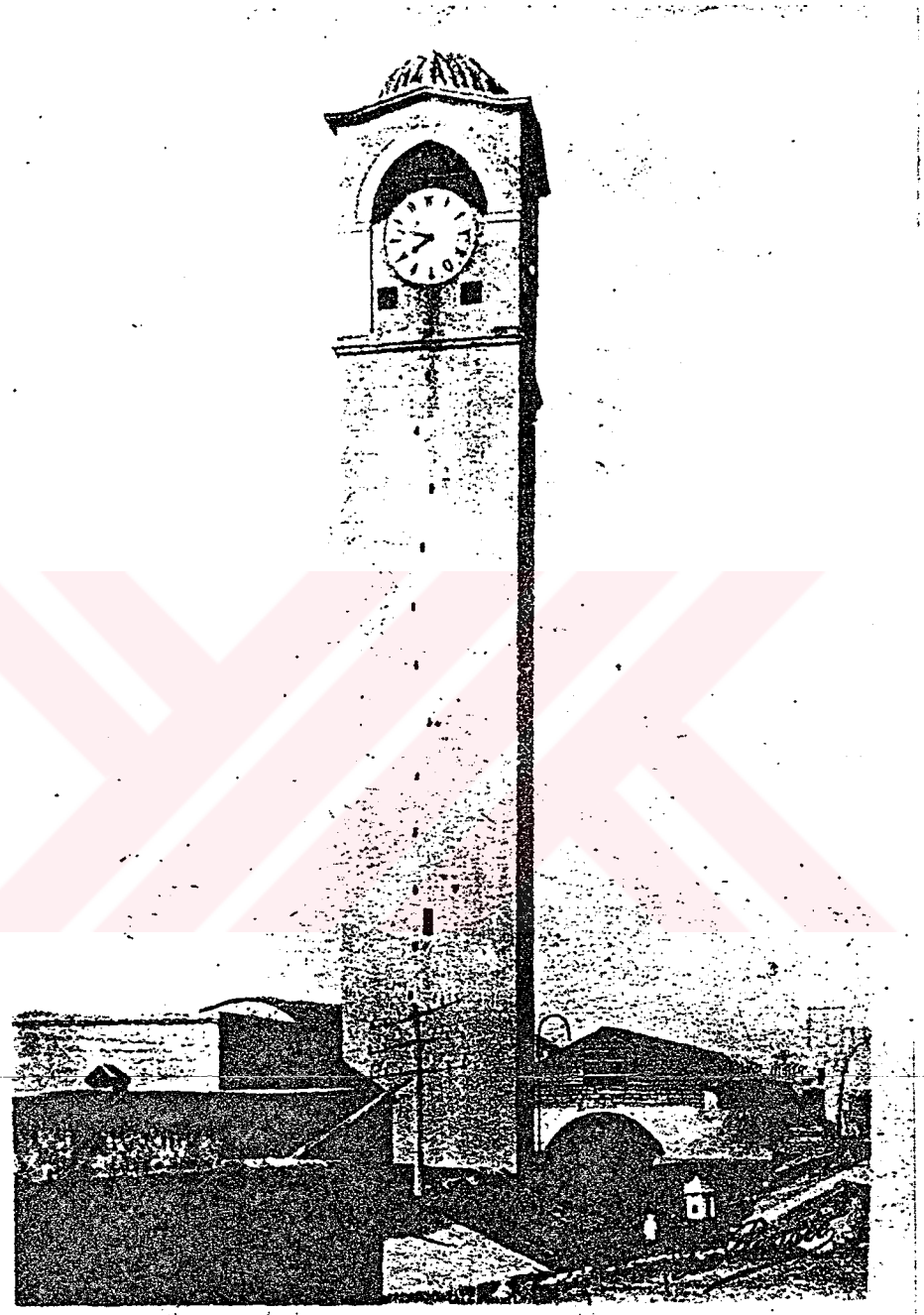
Şekil A.10 Yeni Cami'nin 19. yüzyıl sonlarındaki durumu
Kaynak: AFAD arşivi

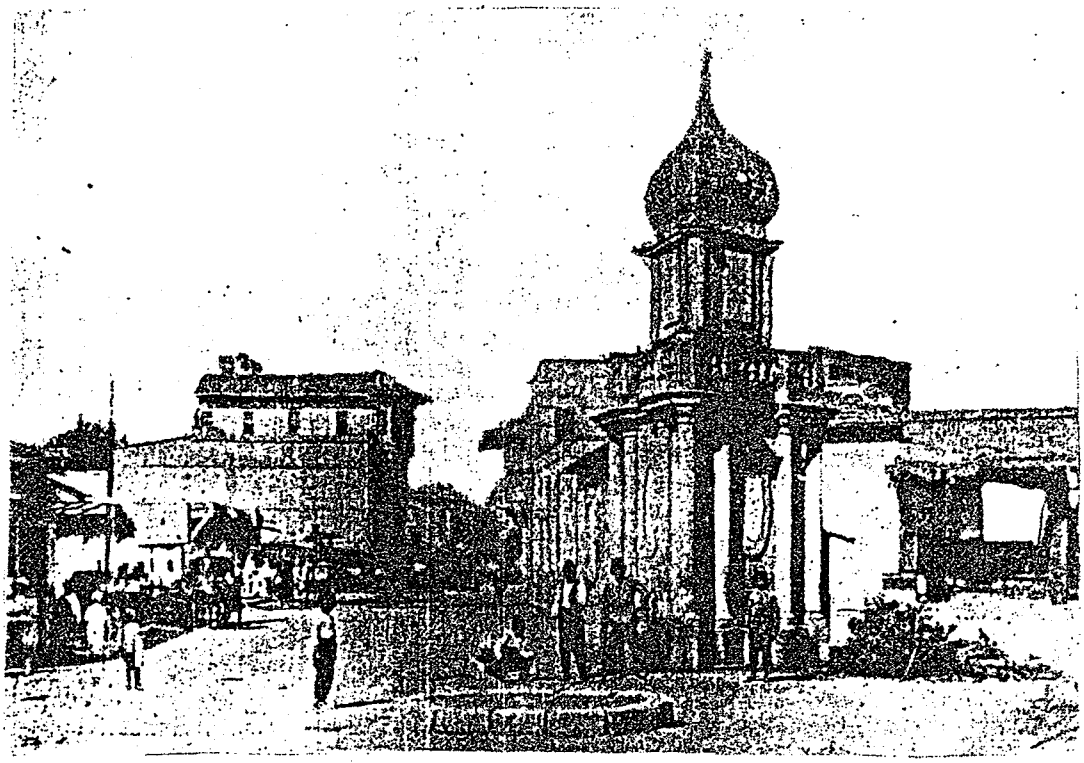
Şekil A.11 Günümüzde restorasyon çalışmaları sürdürülen Yeni Hamam

Şekil A.12 19. Yüzyıl sonlarında Adana'da sel baskını

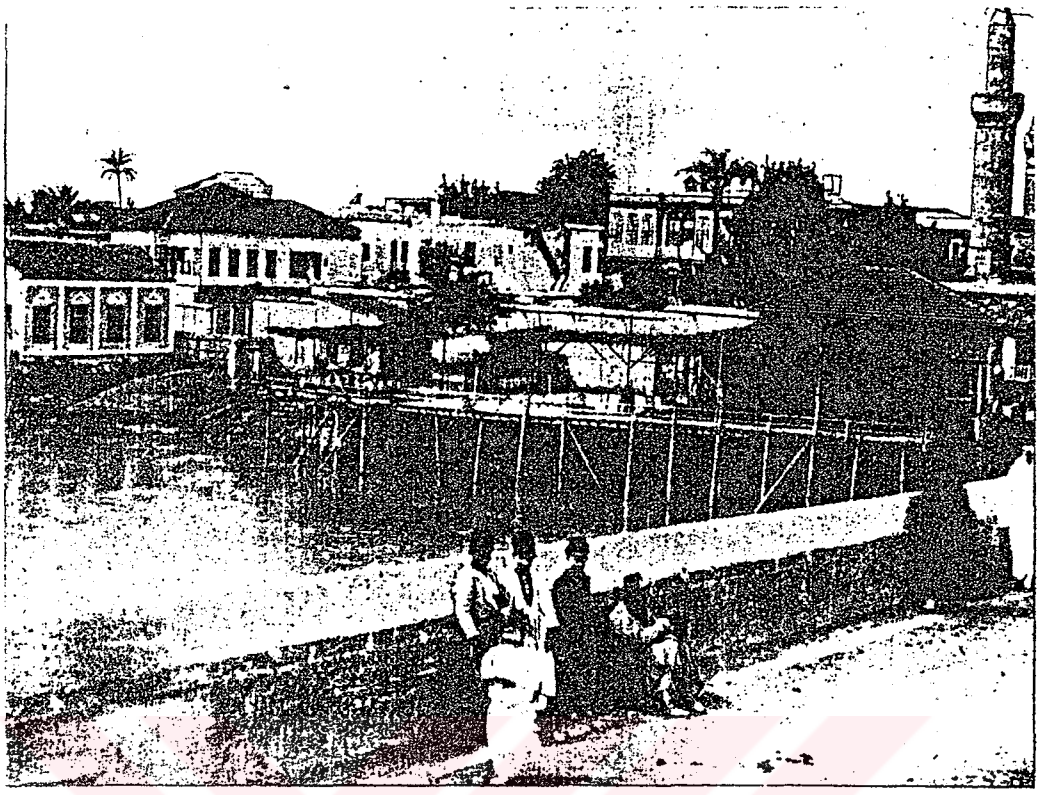
Şekil A.13 Büyük Saat Kulesi

Şekil A.14 20. Yüzyıl başında Bahri Paşa Çeşmesi
Kaynak: Çukurova Albümü'nden

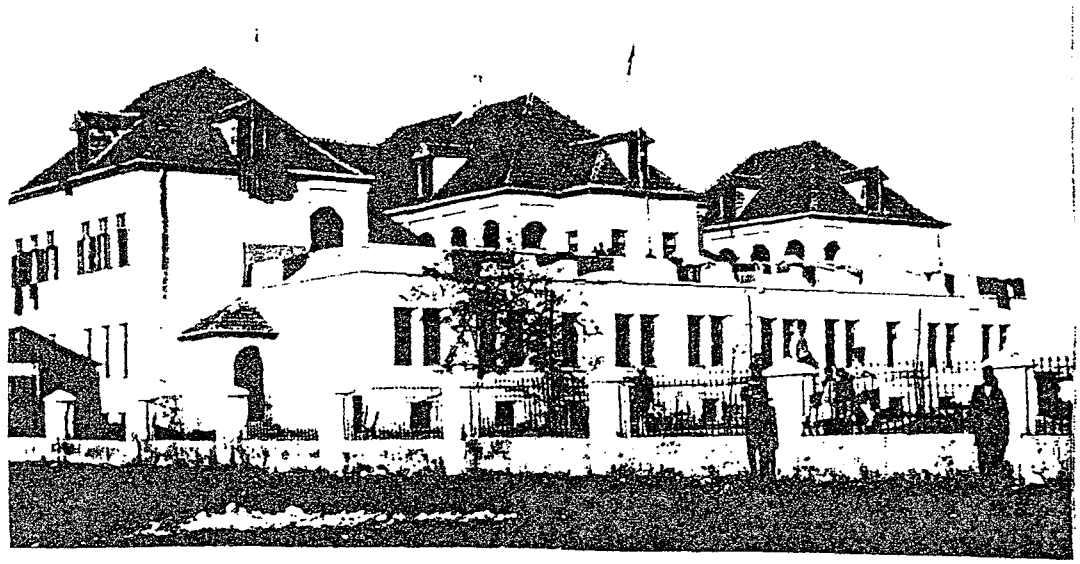
Şekil A.15 Hükümet Konağı'nın 20. Yüzyıl başındaki hali
Kaynak AFAD arşivi

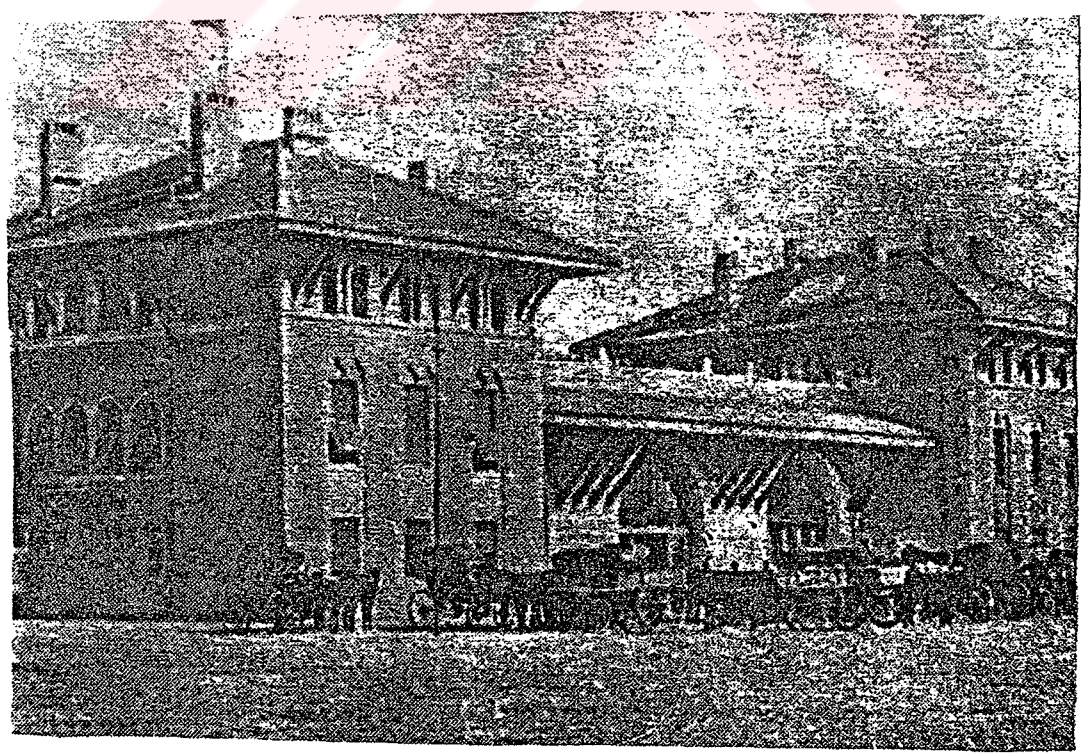
Şekil A.16 20. Yüzyıl başında, Seyhan Nehri kıyısındaki yalı kahveleri (Leon Abazyan'dan)
Kaynak: Çukurova Albümü'nden

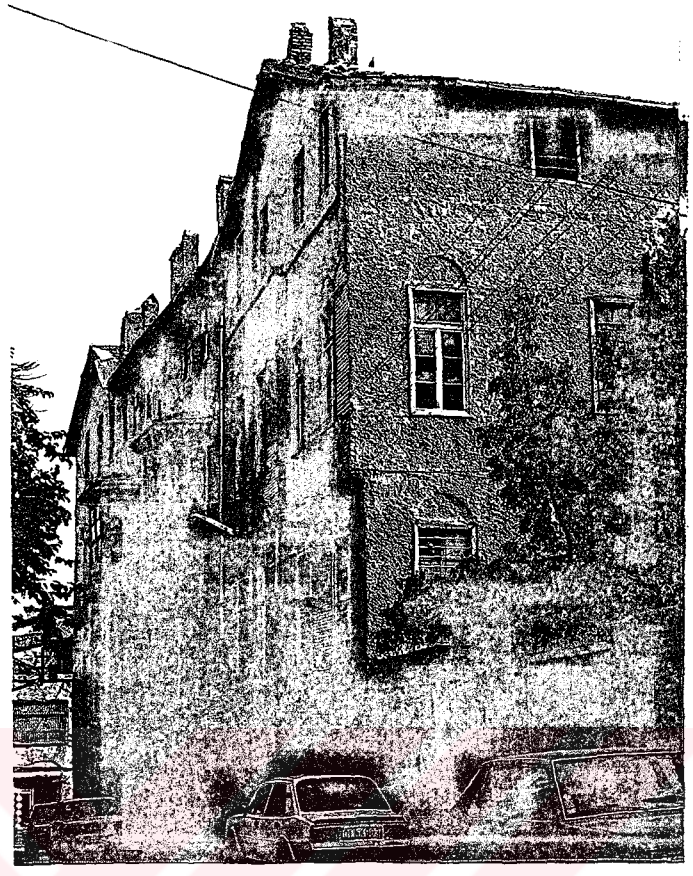
Şekil A.17 20. Yüzyıl başında Seyhan Nehri kıyısındaki konaklar
Kaynak: AFAD arşivi

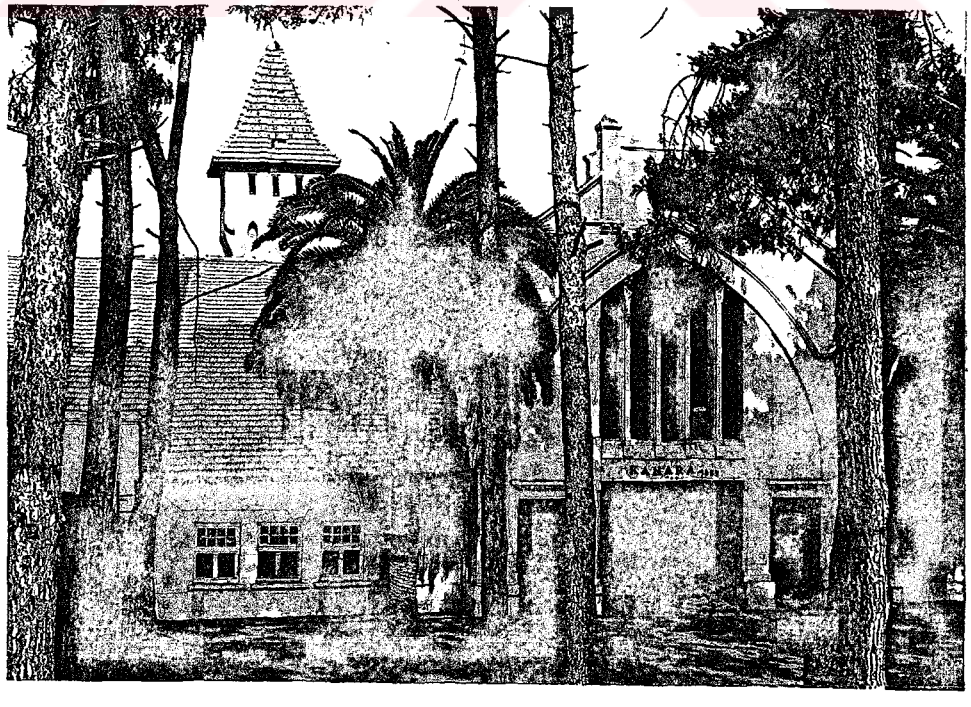
Şekil A.18 20. Yüzyıl başlarında Kız Öğretmen Okulu
Kaynak: AFAD arşivi

Şekil A.19 20. Yüzyıl Başlarında İstasyon Binası
Kaynak: AFAD arşivi

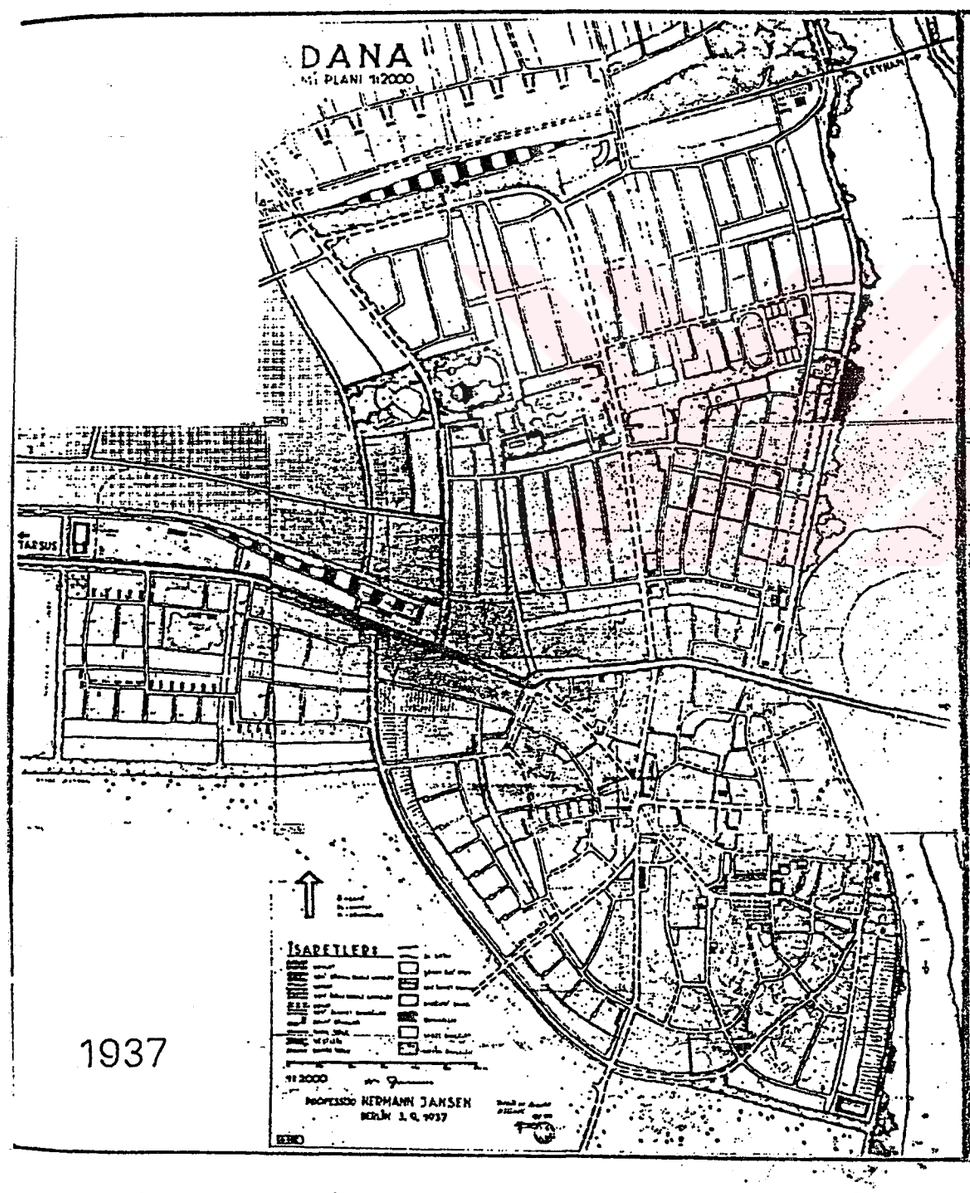

Şekil A.20 Tepebağ Ortaokulu

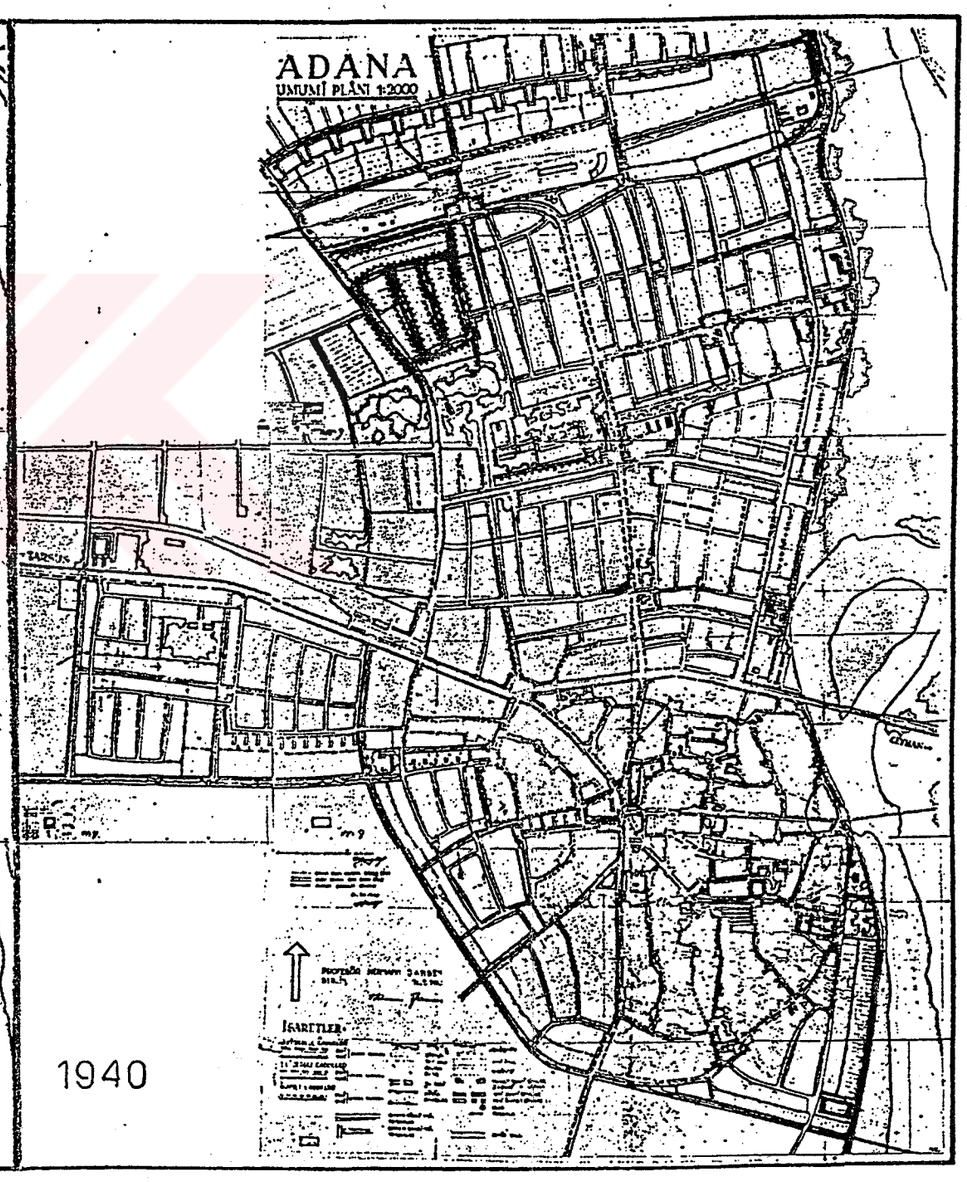

Şekil A.21 Belediye Mezbahası

H. JANSEN İMAR PLÂNI

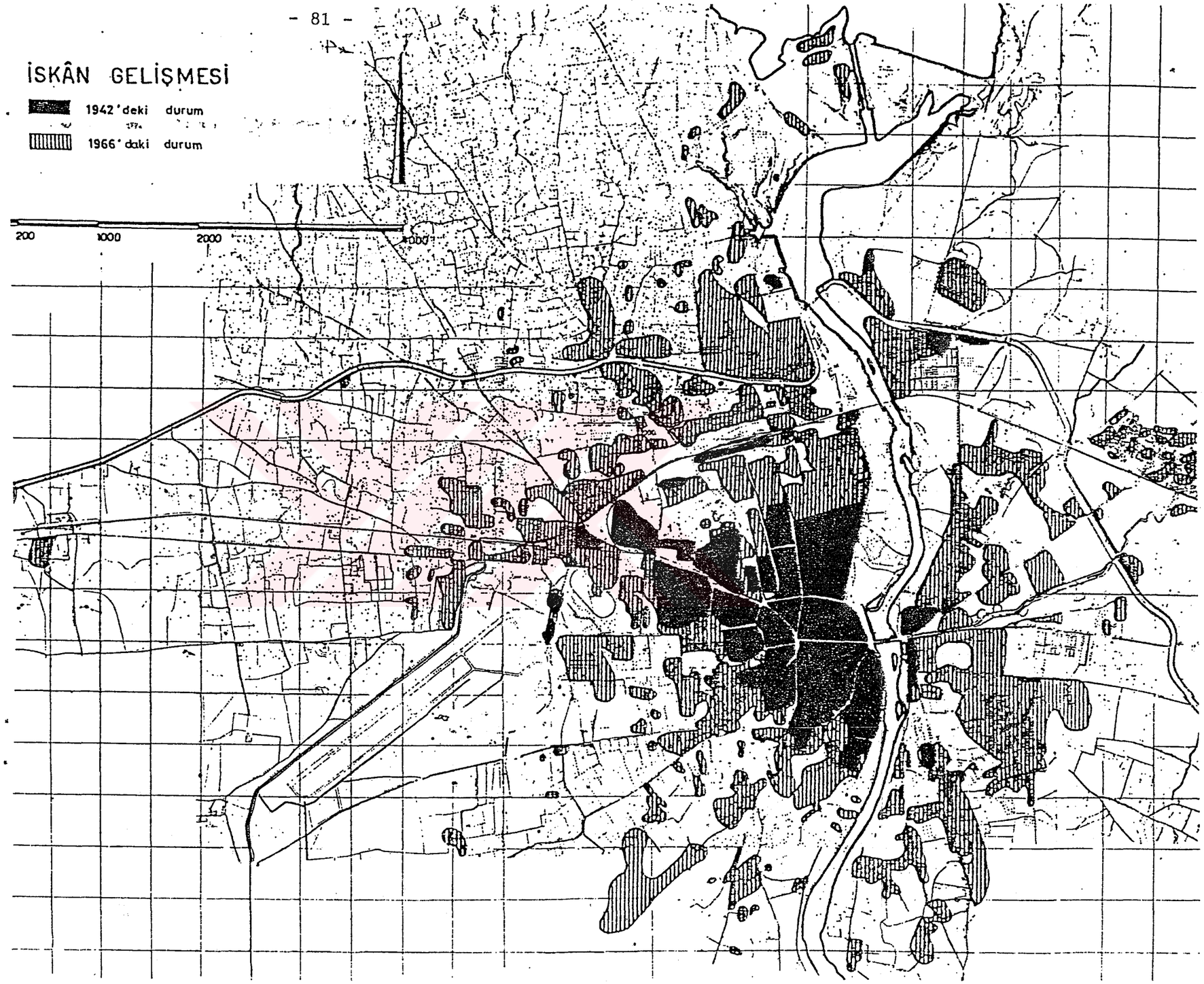

1937

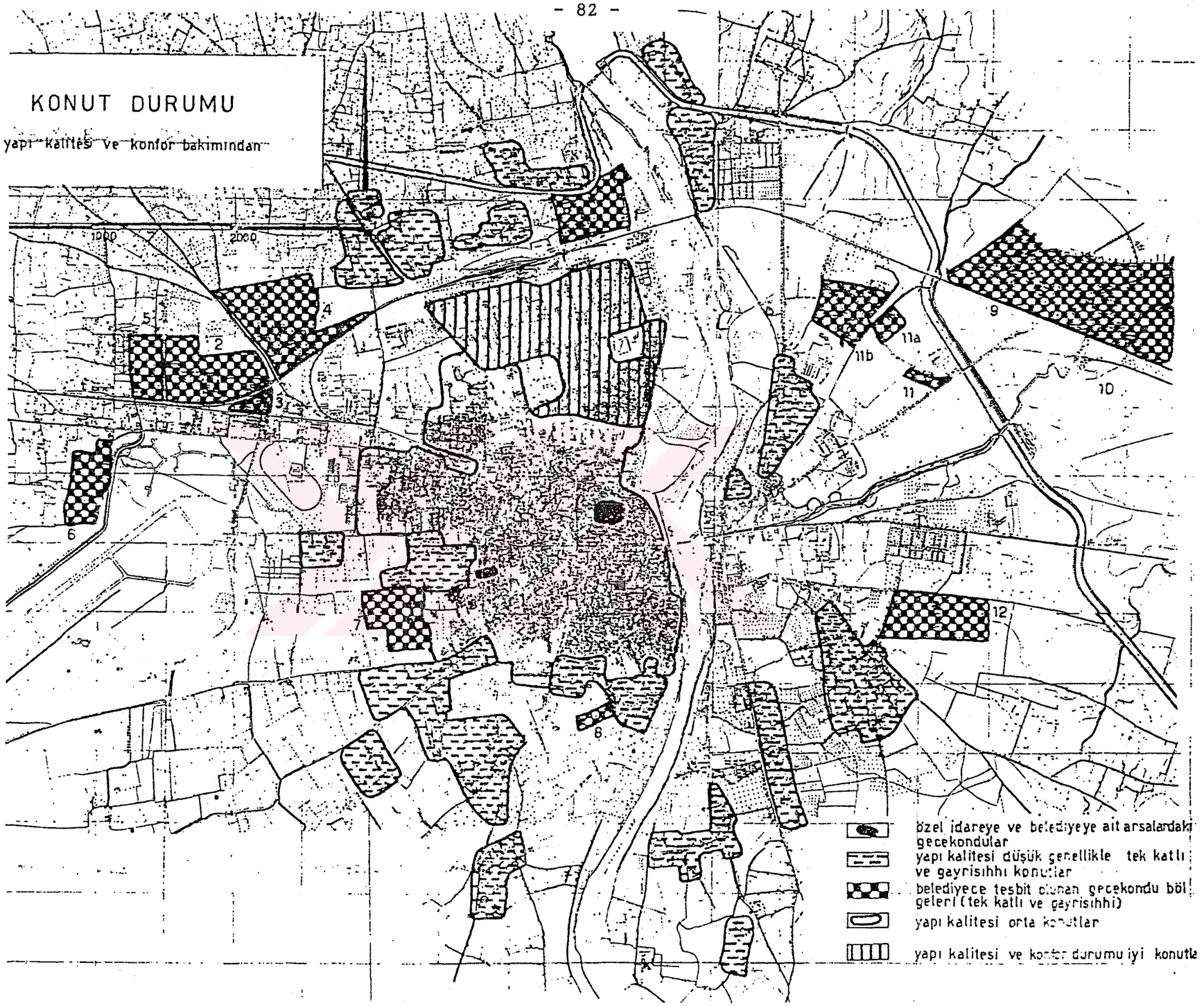

1940

Şekil A.22 Kaynak: İller Bankası

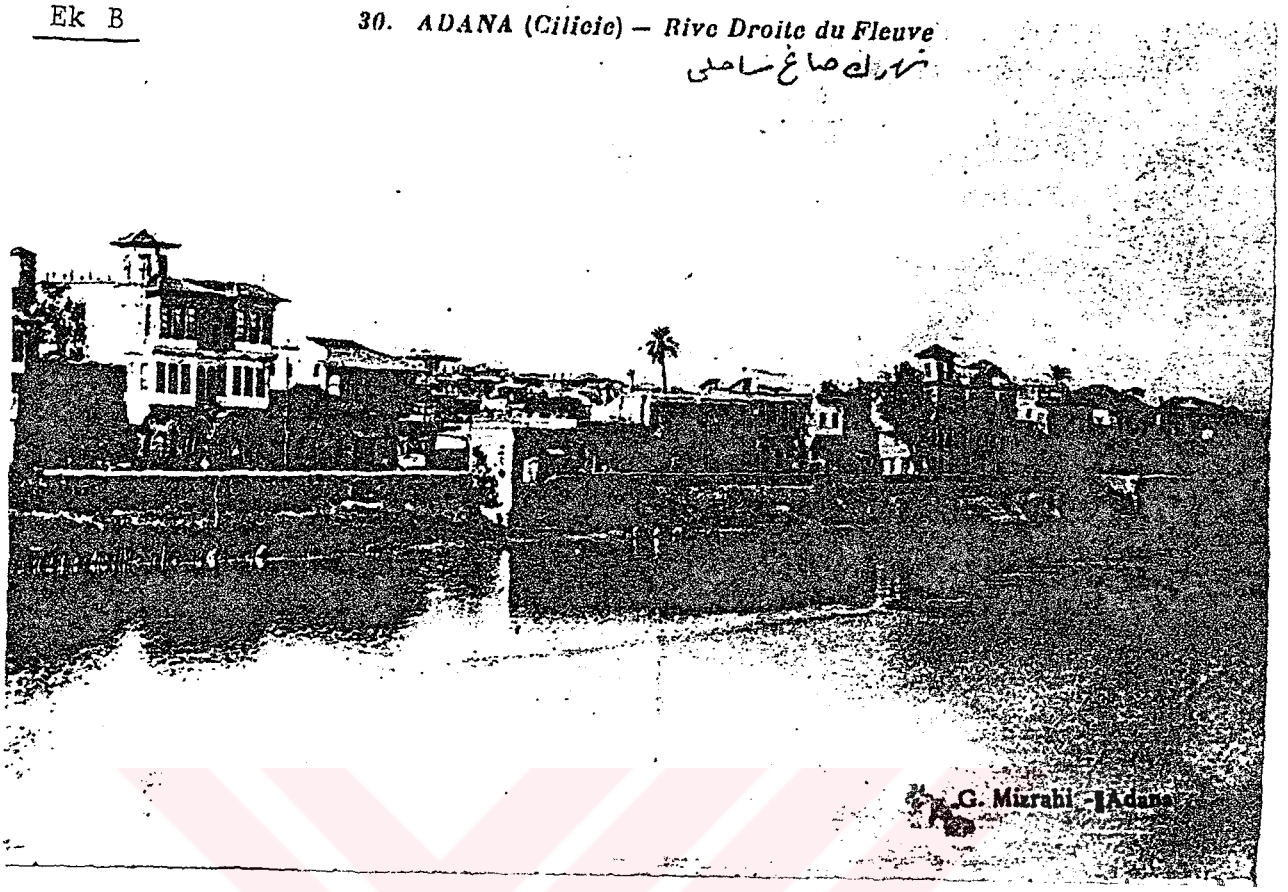

Şekil A.23 Kaynak:İller Bankası

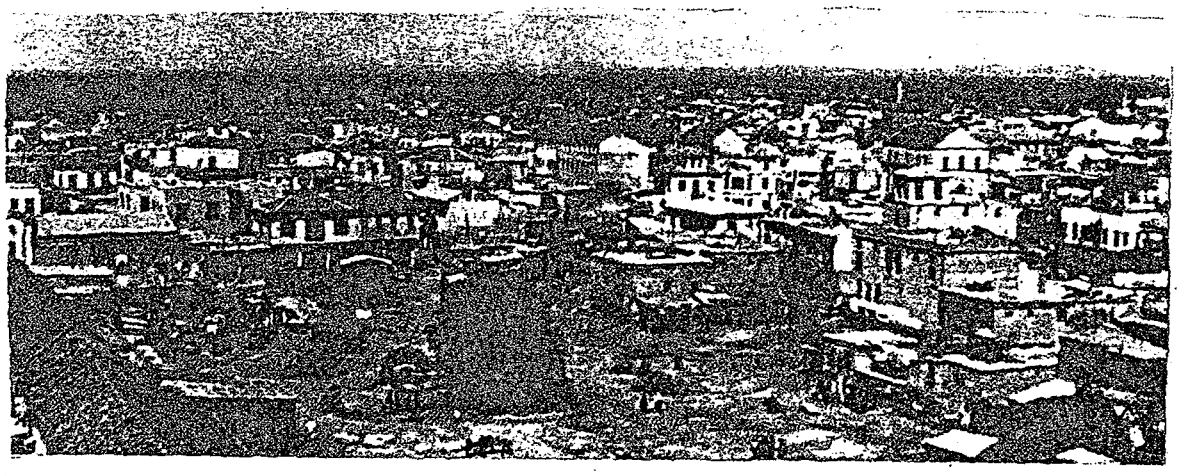

Şekil A.24 Kaynak:İller Bankası

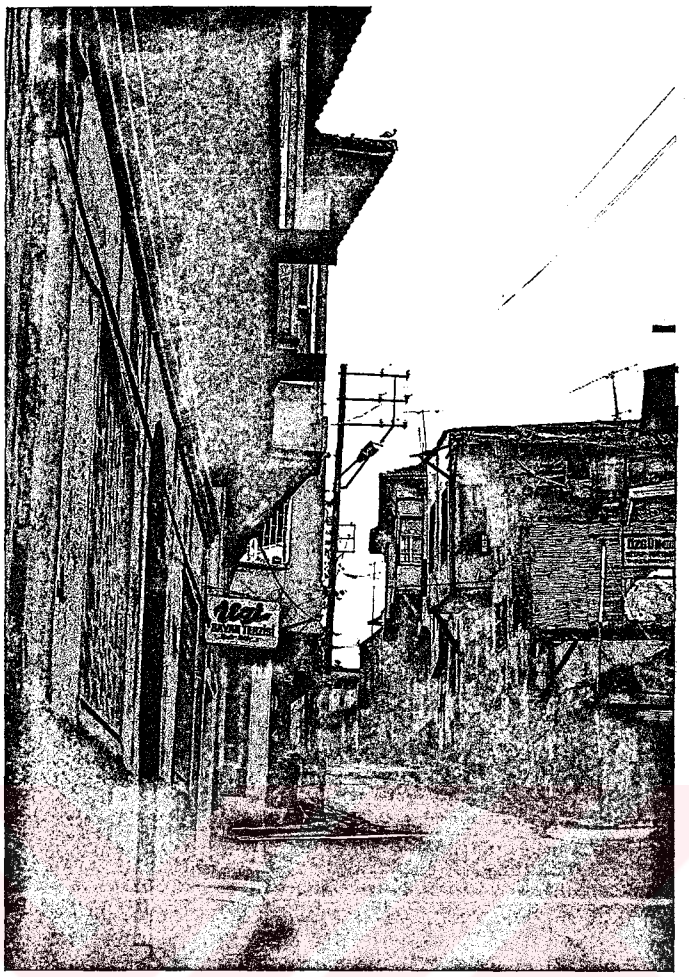
Ek B

Şekil B.1 20. Yüzyıl başında Seyhan Nehri kıyısına inşa edilen konaklar
Kaynak: AFAD arşivi

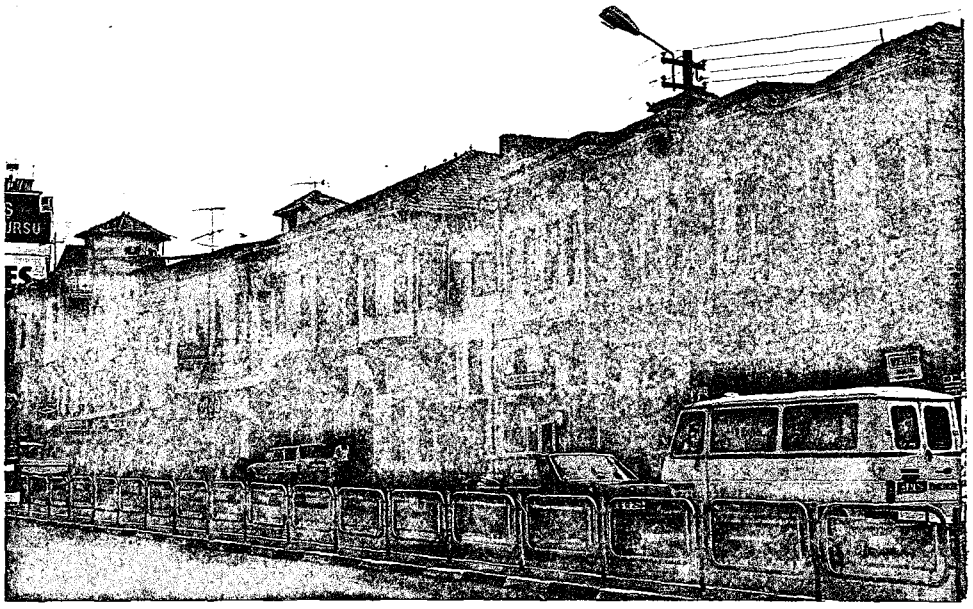
Şekil B.2 20. Yüzyıl başlarında Adana kent dokusundaki pazar yeri
Kaynak: AFAD arşivi

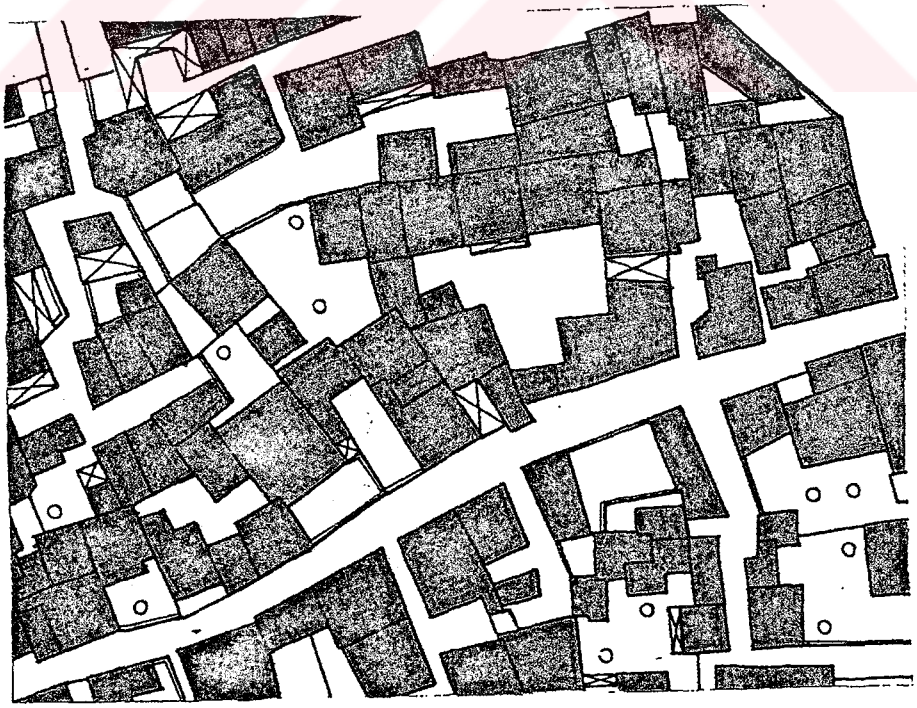
Şekil B.3 Tepebağ'daki dar ve eğimli sokaklar

Şekil B.4 Tepebağ'ın mevcut kentsel dokusu

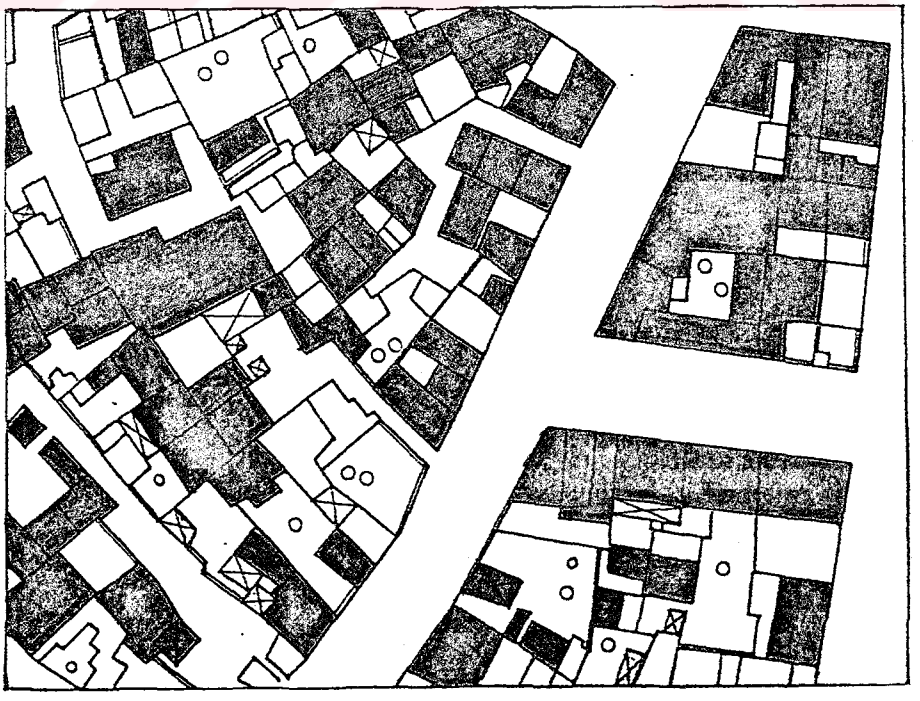
Şekil B.5 Kayalıbağ Mahallesi'nde, Seyhan Nehri kıyısındaki konaklar

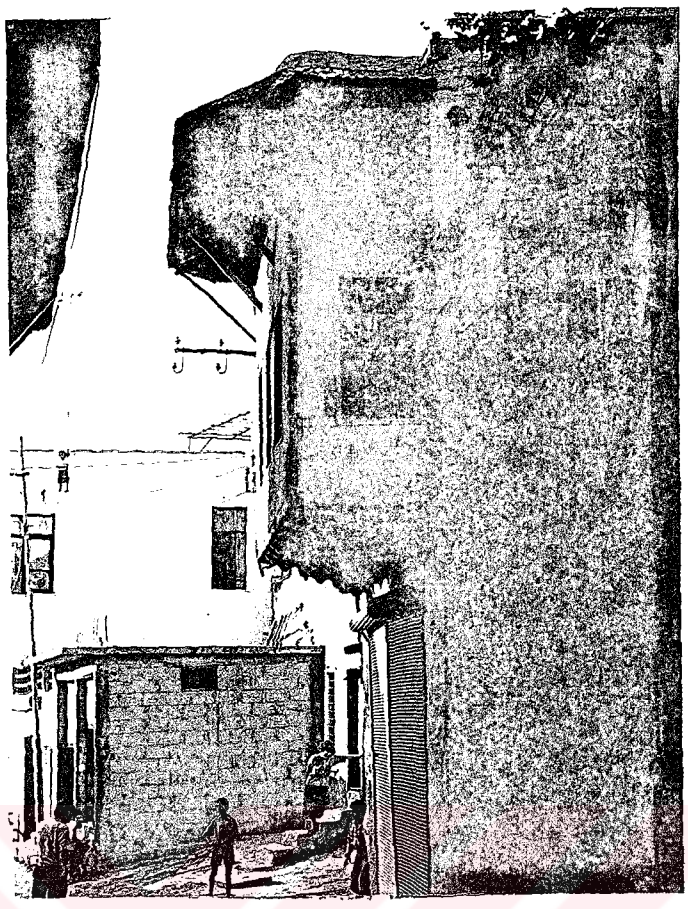
Şekil B.6 Kayalıbağ Mahallesi'nin mevcut kentsel dokusu

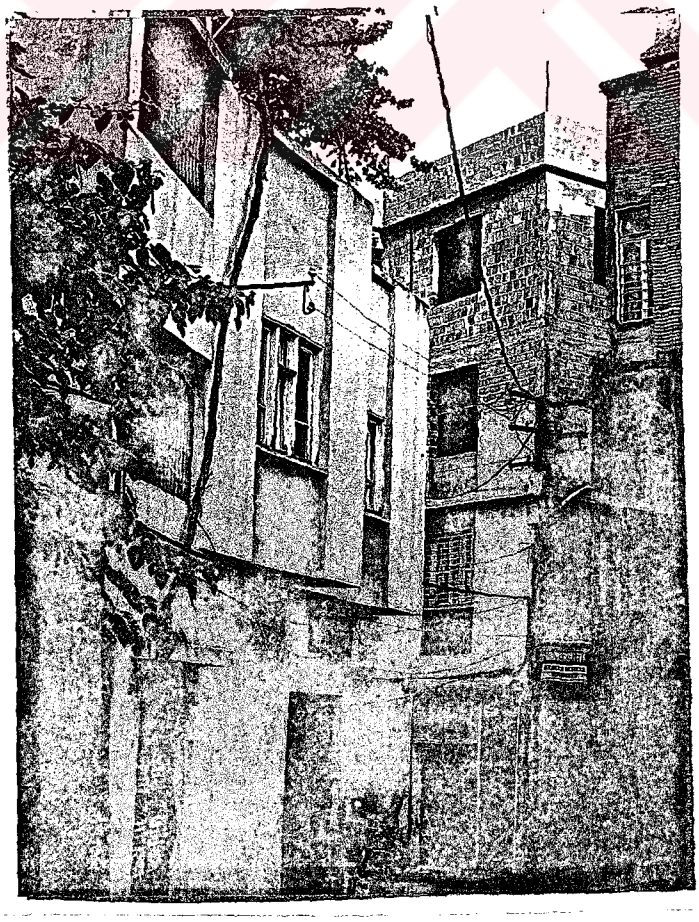
Şekil B.7 Alemdar Camii ve Yeni Hamam

Şekil B.8 Türkocağı Mahallesi'nin mevcut kentsel dokusu

Şekil B.9 Tepebağ Mahallesi'ndeki betonarme yapılar

Şekil B.10 Kayalıbağ Mahallesi'ndeki betonarme yapılar

Şekil B.11 Düz toprak damı çinko çatıya dönüştürülmüş bir konut örneği

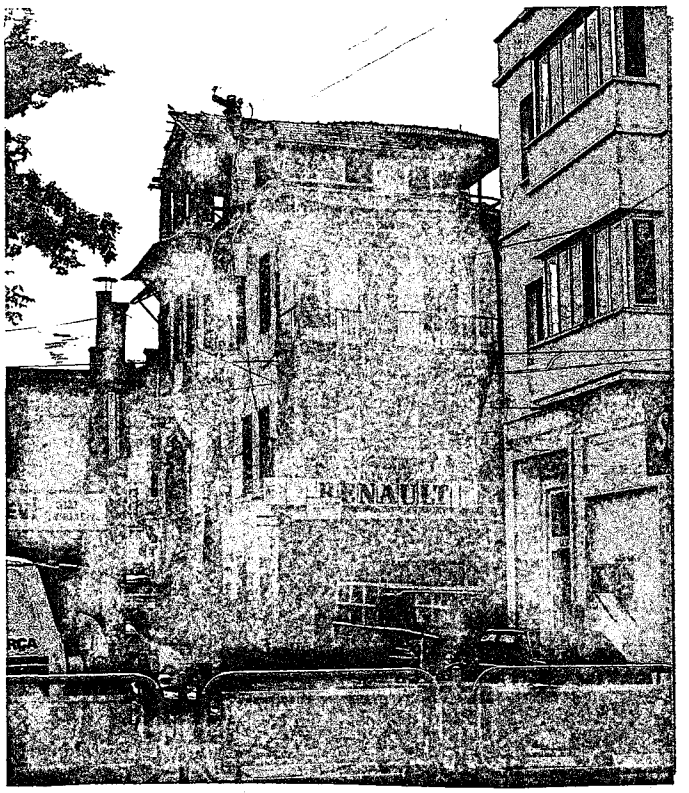
Şekil B.12 Türkocağı Mahallesi'ndeki kargir olarak inşa edilmiş bir sivil mimarlık örneği

Şekil B.13 Suphi Paşa Konağı

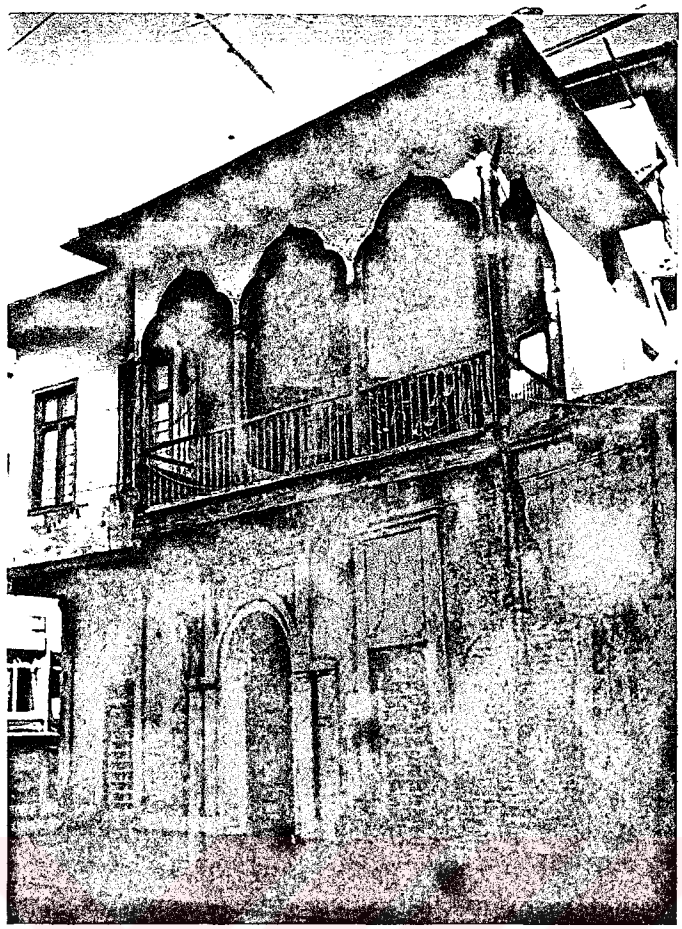
Şekil B.14 Cephesi silmelerle zenginleştirilmiş bir sivil mimarlık örneği

Şekil B.15 Ulucami Mahallesi'nden çok katlı bir sivil mimarlık örneği

Şekil B.16 Sarıyakup Mahallesi'nden sıra konutlar örneği

Şekil B.17 Türkocağı Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneği

Şekil B.18 Türkocağı Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin giriş kapısı

Şekil B. 19 Sarıyakup Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin giriş kapısı

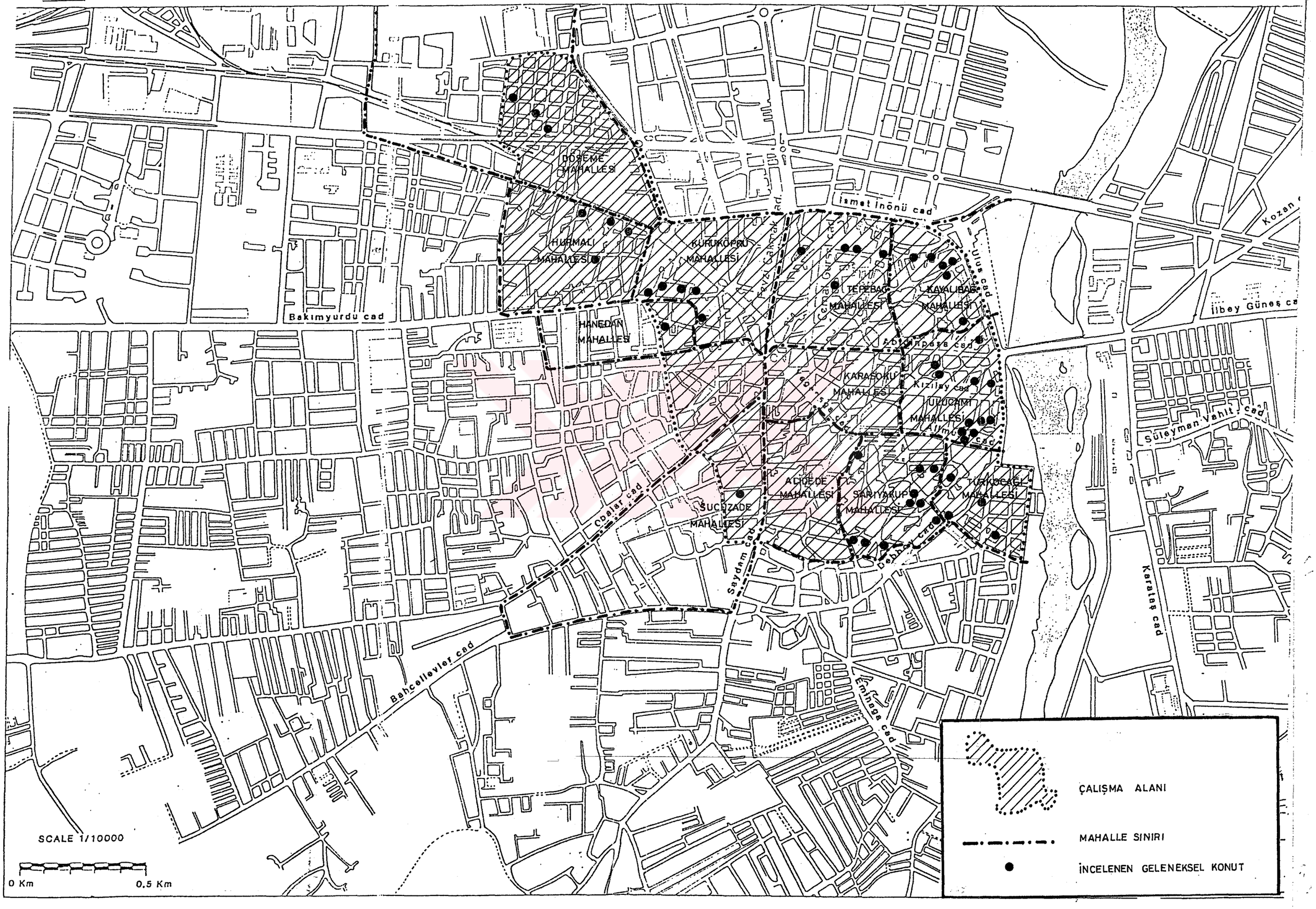

Şekil B.20 Kayalıbağ Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneğinin pencere parmaklıkları

Şekil B.21 Sarıyakup Mahallesi'nden bir sivil mimarlık örneği

Ek C

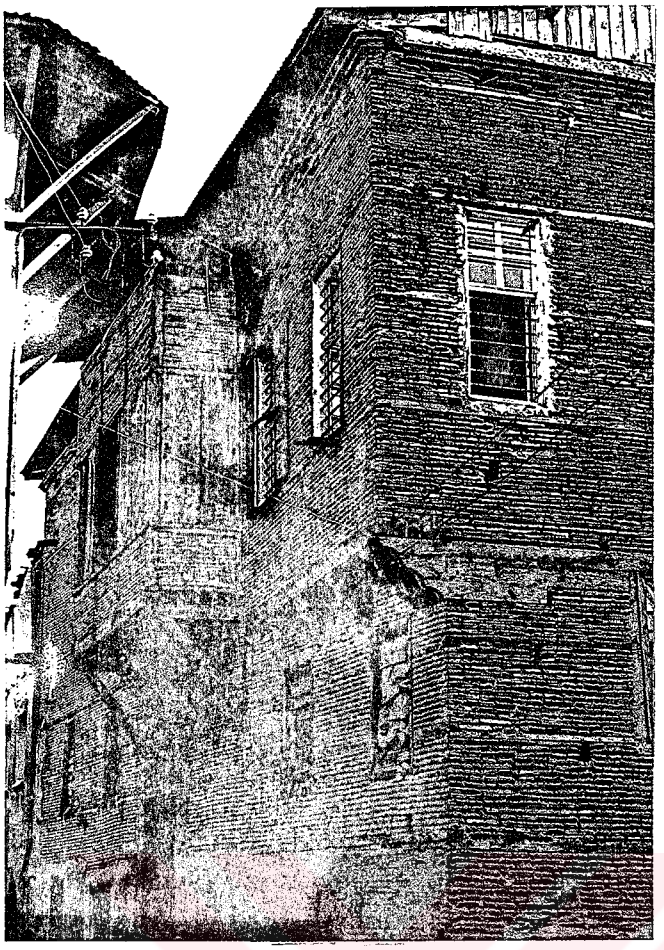

DÖŞEME MAHALLESİ
HURMALI MAHALLESİ
KURUKÖPRÜ MAHALLESİ
HANEDAN MAHALLESİ
TEPEBAĞ MAHALLESİ
KAYALIBAĞ MAHALLESİ
KARAŞOKU MAHALLESİ
ULUCAMİ MAHALLESİ
ALİÇEDE MAHALLESİ
SARIYAKUP MAHALLESİ
TÜRKOCAĞI MAHALLESİ
ŞUCİZADE MAHALLESİ
İsmet İnönü cad
Bakımyurdu cad
Fevzi Çakmak cad
Cemal Gürsel cad
Ulus cad
İlbey Güneş cad
Atatürk cad
Kızılay cad
Almus cad
Süleyman Vehbi cad
Çocuklar cad
Saydam cad
Debboy Çarşı
Karataş cad
Bahçelievler cad
Eminağa cad
SCALE 1/10000
0 Km
0,5 Km
ÇALIŞMA ALANI
MAHALLE SINIRI
İNCELENEN GELENEKSEL KONUT

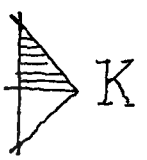
Ek D İncelenen 50 Adet Geleneksel Konutun Plan ve Cephe Krokileri

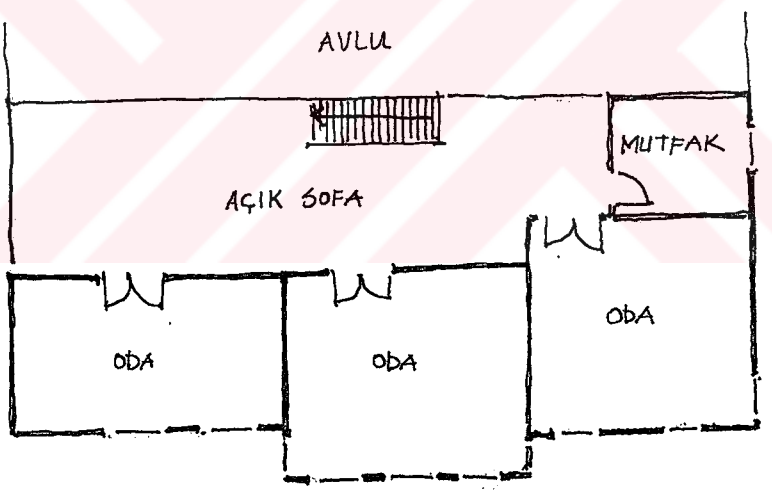
TEPEBAĞ MAHALLESİ

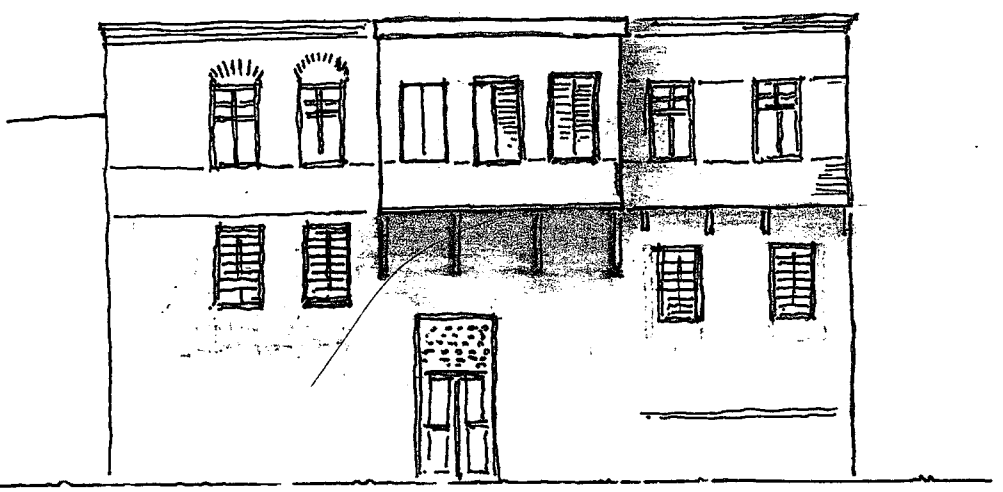
13. SOKAK

NO: 50

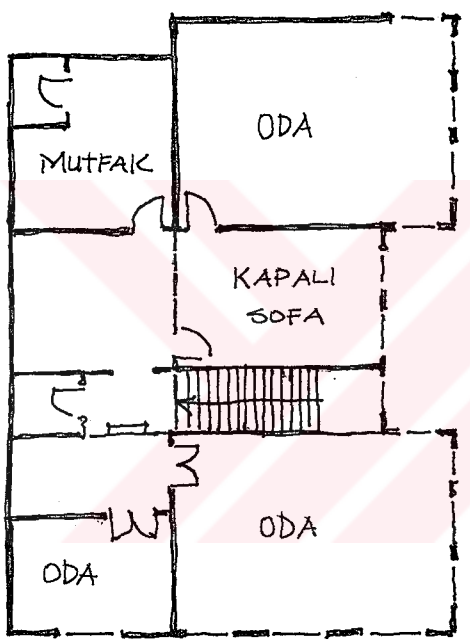

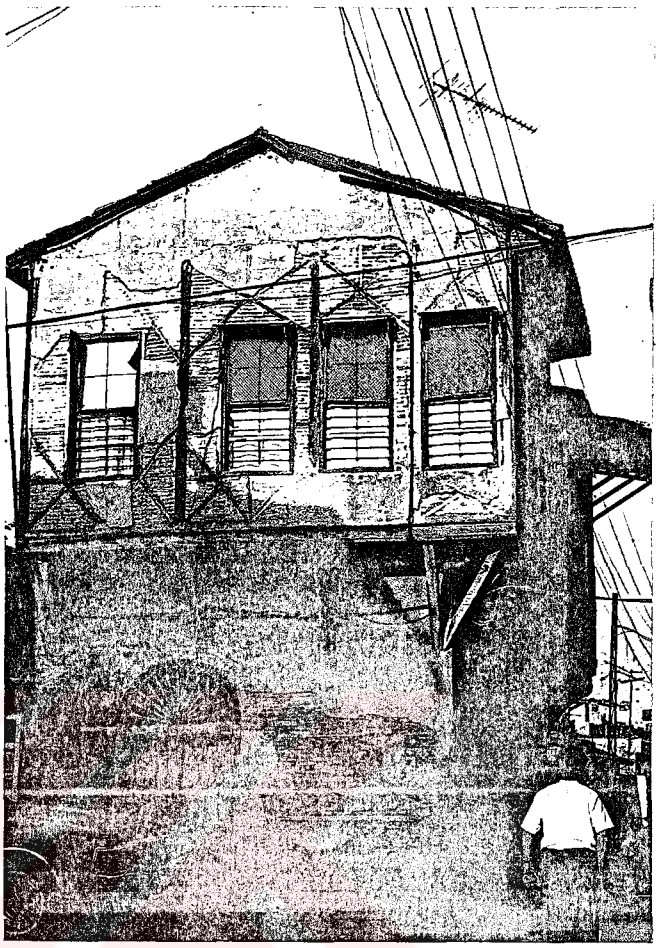
TEPEBAĞ MAHALLESİ - 97 -

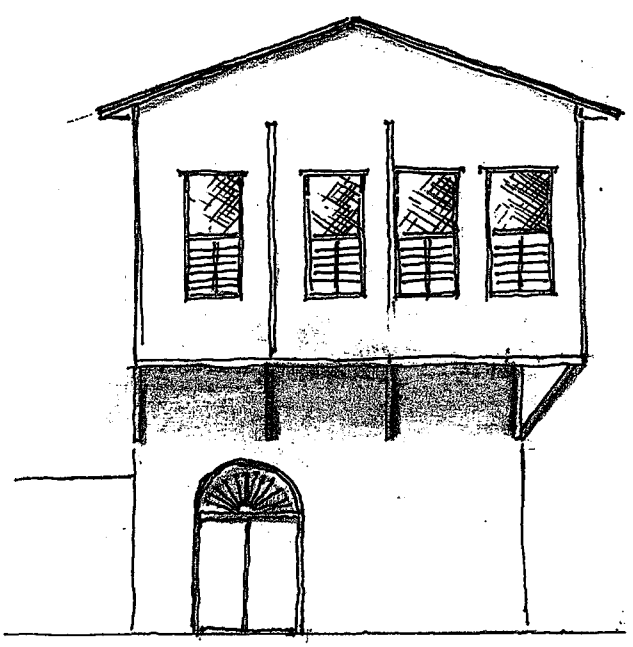
17. SOKAK

NO: 45 - 47

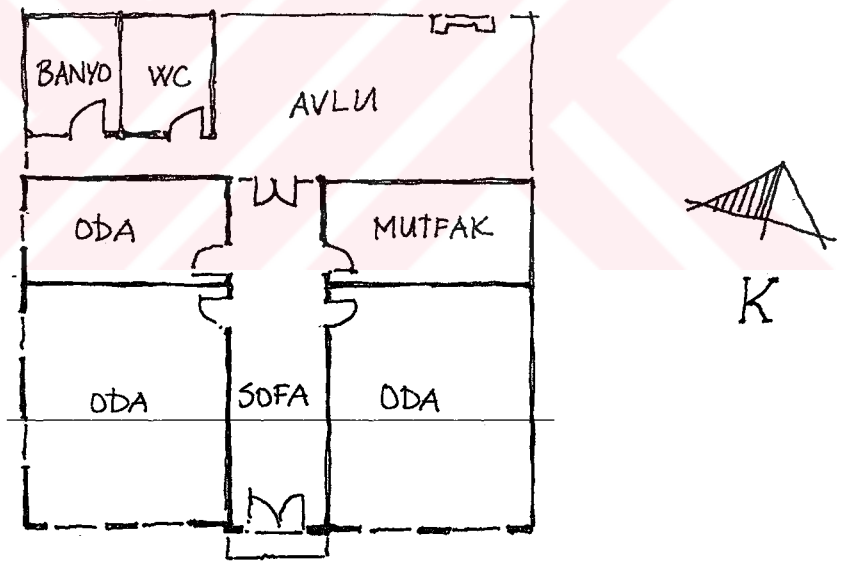

TEPEBAĞ MAHALLESİ

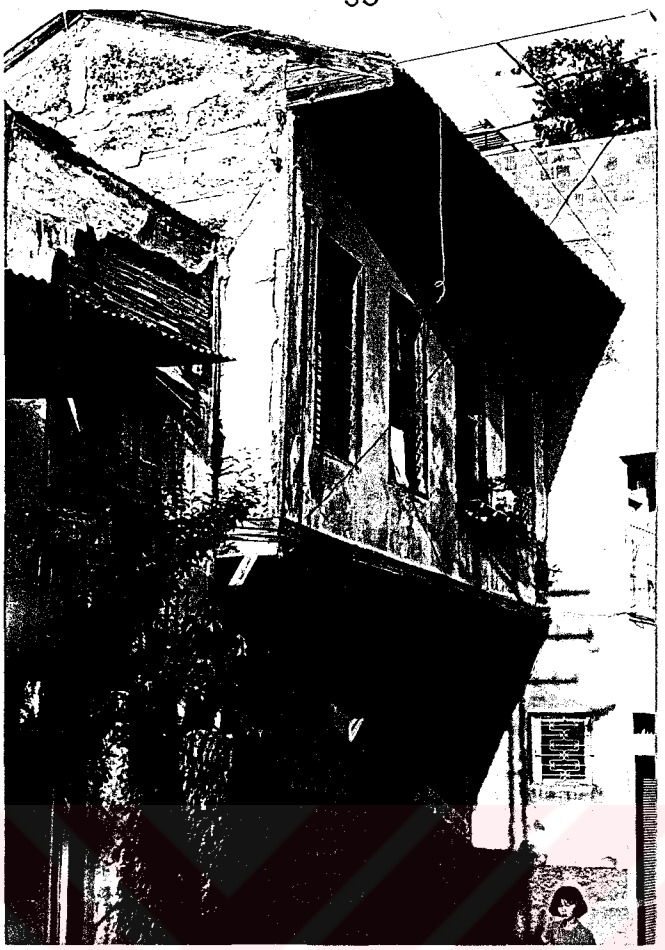
17. SOKAK

NO: 59

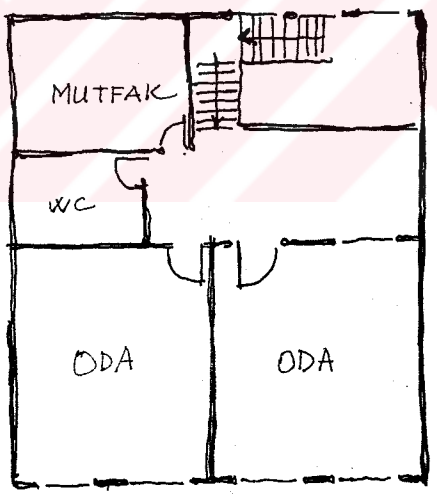

TEPEBAĞ MAHALLESİ

17. SOKAK

NO: 85

YAPIM TARİHİ: 1914

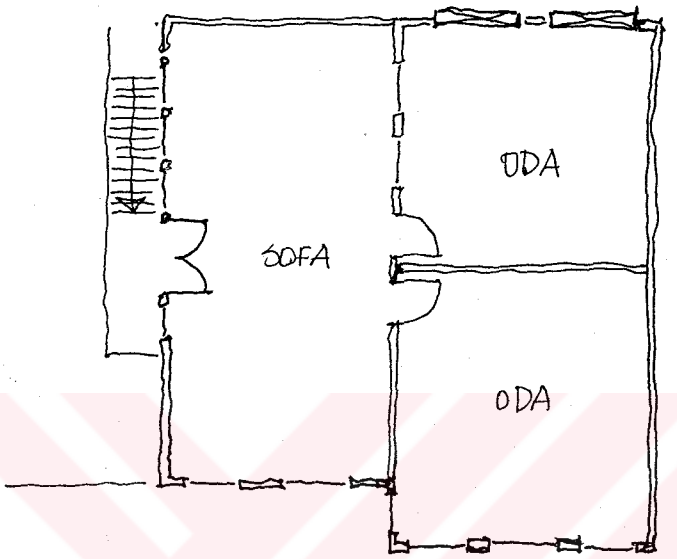

TEPEBAĞ MAHALLESİ

18. SOKAK

NO: 23

K

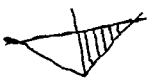

KAYALIBAĞ MAHALLESİ

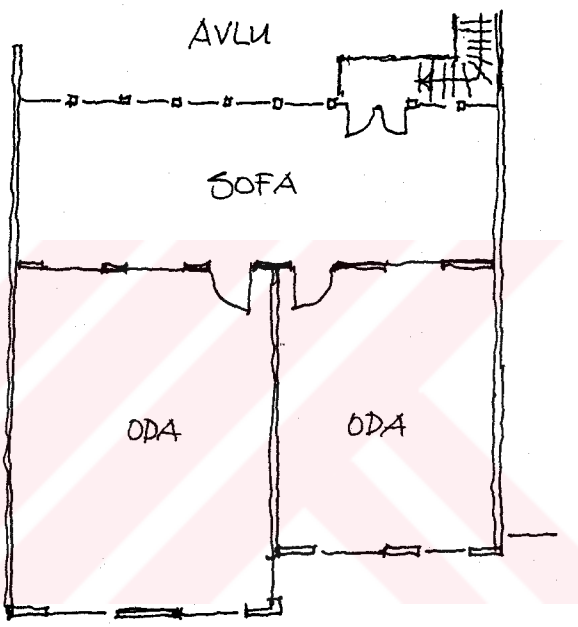
24. SOKAK

NO: 70

K

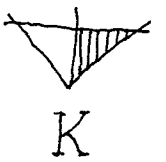
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON

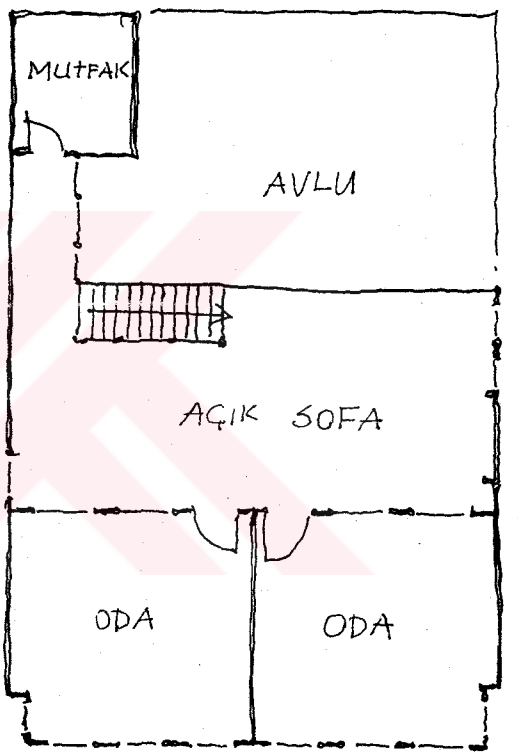
KAYALIBAĞ MAHALLESİ

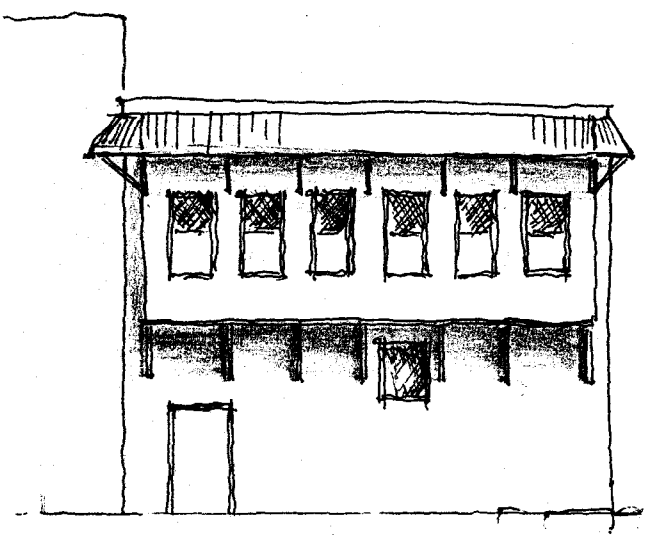
25. SOKAK

NO: 26

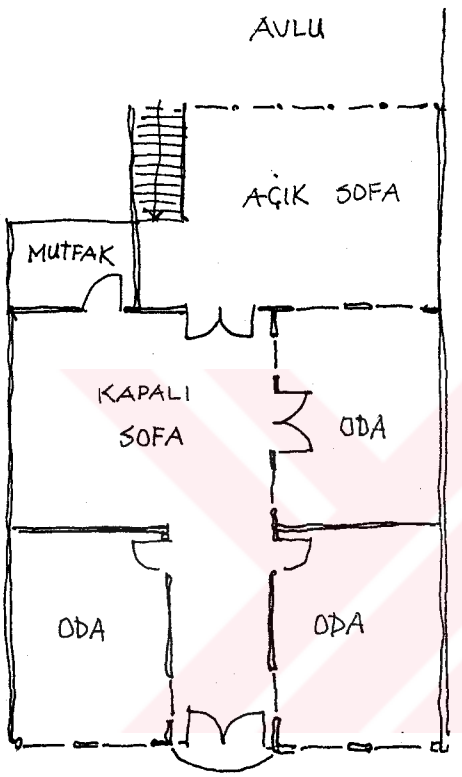

KAYALIBAĞ MAHALLESİ

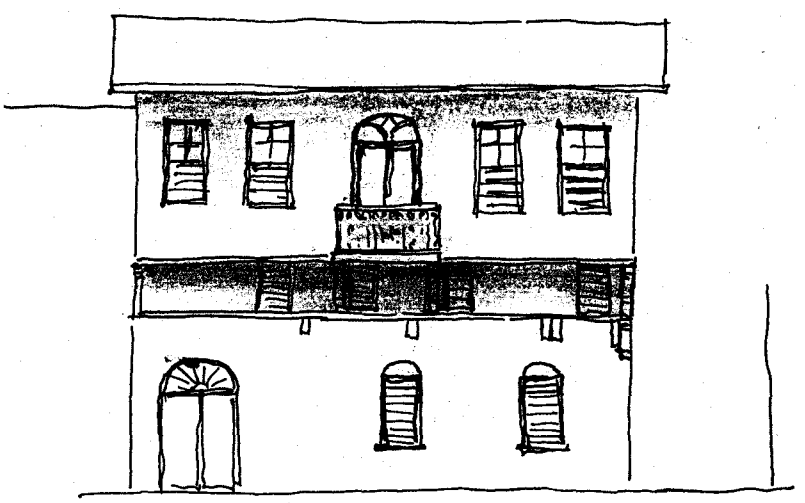
25. SOKAK

NO: 14

K

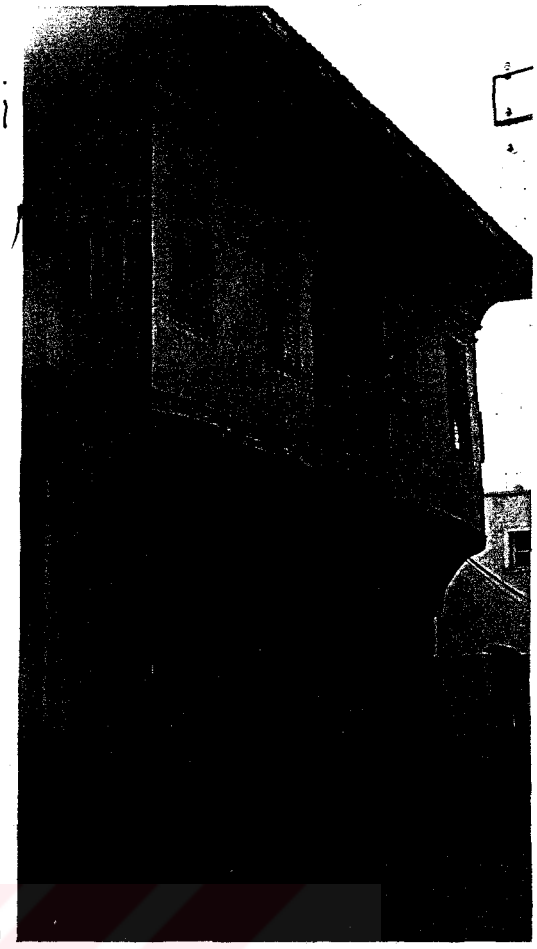

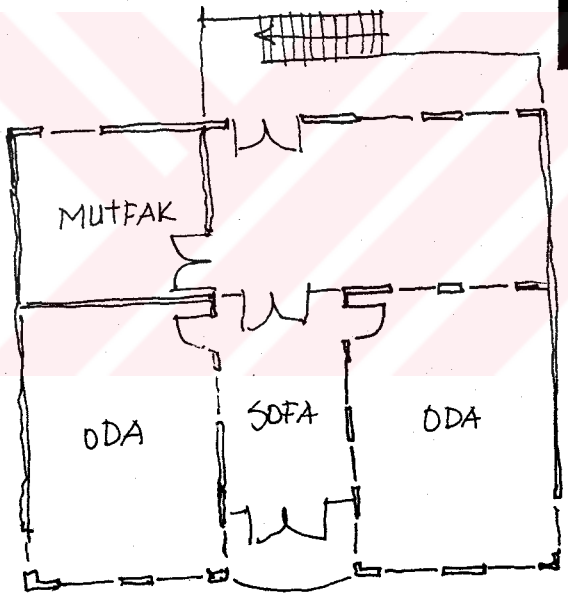

KAYALIBAĞ MAHALLESİ

25. SOKAK

NO: 23

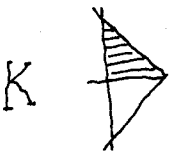

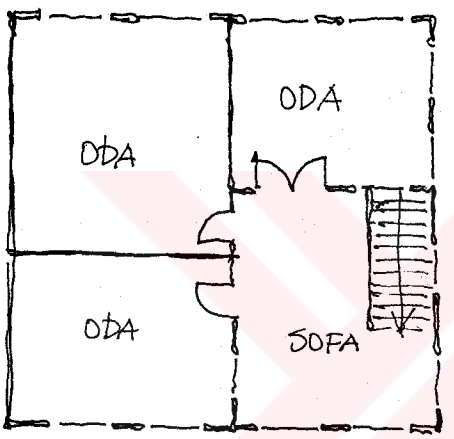

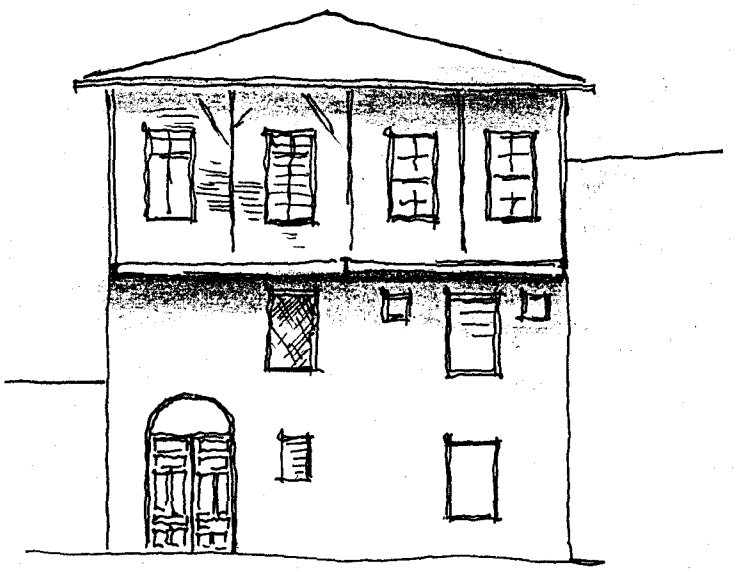
KAYALIBAĞ MAHALLESİ

NO : 66

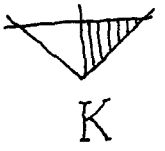

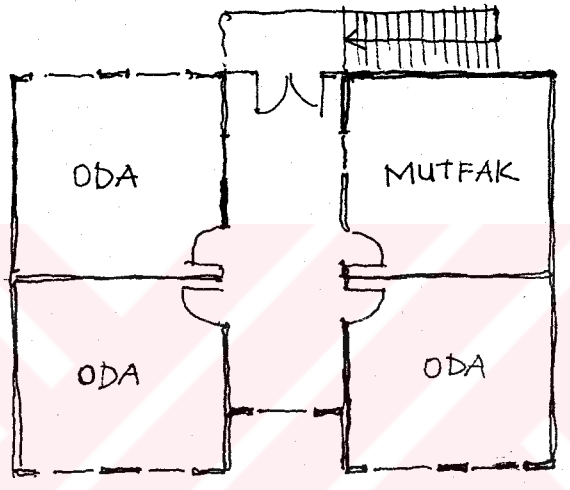

KAYALIBAĞ MAHALLESİ

26. SOKAK

NO: 88

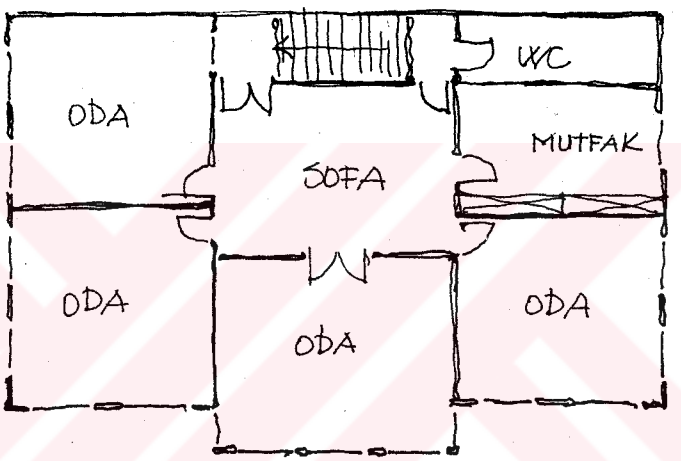
ULUCAMİ MAHALLESİ

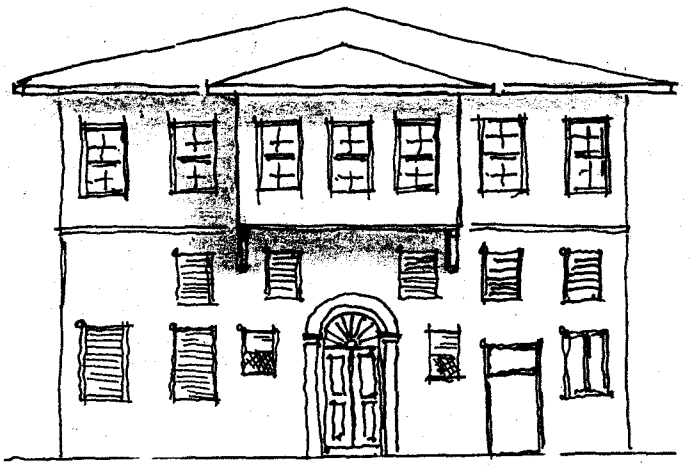
16. SOKAK

ND: 53

YAPIM TARİHİ: 1836

K

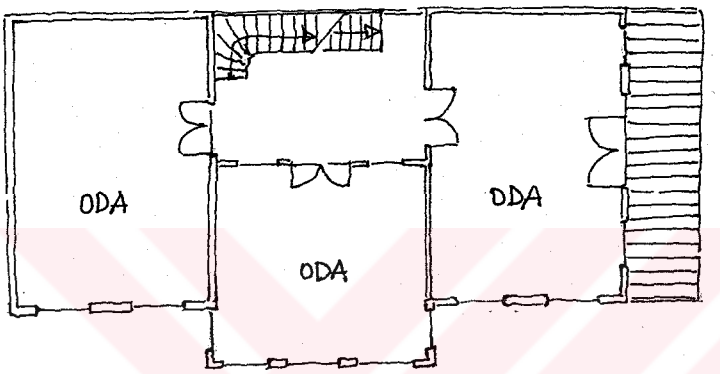
ULUCAMİ MAHALLESİ

70. SOKAK

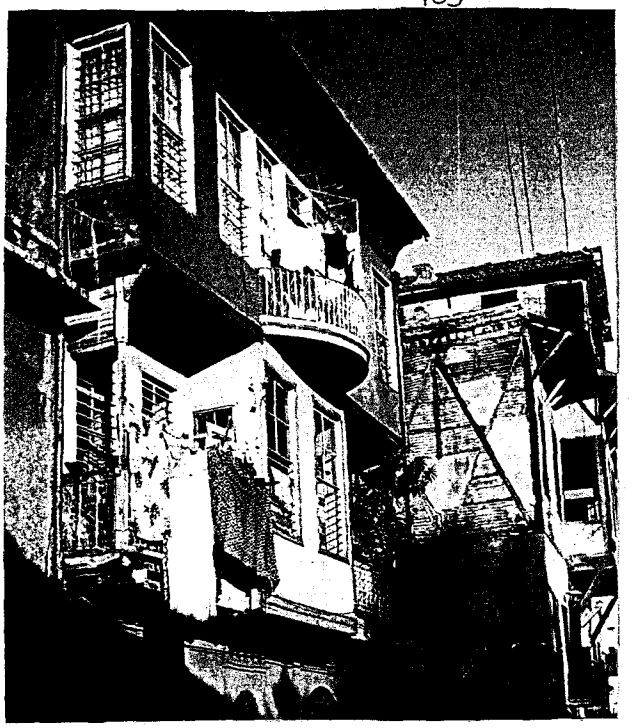
NO: 4

K

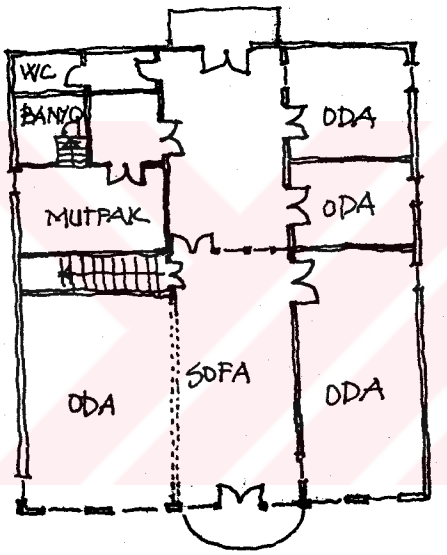

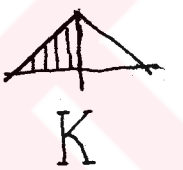

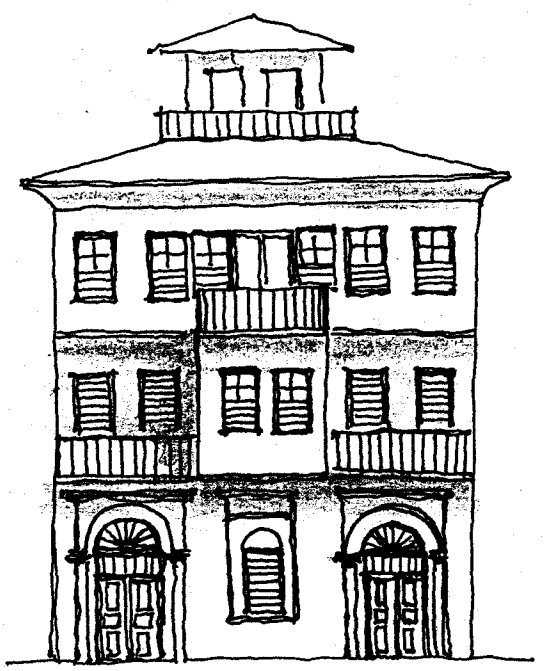
ULUCAMİ MAHALLESİ

70. SOKAK

NO: 6-8

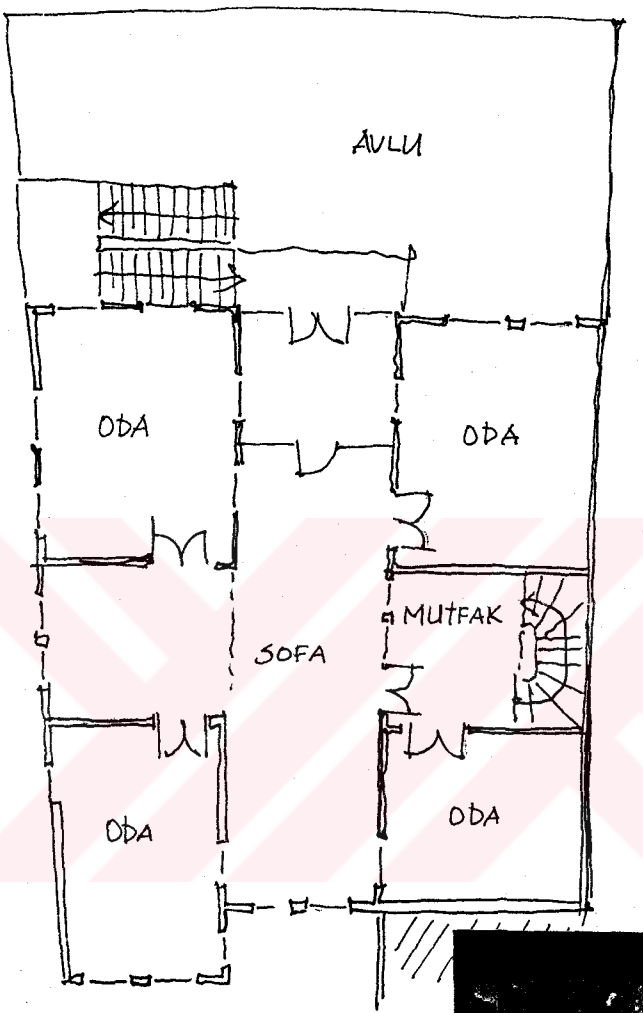

ULUCAMİ MAHALLESİ

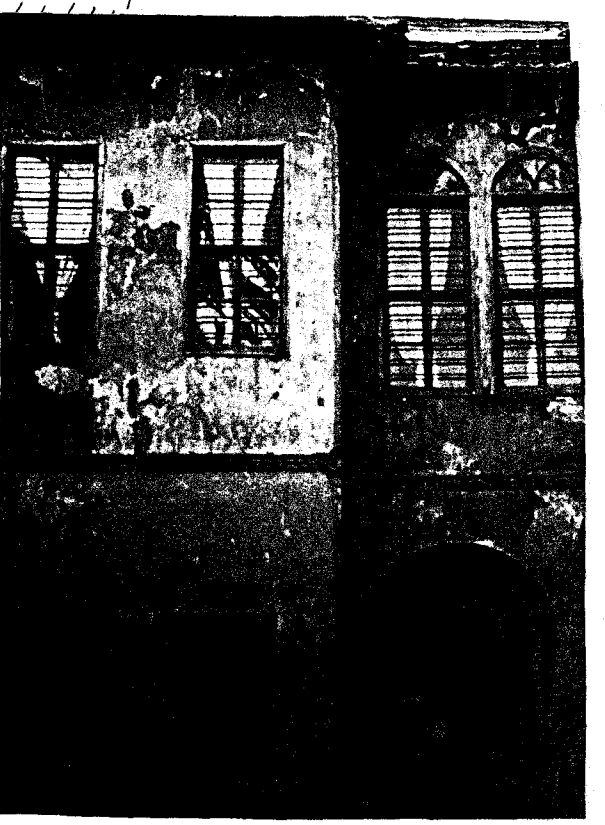
70. SOKAK

NO: 15

K

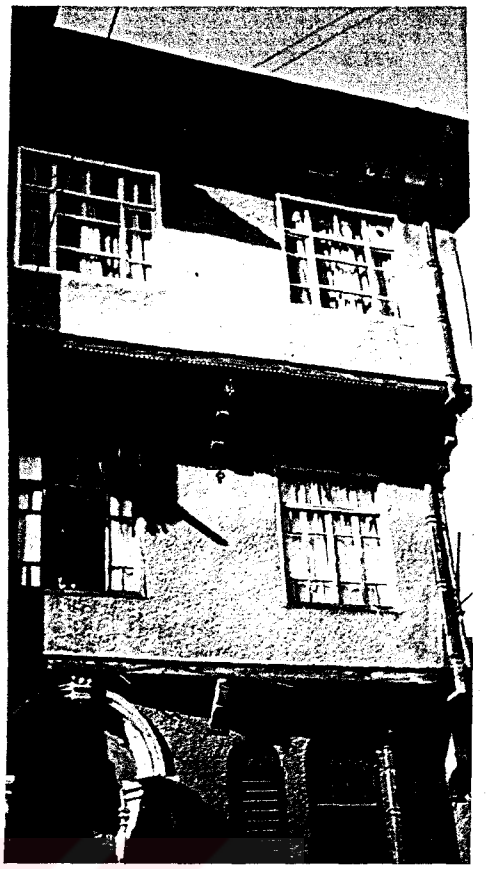

ULUCAMİ MAHALLESİ

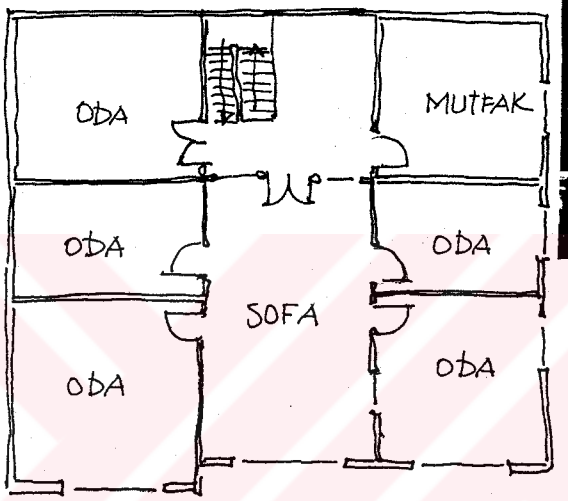
70. SOKAK

NO : 16

YAPIM TARİHİ: 1898

K

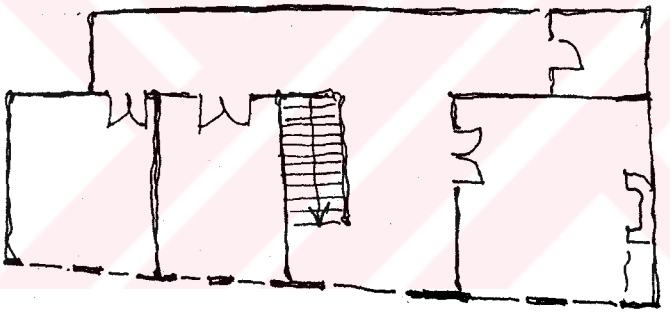
ULUCAMİ MAHALLESİ

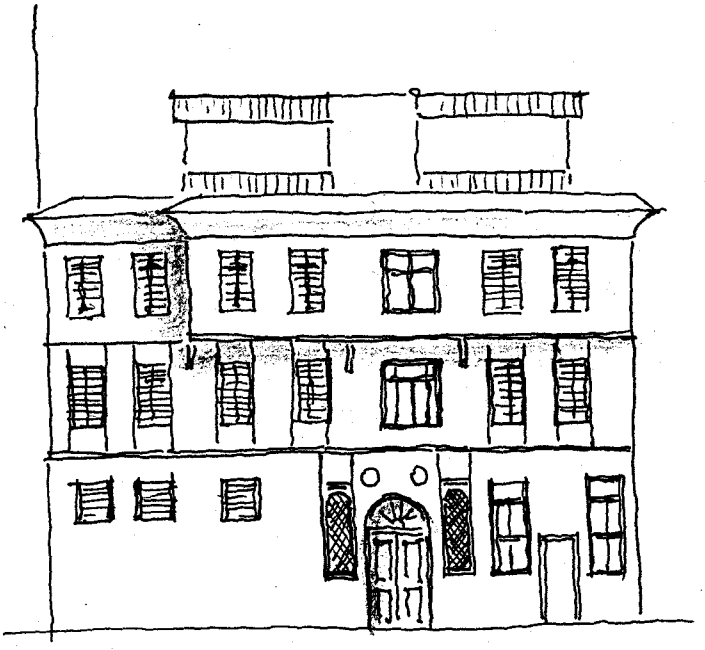
70. SOKAK

NO: 21

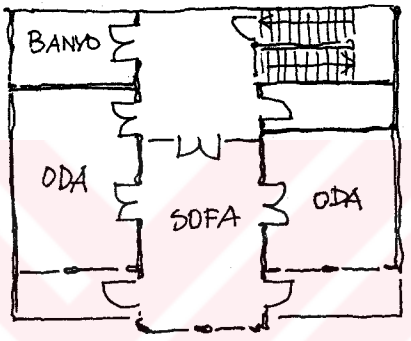
ULUCAMİ MAHALLESİ

70. SOKAK

NO: 21

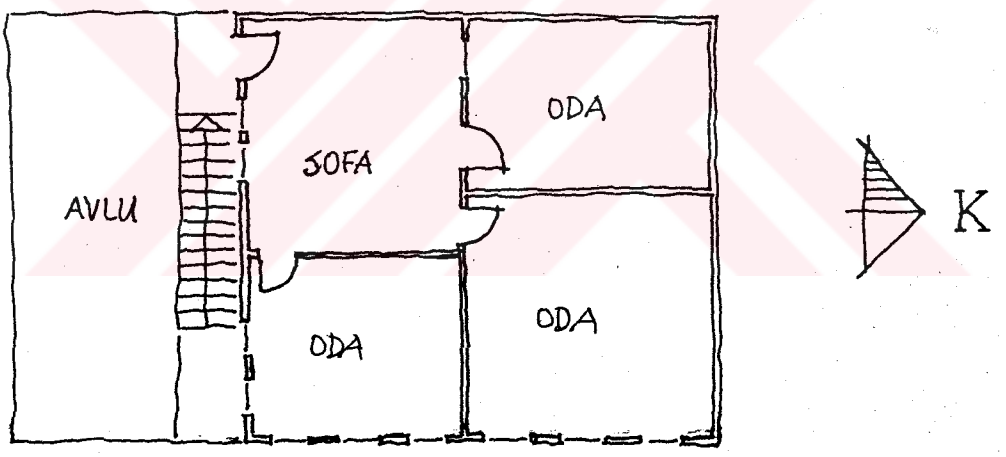

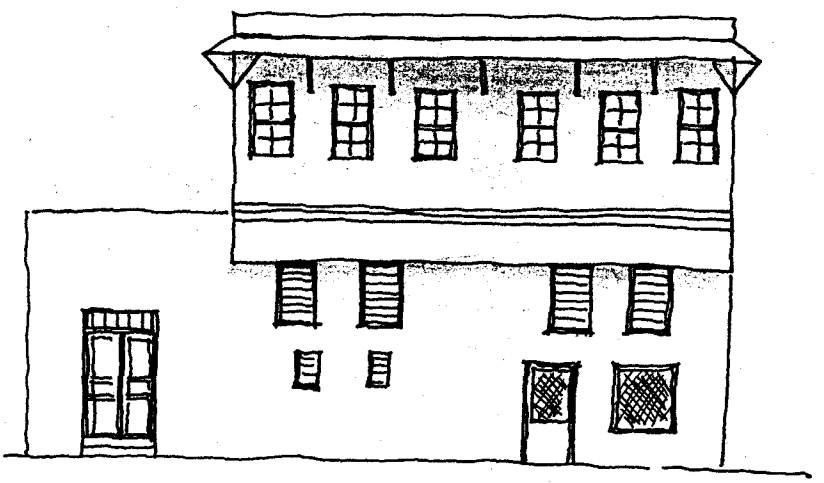
K

ULUCAMİ MAHALLESİ
71. SOKAK
NO: 15

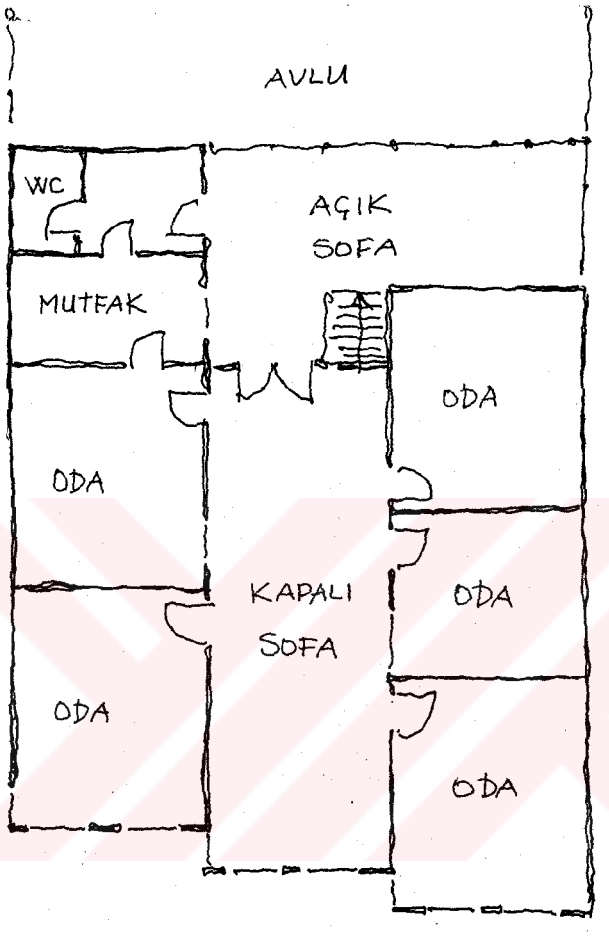

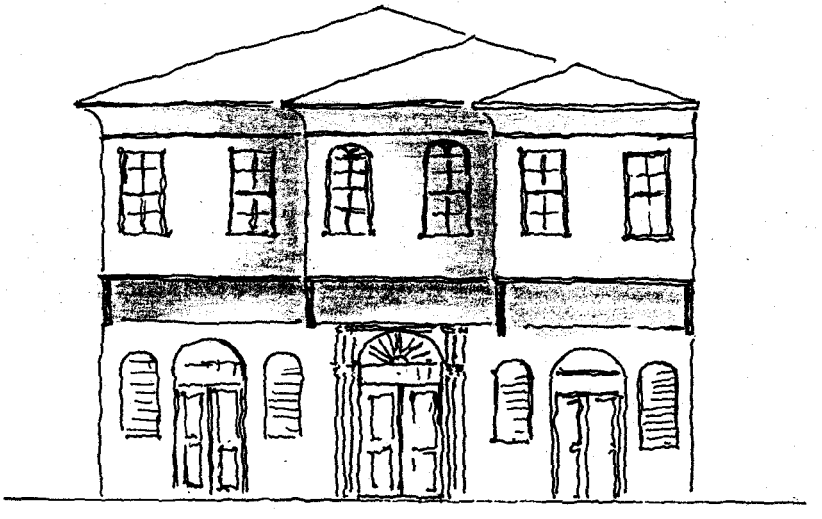

ULUCAMİ MAHALLESİ

72. SOKAK

NO: 65 - 67 - 69

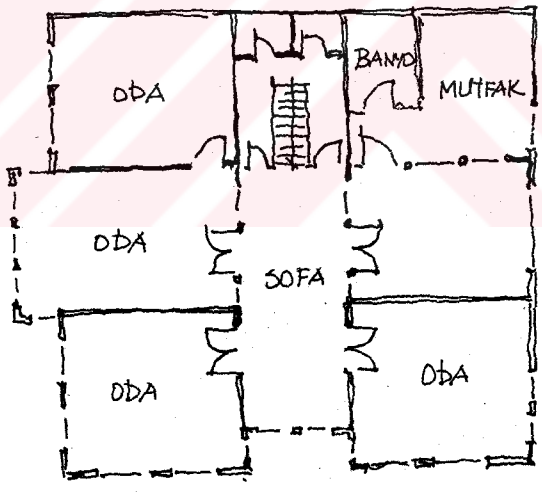
ULUCAMİ MAHALLESİ

73. SOKAK

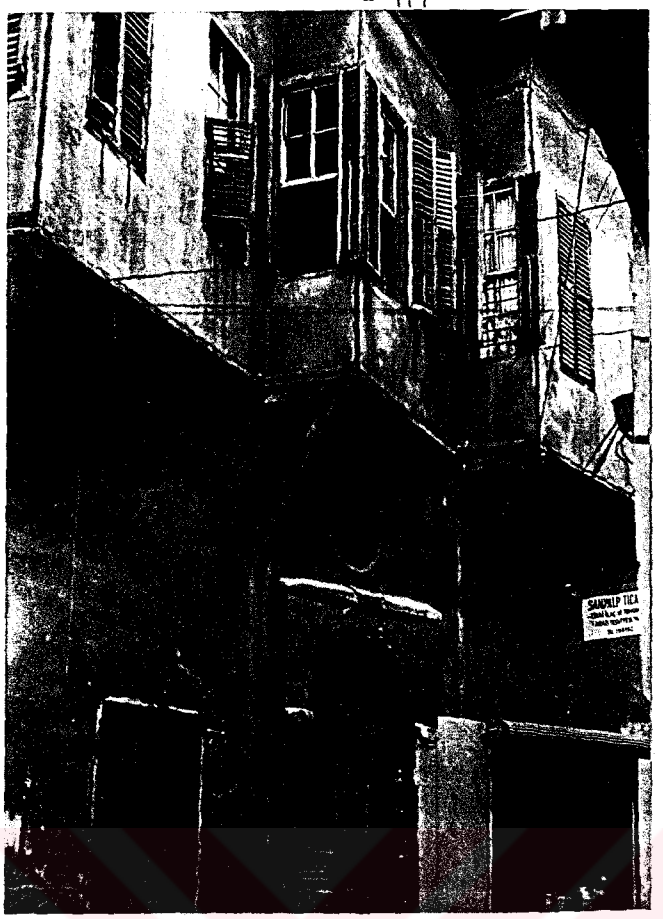
NO: 37

K

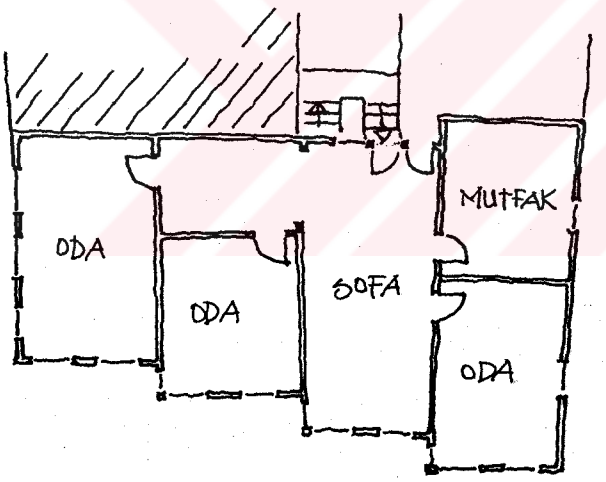

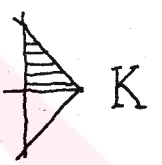

ULUCAMİ MAHALLESİ

77. SOKAK

NO: 6

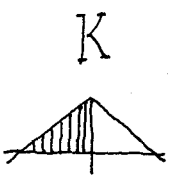

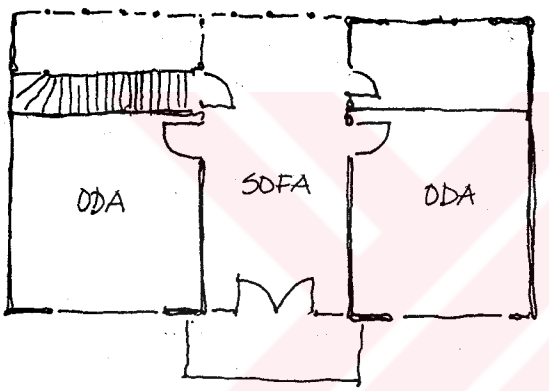
SARIYAKIP MAHALLESİ

60. SOKAK

NO: 88

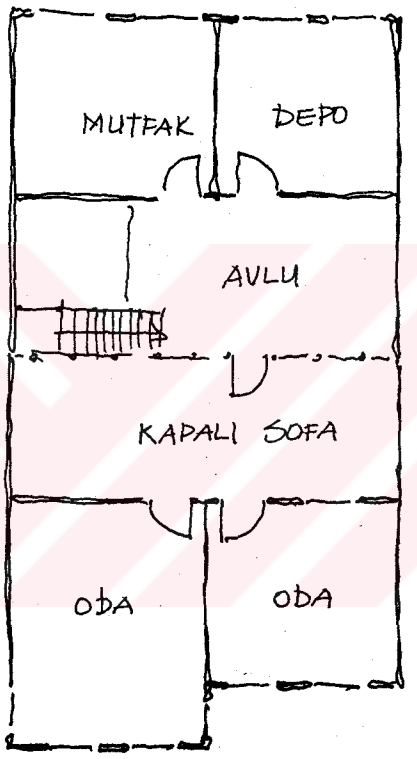
SARIYAKUP MAHALLESİ

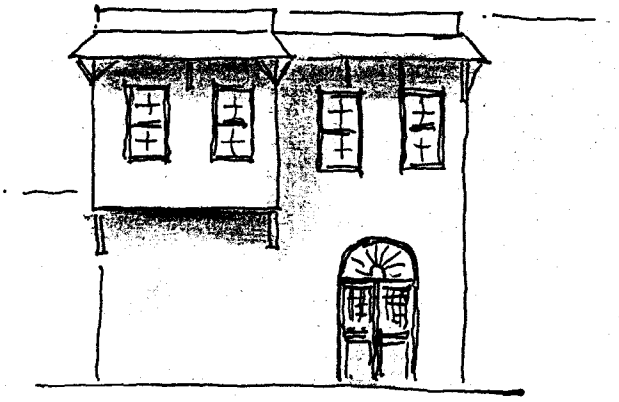
61. SOKAK

NO: 52

YAPIM TARİHİ: 1914

K

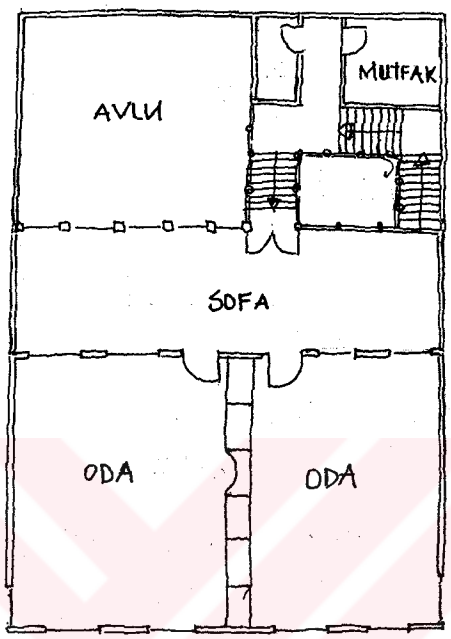

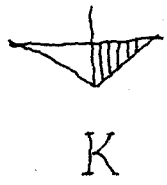

SARIYAKUP MAHALLESİ

61. SOKAK

NO: 72

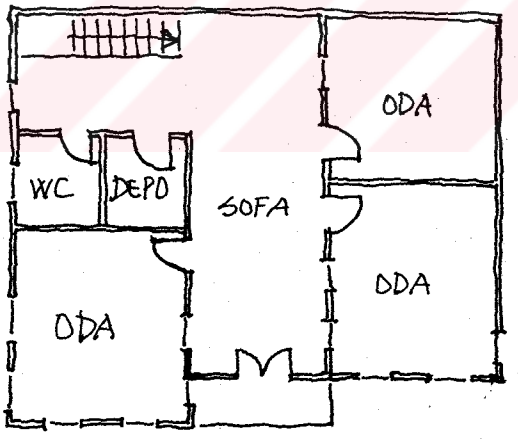

SARIYAKUP MAHALLESİ

62. SOKAK

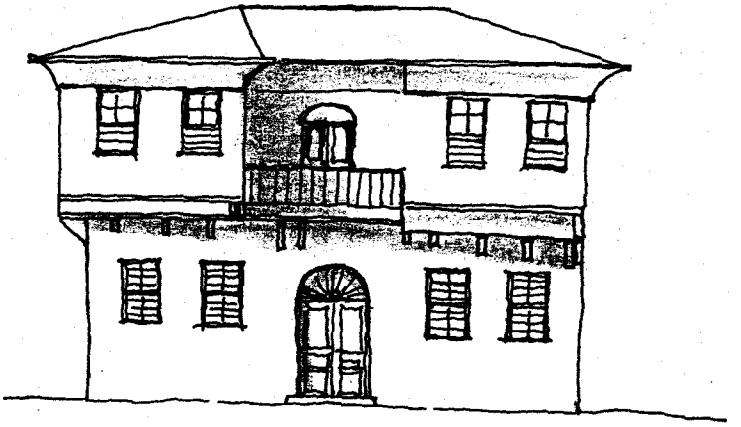
NO: 52

K

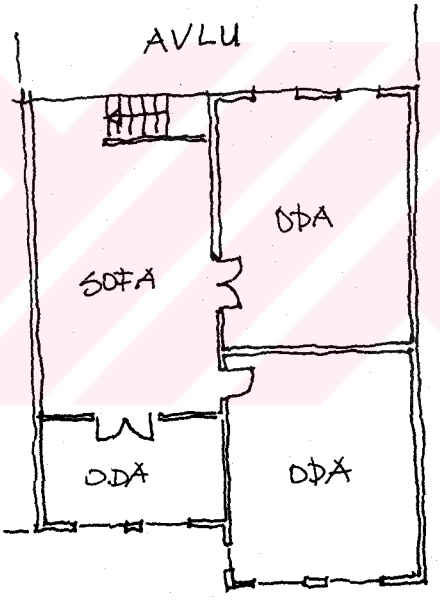

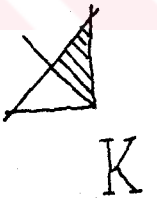

SARIYAKUP MAHALLESİ

62. SOKAK

NO: 80

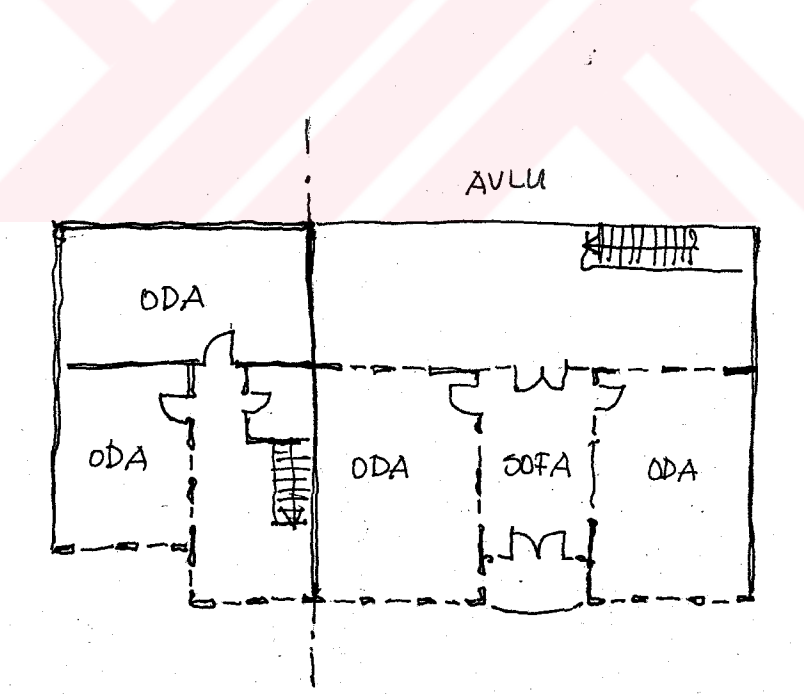

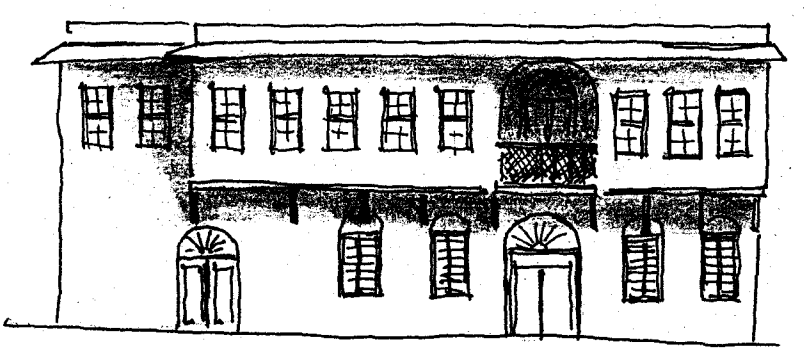
SARIYAKUP MAHALLESİ

62/1 SOKAK

NO: 49

YAPIM TARİHİ : 1908

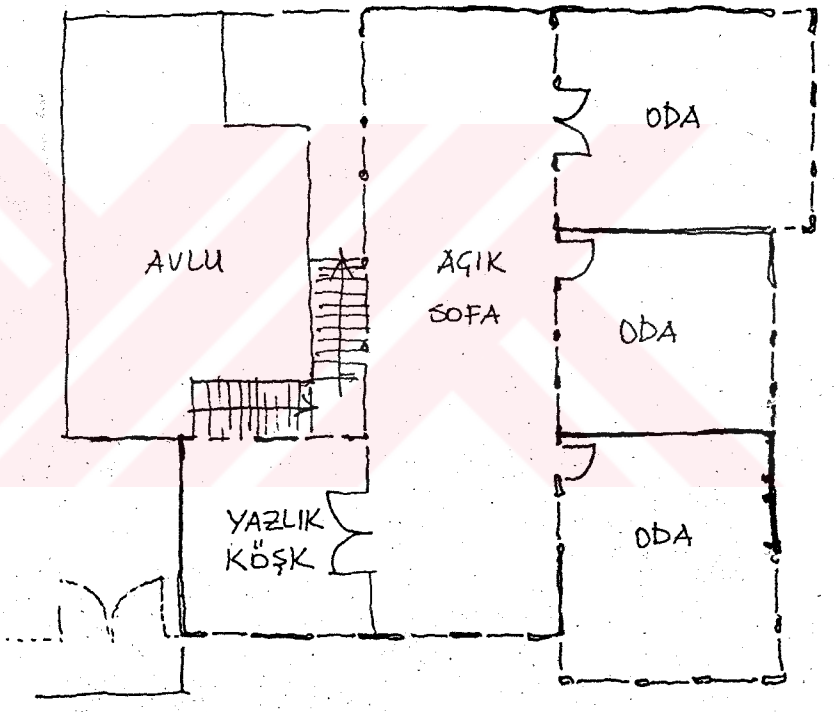

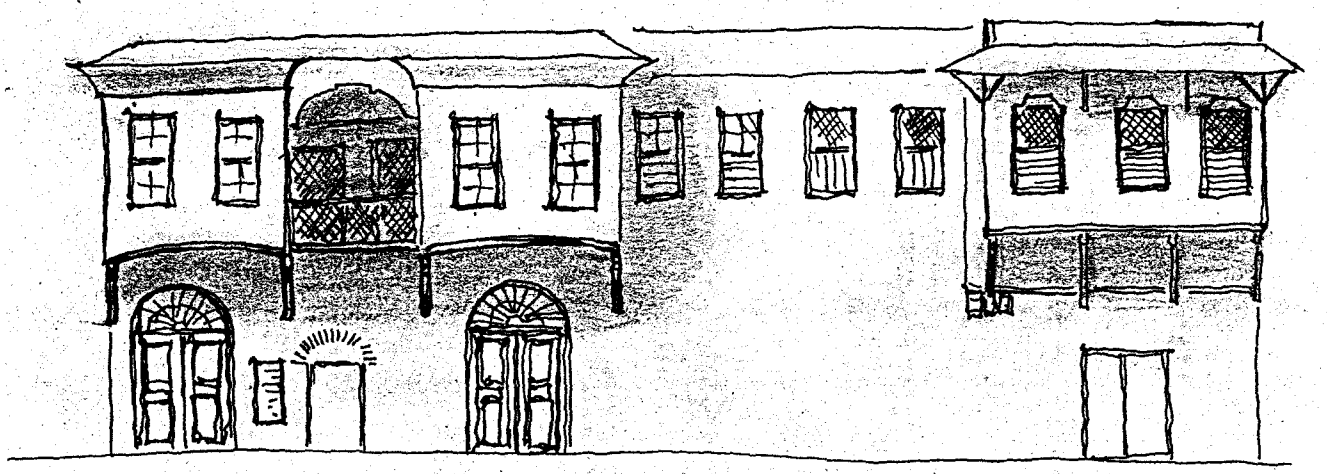
SARIYAKUP MAHALLESİ

69. SOKAK

NO: 154

K

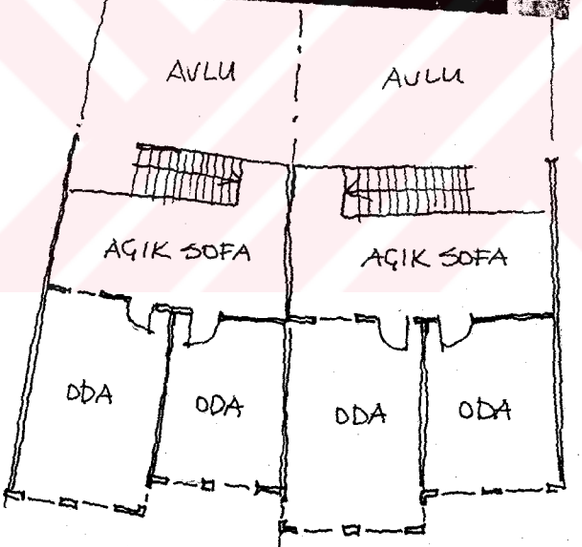

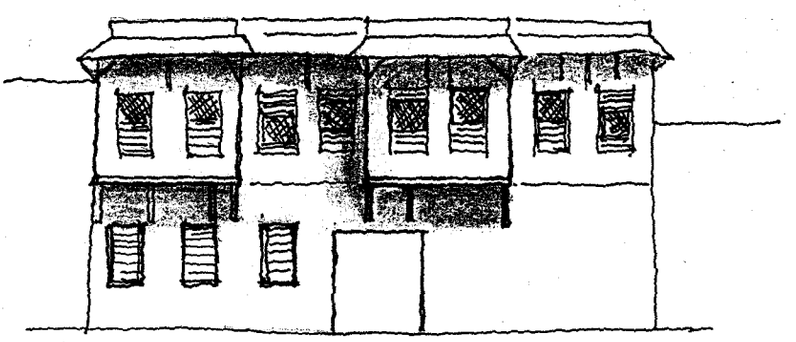
SARIYAKUP MAHALLESİ

84. SOKAK

NO: 27

K

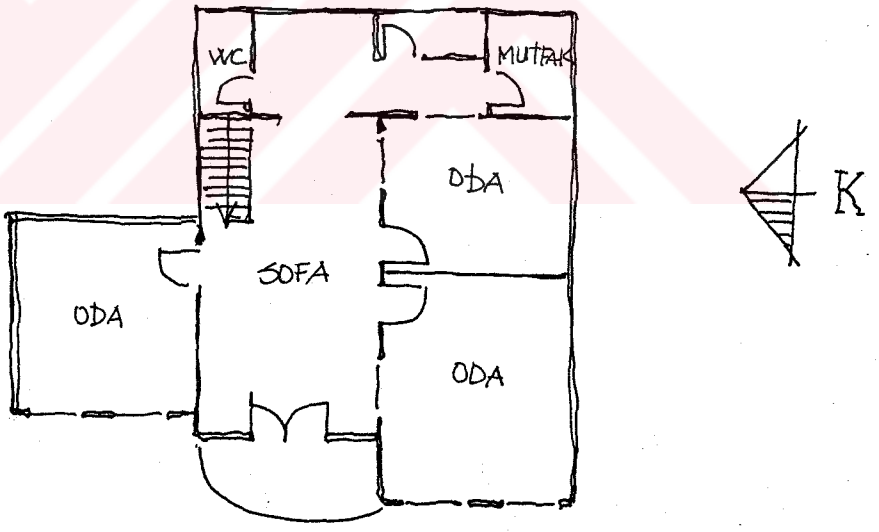

SARIYAKUP MAHALLESİ

87. SOKAK

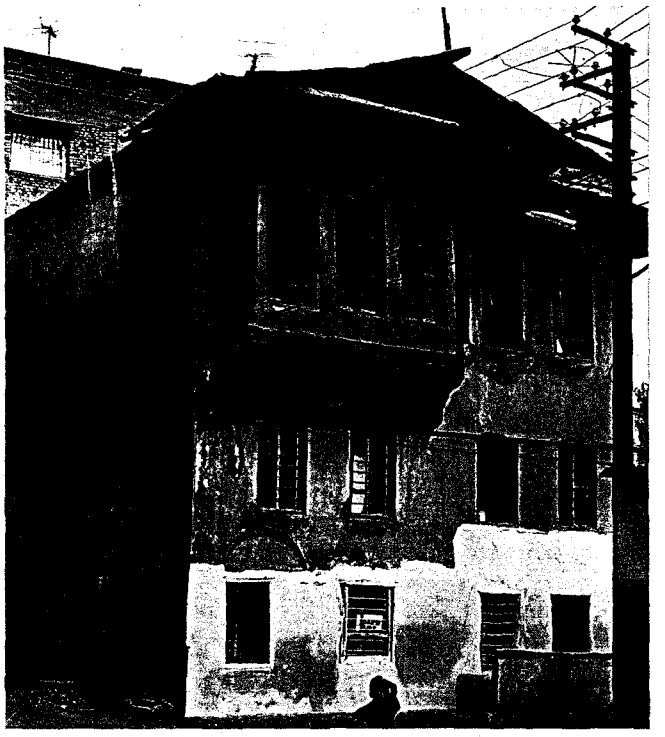
NO: 23

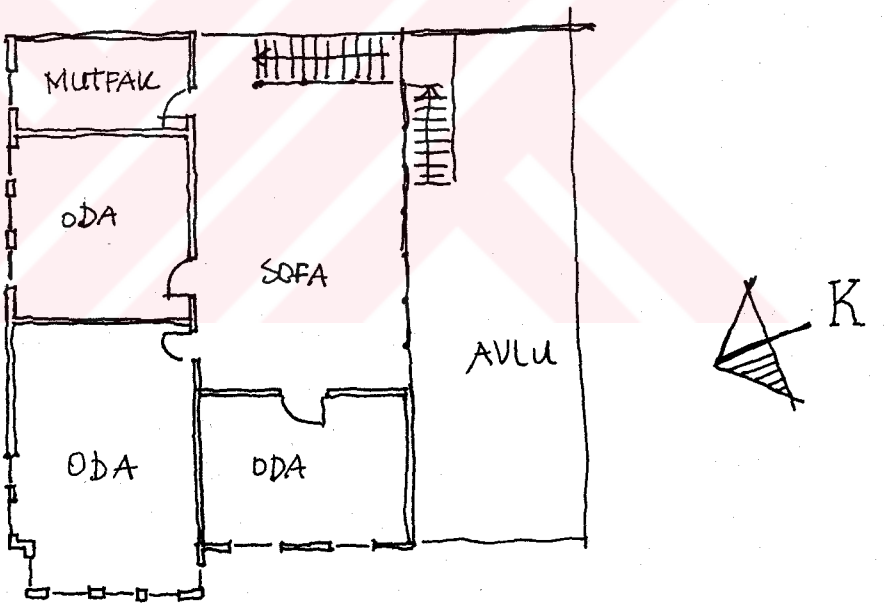

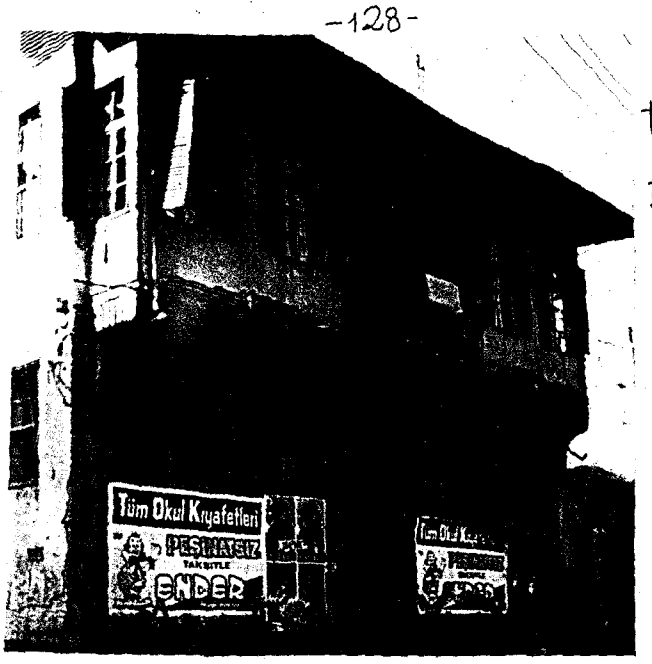

SARIYAKUP MAHALLESİ
199. SOKAK
NO: 24

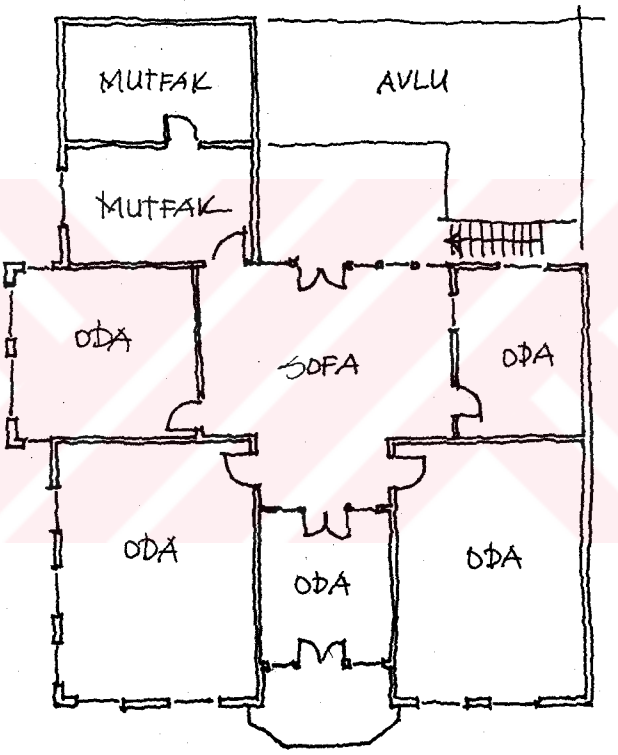

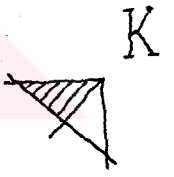

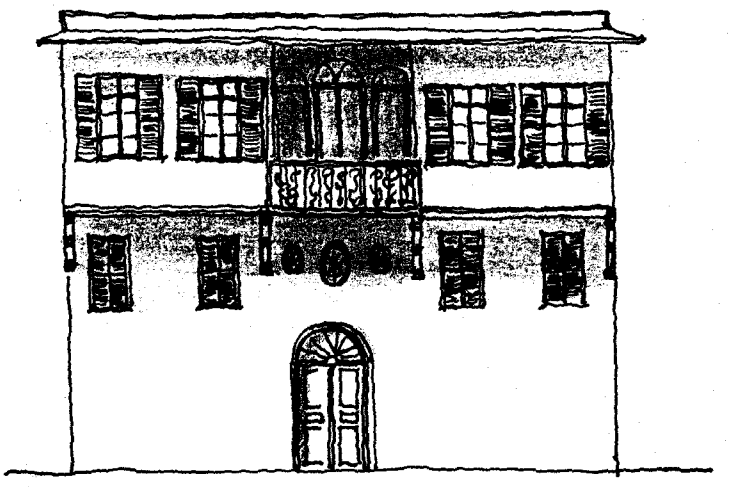

TÜRKOCAĞI MAHALLESİ
DEBBOY CADDESİ
NO: 78

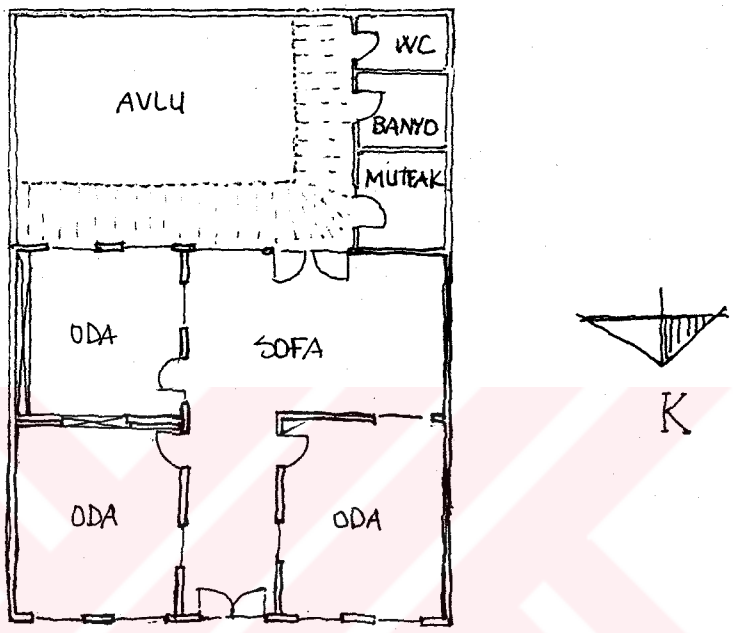

TÜRKOCAĞI MAHALLESİ

359. SOKAK

NO: 6

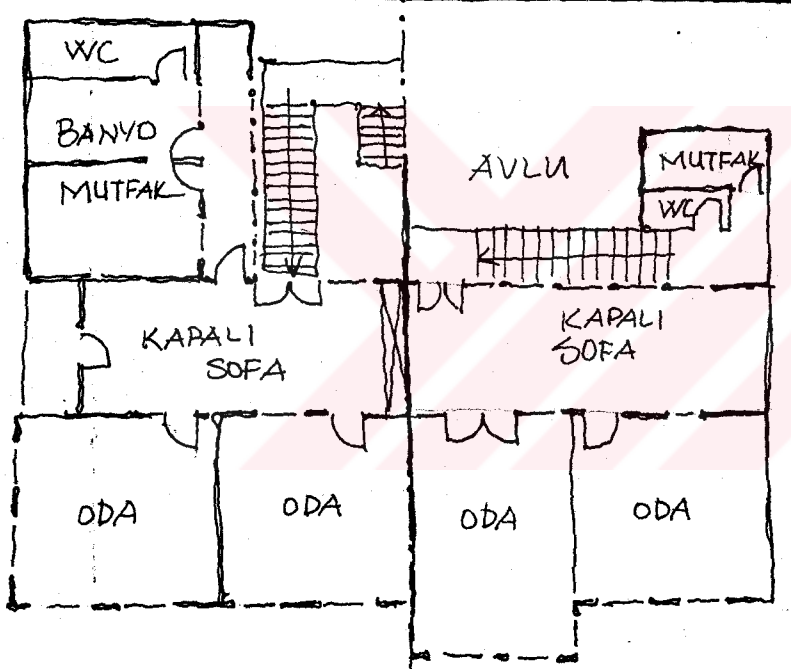

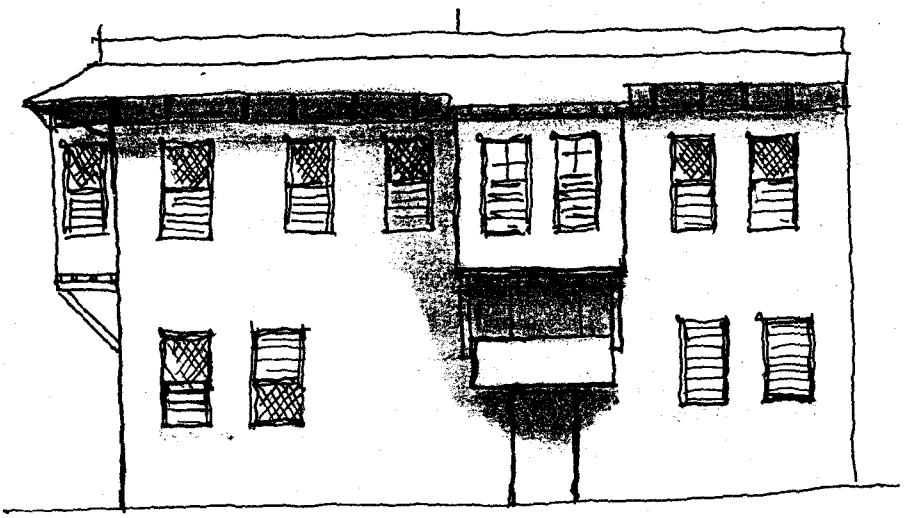
TÜRKOCAĞI MAHALLESİ

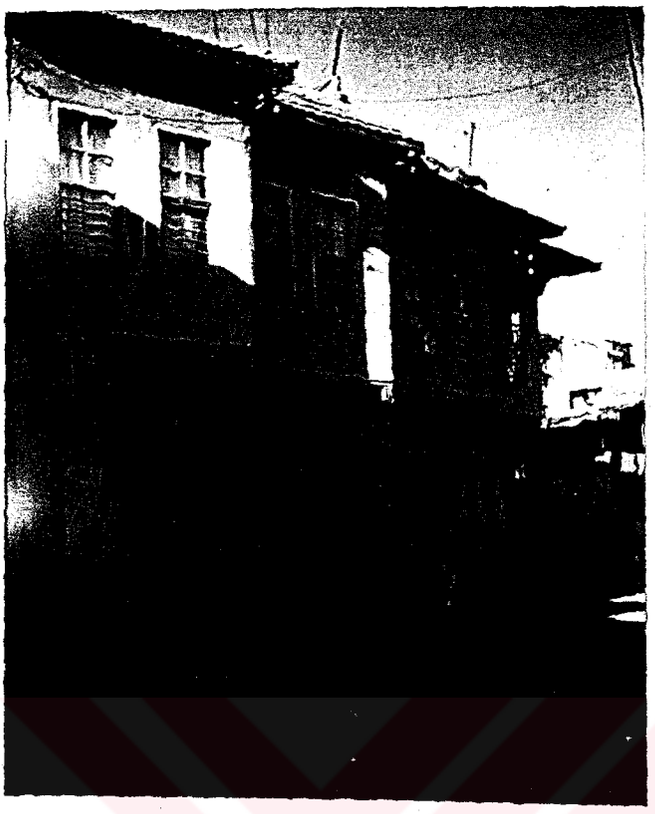
362 SOKAK

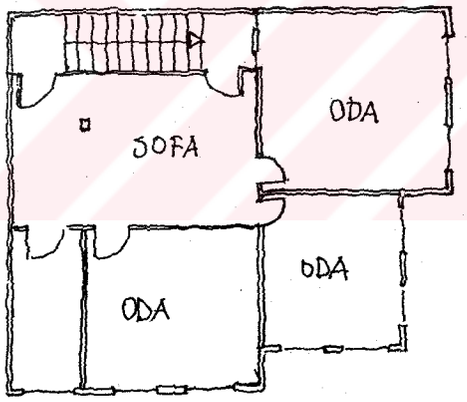

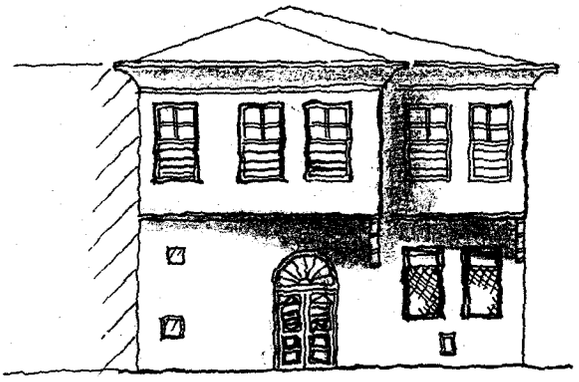

TÜRKOCAĞI MAHALLESİ
363 SOKAK
NO: 16

K

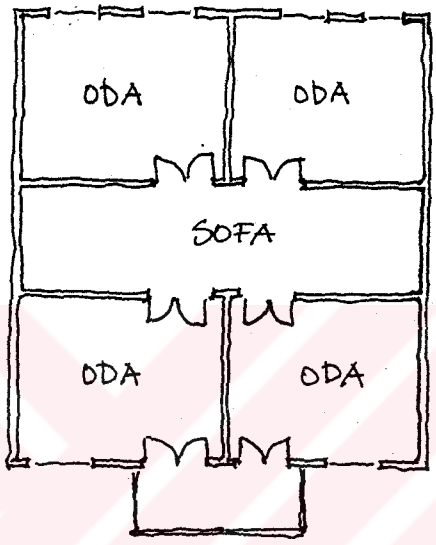

KURUKÖPRÜ MAHALLESİ

32. SOKAK

NO: 59

K

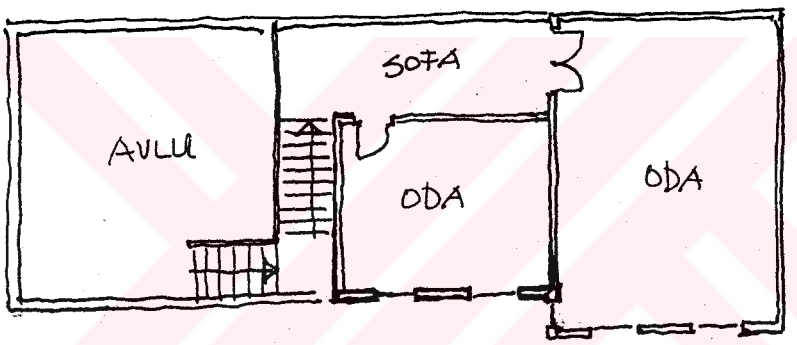

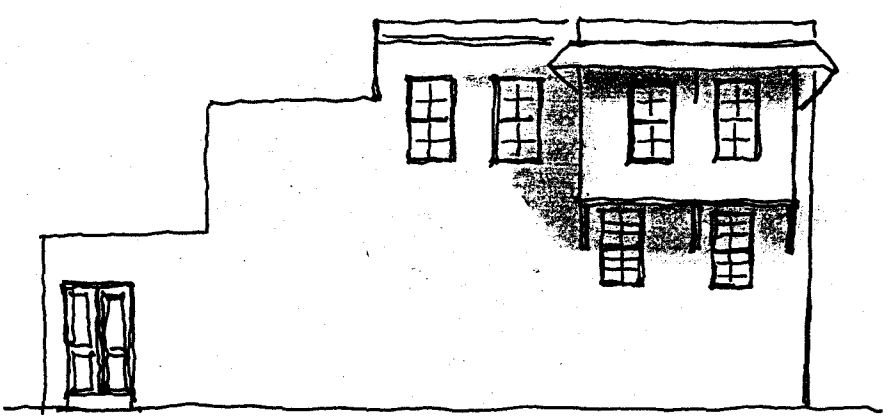
KURUKÖPRÜ MAHALLESİ

33. SOKAK

NO: 72

K

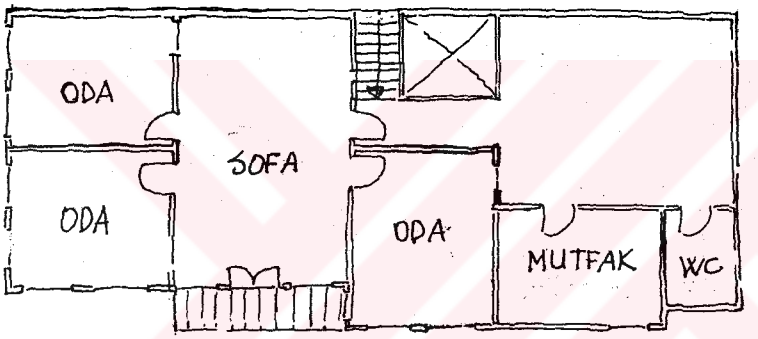

KURUKÖPRÜ MAHALLESİ

33. SOKAK

NO: 29

K

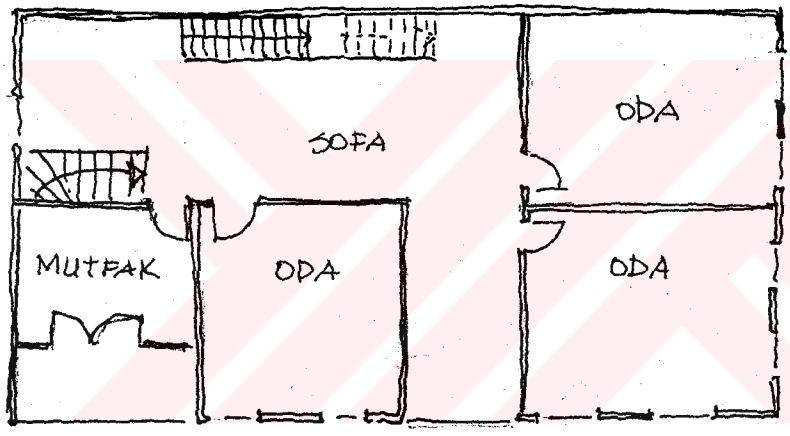

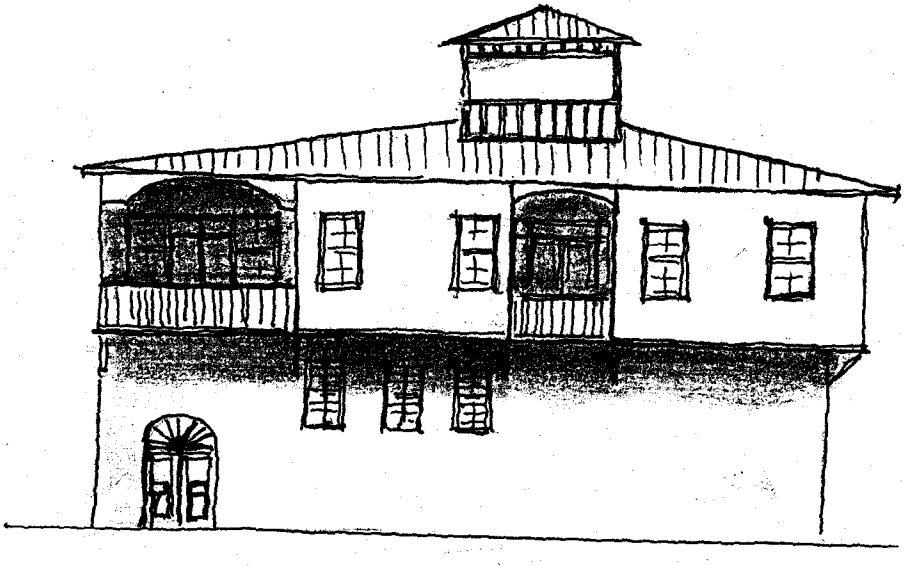
KURUKÖPRÜ MAHALLESİ

33/1 SOKAK

NO : 22

K

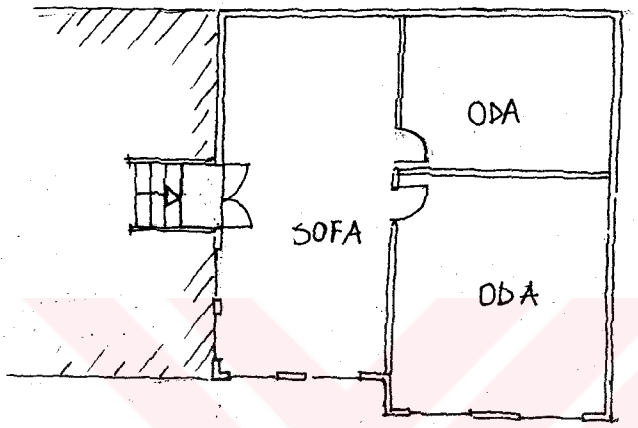

KIRIKÖPRÜ MAHALLESİ

35. SOKAK

NO: 38

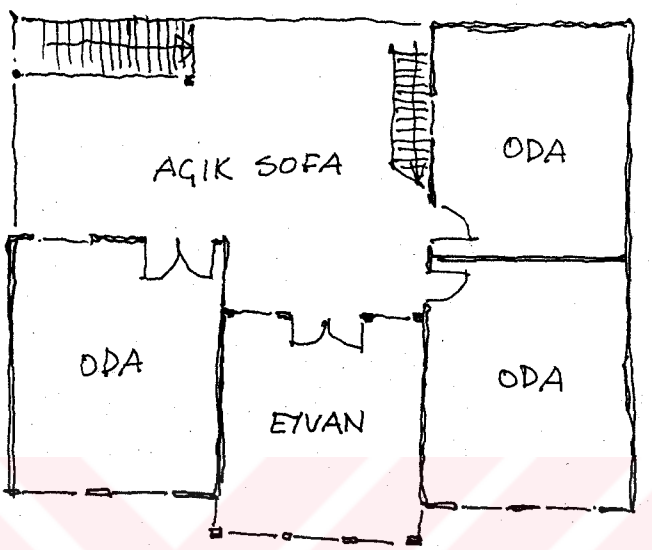

SUCUZADE MAHALLESİ

58. SOKAK

NO: 19

YAPIM TARİHİ: 1925

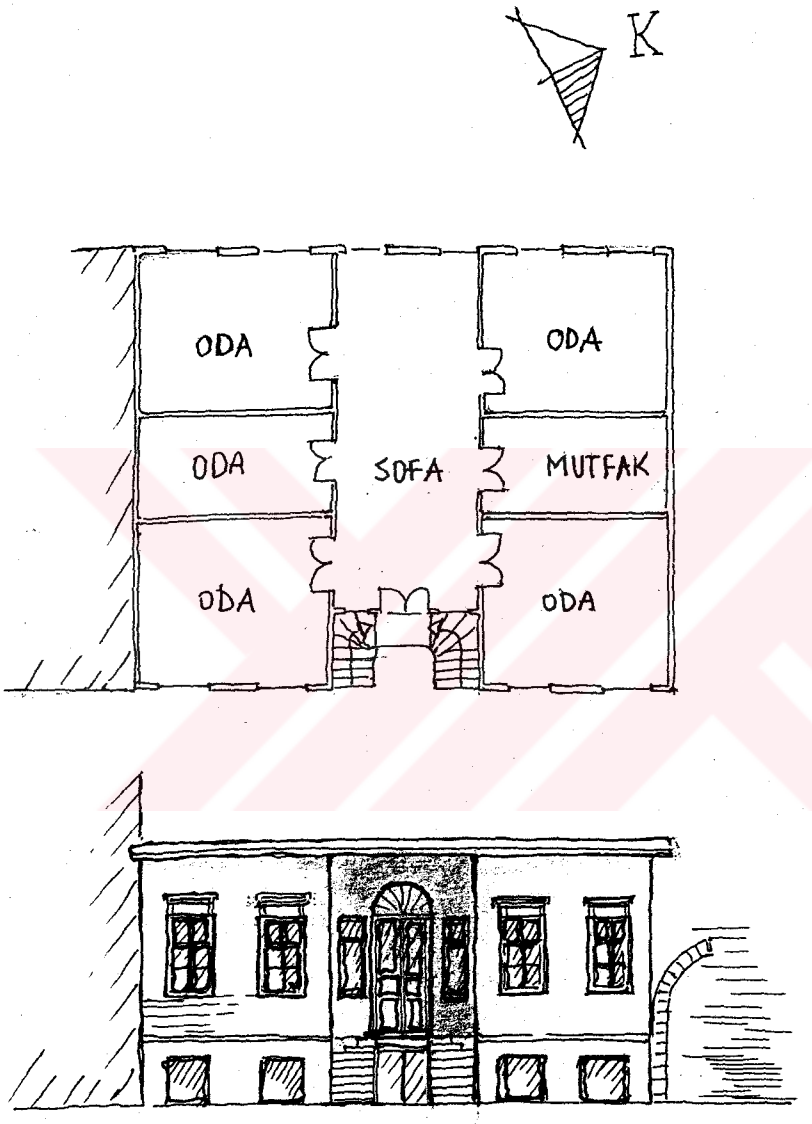

HURMALI MAHALLESİ

183 SOKAK

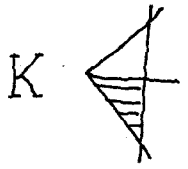
NO: 8

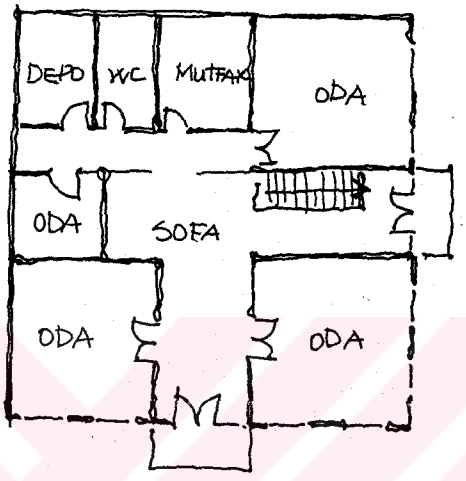

HURMALI MAHALLESİ

186. SOKAK

NO: 12

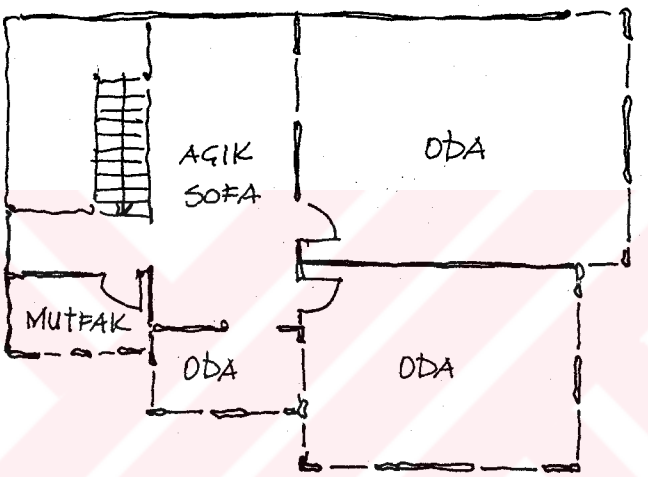

HURMALI MAHALLESİ

188. SOKAK - 187. SOKAK

NO: 4 - 57

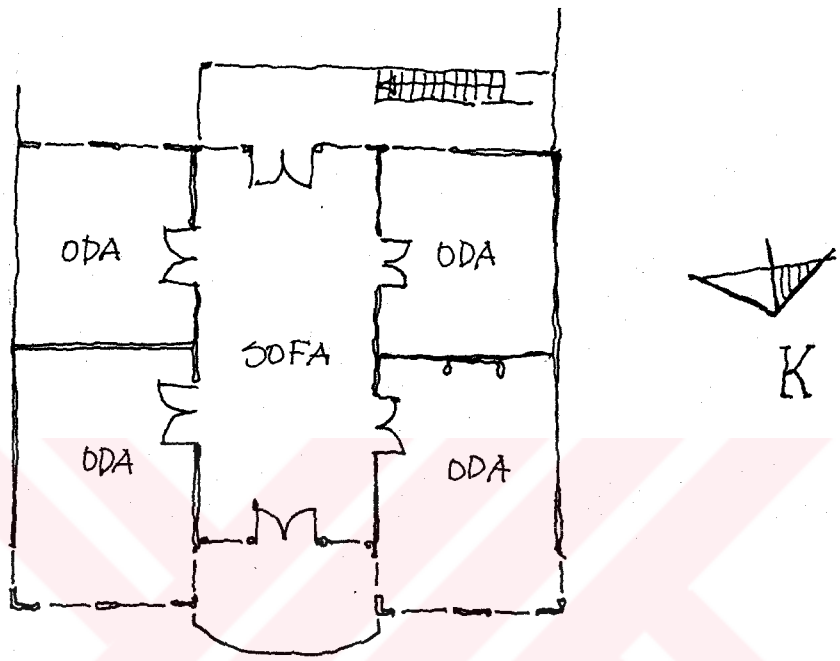

HURMALI MAHALLESİ

KURTULUŞ CADDESİ

NO: 31 - 33

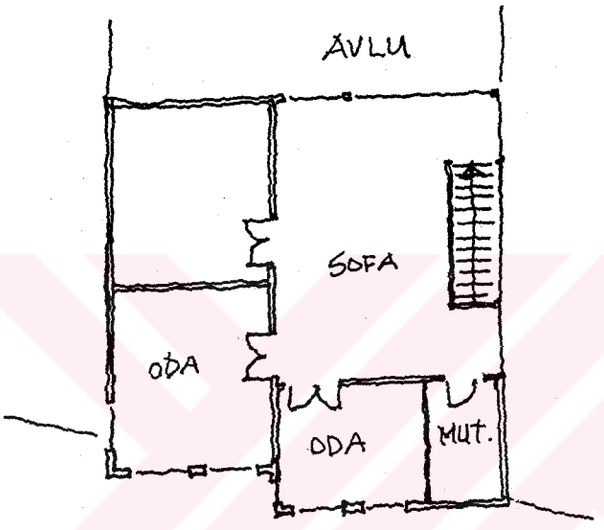
HANEDAN MAHALLESİ

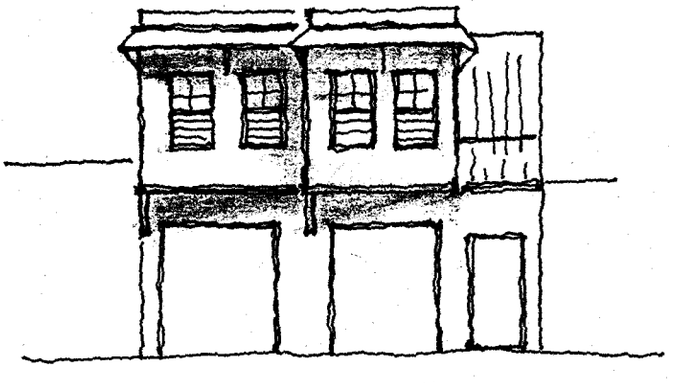
35. SOKAK

NO: 83

K

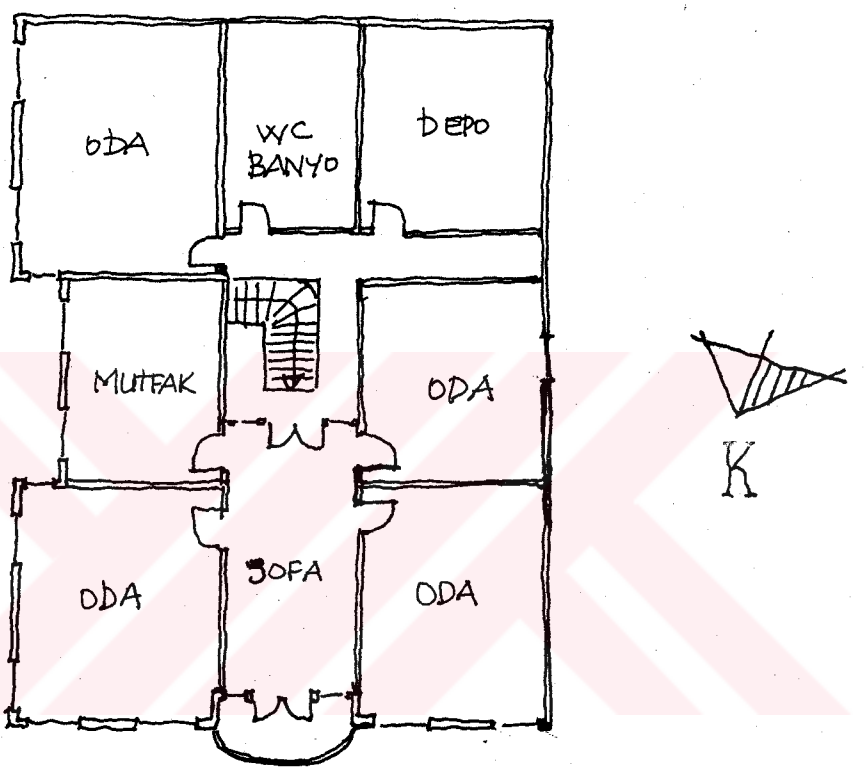

DÖŞEME MAHALLESİ

ABDİ YOLAÇAN SOKAĞI

NO: 8

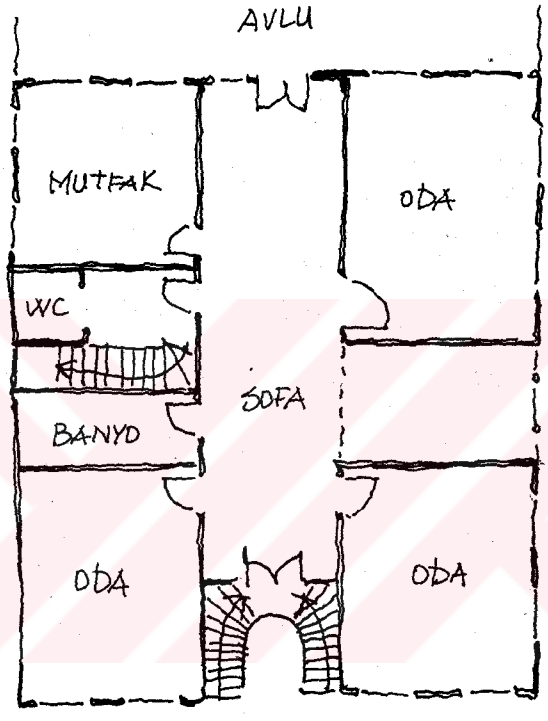
DÖŞEME MAHALLESİ

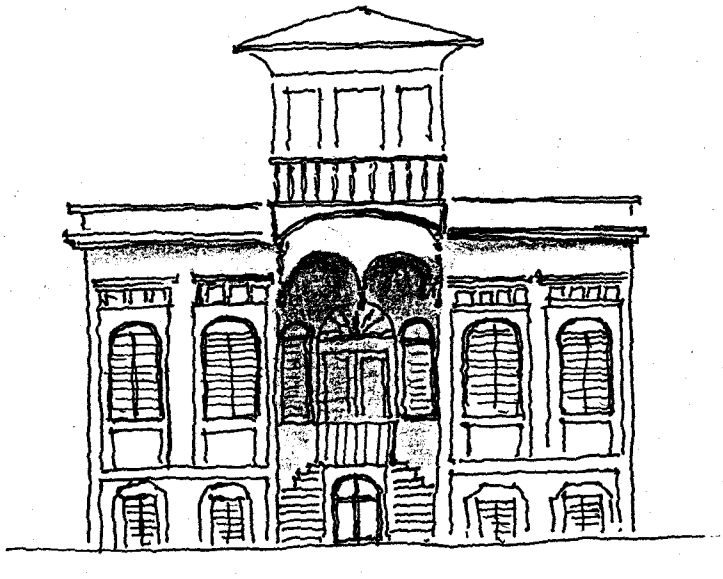
140. SOKAK

NO: 38

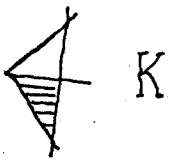
YAPIM TARİHİ: 1906

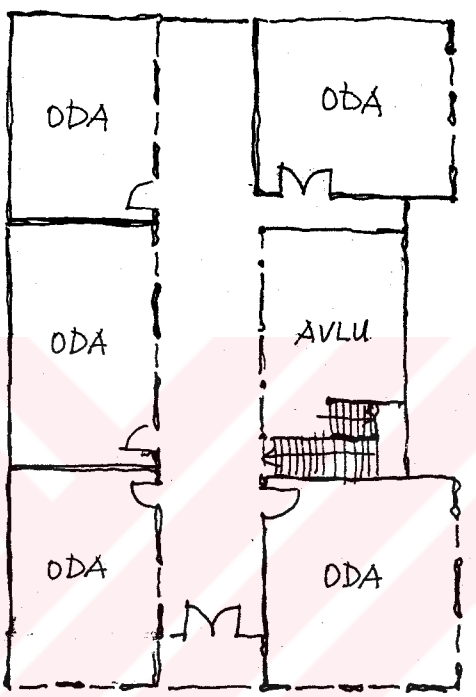
K

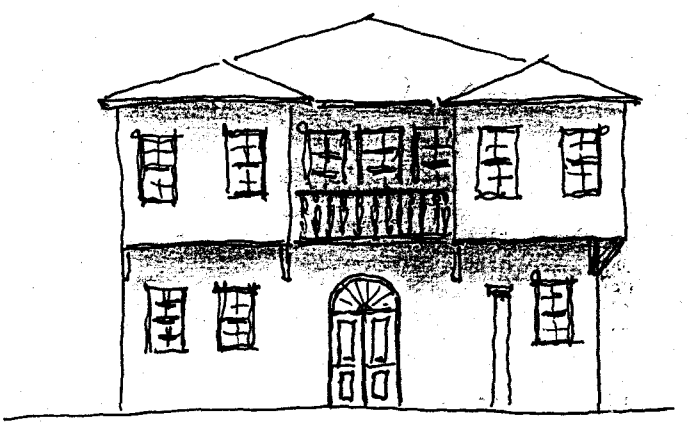

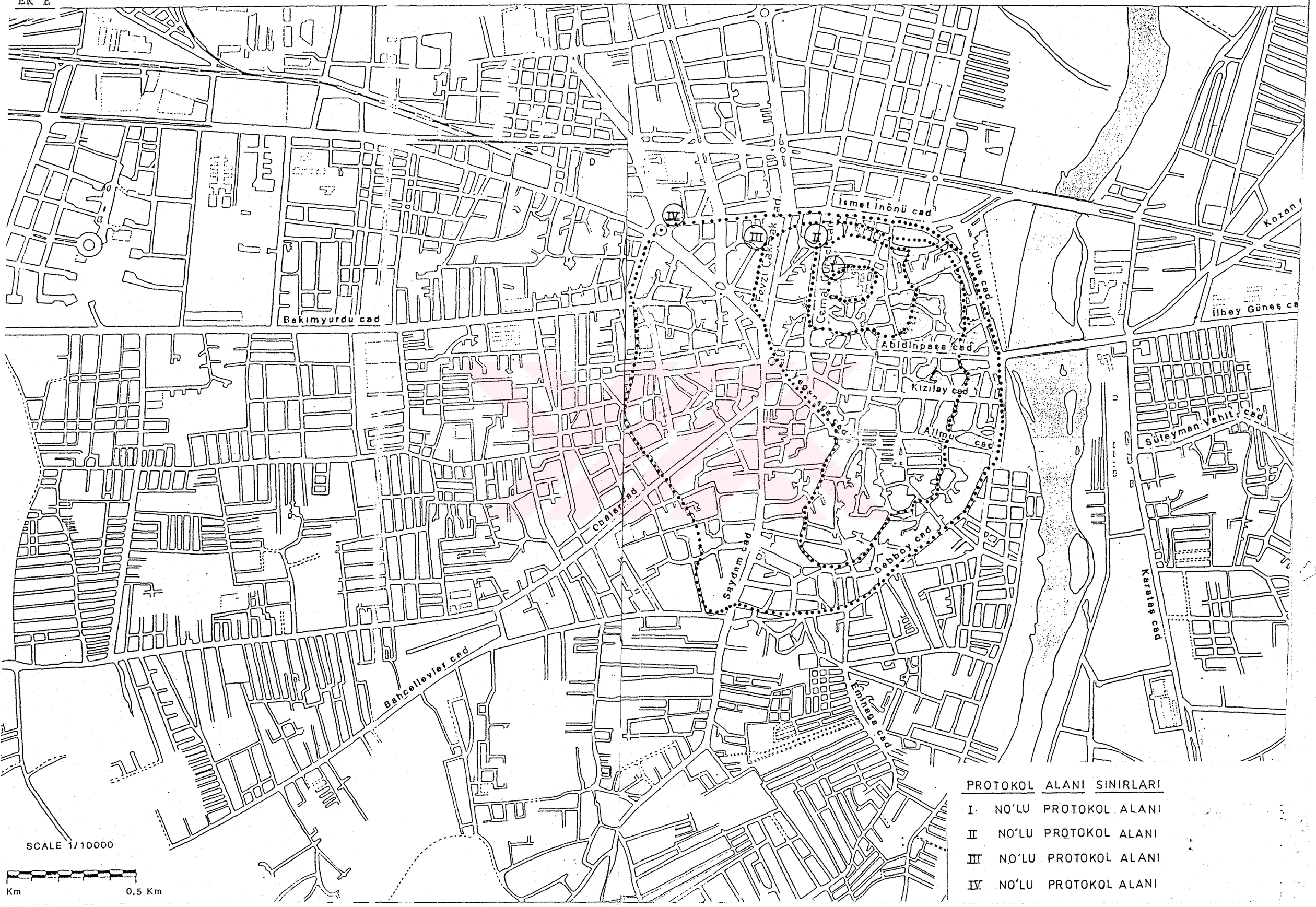
DÖŞEME MAHALLESİ

Ek E

Bakımyurdu cad
İsmet İnönü cad
Ulus cad
İlbey Güneş ca
Abidinpaşa cad
Kızılay cad
Süleyman Vahit cad
Cebeci cad
Saydam cad
Bahçelievler cad
Eminağa cad
Karataş cad
SCALE 1/10000
Km
0.5 Km
PROTOKOL ALANI SINIRLARI
I NO'LU PROTOKOL ALANI
II NO'LU PROTOKOL ALANI
III NO'LU PROTOKOL ALANI
IV NO'LU PROTOKOL ALANI

Ek F

KÜLTÜR BAKANLIĞI

ADANA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜ

K A R A R

TOPLANTI TARİHİ ve No. : 01.06.1990-43
KARAR TARİHİ ve No. : 01.06.1990-581

TOPLANTI YERİ: Karakuyu ERDEMLİ

ADANA İLİ, SEYHAN İLÇESİNDE BULUNAN KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ

SIRA NO :	ENVANTER NO :	TÜRÜ :	HALİHAZIR HARİTA :	KADASTRAL HARİTA : Pafta	Ada	Parsel
1	1	Konut	17 M III	28	385	9
2	2	"	17 M III	28	385	15
3	3	"	17 M III	31	383	35
4	4	"	17 M III	31	383	36
5	5	"	17 M III	31	383	37
6	6	"	17 M III	31	388	1
7	7	"	17 M III	36	1465	75
8	8	"	16 M II	36	265	4
9	9	"	16 M II	36	265	15
10	10	"	16 M II	37	263	74
11	11	"	16 M II	37	263	46
12	12	"	16 M II	43	260	70
13	13	"	16 M II	42	1463	34
14	14	"	16 M II	42	259	11
15	15	"	17 M III	57	A-2539	37
16	16	"	17 M III	63	297	27
17	17	"	17 M III	63	297	28
18	18	"	17 M III	63	297	
19	19	"	16 M II-17 N I	63	297	
20	20	"	16 M II-17 M III	63	297	18
21	21	"	16 M II-17 M III	63	297	38
22	22	"	16 M II	63	297	47
23	23	"	16 M II	63	297	44
24	24	"	16 M II	57	304	14
25	25	"	16 M II	57	304	10
26	26	"	17 M III	62	293	86
27	27	"	17 M III	62	293	84
28	28	"	17 M III	62	293	83
29	29	"	16 M II	61	289	26
30	30	"	16 M II	62	291	140
31	31	"	16 M II	60	288	7
32	32	"	16 M II	60	307	17
33	33	"	16 M II	61	289	36

SIRA NO	ENVANTER NO	TÜRÜ	HALİHAZIR HARİTA	KADASTRAL HARİTA : Pafta	Ada	Parsel
34	34	Komut	16 M II	59	300	25
35	35	"	16 M II	87	50	35
36	36	"	16 M II	83	205	47
37	37	"	16 M III	87	69	53
38	38	"	16 M III	103	1718	20-22
39	39	"	16 M III	98	41	3-4
40	40	"	16 M III	98	688	4-5
41	41	"	16 M III	8	73	56
42	42	"	16 M III	6	87	24
43	43	"	16 M III	6	87	72
44	44	"	16 M III	6	87	79
45	45	"	16 M II	54	171	13-51
46	46	"	16 M III	2	1612	38
47	47	"	16 M II-16 M III	7	82	31-32
48	48	"	16 M II	51	189	6
49	49	"	16 M II	51	184	1
50	50	"	16 M II	53	157	54
51	51	"	16 M II	42	1477	81
52	52	"	16 M II	42	1484	25
53	53	"	16 N I	39	252	6
54	54	"	16 N I	33	239	34
55	55	"	16 M II	42	1477	55
56	56	"	16 M II	42	1477	56
57	57	"	16 M II	42	1477	18
58	58	"	16 M II	42	1477	57
59	59	"	16 M II	42	1477	61
60	60	"	16 M II	42	1477	62
61	61	"	16 M II	43	262	1
62	62	"	16 M II	43	262	31-32
63	63	"	16 M II	40	278	13
64	64	"	16 M II	40	278	117
65	65	"	16 M II-17 M III	38	270	18
66	66	"	16 M II	38	270	8
67	67	"	16 M II	38	270	3
68	68	"	16 M II	41	276	3
69	69	"	16 M II-16 N I	39	281	26
70	70	"	16 M II	39	281	22
71	71	"	16 N I	33	241	12
72	72	"	16 N I	33	241	11-10
73	73	"	16 N I	39	281	25
74	74	"	16 N I	33	239	29
75	75	"	16 N I	33	240	8
76	76	"	16 N I	33	240	10
77	77	"	16 N I	33	241	3
78	78	"	16 N I	33	239	27
79	79	"	16 N I	33	241	17
80	80	"	16 N I	33	240	1
81	81	"	16 N I	34	237	21
82	82	"	16 N I	33	238	3
83	83	"	16 N I	34	237	8

SIRA NO	ENVANTER NO	TÜRÜ	HALİHAZIR HARİTA	KADASTRAL HARİTA : Pafta	Ada	Parsel
84	84	Konut	17 M III	41	273	8
85	85	"	17 M III	41	273	18
86	86	"	17 M III	38	270	101
87	87	"	17 M III	41	274	4
88	88	"	17 M III	38	270	110
89	89	"	16 M II	38	270	2
90	90	"	17 N IV	35	244	35
91	91	"	16 N I-17 N IV	35	242	81
92	92	"	16 N I	35	242	59
93	93	"	16 N I	35	242	66
94	94	"	16 N I	35	242	76
95	95	"	16 N I	35	242	74
96	96	"	16 N I	35	242	42
97	97	"	16 N I	35	242	56
98	98	"	16 N I	34	237	56
99	99	"	16 N I	35	242	13
100	100	"	16 N I	34	237	62
101	101	"	16 N I	35	242	137
102	102	"	16 N I	35	242	7
103	103	"	16 N I	35	242	73
104	104			10	A-431	1-2-3-4-5

TOPLANTI TARİHİ ve No. : 22.11.1990-55

KARAR TARİHİ ve No. : 22.11.1990-727

TOPLANTI YERİ : MERSİN

SIRA NO	HARİTA	PAFTA	ADA	PARSEL	ADRES
105	16 N I	35	242	99	Kayalıbağ Mh.26 sk.No:39-41-43
106	17 N IV-16 N I	35	242	116-117	Kayalıbağ Mh.26 sk. No:1
107	16 N I -17 N IV	35	242	115	Kayalıbağ Mh.26 sk. No:5
108	16 N I	35	242	110	Kayalıbağ Mh.26 sk. No:15
109	16 N I	44	154	33	Ulucamii Mah. 23 sk. No:1
110	16 N I	44	154	35	Ulucamii Mah. Seyhan Cad. No:65
111	16 N I	44	154	31	Ulucamii Mah. 23 sk.
112	16 N I	44	154	30	Ulucamii Mah. 23 sk.
113	16 N I	34	237	102	Kayalıbağ Mah. 24 sk. No:70
114	16 N I	34	237	96	Kayalıbağ Mah. 24 sk. No:56
115	16 N I	45	148	1	Ulucamii Mah. 77 sk. No:6
116	16 N I	45	144	35	Ulucamii Mah. 72 sk. No:67
117	16 N I	45	144	34	Ulucamii Mah. 72 sk. No:71-73
118	16 N I	47	143	17	Ulucamii Mah. 77/1
119	16 N I	46	135	23	Ulucamii Mah. 73 sk. No:37
120	16 N I	48	138	51	Ulucamii Mah. 71 sk. No:58
121	16 N I	47	137	23	Ulucamii Mah. 71 sk. No:14-16
122	16 N I	46	134	2	Ulucamii Mah. 70 sk. No:6-8
123	16 N I	46	134	1	Ulucamii Mah. 70 sk. No:4
124	16 N I	48	138	68	Ulucamii Mah. 70 sk. No:16
125	16 N I -16 N IV	48	139	29	Ulucamii Mah. 70 sk. No:15
126	16 N I	48	139	44-45	Ulucamii Mah. 70 sk. No:21

SIRA NO :	HARİTA :	PAFTA :	ADA :	PARSEL :	ADRES :
127	16 N IV	3	106	36	Türkocağı Mh. 363 sk. No:75
128	16 N IV	3	107	6	Türkocağı Mh. 363 sk. No:16
129	16 N IV	3	107	7	Türkocağı Mh. 363 sk. No:20
130	16 N IV	3	106	53	Türkocağı Mh. 363 sk. No:45
131	16 N IV	3	106	1	Türkocağı Mh. 62 sk.No:133-78
132	16 N IV	92	7	70	Mestanzade Mh.62 sk. No:80
133	16 N IV	4	100	56	Sarıyakup Mh.
134	16 N IV	4	105	65	Sarıyakup Mh. 62 sk. No:67
135	16 N IV	92	9	12	Mestanzade Mh.62/1 sk. No:18-20
136	16 N IV	92	9	13	Mestanzade Mh. 62/1 sk. No:22
137	16 N IV	92	9	14	Mestanzade Mh. 62/1 sk. No:49
138	16 N IV	92	9	11	Mestanzade Mh. 62/1 sk. No:16
139	16 N IV	92	8	14	Mestanzade Mh. 62/1 sk. No:24
140	16 N IV	4	100	69	Sarıyakup Mh. 62/1 sk. No:68
141	16 N IV	4	100	2	Sarıyakup Mh.
142	16 N IV	4	100	3	Sarıyakup Mh. 60 sk. No:90
143	16 N IV	92	8	11	Mestanzade Mh. 60 sk. No:55
144	16 N I	47	143	13	Ulucamii Mh.

Ek G

L İ S T E

ADANA İLİ, SEYHAN İLÇESİNDE BULUNAN KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

SIRA NO	TÜRÜ	MAHALLE	HARİTA :	PAFTA:	ADA:	PARSEL:	ADRES :
145	Konut	Sarıyakup	16 N IV	6	87	165	60 Sk.No:102
146	"	"	16 N IV	6	87	164	69 Sk.No:88
147	"	"	16 N III	6	87	215	69 Sk.NO:122
148	"	Mestanzade	16 N III	93	6	28	199 Sk.NO:24
149	"	Sarıyakup	16 N III	6	86	14	69 Sk.No:154
150	"	"	16 N III	6	86	15	69 Sk.No:156
151	"	Hürriyet	16 N III	98	689	8	69 Sk.No:95-97
152	"	Türkocağı	16 N IV	1	115	3	Deppoy Cd.No:23
153	"	"	16 N IV	1	112	14	Deppoy Cd.No:11 359 Sk.No:2
154	"	"	16 N IV	3	106	73	Deppoy Cd.No:8
155	"	"	16 N IV	1	110	1	Ulus Cd.No:24
156	"	"	16 N IV	3	109	6	358 Sk.No:21
157	"	"	16 N IV	3	109	3	358 Sk.No:27
158	"	Sarıyakup	16 N III	6	87	188	60 Sk.No:103
159	"	" (Çarşı)	16 N III	4	100	37	69 Sk.No:15
160	"	Türkocağı	16 N IV	1	124	1	359 Sk.No:21-24
161	"	"	16 N IV	1	118	20-21 22-24	157 Sk.No:12-14 18
162	"	Mestanzade	16 N IV	96	2	17	377/2 Sk.No:116
163	"	Ulucami	16 N I	48	138	39	71 Sk.No:36
164	"	Karasoku	16 N I	50	197	11	98 Sk.No:14
165	"	Ulucami	16 N I	45	151	83	Abidin Cd.No:73
166	"	Hanedan	17 N IV	74	319	26	Kurtuluş Cd. No:31
167	"	"	17 N IV	73	320	6	180 Sk.No:11
168	"	"	16 N I	76	314	120	188 Sk.No:4-57
169	"	Reşatbey	17 N I	12	475	58	253 Sk.No:85

Ek J

Şekil J.1 Adana Ulucami

Şekil J.2 Ulu cami'nin yanında yer alan türbe

Şekil J.3 Harem Dairesi ve Selamlık Hamamı

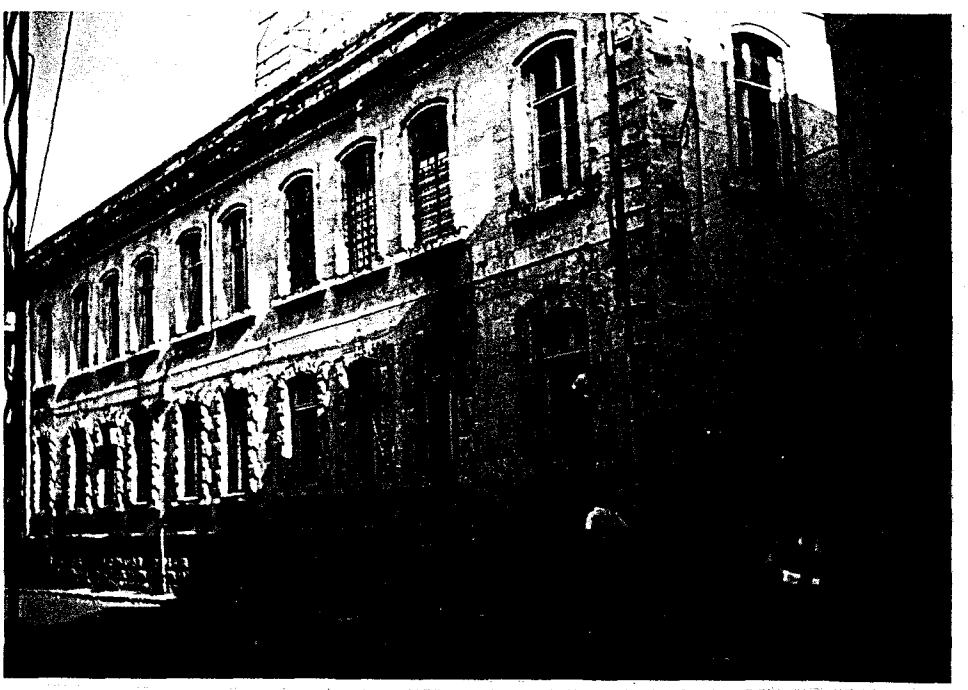
Şekil J.4 Tuz Hanı'nın günümüzdeki durumu

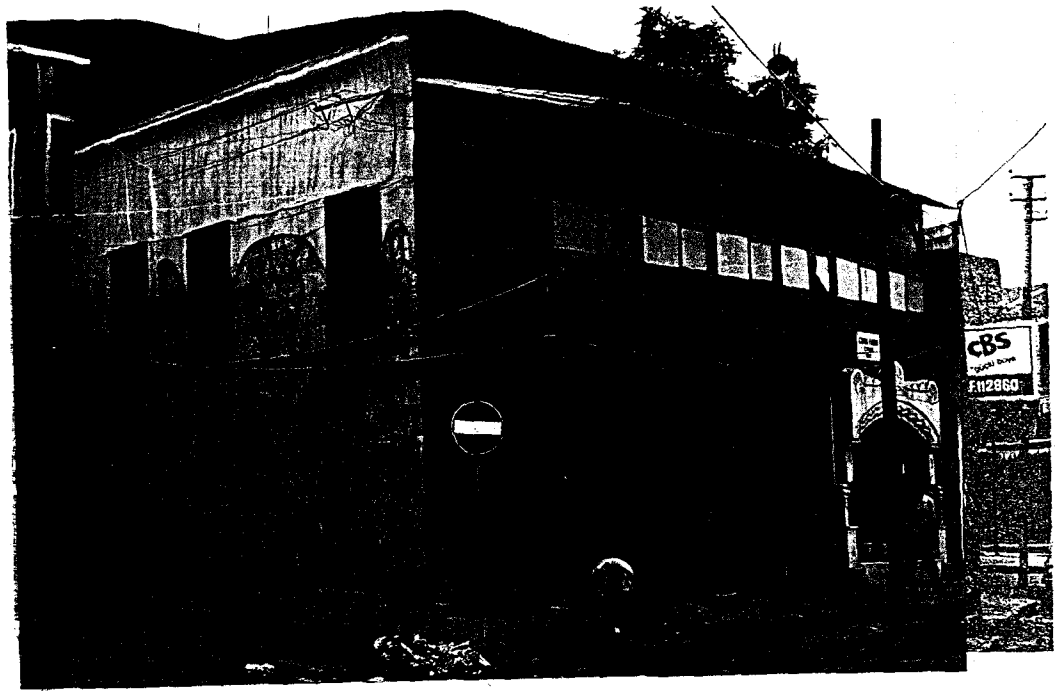
Şekil J.5 Ulucami Medresi'nin kuzey cephesi

Şekil J.6 Büyük Saat Kulesi

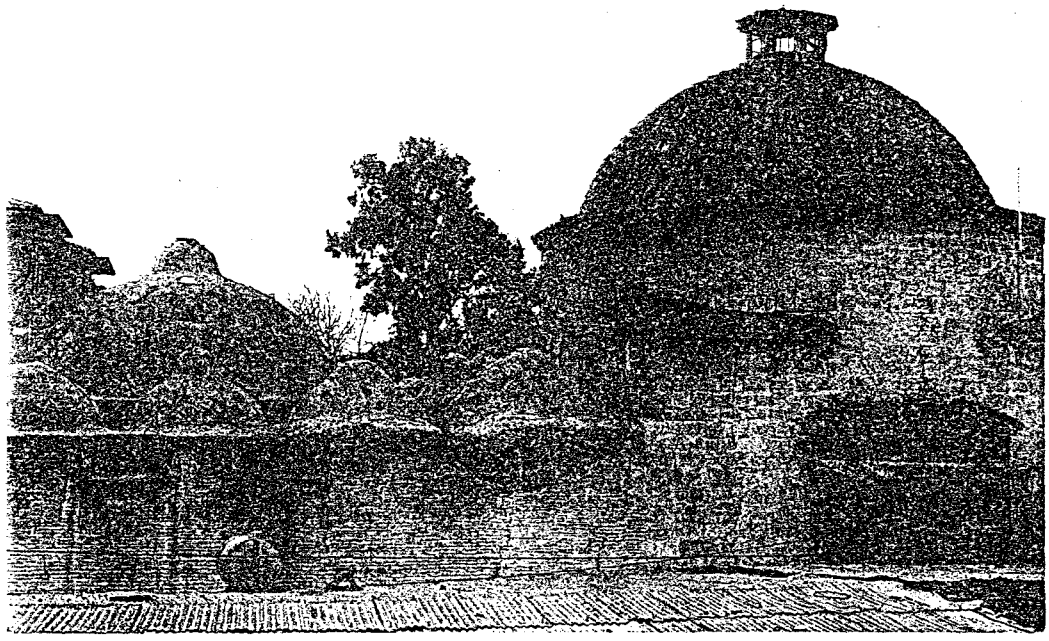
Şekil J.7 Emniyet Müdürlüğü Binası

Şekil J.8 Cuma Fakıh Mescidi

Şekil J.9 Çarşı Hamamı giriş kapısı

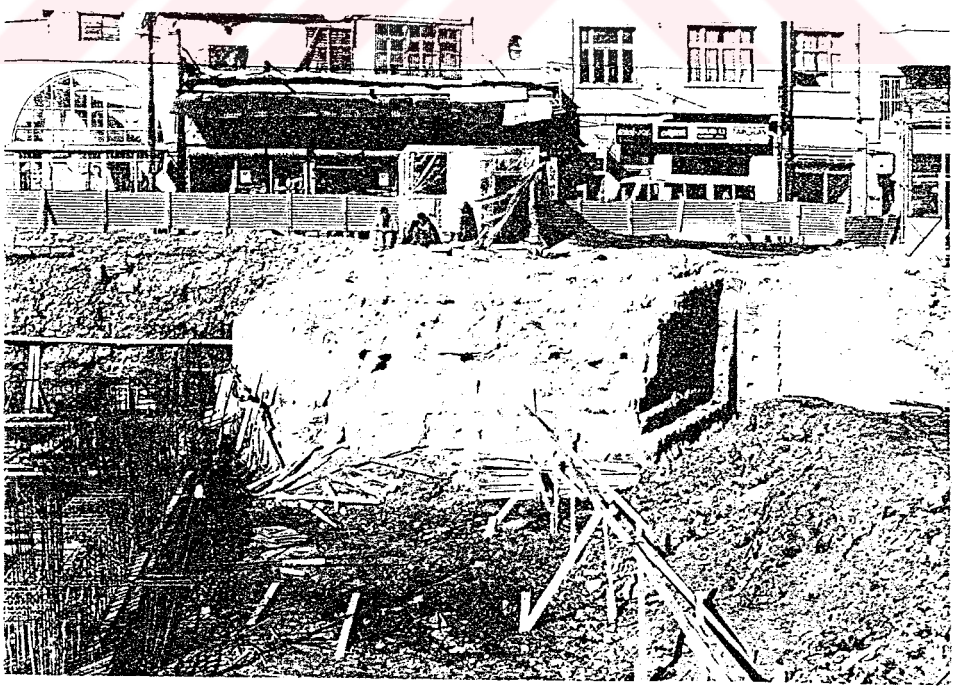
Şekil J.10 Irmak Hamamı

Şekil J.11 İnkılap İlkokulu

Şekil J.12 Kız Lisesi

Şekil J.13 Abidinpaşa Caddesi'nde rastlanan kale kapısı temeli

İLİ : Adana	İLÇESİ : Merkez	MAHALLESİ : Ulucami	SOKAK : 72.Sokak
KADASTRO PAFTA : 45	ADA : 144	PARSEL : 25	
ADI : AĞCA MESCİT	YAPTIRAN : Ramazanoğulları	KİTABE : Var	
	YAPIM TARİHİ : 1409	MİMARİ ÇAĞI : Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM : Anıtsal Dini Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ : Vakıflar Gn.Md.	BUGÜNKÜ KULLANICISI : Vakıflar Gn.Md.	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		A X	YOK
B X	ORTA	B X		B	İZİ VAR
C	KÖTÜ	C		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A X		A		A		A	
B		B		B		B X	
C		C X		C		C	

VAZİYET PLANI :

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Mescit

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Mescit

ÖNERİLEN KULLANIMI : Mescit

YAPILAN ONARIMLAR :
18.yüzyıl onarımı
1867 onarımı
1962 onarımı

AYRINTILI TANIMI : Adana'nın en eski Türk yapısı olarak bilinen Ağca Mescit, Türkmen beylerinden Ağca tarafından,1409'da,Ramazanoğlu Ahmet Şahabeddin Bey döneminde yaptırılmıştır[1]. Yapı ayrıca 18. yüzyılda Hacı Ali Bey,(1184 H.) 1867'de de Hacı Hasan Ağa tarafından onarılmıştır. Mescidin giriş kapısında bu onarıma ait 60 x 35.5 boyutlarında mermer bir kitabe bulunmaktadır. Bu onarım kitabesinin yerinde daha önce, mescidin yapılış tarihini ifade eden iki kuş figürü yeralmaktaydı[2]. Kabartma olarak yapılan fakat günümüzde sadece izleri kalmış olan bu figürlerden, ebcet hesabına göre, eserin(812 H.)1409 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktaydı.

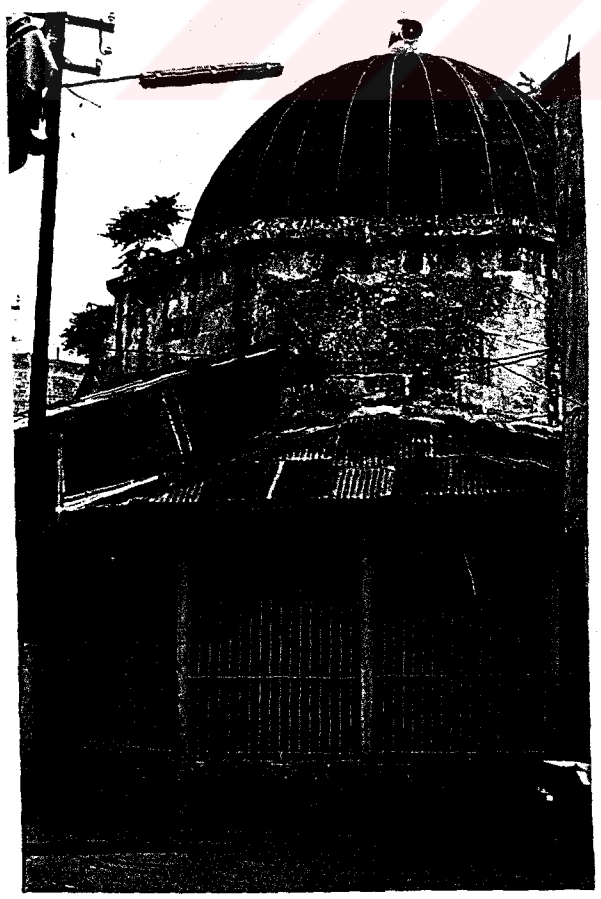
Blok taşlarla yerden 1 metre yükseltildikten sonra duvarları iri kesme taşlarla yapılmış, kubbe ise tuğla ile örülmüştür[3]. Kare planda yapılmış ve yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüş olan eserin[4](Şekil 1) giriş kapısında

ve mihrabında kabartma ve süslemeler vardır. Kıble duvarında ve batı cephesinde de altta ikişer üstte de birer pencere yeralmaktadır[5].

Mihrabı taş, minberi ahşaptır. Minberi son yıllarda yapılmıştır. Dışta,ahşap direklerle taşınan çinko örtüsü de sonradan yapılmıştır(Şekil 2). Burada da bir mihrabın bulunması nedeniyle,bu kısmın son cemaat yeri olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Bu mihraptaki motifler de kapıdaki süslemelere benzemektedir[6].

Kaynakça:

[1] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 103.
[2] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 17.
[3] KARTEKİN, E., ay. es., s. 103.
[4] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 15.
[5] YÜKSEL, M., ay. es., s. 17.
[6] KARTEKİN, E., ay. es. s. 104.

Şekil-1- Ağca Mescit kuzeybatı görünüşü

Şekil-2- Ağca Mescit kuzey görünüşü

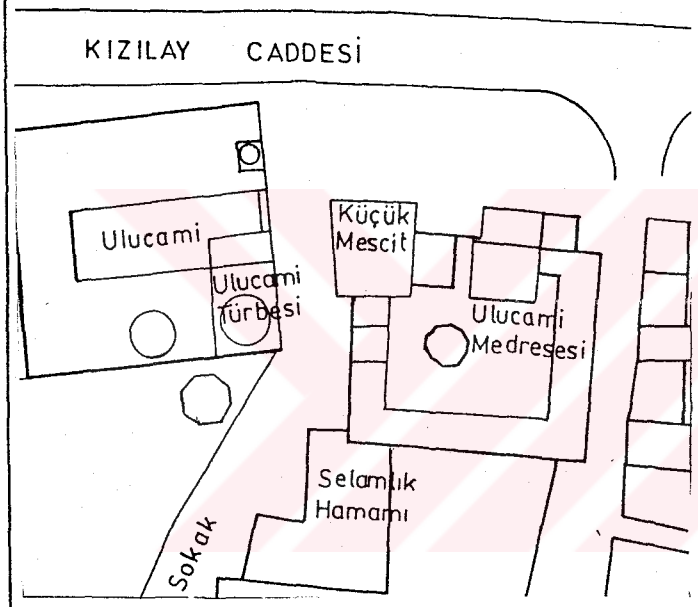
K2

İLİ : Adana	İLÇESİ : Merkez	MAHALLESİ : Ulucami	SOKAK : 74 Sokak
KADASTRO PAFTA : 49	ADA : 140	PARSEL : 23-24-25-26	
ADI : KÜÇÜK MESCİT	YAPTIRAN : Ramazanoğulları	KİTABE : Var	
	YAPIM TARİHİ : 1492	MİMARİ ÇAĞI : Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM : Anıtsal Dini Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ : Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI :	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		X A	YOK
B	ORTA	B		B	İZİ VAR
C X	KÖTÜ	C X		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
X A		A		X A		A	
B		B	X	B		B	X
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Mescit

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Boş

ÖNERİLEN KULLANIMI : Danışma Bürosu

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIMI : Ulucami Medresesi'nin kuzeybatı köşesinde yeralmaktadır. Batı duvarındaki 120x32 cm. boyutlarındaki mermer kitabesinden Halil Bey zamanında,(898 H.) 1492'de yapıldığı anlaşılmaktadır[1]. Kesme ve moloz taşlarla yapılmış olan mescidin batı cephesinde penceresi, kuzey cephesinde de bir kapı ve penceresi bulunmaktadır ve oldukça sade bir yapısı vardır[2] (Şekil 1,2).

Mimari açıdan pek önem taşımayan ancak, Ramazanoğulları tarafından yaptırıldığı kesinlikle bilinen ilk eser olarak özel bir önemi bulunan mescit bugünkü hali ile düzgün olmayan dörtgen plan şemasına sahiptir. İçten içe 6.72 ve 5.60 boyutlarındaki kuzey ve güney duvarları birbirine paraleldir. İçerden çapraz tonozla, dışardan ise düz toprak damla örtülüdür[3].

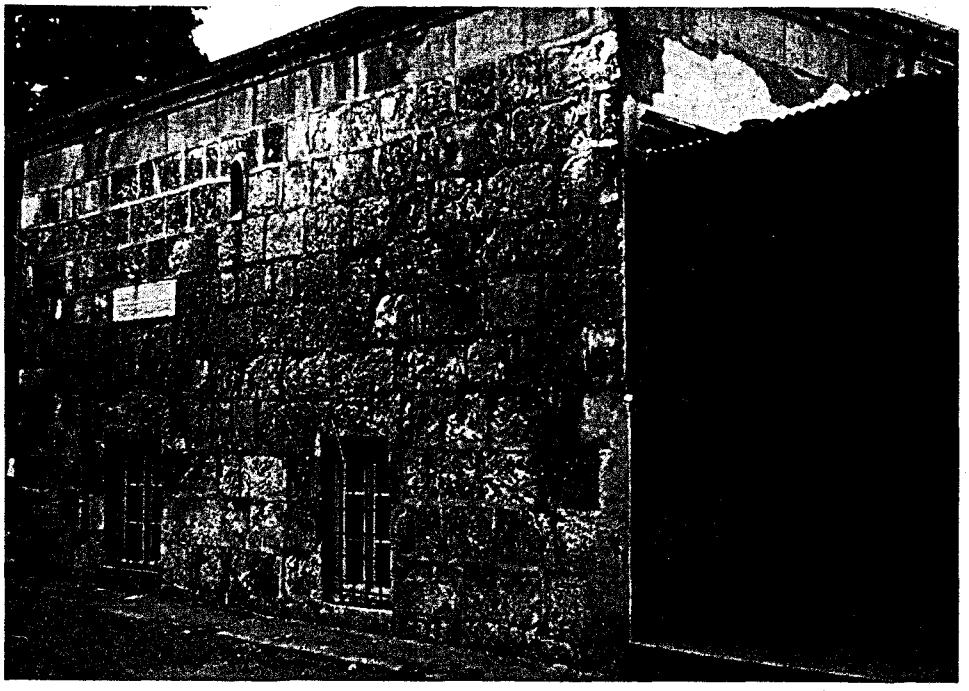
Kaynakça:

[1] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 18.

[2] ay. es., s. 19.

[3] ÇAM, N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 36.

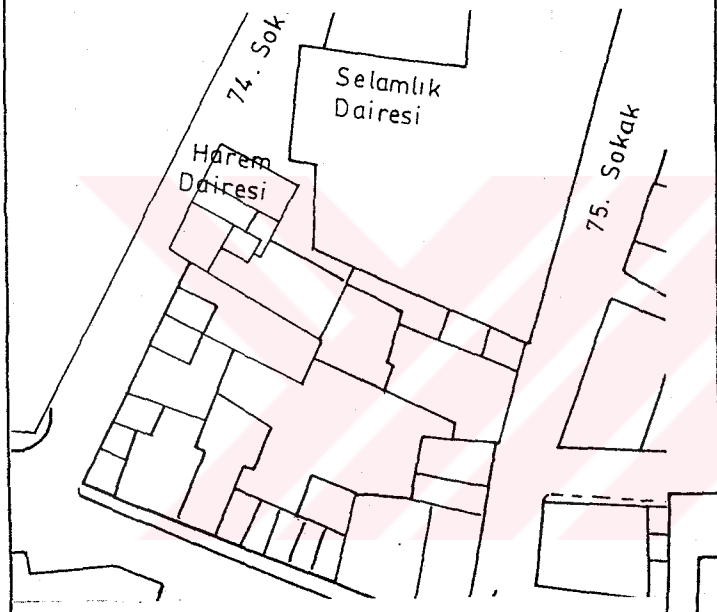

İLİ : Adana	İLÇESİ : Merkez	MAHALLESİ : Ulucami	SOKAK : 74. Sokak
KADASTRO PAFTA : 49	ADA : 140	PARSEL : 16-17	
ADI : HAREM DAİRESİ (Vakıf Sarayı)	YAPTIRAN : Ramazanoğlu Halil Bey	KİTABE : Var	
	YAPIM TARİHİ : 1494	MİMARİ ÇAĞI : Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM : Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ : Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI : Adana Türkocağı Şb.	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		A	YOK
B	ORTA	B		B	İZİ VAR
C X	KÖTÜ	C X		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A X		A X		A X		A	
B		B		B		B X	
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

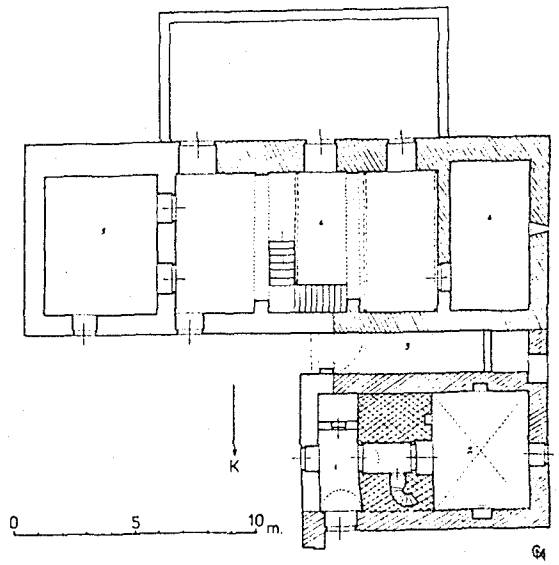
TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Harem Dairesi

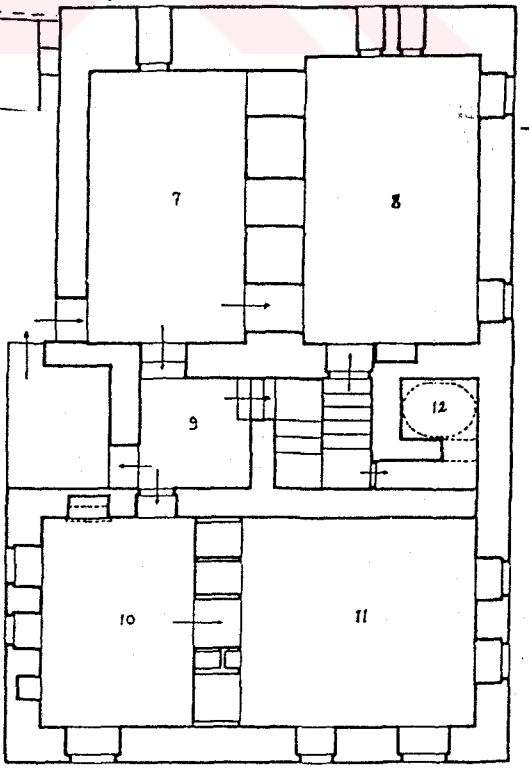
BUGÜNKÜ KULLANIMI : Türkocağı Adana Şubesi Dernek Binası

ÖNERİLEN KULLANIMI : Kütüphane-Arşiv, Teknik Büro, Misafirhane ve Kafeterya

YAPILAN ONARIMLAR : 1983-84 Onarımı

Şekil-3- Vakıf Sarayı Zemin Kat planı Kaynak: N.ÇAM

Şekil-4- Vakıf Sarayı, üst kat planı Kaynak: N.ÇAM

HAREM DAİRESİ

Ulucami külliyesinin bir parçası olan yapı,Ziyapaşa parkının doğusundadır(Şekil 1). Güneydeki pencere üzerinde yeralan 80.5 x 38.5 boyutlarındaki mermer kitabesinden [1] (900 H.) 1494'te Halil Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır[2]. Ancak bu tarih konağın tümü için geçerli değildir[3]. Dikdörtgen bir plana sahip olan yapının katlarındaki bölünmeler, sonradan örülmüş bazı duvarlar, sonradan açılmış kapı ve pencereler pek çok onarım gördüğünü ve özgün şeklini kaybettiğini göstermektedir[4].

Aslında tek katlı olduğu sanılan yapının zemin katı kesme taş, birinci ve ikinci katları ise tuğla ile inşa edilmiş durumdadır[5]. Batı duvarında yeralan yarım sivri kemerli kapı, doğu-batı doğrultusunda uzanan bir dehlize açılmakta ve zemin kat bu dehlizin ikiye böldüğü farklı iki kısımdan meydana gelmektedir. Bu durumun kuzeydeki mevcut bir yapıdan yararlanma isteğinden ortaya çıktığı sanılmaktadır[6]. Yapının; kuzeyde iki, güneyde üç katlı,ahşap çatı ile örtülü batı bölümüne karşılık(Şekil 2) doğu bölümü, tek katlı ve düz teras çatılıdır.

Sonradan örülerek iptal edilmiş olan yarım sivri kemerli kapının güneyinde kalan bölüm, üst kata çıkışı sağlayan merdivenin bulunduğu bir taşlık ve bunun iki yanındaki birer odadan oluşmaktadır. Kuzeydeki kısımda ise çapraz tonozlu bir oda ile beşik tonozlu bir koridor bulunmaktadır. Bu bölümde de üst kata çıkmak için dairesel bir merdiven yeralmaktadır. Birinci katta iki oda ve ara mekanlar bulunurken(Şekil 3), üst katın merdiven sahanlığının batısına gusülhane, en üst katı oluşturan güney bitimine de büyük bir oda yerleştirilmiştir(Şekil 4).

Hiçbir süslemenin görülmediği yapıda batıdaki büyük odanın,

batı duvarında, sıva üzerine yazılmış ve genelde mihraplarda rastlanan bir ayet bulunmaktayken,bu yazı son restorasyon sırasında ortadan kaldırılmıştır[7].

1983-84 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bu restorasyonda, yapı tamamen yenilenmiştir. Kuzeydeki bölümün katlarını birleştiren taş merdiven tamamlenmış ve iç mekanlarda çimento takviyeli sıva yapılmıştır. Ahşap döşemeler, kaplamalar ve bölmeler sökülerek yenileri takılmış, ahşap giyotin pencerelerin yerine(Şekil 5) de iki kanatlı, tek satıhlı ahşap pencere doğramaları yapılmıştır. Ayrıca ahşap süpürgelik ve korkuluklar yapılarak yağlıboya ile boyanmıştır

Çatının ahşap taşıyıcısı yenilenmiş, marsilya kiremit ile kaplanmıştır.

Destek tonozlu dehlizdeki tuğla bölmeler kaldırılarak içindeki tuğla baca onarılmıştır. Ayrıca dehlizin doğu ucundaki yıkık tonoz korunmuş, mevcut iki kiriş de aynen bırakılarak üzerine beton tabliye örtülmüştür.

Cephede yer yer bozulmuş olan kısımlar tuğla ve yonutaşı çürütme yapılarak yenilenmiştir. Kenar veya köşeleri kırık olan yonutaşı söve, kemer ve benzeri elemanlar da taş tozlu harçla doldurularak tamamlanmıştır. Ayrıca tuğla kaplama yüzeyler de temizlenmiştir(Şekil 6)

Bütün bunların yanısıra yapıya aydınlatma tesisatı da getirilmiştir.

Kaynakça:

[1] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 20.

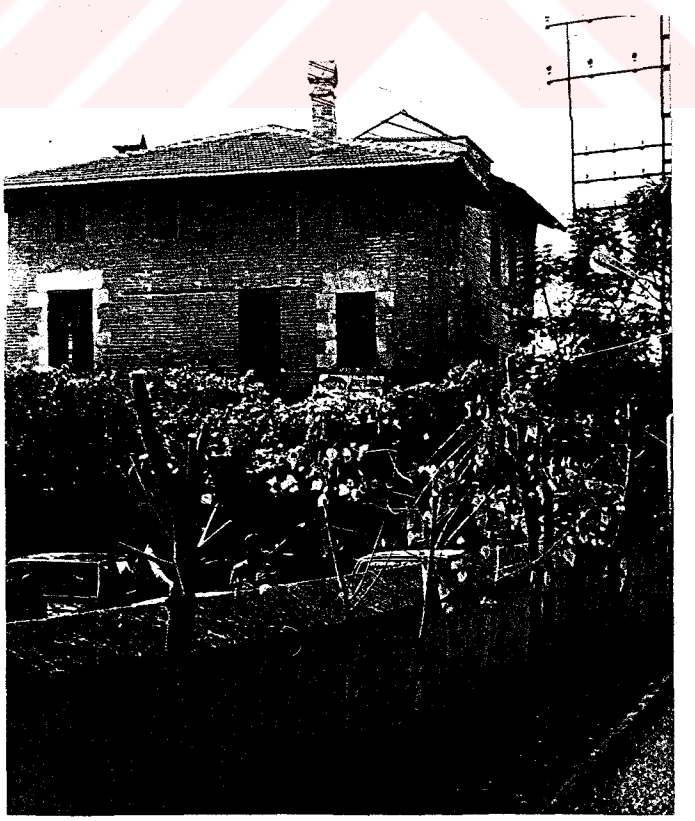
[2] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 105.

[3] ÇAM, N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 38.

[4] ALTAY, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana,1965, s. 19.
[5] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 36.
[6] YÜKSEL, M., ay. es., s. 20.
[7] ÇAM, N., ay. es., s. 39.

Şekil-1- Vakıf Sarayı'nın batı cephesi

Şekil-2- Vakıf Sarayı'nın kuzey cephesi

Şekil-5- Vakıf Sayarı'nın 20, yüzyıl başlarındaki durumu
Kaynak: AFAD Arşivi

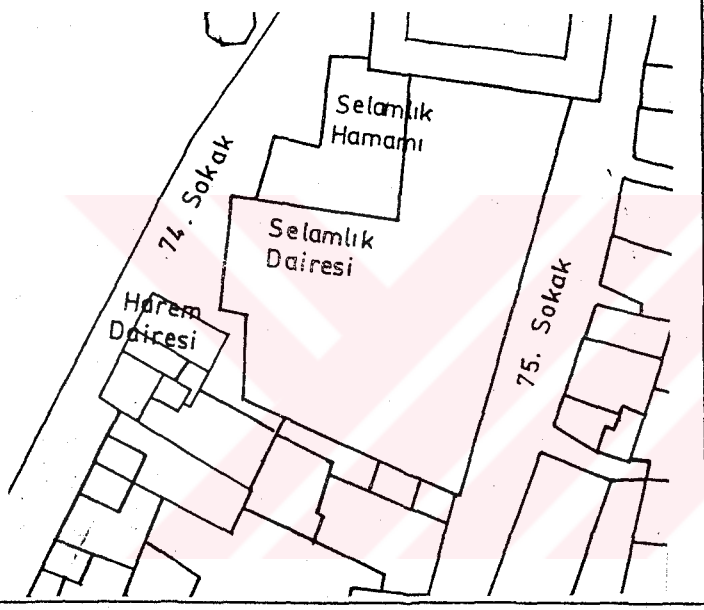

Şekil-6- Vakıf Sarayı'nın batı cephesi

İLİ: Adana	İLÇESİ: Merkez	MAHALLESİ: Ulucami	SOKAK: 74.Sokak
KADASTRO PAFTA: 49	ADA: 140	PARSEL: 20-21	
ADI: TUZ HANI (SELAMLIK DAİRESİ)	YAPTIRAN: Ramazanoğlu Halil Bey	KİTABE:	
	YAPIM TARİHİ: 1497	MİMARİ ÇAĞI: Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM: Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ: Vakıflar Gn. Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI: Özel Şahıs	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM		TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A İYİ		A		A YOK		A		A		A		A	
B ORTA		B		B İZİ VAR		B		B		B		B	X
C X KÖTÜ		C X		C ÖNEMLİ		C		C		C		C	

VAZİYET PLANI:

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI: Selamlık Dairesi

BUGÜNKÜ KULLANIMI: Konfeksiyon atölyesi

ÖNERİLEN KULLANIMI: Resim Atölyesi

YAPILAN ONARIMLAR: 1983-84 yıllarındaki onarım

AYRINTILI TANIMI: Harem Dairesinin kuzeyinde yeralmaktadır ve 1497'de Halil Bey zamanında yaptırılmıştır[1]. Ramazanoğulları ailesinin oturduğu, erkeklerin toplandığı ve resmi işlerin yapıldığı Beylik Sarayı'dır. Düzgün kesme taşla iki katlı olarak yapılmış olmasına ve pek çok defa onarılmasına rağmen günümüzde sadece kuzeydeki hamamın bazı bölümleri ile kare planlı küçük mescit mevcuttur[2]. Memluk mimarisinin özelliklerini taşıyan mescit, sivri bir kubbe ile örtülmüştür. Hamamın, sadece soyunmalığının bazı kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir[3].

Hamamda, 1986-87 yıllarında Vakıflar Müdürlüğü tarafından yaptırılan onarımda, harap bir durumda olan yapının iç döşeme kotu bulunarak yonutaşı döşeme yapılmış, iç mekanlardaki bozuk tuğla duvarlar onarılarak, sıva ve badanaları yapılmıştır. Dış cephede bir sıra tuğla çürütülerek, cepheler klasik tuğla ile tamamlanmış, ahşap kapı ve pencere doğramaları ye-

nilenmiştir. Üst örtü otlardan temizlenerek gerekli onarım yapılmıştır. Ayrıca parapetler tamamlanmış, kirpi saçak yapılmıştır(Şekil 1). Bu onarımda yapıya elektrik tesisatı da döşenmiştir.

Kaynakça:

[1] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 21.

[2] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 106.

[3] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 35.

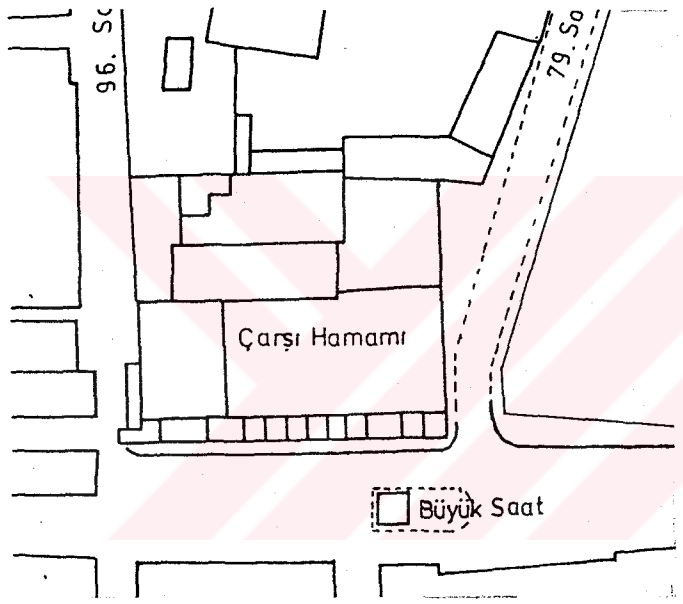
Şekil-1- Tuz Hanı'nın hamam bölümü

İLİ: Adana	İLÇESİ: Merkez	MAHALLESİ: Ulucami	SOKAK: Ali Münif Yeğenağa Cd.
KADASTRO PAFTA: 49	ADA: 146	PARSEL: 43	
ADI: ÇARŞI HAMAMİ	YAPTIRAN: Ramazanoğlu Piri Paşa	KİTABE: Var	
	YAPIM TARİHİ: 1529	MİMARİ ÇAĞI: Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM: Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ: Özel Şahıs	BUGÜNKÜ KULLANICISI: Özel Şahıs	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A	X	A	YOK
B	X ORTA	B		B	X İZİ VAR
C	KÖTÜ	C		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A	X	A		A		A	
B		B	X	B	X	B	X
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI:

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI

ORİJİNAL KULLANIMI: Hamam

BUGÜNKÜ KULLANIMI: Hamam

ÖNERİLEN KULLANIMI: Hamam

YAPILAN ONARIMLAR:

AYRINTILI TANIMI: Bedestenin yakınlarında yer almaktadır(Şekil 1). Giriş kapısı üzerinde bulunan 79.5x35.5 boyutlarındaki mermer kitabesinde Halil Bey'in oğlu Piri Paşa tarafından(936 H.) 1529'da yaptırıldığı bildirilmektedir[1]. Günümüze değin pek çok onarım geçiren hamam, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından satılmış ve bu özel şahıs tarafından onarılmıştır[2].

Düzgün kesme taşlarla inşa edilen yapı, klasik Türk hamam mimarisinin iyi bir örneğidir. Mekan etkisi ve oranlar bakımından bir ustalık eseri olan hamam, dıştan genel hatları ile 43.00-16.00 metrelik dikdörtgen bir plana sahiptir ve soyunmalık, soğukluk, sıcaklık ve külhan olmak üzere dört bölümden meydana gelmiştir[3].

Kare planlı soyunmalığın üstü, büyük bir kubbe ile örtülmüştür ve bu kubbenin ortasındaki aydınlık feneri içeriye bol ışık girmesini sağlamaktadır. Soyunmalığın güney

duvarı üzerindeki büyük kemer, eyvana benzer bir mekan oluştururken, güney ve kuzey duvarlarda bulunan nişler de birer hücre oluşturmaktadır.

Soyunmalığın doğu duvarı ortasındaki dar bir kapı ile soğukluğa geçilmektedir. Kare plandaki bu mekan, kuzey ve güney duvarlarına bitişik olarak yapılmış kubbeli, küçük hücrelerle genişletilmiş ve üstü büyük bir kubbe ile örtülmüştür.

Doğu uçta yeralan ve büyük bir kubbe ile örtülü olan, kare planlı sıcaklığın orta kısmının dört kenarında beşik tonozlu eyvanlar ve bu eyvanların köşelerinde de kubbeli özel halvet hücreleri yeralmaktadır[4]. Orta kubbenin etekleri küçük mukarnaslarla süslenmiştir[5].

Sıcaklıktan sonra, iki yanda birer haznesi bulunan ocak ve hamamın külhan kısmı gelmektedir. Bu bölüme hamamın doğusundaki ayrı bir kapıdan girilmektedir[6].

Çarşı hamamı özellikle giriş kapısında yeralan oyma taş işçiliği ile dikkat çekmektedir.

Kaynakça:

[1] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 22.
[2] ALTAY, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana, 1965, s. 19.
[3] ay. es., s. 20.
[4] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 38.
[5] ALTAY, M. H., ay. es., s. 20.
[6] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 38.

Şekil-1- Çarşı Hamamı ve çevresinin 20. yüzyıl başlarındaki durumu

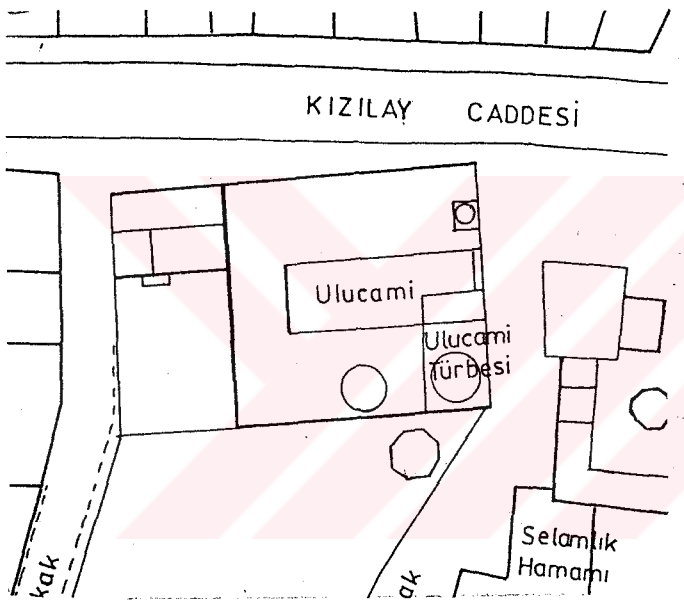
Kaynak:AFAD Arşivi

İLİ : Adana	İLÇESİ : Merkez	MAHALLESİ : Ulucami	SOKAK : 74. Sokak
KADASTRO PAFTA : 49	ADA : 145	PARSEL :	
ADI : ULUCAMİ	YAPTIRAN : Ramazanoğlu Halil Bey YAPIM TARİHİ : 1507-1541	KİTABE : Var MİMARİ ÇAĞI : Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM :	BUGÜNKÜ SAHİBİ : Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI : Vakıflar Gn.Müd.	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		X A	YOK
X B	ORTA	X B		B	İZİ VAR
C	KÖTÜ	C		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
X A		X A		A		A	
B		B		X B		X B	
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

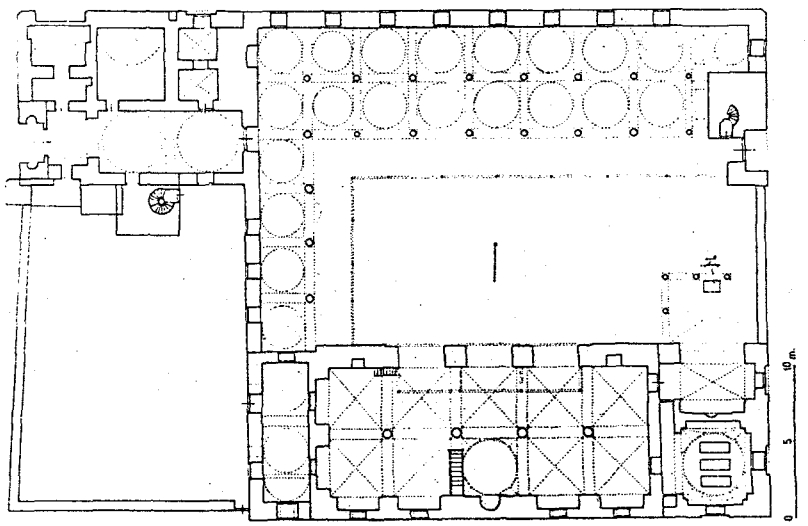
TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Cami

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Cami

ÖNERİLEN KULLANIMI : Cami

YAPILAN ONARIMLAR :
1957 Onarımı
1960-62 Onarımı
1965 Onarımı

Şekil-1- Ulucami ve Türbesi Planı
Kaynak: N.ÇAM

ULUCAMİ

Adana'nın en büyük tarihi yapısı oluşu bakımından önem taşıyan Ulucami, türbesi ile birlikte dıştan 34.70 x 32.70 m. boyutlarında, dikdörtgen planda bir yapıdır[1](Şekil 1). İnşasına (913 H.) 1507'de başlanan cami ancak (948 H.) 1541'de tamamlanabilmiştir[2].

Selçuk, Memluk ve Osmanlı mimarisi özelliklerinin görüldüğü Ulucami, plan özellikleri ve fonksiyonları açısından ayrıcalık gösteren türbe, asıl ibadet mekanı ve batıdaki dikdörtgen planlı eski yapı olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir(Şekil 2). Caminin biri doğudan, doğrudan avluya, diğeri de batıdaki bölümün kubbeli dehlizinden sonra, revaklı son cemaat yerine açılan iki taçkapısı vardır[3]. Avlunun batısında bir, kuzeyinde iki sıra halinde yeralan revakların oluşturduğu son cemaat yeri küçük kubbelerle örtülüdür. Bölgenin sıcak oluşu nedeniyle oldukça geniş tutulan son cemaat yerine sonradan, ahşap direkler üzerinde, tek eğimli bir sundurma eklenerek, açıkta ibadet edilecek alan genişletilmiştir[4](Şekil 3).

Avlunun güneyinde yeralan esas ibadet mekanı 11.40 x23.30 m. ölçülerinde inşa edilmiştir. Batıda yeralan bölüm ise 14.75 x 11.20 m. ölçülerindedir ve caminin bütününden farklı bir mimariye ve yapım tekniğine sahiptir[5].

Ulucami'de üç ayrı kitabe bulunmaktadır. Avlunun doğu kapısı üzerinde yeralan birinci kitabede, caminin inşasının (913 H.) 1507 yılında Halil Bey tarafından başlatıldığı yazılıdır. (927 H.) 1520 tarihli ikinci kitabe ise caminin içindeki minberde yeralmaktadır ve Piri Mehmet Paşa devrine aittir. Üçüncü kitabe batıdaki kapının üzerindedir ve bu kitabede caminin inşasının Osmanlılar bölgeyi ele geçirdikten sonra, Piri Mehmet Paşa tarafından 1541'de tamamlandığı ya-

zılıdır[6].

Enine uzanan dikdörtgen plandaki esas ibadet mekanına sivri kemerli üç büyük kapıdan girilmektedir. Siyah-beyaz taş sıralarıyla oluşturulan kısa ayaklar üzerinde yükselen kemerlerin etrafı biri mukarnas, diğeri geometrik süslemeli iki sıra silme ile çevrilmiştir(Şekil 4).

Mekanın içi, herbiri küçük ve sade başlıklı 4 sütun üzerine inşa edilen beşer, sivri kemer gözlü, mihrap duvarına paralel iki sahından meydana gelmiştir. Bu gözlerden mihrap önündeki kubbe ile örtülü iken, diğerleri çapraz tonozla örtülmüştür. Bu kubbe; her kenarında sivri kemerli bir pencere bulunan, 12 köşeli yüksek bir kasnak üzerine oturmaktadır. İbadet mekanında sivri kemerleri, duvarlara bağlayan sonsollarda ise korent tipi, devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır[7].

Kuzeydeki üç kapı boyunca uzanan ve ince, ahşap 6 sütuncuk üzerine inşa edilmiş olan müezzin mahfeli, tavanındaki iri baklava dilimi şeklindeki desenleri, boğumlu sarkıtları ve sütuncukların dirsek şeklindeki başlıkları ile oldukça zarif bir görünüşe sahiptir[8].

İki yanı sütunceli ve üst tarafı mukarnaslı olan mihrap nişi çini ile kaplıdır. Bu nişin etrafında, sivri kemer boyunca dolaşan siyap-beyaz taşlarla oluşturulmuş bir bordür vardır. Bunun etrafında yine siyah-beyaz taşlarla oluşturulan düğümlü, geçmeli kalın dikdörtgen bir bordür dolaşmaktadır. Bu dikdörtgen çerçevenin üstündeki yarım daire alınlık da çini ile kaplıdır . Bu çiniler içte 1.75 m. yüksekliğe kadar kullanılmış olan ve diğer bazı bölümlerinde de görülen 16. ve 17.yüzyıl çinileridir[9]. Beyaz zemin üzerine firuze, mercan kırmızısı ve lacivert renklerle oluşturulan bu çiniler üsluplaşmış bitki motifleri ile bezelidir. Bu orijinal çinilerin arasınlda soluk renkli ve motifleri birbirine karışmış olan geç devir çinileri de bulunmaktadır[10].

Minberde genel olarak Memluk etkisi görülmektedir. İçiçe

siyah ve beyaz ücgenlerden meydana gelen yan yüzlerinin merkezi geometrik desenler, beyaz hatlar ve renkli kakmalarla süslüdür. Palmet şeklindeki dendanlarla biten ahşap kapısı sade geometrik şekillerle işlidir. Oval minber külahı ise dilimli ve altı parçalı olup, madeni bir alemle sona ermektedir[11] .

Esas ibadet mekanında mihrabın sağında ve solunda, dört aşağıda dört de yukarıda olmak üzere sekizer pencere bulunmaktadır ve üstteki pencere dizisi geometrik vitraylarla süslüdür

İbadet mekanının batısında yeralan, 3 m. genişliğinde ve 11.20 m. boyundaki mekan, iki kubbe ve bir yarım kubbe ile örtülüdür. Günümüzde bir pencere ve kapı ile esas ibadet bölümüne, bir ara kapı ile son cemaat yerine, bir kapıyla da batıdaki hazireye açılan bu mekanın, Ramazanoğlu beyinin maiyeti ile birlikte namaz kılması için özel olarak yapıldığı düşünülmektedir[12].

Avlunun batısında yeralan bölüm ise, kubbenin örttüğü bir dehliz ve bu dehlizin kuzeyinde herbiri farklı tonozlarla örtülmüş olan üç hücreden meydana gelmektedir. Batıda bir taçkapı ile dışarıya açılan mekan, doğuda da sade bir kapı ile son cemaat yerine bağlanmaktadır.

Taç kapı üzerinde yeralan ve kademeli bir sistem ile yukarı doğru sivrilen, mukarnaslı, konik çatının Selçik mimarisi karakterinde yapılmış olması nedeniyle, bu kısmın, daha önceleri burada olan ve sonradan yıkılan aynı plandaki bir yapının ayakta kalan kısımları üzerine inşa edilmiş olduğu düşünülebilir[13](Şekil 5). Bu yapı Ramazanoğulları döneminde esaslı bir onarım görmüş ve 1541 yılında da taçkapısı ilave edilmiştir[14](Şekil 6). 1507 tarihli doğu taçkapısı Memluk üslubunda olduğu halde(Şekil 7), 1541 tarihli bu kapının Osmanlı mimarisine daha yakın olması, Ramazanoğullarında yaşanan kültürel değişimin de bir ifadesidir[15]. Ayrıca caminin bu bölümünde tuğlanın diğer bölümlere göre çok daha fazla kullanılmış olduğu görülmektedir. Yapının

kuzey, güney ve batı duvarları yarı yüksekliklerinden itibaren tamamen tuğladır. Kuzey duvarında bir zikzak kemerin meydana getirdiği niş, caminin diğer bölümlerinde benzeri olmayan bir elemandır. Bir başka önemli detay da, mukarnaslı konik örtünün kasnak kısmını çepeçevre kuşatan, alçı kabartmalı yılan motifidir(Şekil 8).

Kuzey duvarında yeralan düzgün dikdörtgen mermer pencere sövelerinin üzerinde siyah ve kırmızı taşların oluşturdukları taş dekorasyon yukarıda, ortası sarkık yonca yaprağı biçiminde ikili kemerle sonuçlanmaktadır. Bu kemerler de üzerleri iki renkli taştan örülü olarak yanlardaki köşe sütuncelerine oturmaktadır ve bu bölüm Dulkadırlı mimarisinde kullanılan bezemelerle çok benzeşmektedir[17](Şekil 9).

Avlunun kuzey ve batı kenarlarında yeralan son cemaat yeri alaturka kiremit kaplanmış 21 kubbe ile örtülüdür. Bu küçük kubbelerde geçiş elemanı olarak pandantifler kullanılmıştır. Sütunlarda köşeleri hafif pahlı dikdörtgen başlıklar kullunılmıştır. Kuzey revakında, her kemer gözünün karşısında sivri alınlıklı bir percere yeralmaktadır.

Günümüzde, yer yer bozulmuş olan avlu döşemesindeki çok zengin olmayan geometrik desenli kompozisyonlar siyap-beyaz mermerlerle oluşturulmuştur. Sıcak iklime rağmen, burada orijinal bir şadırvan veya musluk bulunmadığı görülmektedir.

Caminin Memluk karakterindeki minaresi avlunun kuzeydoğusunda, taçkapının yanında yeralmaktadır. Kapının yüksekliğini aşan dörtköşe bir kaide üzerinde yükselen sekizgen minarenin gövdesi siyah taşlarla oluşturulmuş yedi kuşak ile süslenmiştir. Gövdenin orta kısmında ise üst tarafları dilimli ve düğümlü sağır nişler yeralmaktadır. Mukarnaslı konsollara oturan şerefe konik bir örtü ile kapatılmıştır. Minare armut şeklindeki bir külahla sona ermektedir(Şekil 10).

Caminin doğu taçkapı, minare bordürleri, esas ibadet mekanının kuzey cephesi kemerleri, mihrap önü kubbe kasnağı, minber, türbe önü mekanının kemerleri ve güney duvarının dış

yüzü siyah-beyaz taş sıraları ile oluşturulurken diğer kısımlar tamamenkesme taştan yapılmıştır. İçten sıvalı, dıştan sıvasız olan duvarların kalınlığı esas ibadet mekanında 1.55 m., son cemaat yerinde ise 0.95 m.'yi bulmaktadır. Zeminde döşeme kaplaması ahşaptır[17].

Günümüze değin pekçok defa onarılan Ulucami'de, 1957 yılında Vakıflar Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen onarımda iç sıva yapılmış, duvarlara yağlıboya ve badana yapılmış, ahşap yüzeyler boyanmıştır. Ayrıca çatı da onarımdan geçirilmiştir.

1960-62'de daha kapsamlı bir onarıma alınan Ulucami'de duvarlara çimento takviyeli sıva uygulanarak badana yapılmış, çürütmeli taş kaplama yöntemi ile bozulan taş yüzeyler yenilenmiştir. ayrıca çürümüş olan taş silme, söve, harpuşta ve çörten gibi elemanlar yeniden yapılmıştır. Bozulan taş ve tuğla duvarlar, ahşap saçak, tavan gibi elemanlar da yenilenerek kullanıma sokulmuştur. Ahşap çatı, izolasyonu ile yenilenerek kiremit kaplanmıştır. Minarenin peteği ve gövde kaplaması ile mukarnasları da yeniden yapılmıştır. Bu onarımın 1965'e dek sürdüğü görülmektedir.

Kaynakça:

[1] ÇAM,N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 3.
[2] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 107.
[3] ÇAM, N., ay. es., s. 4.
[4] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 23.
[5] ÇAM, N., ay. es., s. 3.
[6] KARTEKİN, E., ay. es., s. 108.
[7] ÇAM, N., ay. es., s. 4.
[8] ay. es., s. 6.
[9] ay. es., s. 12.
[10] ALTAY, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana, 1965, s. 21.
[11] ÇAM, N., ay. es., s. 11.

[12] ay. es., s. 4.
[13] ay. es., s. 9.
[14] ay. es., s. 10.
[15] ay. es., s. 29.
[16] GÜNDOĞDU, H., Dulkadırlı Beyliği Mimarisi, Ankarı, 1986, s. 107.
[17] ÇAM, N., ay. es., s. 6.

Şekil-2- Ulucami
Kaynak: AFAD Arşivi

Şekil-3- Ulucami, avlu ve son cemaat yeri üst örtüsü Kaynak: N.ÇAM

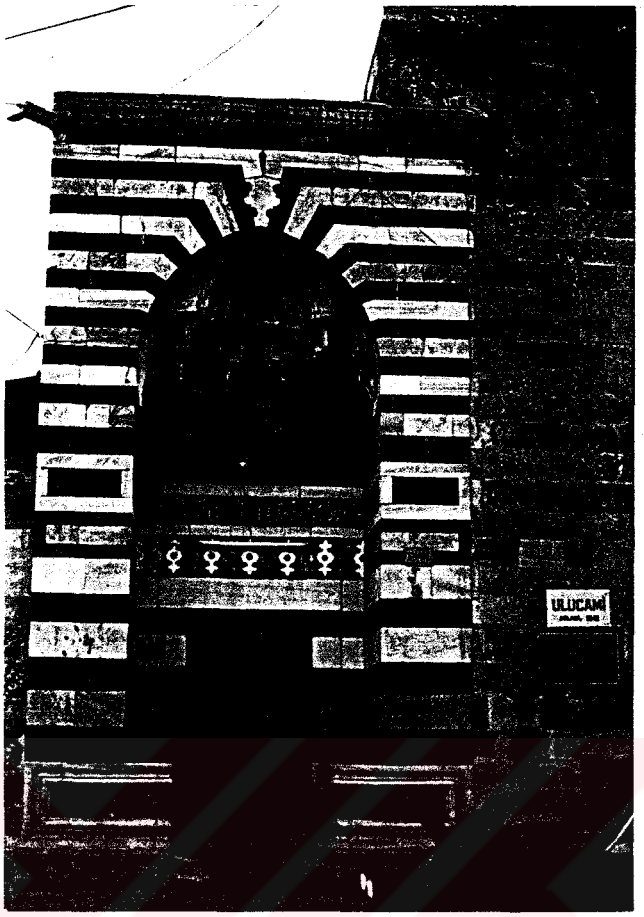
Şekil-4- Asıl ibadet mekanı giriş kapıları

Şekil-5- Ulucami'nin batı bölümü

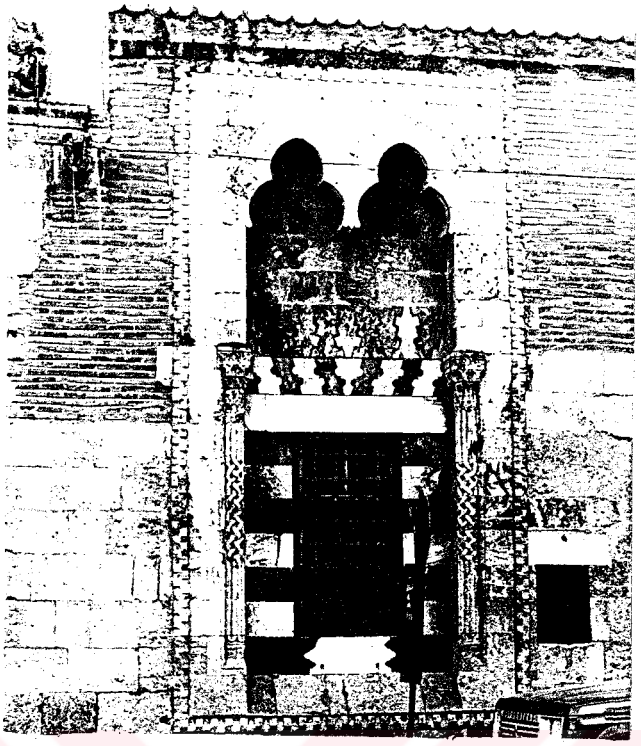
Şekil-6- Ulucami'nin batı taçkapısı

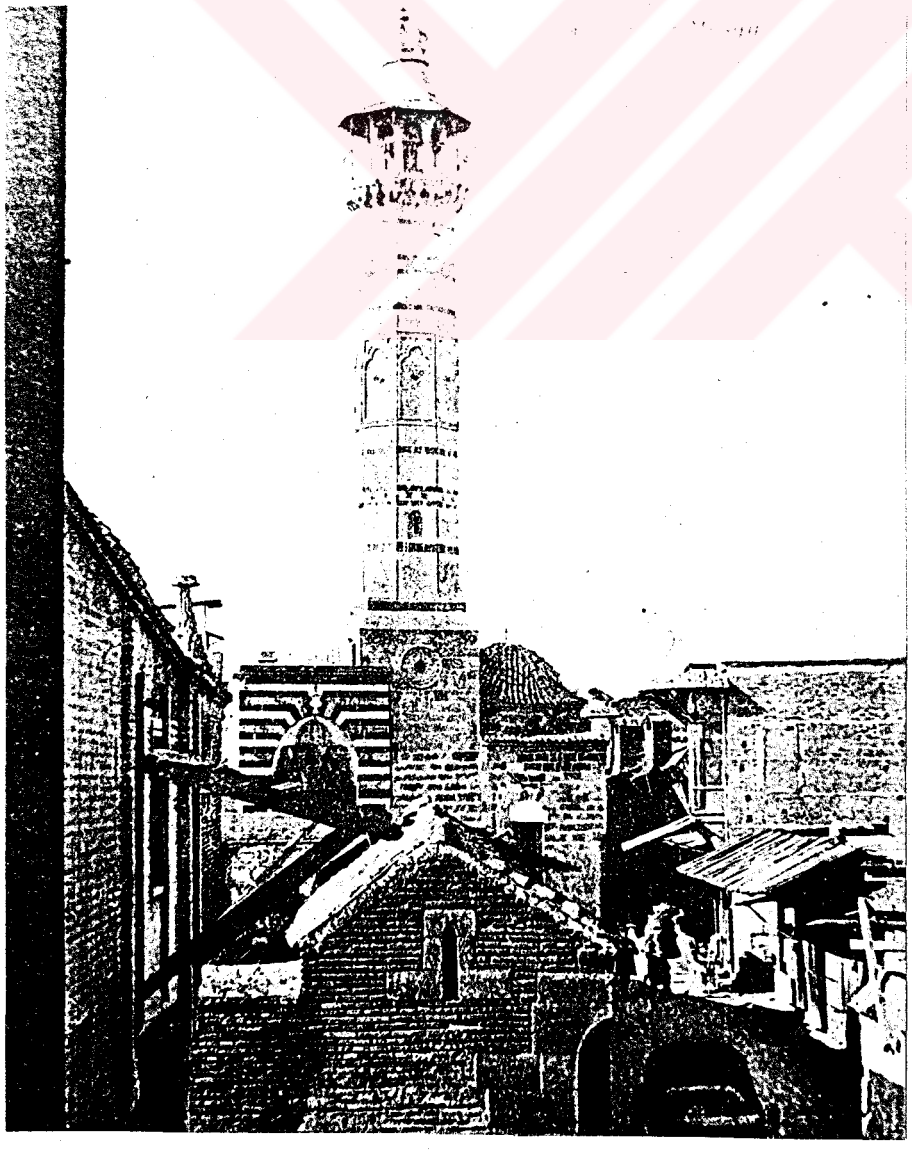
Şekil-7- Ulucami'nin doğu taçkapısı

Şekil- 8 - Ulucami'nin kuzey görünüşü

Şekil-9 - Ulucami'nin kuzey cephesindeki pencere

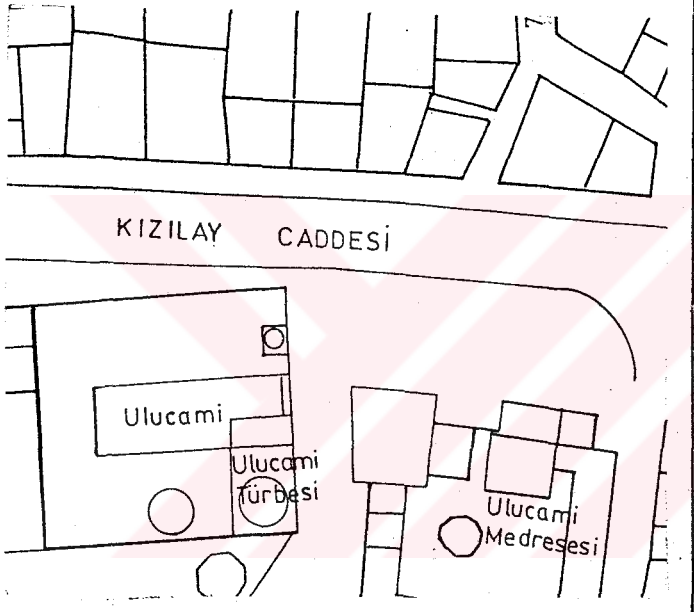
Şekil-10- Ulucami'nin doğu taçkapısı yanında yeralan minaresi
Kaynak:AFAD arşivi

İLİ: Adana	İLÇESİ: Merkez	MAHALLESİ: Ulucami	SOKAK: 74.Sokak
KADASTRO PAFTA: 49	ADA: 145	PARSEL:	
ADI: ULUCAMİ T ÜRBESİ	YAPTIRAN: Ramazanoğlu Piri Paşa	KİTABE: Var	
	YAPIM TARİHİ: 1541	MİMARİ ÇAĞI: Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM: Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ: Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI:	

KORUMA DURUMU			SÜSLEME ELEMANLARI			NEM		
	A	İYİ		A			A X	YOK
	X	ORTA		X			B	İZİ VAR
	C	KÖTÜ		C			C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
	A X		A		A		A
	B		X		X B		X B
	C		C		C		C

VAZİYET PLANI :

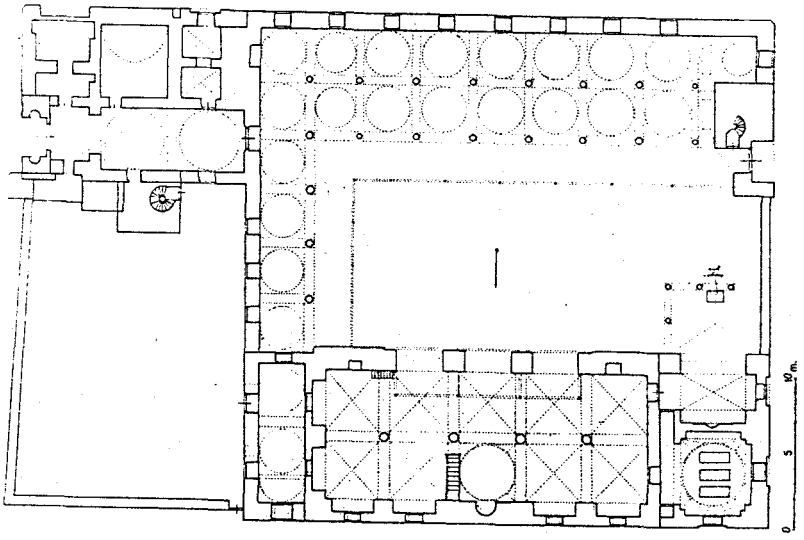
TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Türbe

BUGÜNKÜ KULLANIMI: Türbe

ÖNERİLEN KULLANIMI : Türbe

YAPILAN ONARIMLAR : 1961-62 onarımı

Şekil-1- Ulucami ile türbesi planı Kaynak: N.ÇAM

ULUCAMİ TÜRBESİ

Ramazanoğlu ailesi için 1541'de cami ile birlikte yaptırılmıştır[1]. Caminin doğu bölümüne bitişik yapıldığı halde onunla organik bir bütünlük göstermeyen türbe, 5.50 x 6.10 boyutlarında dikdörtgen bir plana sahiptir(Şekil 1). Yapı; sandukaların bulunduğu, üzeri kubbe ile örtülü esas kısım ile bir mihrabiyesi bulunan ve çapraz tonozla örtülmüş olan bir giriş kısmından meydana gelmiştir[2]. Esas kısımda yeralan üç sandukanın birincisi(916 H.) 1510 yılında vefat eden Halil Bey'e aittir[3]. İkinci sandukanın Piri Paşa'nın oğlu Mehmet Paşa'ya ait olduğu ve (940 H.) 1534 tarihi taşıdığı görülmektedir. Sağ baştaki üçüncü sanduka ise, Piri Paşa'nın (959 H.) 1552'de vefat eden oğlu Mustafa Bey'indir [4].

Giriş kısmı bir kapı ile ana mekana, bir ara kapı ile de caminin içine bağlanmaktadır. Doğu duvarında ise bir pencere yeralmaktadır. Kuzeyinde avluya açılan büyük kapının ardında, mukarnas başlıklı dört sütun üzerine inşa edilen sundurma, beşik tonozun yarı çapraz tonozla dikine kesişmesinden oluşan bir ahşap örtü ile kaplanmıştır. Türbenin altında bulunan beşik tonozlu mumyalığa,buradaki orta kemerin altından başlayan 100 cm. enindeki 10 basamaklı bir merdivenle inilmektedir[5]. Mumyalığın tabanında yanyana ve iki sıra olarak 16 mezar bulunmaktadır. Bunlardan üçü taş kapakla örtülüdür. Üstteki sandukalar boş bırakılmış, ölüler bu üç mezara gömülmüştür. Mumyalıktaki diğer 13 mezar Ramazanoğullarından daha sonra vefat edeceklerin gömülmesi için hazırlanmış fakat kullanılmamıştır[6].

Ulucami Türbesinin, caminin mihrap önü kubbesine benzer şekilde yapılmış olan, çokgen kasnaklı ve üçgen geçişli sivri kubbesinin, 12 kenarının herbirinde renkli camlı birer pencere bulunmaktadır(Şekil 2).

Türbenin içi de,camide olduğu gibi,1.75 m. yüksekliğe kadar 16. ve 17. yüzyıl çinileri ile kaplanmıştır. Ayrıca bir duvarı da bitki motiflerinden meydana gelmiş oyma taşlarla süslüdür[7]. Sandukaların her üçü de çinilerle süslenmiş olup baş taraflarında kitabeleri bulunmaktadır[8]. Her üç mezarın kitabesi de kapağı açılmış zarf biçimindedir ve lacivert çini zemin üzerine beyaz yazılıdır[9].

Türbenin, cami duvarı gibi 1.10 m. kalınlıkta olan kuzey duvarında, sarımtrak taşlar kullanılmıştır[10]. Güney duvarı ise tamamen tuğladandır[11].

Ulucami Türbesi'nin güney ve doğu duvarındaki üç pencere, üçer sıra mukarnasla biten ve iki tarafında sütunceleri bulunan yüksek nişler içerisine alınmıştır. Her bir pencerenin yan tarafı dikdörtgen şeklinde, geometrik şekilli, yüzeysel silmelerle süslenmiştir. Pencerelerin üst tarafında da siyah, beyaz ve açık kırmızı taşların meydana getirdiği bir friz vardır(Şekil 3).

Türbenin giriş kısmındaki mihrabiye ise,siyah ve beyaz taş sıralarından meydana getirilmiştir. Saç örgü ve geometrik desenli iki silme ile üç taraftan çevrilmiş olan mihrabiye; ince, siyah bir hat ile konturlanmıştır(Şekil 4).

Caminin güneyinde, Ziya Paşa Parkında bulunan, üzeri yüksekçe bir kubbe ile örtülü olan, altı köşeli türbenin ise inşa tarihi ve kimlere ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Ramazanoğullarının inşa ettirdiği caminin kıble duvarının hemen yanında bulunmasından dolayı bu aileden ileri gelenlere ait olduğu sanılmaktadır[12](Şekil 5).

Kaynakça:

[1] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 8.

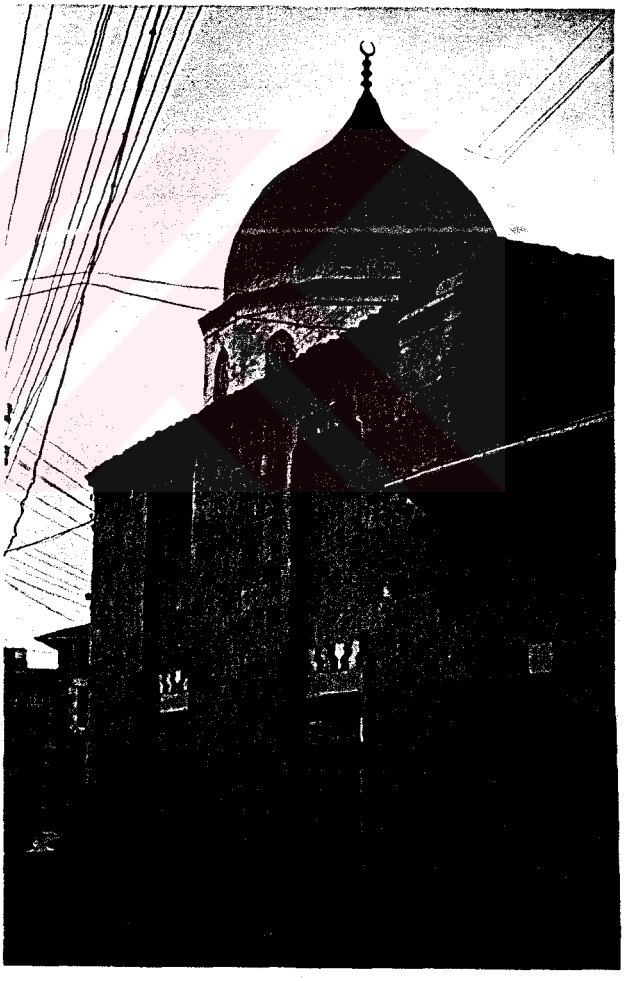
[2] ÇAM, N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 7.

[3] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi İstanbul, 1979, s. 109.

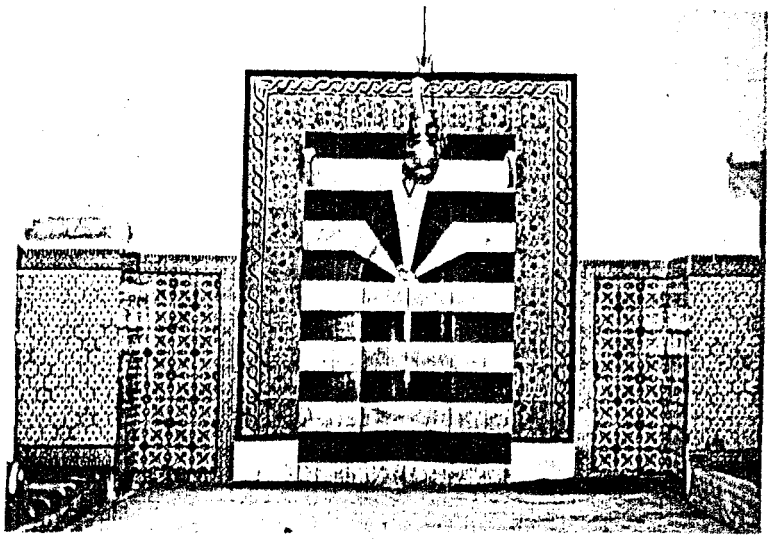
[4] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 27.
[5] ÇAM, N., ay. es., s. 7.
[6] KARTEKİN, E., ay. es., s. 110.
[7] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 8.
[8] ÇAM, N., ay. es., s. 12.
[9] YÜKSEL, M., ay. es., s. 27.
[10] ÇAM, N., ay. es., s. 37.
[11] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 12.
[12] ALTAY, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana, 1965, s. 22.

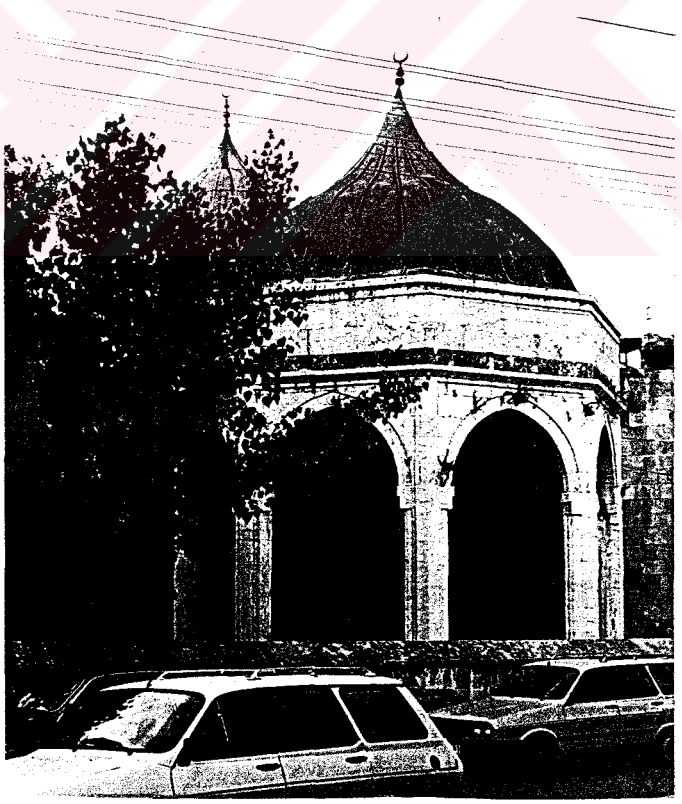
Şekil-2- Ulucami Türbesi güney görünüşü

Şekil-3- Ulucami Türbesi doğu görünüşü

Şekil-4- Türbe önündeki mekanda bulunan mihrabiye
Kaynak: N.ÇAM

Şekil-5- Ziya Paşa Parkı'nda yeralan türbe

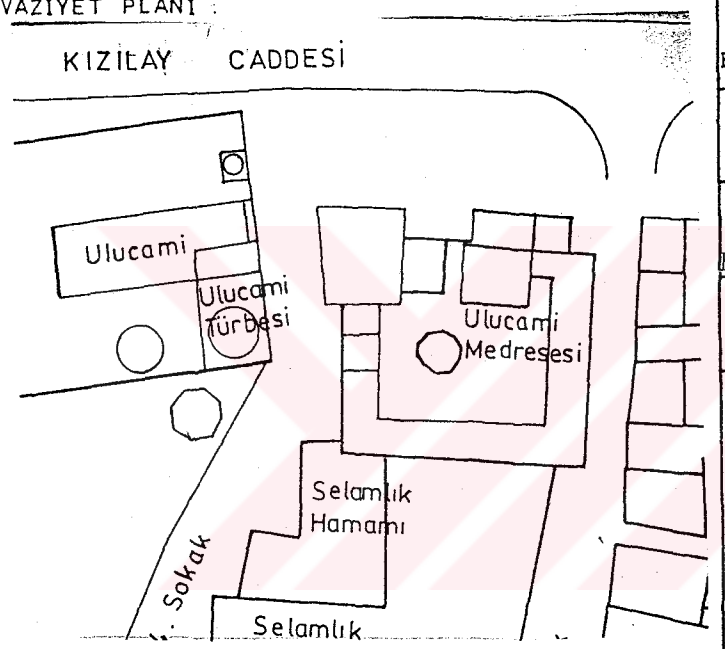
K8

İLİ : Adana	İLÇESİ : Merkez	MAHALLESİ : Ulucami	SOKAK : 74. Sokak
KADASTRO PAFTA : 49	ADA : 140	PARSEL : 22	
ADI : ULUCAMİ MEDRESESİ	YAPTIRAN : Ramazanoğlu Piri Paşa	KİTABE : Var	
	YAPIM TARİHİ : 1541	MİMARİ ÇAĞI : Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM : Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ : Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI : Birlik Vakfı	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		A	YOK
B X	ORTA	B X		B X	İZİ VAR
C	KÖTÜ	C		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A X		A		A		A	
B		B X		B X		B X	
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

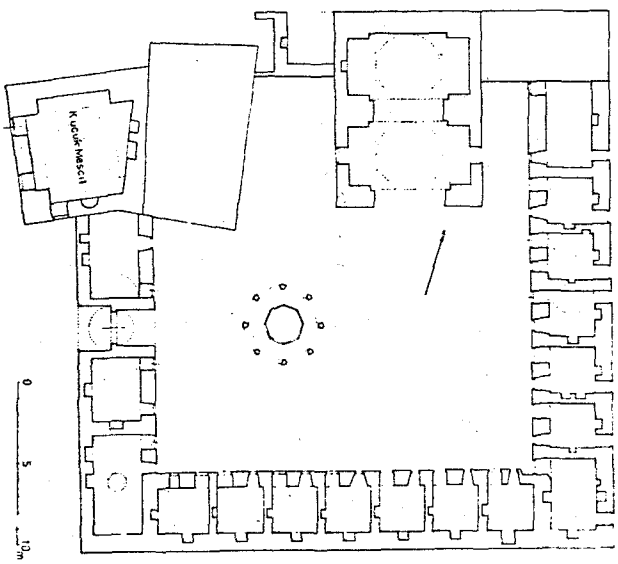
TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Medrese

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Birlik Vakfı Vakıf Binası

ÖNERİLEN KULLANIMI : Sanat Atölyesi

YAPILAN ONARIMLAR : 1977 onarımı

Şekil-1- Ulucami Medresesi Planı
Kaynak: N.ÇAM

ULUCAMİ MEDRESESİ

Ulucami külliyesine dahil olan ve caminin doğusunda yeralan medrese, Ulucami ile birlikte, Ramazanoğlu Piri Paşa tarafından yaptırılmıştır. Taç kapısı üzerinde bulunan 4 satırlık kitabesinden (947 H.) 1540'ta yaptırıldığı anlaşılmaktadır[1]. Medresenin kapladığı alan 32.70 x 31.00 m. boyutlarındadır[2](Şekil 1).

Batı cephesindeki taç kapıdan (Şekil 2), etrafında medrese hücreleri ile dershanenin sıralandığı, bir kenarı 23 m. uzunluğunda kareye yakın bir avluya geçilmektedir[3].

Açık bir avlu etrafında dizilen medrese hücreleri ile karşıda yeralan dershane plan şeması, Anadolu Selçukluları tarafından geliştirilen ve Anadolu'daki medreselerde en çok kullanılan plan tiplerinden olmuştur. Bu şemanın daha küçük çapta ve serbest bir yorumu olan Ulucami Medresesi'nin plan şeması ise genelde Doğu Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Halep gibi merkezlerde uygulanmıştır[4].

Gerek Selçuklularda, gerekse daha sonraki devirlerde medreselerin dershaneleri tonozlu veya kubbeli tek bir eyvan şeklinde yapılırken, Ulucami Medresesi'nde kuzeyde yeralan ve dıştan 9.00 x 11.90 boyutlarında olan dershanenin, sıcak iklimin etkisini azaltabilmek amacıyla arka arkaya, çift kubbeli, dikdörtgen bir mekan olarak inşa edildiği görülmektedir[5].

Avlunun üç yanına serbest ve asimetrik bir şekilde dizilmiş olan 18 adet medrese hücresinin herbiri avluya birer pencere ve kapı ile açılmaktadır. Bu hücreler içten beşik tonozla örtülü küçük kare mekanlarken, dıştan kiremit kaplı çatı ile örtülü, U biçiminde bir yapı bloğu olarak algılanmaktadır. Avlu zemininden biraz daha yüksek bir su basman üzeri-

ne inşa edilmiş olan hücrelerden güney kanatta yeralanlar 2.70 x 2.70 boyutlarında yapılmıştır. Doğudaki hücrelerin boyutları da, köşe hücreleri hariç, güneydekilerle aynıdır. Medresedeki tüm hücreler birer niş ve ocak içermektedir yalnız doğudaki hücrelerden köşedekinde üç, güneyden üçüncü ve beşinci hücrelerde de ikişer niş bulunmaktadır. Doğudaki hücreler, sokağa açılan birer pencere de içermektedir.

Batıdaki girişin güneyinde bulunan ve günümüzde umumi WC olarak kullanılan iki hücreden köşedekinde bir aydınlık feneri vardır. Bu bölümün, eskiden medresenin mutfağı olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Daha küçük olan diğeri ise 3.00 x 3.85 boyutlarındadır ve bütün hücreler gibi bir pencere, dolap nişi ve ocak içermektedir[6].

Avluda, 8 sütun üzerine piramidal örtülü, sekizgen bir şadırvan bulunmaktadır(Şekil 3). 1988'de avlunun bir köşesinde bulunan (1240 H.) 1824-25 tarihli beş satırlık kitabenin eski şadırvana ait olduğu, bu şadırvanın ise 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir[7].

Sade bir işçiliği sahip olan medresenin doğu kanadının arka duvarları, bacalar ve dershanenin arka bölümü tuğla, diğer kısımlar beyaz taştan inşa edilmiştir. Odaların içi sıvalı olduğu halde dış yüzeyleri sıvasızdır.

Taç kapının nişi iki tarafta birer sütunce ve kilit taşı üzerinde bir düğüm oluşturan,pahlı bir silme ile süslenmiştir. Kitabesinin etrafında ise birer palmet ve küçük bir rozet bulunmaktadır.

Dershanenin ön sivri kemerinde beyaz ve siyah taşlar kullanılmış ve kemer, pahlı bir bordür ile çevrilmiştir(Şekil 4). Dershanenin doğu ve batı duvarında bulunan dikdörtgen iki pencereden ikincisi, dama taşlı bir diş sırası ve merkezinde altı yapraklı bir çiçeğin yeraldığı altı kollu yıldızlarınkesişmesi ile meydana gelen geometrik desenli bir silme ile çerçevelenmiştir(Şekil 5). Doğu duvarındaki pencerenin

süslemesi ise yarım kalmıştır.

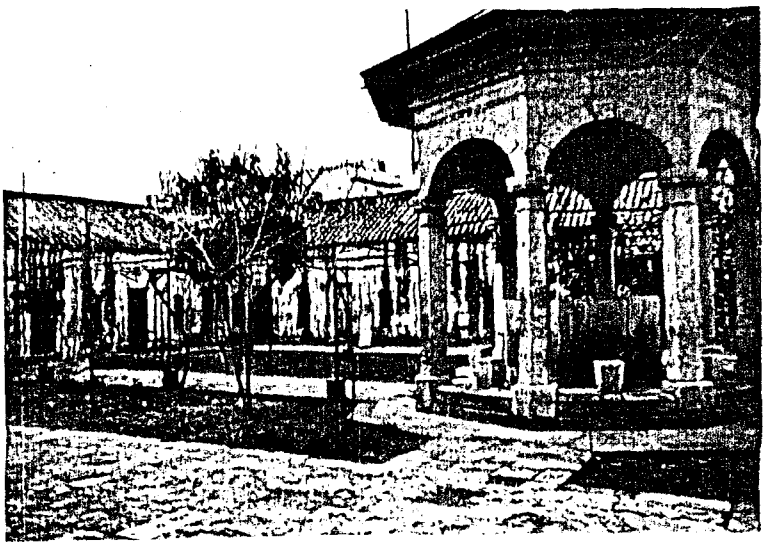
Daha önceleri Vakıflar Müdürlüğü tarafından kimsesiz ve fakir öğrenciler için yurt olarak değerlendirilen medrese günümüzde dini amaçlı bir vakıf tarafından kullanılmaktadır.

Kaynakça:

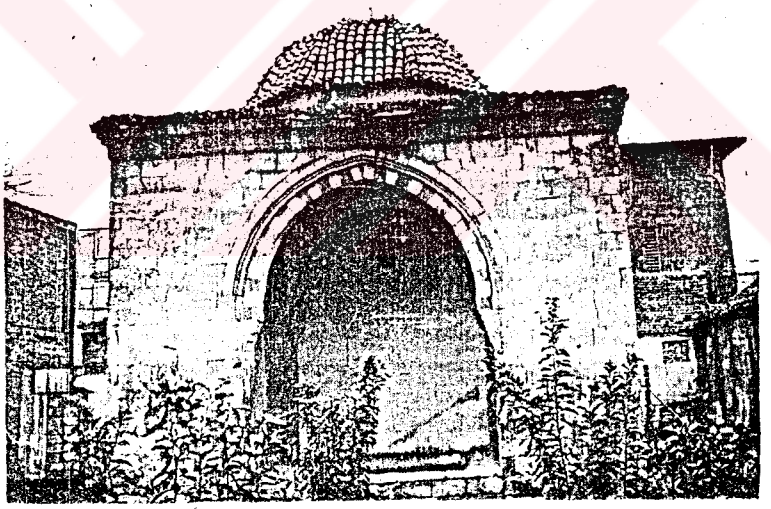
[1] ÇAM, N., Adana Ulucami Külliyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 33.
[2] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 112.
[3] ÇAM, N., ay. es., s. 31.
[4] GÜNDOĞDU, H., Dulkadırlı Beyliği Mimarisi, Ankara, 1986, s. 91.
[5] ÇAM, N., ay. es. s. 32.
[6] ay. es., s. 31.
[7] ay. es., s. 34.

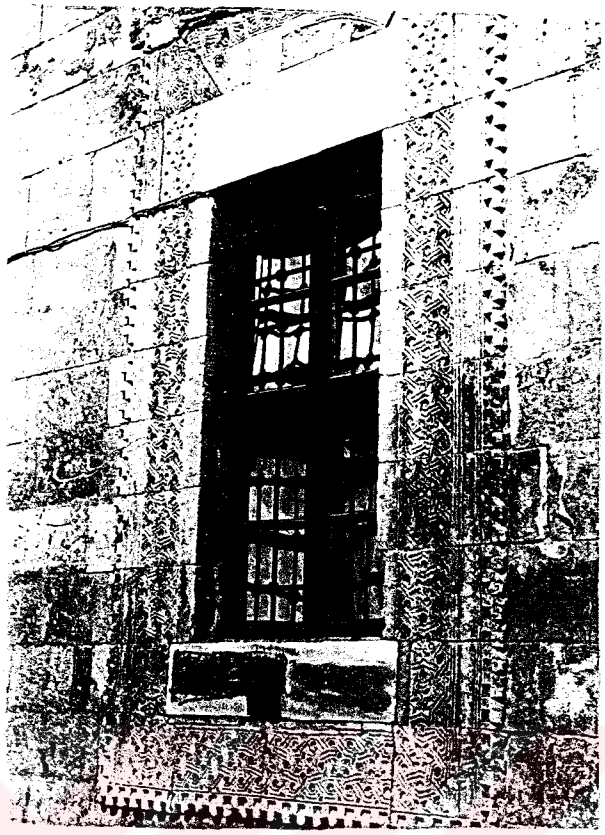
Şekil-2- Ulucami Medresesi'nin batısında yeralan taç kapısı

Şekil-3- Ulucami Medresesi'nin avlusunun genel görünüşü
Kaynak: N.ÇAM

Şekil-4- Ulucami Medresesi, dershane eyvanı
Kaynak: N.ÇAM

Şekil-5- Ulucami Medresesi, dershane eyvanının batı penceresi

İLİ: Adana	İLÇESİ: Merkez	MAHALLESİ: Ulucami	SOKAK: 72.Sokak
KADASTRO PAFTA: 47	ADA: 137	PARSEL: 16-17	
ADI: CUMA FAKIH MESCİDİ	YAPTIRAN: Cuma Fakıh	KİTABE: Var	
	YAPIM TARİHİ: 1541	MİMARİ ÇAĞI: Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM: Anıtsal Dini Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ: Vakıflar Gn.Müd.	BUGÜNKÜ KULLANICISI: Vakıflar Gn.Müd.	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM		
A	İYİ	A		A		YOK
B	ORTA	B		B	X	İZİ VAR
C	X KÖTÜ	C	X	C		ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A		A		A		A	
B	X	B	X	B	X	B	X
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Mescit

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Mescit

ÖNERİLEN KULLANIMI : Mescit

YAPILAN ONARIMLAR : 1891 onarımı

AYRINTILI TANIMI :

Giriş kapısındaki kitabesinden anlaşıldığına göre, mescit, Piri paşa döneminde(948 H.) 1541 tarihinde Cuma Fakıh tarafından yaptırılmış ve(1309 H.) 1891'de de Mehmet Zahid ve Mehmet Arif kardeşler tarafından onarımı yaptırılarak yenilenmiştir[1].

Dikdörtgen planda iki katlı küçük bir yapı olan mescit dıştan dışa 9 x 8 boyutlarındadır[2]. Zemin katında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait dükkanlar bulunan mescidin, üst katına taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Mescidin giriş kapısının solunda ve güney duvarında ikişer, doğu ve batı duvarında üçer pencere,mekanı aydınlatmaktadır(Şekil 1). Mescidin mihrabı çok sade, minberi küçük ve ahşaptır[3]. Bunların son yıllarda onarıldığı, hatta yenilendiği düşünülmektedir. İçte ve dışta süslemesi olmayan mescidin üstü toprak damdır, minaresi yoktur[4].

Mescidin ikinci kat seviyesinde ve güney-batısında yeralan

medresesi, dört odadan oluşmaktaydı. Mescidle arasında ince uzun bir avlu bulunan ve 1891'de mescitle birlikte onarılan medrese günümüze ulaşamamıştır.

Kaynakça:

[1] YÜKSEL, M., Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler, Adana Türkocağı Şubesi Yayını, Adana, s. 43.
[2] KARTEKİN, E., Ramazanoğulları Beyliği Tarihi, İstanbul, 1979, s. 43.
[3] YÜKSEL, M., ay. es., s. 43.
[4] KARTEKİN, E., ay. es., s. 112.
[5] YÜKSEL, M., ay. es., s. 43.

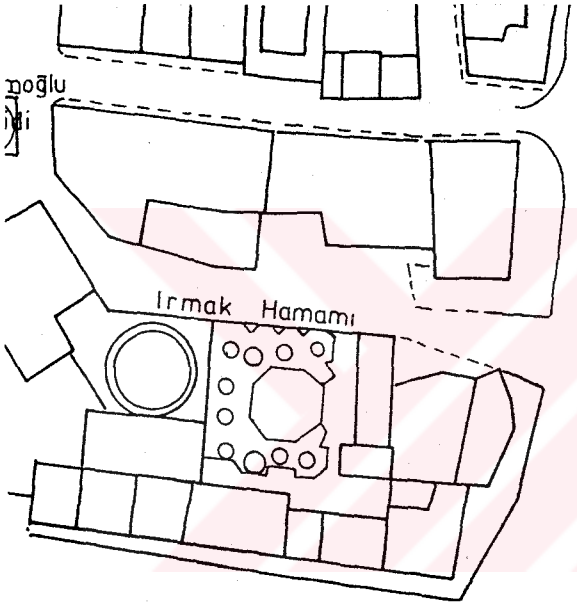
Şekil-1- Cuma Fakıh Mescidi

İLİ: Adana	İLÇESİ: Merkez	MAHALLESİ: Ulucami	SOKAK: 71. Sokak
KADASTRO PAFTA: 48	ADA: 139	PARSEL: 26	
ADI: IRMAK HAMAMI	YAPTIRAN: Ramazanoğulları	KİTABE: Var	
	YAPIM TARİHİ: 17. yüzyıl	MİMARİ ÇAĞI: Roma Devri, Beylikler Dönemi	
GENEL TANIM: Anıtsal Yapı	BUGÜNKÜ SAHİBİ: Özel Şahıs	BUGÜNKÜ KULLANICISI: Özel Şahıs	

KORUMA DURUMU		SÜSLEME ELEMANLARI		NEM	
A	İYİ	A		A	YOK
B	ORTA	B	X	B	X İZİ VAR
C	KÖTÜ	C		C	ÖNEMLİ

TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI	
A		A		A		A	
B	X	B	X	B	X	B	X
C		C		C		C	

VAZİYET PLANI :

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ALTYAPI
	X	X	X

ORİJİNAL KULLANIMI : Hamam

BUGÜNKÜ KULLANIMI : Hamam

ÖNERİLEN KULLANIMI : Hamam

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIMI : Piri Paşa vakfından olan hamam Seyhan Nehri'ne yakınlığından dolayı bu ismi almıştır[1]. Ramazanoğulları Beyliği'nin son döneminde, Geç Roma devrinden kalma bir hamamın temelleri ve bazı duvarları üzerine kurulmuş olan Irmak Hamamı'nda, külhan kısmındaki değişik temel taşları ve tuğla-kargir yapım sistemi, Türk devrine ait olan kısımlardan ayrıcalık göstermektedir[2].

Genel hatları ile 37.50-30.50 ölçüsünde dikdörtgen bir plana sahip olan bu hamam da diğer klasik tip hamamlarda olduğu gibi soyunmalık, soğukluk, sıcaklık ve külhan olarak dört bölümden meydana gelmiştir[3].

Soyunmalığı tromp geçişli büyük bir kubbe, soğukluğu üç kubbe, sıcaklığı da merkezi bir kubbe ile örtülü olan hamam Adana'daki diğer Türk hamamları ile büyük benzerlik göstermektedir[4] (Şekil 1).

Kaynakça:

[1] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 39.

[2] ALTAY, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana, 1965, s. 26.

[3] ay. es., s. 27.

[4] Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 39.

Şekil 1-Irmak Hamamı

Ek L SOSYAL ANKET ÖRNEĞİ

Anketin Yapıldığı İl: ADANA Gün: 19.3.1991 Saat: 13.30

Mahalle: Ulucami Mah. Cadde/Sokak: 70.Sok. Kapı no: 15

Binanın Kullanımı: Konut

1) Evin Kullanıcıları:

Ad, Soyad	Doğum Yeri	Yaş	Cinsiyeti	Medeni Hali	Öğrenimi	İşi	Görüşülen kişi ile yakınlığı
BESİM BÖLEN ALİ	ADANA	75	ERKEK	DUL	LİSE	MERMERCİ	KENDİSİ
KANAT SEMA	ADANA	68	ERKEK	EVLİ	ORTAOKUL	EMEKLİ	ENİŞTESİ
KANAT	ADANA	67	KADIN	EVLİ	ORTAOKUL	EVKADINI	KARDEŞİ

2) Evin erkeği meslek değiştirdi mi? ⊛ Evet ○ Hayır

3) Evet ise eski mesleği ne idi? Nakliyeci

4) Evin gelirinde farklılık oldumu? ○ Evet Düştü
⊛ Hayır Yükseldi

5) Aylık ortalama geliriniz nedir? 2.000.000 .-TL

6) Adana'nın yerlisi misiniz? ⊛ Evet ○ Hayır

7) Cevabınız hayır ise, nereden geldiniz?
, kaç yılında geldiniz?
, geliş nedeniniz?
, geldiğiniz yerde ne iş yapardınız?

8) Daha önce nerede oturuyordunuz? ⊛ Aynı yerde
İl: İlçe Köy: Mah.:

9) Daha önce nasıl bir konutta oturuyordunuz?
⊛ Aynı evde
○ Çok katlı apartman
○ Tek ya da iki katlı bet.
○ Gecekondu
○ Geleneksel türde yapı

10) Mahallenizden memnunmusunuz? ⊛ Evet ○ Hayır

11) Mahalleyi gürültülü buluyormusunuz? ⊛ Evet ○ Hayır

12) Mahalleyi kalabalık buluyormusunuz? ⊛ Evet ○ Hayır

13) iyi görüştüğünüz kaç komşunuz var? ⊛ 1-3
○ 4-6
○ Hiç yok

14) Aynı mahallede oturan akrabalarınız var mı?
○ Evet ⊛ Hayır

15) Evin sahibi misiniz? ⊛ Evet ○ Hayır

16) Hayır ise, evin kirası ne kadardır? -

17) Evet ise, evinizi satsanız kaça satardınız? 300.000.000 TL

18) Evinizden memnunmusunuz? ⊛ Evet ○ Hayır

19) Evet ise, neden? Tavanların yüksek olmasından dolayı havadar, yazın serin oluyur. Ahşap ev olduğundan kışın da ısınması kolay oluyor.

20) Hayır ise, neden? -

21) Evinizde kaç oda var? 11

22) Evinizdeki oda sayısı yeterli midir? ⊛ Evet ○ Hayır

23) Bu evin yapılışından bu yana ilaveler varmıdır?
⊛ Evet ○ Hayır

24) Evet ise, neler? Zemin kattaki mutfağın ön cephesine kapı açılarak dükkan haline getirilmiştir.

25) Konuta ilave yapma imkanınız olsa önce ne ilave ederdiniz?
Banyo, WC, Mutfak

26) Evinizde mutfak ve banyonuz varmı? ⊛ Evet ○ Hayır

27) Mutfak sıhhi donatı açısından yeterli mi? ○ Evet ⊛ Hayır

28) Banyo-WC gibi hacimlerde sıhhi donatı yeterli mi?
○ Evet ⊛ Hayır

29) Yıkandığınız yerde şunlardan hangileri var?
⊛ Şehir suyu ○ Küvet
⊛ Duş ○ Termosifon
○ Şofben ⊛ Sıcak su

30) Helanız alaturka mı? ⊛ Evet ○ Hayır

31) Hangi tipi tercih ederdiniz? ⊛ Alaturka ○ Alafranga

32) Evinizi ne şekilde ısıtıyorsunuz?
○ Kömür sobası ⊛ Odun sobası
○ Gaz sobası ○ Kalorifer
○ Merkezi ısıtma ○ Şömine

33) Çocukların ayrı odaları varmı? ○ Evet ○ Hayır

34) Çocuklar nerede oynarlar?

35) Nerede ders çalışırlar?

36) Evinizde yemeği nerede yiyorsunuz? Yeterli mi?
Salonda, yeterli.

37) Evinizin güneş ve hava almasından memnunmusunuz?

⊛ Evet ○ Hayır

38) Bahçeniz varmı? ⊛ Evet ○ Hayır

39) Bahçeyi hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?

Malzeme depoluyorum.

40) Taşınmayı düşünüyormusunuz? ○ Evet ⊛ Hayır

41) Taşınacaksanız veya taşınabilseydiniz nasıl bir evde oturmak isterdiniz?

○ Müstakil konut
○ Apartman
○ Daha iyi durumdaki geleneksel türde ev
○ Diğer

42) Taşınsanız nereye taşınmak istersiniz?

43) Sizce bu binaya ne gibi bir müdahale yapılmalıdır?

○ Yıkılması gerekir.
⊛ Bakım-onarım yapılmalıdır.
○ Sıhhi donatı getirilmelidir.
○ İç mekanlar büyütülmelidir.
○ Bahçede onarım yapılmalıdır.

44) Evinizin tamiratı için taşınmak zorunda kalsaydınız, tamirattan sonra tekrar bu eve dönmek istermiydiniz?

⊛ Evet ○ Hayır

45) Evinizin tamiratı için para ayırabilirmisiniz?

○ Evet ⊛ Hayır

46) Ne kadar ayırabilirsiniz?(Ayda)

47) Evinizin tamiri faaliyetine katılırmıydınız?

○ Evet ⊛ Hayır

48) Bu evin yerine çok katlı bina yapımı talebi varmı?

⊛ Evet ○ Hayır

49) Siz bu talepleri olumlu karşılıyormusunuz?

⊛ Evet ○ Hayır

50) Şu araçlardan hangilerine sahipsiniz?

⊛ Buzdolabı	○ Otomobil
⊛ Çamaşır Makinası	○ Traktör
⊛ Radyo-teyp	⊛ Kamyonet
⊛ Televizyon	○ Bisiklet
⊛ Fırın	○ Hiçbiri
⊛ Dikiş makinesi	

51) Sizce eski evler korunmalı mıdır?

○ Evet ○ Hayır ⊛ Bazıları

52) Eski evlerde de yeni evlerde bulunan düzenlemeleri bulsaydınız tercihiniz hangisi olurdu?

⊛ Eski ○ Yeni

53) Evinizin şunlardan hangilerine yakın olmasını isterdiniz?

○ Okul	○ Otopark
○ Çarşı	○ Sinema
○ Kahvehane	○ Tiyatro
○ Park	○ Spor alanları
○ Eğlenme-dinlenme yerleri	○ Çocuk parkı
○ Cami	○ Otobüs-minübüs durağı
○ Kilise	⊛ İhtiyacım olan yerlere evim yakın

Ek M SOSYAL ANKETLER SONUCU ELDE EDİLEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRMESİ (*)

1) Görüşme Yapılan Kullanıcı Sayısının Dağılımı

	Kişi
Sorulara yanıt veren kullanıcı sayısı	10
Görüşmeden kaçınan kullanıcı sayısı	1
TOPLAM	11

2) Görüşülen Kullanıcıların Oturdukları Sokaklara Göre Dağılımı

	Kişi
70. Sokak	5
72. Sokak	4
73. Sokak	1
TOPLAM	10

3) Görüşülen Kullanıcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	Kişi
25-45	4
46-60	4
61-85	2
TOPLAM	10

4) Görüşülen Kullanıcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Kişi
Erkek	2
Kadın	8
TOPLAM	10

5) Görüşülen Kullanıcıların Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Kişi
Okur Yazar Olmayan	4
İlkokul Mezunu	5

Ortaokul Mezunu	1
Lise Mezunu	-
TOPLAM	10

6) Görüşülen Kullanıcıların Mesleklere Göre Dağılımı

Meslekler	Kişi
Serbest Meslek	2
Evkadını	8
TOPLAM	10

7) Görüşülen Kullanıcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Kişi
Adana	4
Çevre ilçe ve köyler	2
Diğer İller	4
TOPLAM	10

8) Görüşülen Kullanıcıların Medeni Haline Göre Dağılımı

Medeni Hali	Kişi
Bekar	1
Evli	5
Dul	4
TOPLAM	10

9) Görüşülen Kullanıcıların Aile Tipine Göre Dağılımı

Aile Tipi	Kişi
Tek Kişi	2
Parçalanmış Aile	3
Çekirdek Aile	5
TOPLAM	10

10)Görüşülen Kullanıcılarda Meslek Değişimi

Yanıtlar	Kişi
Evet	5

Hayır	5
TOPLAM	10

11) Meslek Değiştiren Kullanıcıların Eski Mesleklere Göre Dağılımı

Meslekler	Kişi
Terzi	1
Bakkal	1
Tamirci	1
Tüccar	1
Seyyar Satıcı	1
TOPLAM	5

12) Meslek Değiştiren Kullanıcıların,Gelirlerinde Farklılık Olup Olmaması Üzerine Yanıtların Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet, düştü	-
Yükseldi	2
Hayır	2
Yanıtsız	1
TOPLAM	5

13) Görüşülen Kullanıcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi	Kişi
500.000'den düşük	3
500.000-1.000.000	5
1.000.000-1.500.000	1
1.500.000'den yüksek	1
TOPLAM	10

14) Görüşülen Kullanıcıların Adana'ya Geliş Zamanına Göre Dağılımı

Adana'ya Geliş Zamanı	Kişi
Adana'lı	4
1950'den önce	1

1950-60 arasında	2
1960-70 arasında	1
1970-80 arasında	1
1980-90 arasında	1
TOPLAM	10

15) Görüşülen Kullanıcıların Adana'ya Geliş Nedenine Göre Dağılımı

Geliş Nedeni	Kişi
İş nedeniyle	2
İş aramak için	3
Evlilik	1
TOPLAM	6

16) Görüşülen Kullanıcıların Geldikleri Yerde Yaptıkları İşe Göre Dağılımı

Meslekler	Kişi
Terzi	2
Yanıtsız	4
TOPLAM	6

17) Görüşülen Kullanıcıların Daha Önce Oturdukları Yere Göre Dağılımı

Daha Önce Oturulan Yer	Kişi
Aynı yerde	5
Başka mahallede	2
Başka ilçede	1
Başka ilde	1
Yanıtsız	1
TOPLAM	10

18) Görüşülen Kullanıcıların Daha Önce Oturdukları Konut Türüne Göre Dağılımı

Daha Önce Oturulan Konut Türü	Kişi
1-2 katlı betonarme yapı	4

Gecekondu	1
Geleneksel türde yapı	4
Yanıtsız	1
TOPLAM	10

19) Mahalleden Hoşnutluk Durumlarına Göre Kullanıcıların Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	10
Hayır	-
TOPLAM	10

20) Mahalledeki Gürültü Düzeyi Konusunda Kullanıcıların Yanıtlarının Dağılımı

Gürültü Düzeyi	Kişi
Gürültülü	2
Gürültüsüz	8
TOPLAM	10

21) Mahalledeki Kalabalıklık Düzeyi Konusunda Kullanıcıların Yanıtlarının Dağılımı

Kalabalıklık Düzeyi	Kişi
Kalabalık	4
Kalabalık değil	6
TOPLAM	10

22) Görüşülen Kullanıcıların Komşuları İle Görüşme Durumu Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Görüşülen Komşu Sayısı	Kişi
1-3 Kişi	4
4-6 Kişi	2
Hiç Yok	4
TOPLAM	10

23) Görüşülen Kullanıcıların Aynı Mahallede Bulunan Akrabaları Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	3
Hayır	7
TOPLAM	10

24) Kullanıcıların Konut Mülkiyetine Göre Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Ev Sahibi	3
Kiracı	7
TOPLAM	10

25) Kiracı Olan Kullanıcıların Konutlarının Yıllık Kirası Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
1.000.000-1.500.000	4
1.500.000-2.000.000	1
2.000.000'den yüksek	1
Kira Ödemiyor	1
TOPLAM	7

26) Mülk Sahibi Olan Kullanıcıların Konutları İçin Talep Ettikleri Fiat

Yanıtlar	Kişi
50.000.000	1
250.000.000	1
Yanıtsız	1
TOPLAM	3

27) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinden Hoşnutluk Durumları Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	8

Hayır	2
TOPLAM	10

28) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinden Hoşnutluk Nedenleri Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Bulunduğu Yer Nedeniyle	4
Havadar, güneşli, serin olması nedeniyle	6
Müstakil olması nedeniyle	1
TOPLAM	11

29) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinden Hoşnut Olmama Nedenleri Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Isıtılması güç olduğu için	1
Eski ve bakımı güç olduğu için	1
TOPLAM	2

30) Görüşülen Kullanıcıların Evlerindeki Oda Sayısı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
2 oda	1
3 oda	5
4 oda	2
5 oda	1
7 oda	1
TOPLAM	10

31) Görüşülen Kullanıcıların Evlerindeki Oda Sayısının Yeterliliği Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	7
Hayır	2
Bilmiyorum	1
TOPLAM	10

32) Görüşülen Kullanıcıların Konutlarına Sonradan İlave Yapılıp Yapılmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	7
Hayır	2
Bilmiyorum	1
TOPLAM	10

33) Görüşülen Kullanıcıların Sonradan Yapılan İlaveler Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Sofasına ve avlusuna servis mekanları eklenmiş	1
Sofaya oda ilave edilmiş	3
İç mekana betonarme merdiven, banyo, WC ve bölme duvarları eklenmiş	2
Betonarme bir ara kat ilave edilmiş	1
TOPLAM	7

34) Görüşülen Kullanıcıların Konutlara Yapmayı Düşündükleri İlaveler Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Mutfak-banyo-WC	3
Yanıtsız	7
TOPLAM	10

35) Görüşülen Kullanıcıların evlerinde Mutfak ve Banyo Bulunup Bulunmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	9
Hayır	1
TOPLAM	10

36) Görüşülen Kullanıcıların Mutfaklarının Sıhhi Donatı acısından Yeterli Olup Olmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	4
Hayır	5
TOPLAM	9

37) Görüşülen Kullanıcıların Banyo ve WC lerinin Sıhhi Donatı Açısından Yeterli Olup Olmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	1
Hayır	8
TOPLAM	9

38) Görüşülen Kullanıcıların Yıkandıkları Yerlerde Bulunan Donatılar Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Şehir Suyu	10
Duş	1
Şofben	1
Termosifon	-
Sıcak Su	6
TOPLAM	18

39) Görüşülen Kullanıcıların Helalarının Türü Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Alaturka	10
Alafranga	-
TOPLAM	10

40) Görüşülen Kullanıcıların WC Türü Konusunda Tercihleri

Yanıtlar	Kişi
Alaturka	9
Alafranga	1
TOPLAM	10

41) Görüşülen Kullanıcıların Evlerini Isıtma Şekilleri Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Odun Sobası	7
Kömür Sobası	-
Gaz Sobası	2
Şömine-Ocak	-
Isıtmıyor	1
TOPLAM	10

42) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinde Çocuklarının ayrı Odaları Olup Olmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Çocuk Yok	5
Evet	4
Hayır	1
TOPLAM	10

43) Görüşülen Kullanıcıların Çocuklarının Oynadığı Yer Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Çocukların Oynadığı Yer	Kişi
Çocuk Yok	5
Evde	2
Sokakta	3
TOPLAM	10

44) Görüşülen Kullanıcıların Çocuklarının Ders Çalıştığı Yer Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Çocukların Ders Çalıştığı Yer	Kişi
Çocuk Yok	5
Odasında	3
Oturma Odasında	2
TOPLAM	10

45) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinde Yemek Yedikleri Yer

Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yemek Yenilen Yer	Kişi
Mutfak	4
Sofa	3
Oda	3
TOPLAM	10

46) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinde Yemeği Yedikleri Yerin Yeterli Olup Olmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	10
Hayır	-
TOPLAM	10

47) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinin Güneş ve Hava Almasından Memnuniyetleri Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	9
Hayır	1
TOPLAM	10

48) Görüşülen Kullanıcıların Konutlarının Bahçesi Olup Olmadığı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	3
Hayır	7
TOPLAM	10

49) Görüşülen Kullanıcıların Bahçeyi Hangi Amaçlarla Kullandıkları Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Bahçeyi Kullanım Amacı	Kişi
Depolama	2
Kullanılmıyor	1
TOPLAM	3

50) Görüşülen Kullanıcıların Evlerinden Taşınmayı Düşünüp Düşünmedikleri Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	3
Hayır	7
TOPLAM	10

51) Görüşülen Kullanıcıların Oturmak İstedikleri Konut Türü Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Konut Türü	Kişi
Müstakil Bir Ev	4
Apartman	3
Daha iyi durumda olan bir geleneksel konut	3
TOPLAM	7

52) Görüşülen Kullanıcıların Adana'da Oturmak İstedikleri Yer Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yer	Kişi
Aynı mahallede	2
Baraj yolu	2
Mahfe Sığmaz	4
Cemalpaşa Mah.	1
Reşatbey Mah.	1
TOPLAM	10

53) Görüşülen Kullanıcıların Oturdukları Konuta Yapılması Gereken Müdahale Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Yıkılmalıdır	2
Bakım-Onarım Yapılmalıdır	8
Sıhhi donatı getirilmelidir	5
TOPLAM	15

54) Bakım ve Onarım Yapıldıktan Sonra Kullanıcıların Evlerine Dönmeyi İsteyip İstamedikleri Konusunda Yanıtlarının

Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	8
Hayır	2
TOPLAM	10

55) Görüşülen Kullanıcıların Konutlarının Bakım-Onarım İçin Para Ayırıp Ayıramayacağı Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Para Ayırabilir	2
Para Ayıramaz	8
TOPLAM	10

56) Görüşülen Kullanıcılardan Konutlarının Bakım-Onarım İçin Para Ayırabilecek Olanların Verebileceği Miktar

Verilecek Para Miktarı (Ayda)	Kişi
100.000TL.	1
500.000TL.	1
TOPLAM	2

57) Bakım-Onarım Faaliyetine Katılım Konusunda Kullanıcıların Yanıtları

Yanıtlar	Kişi
Evet	2
Hayır	8
TOPLAM	10

58) KullanıcılarınEvlerinin Yerine Çok Katlı Bina Yapım Talebinin Olup Olmadığı Konusunda Kullanıcı Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	4
Hayır	3
Bilmiyorum	3
TOPLAM	10

59) Görüşülen Kullanıcıların Çok Katlı Bina Yapım Talebini Olumlu Karşılayıp Karşılamadıkları Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	3
Hayır	5
Yanıtsız	2
TOPLAM	10

60) Görüşülen Kullanıcıların Mevcut Donatıları

Donatı	Kişi
Otomobil	2
Traktör	1
Buzdolabı	7
Çamaşır Makinası	4
Radyo-teyp	2
TV	6
Dikiş Makinası	6
Fırın	5
Hiçbiri	2
TOPLAM	35

61) Görüşülen Kullanıcıların Eski Evlerin Korunup Korunmaması Konusunda Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Evet	3
Hayır	1
Bazıları	6
TOPLAM	10

62) Eski Evlerde, Yeni Evlerde Bulunan Düzenlemelerin Bulunması Durumunda, Kullanıcıların Tercihlerinin Dağılımı

Yanıtlar	Kişi
Eski	5
Yeni	5
TOPLAM	10

63) Kullanıcıların, Konutlarının Yakın Olmasını istediği Yerlerin Dağılımı

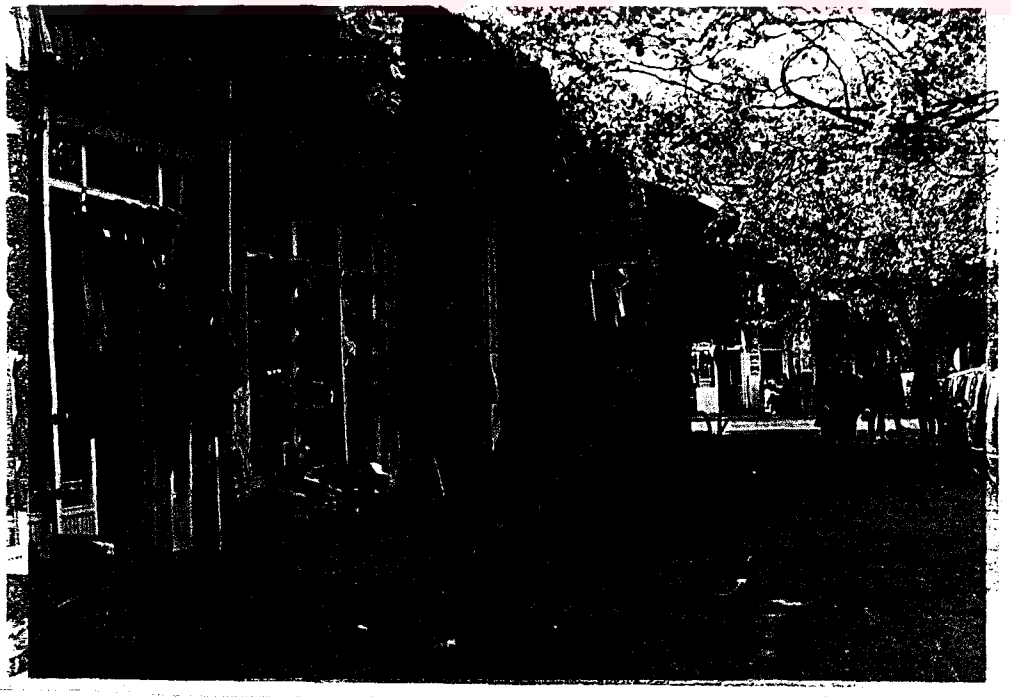
Yanıtlar	Kişi
Okul	-
Çarşı	-
Kahvehane	-
Park	-
Eğlence Yeri	-
Cami	-
Kilise	-
Otopark	-
Sinema	-
Spor Alanları	-
Otobüs Durağı	-
İhtiyacım olan yerlere evim yakın	10
TOPLAM	10

(*) Bu tabloların oluşturulmasında Alper ÜNLÜ'nün "Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model" adlı çalışmasından faydalanılmıştır.
ÜNLÜ, A., Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayını, Doktora Tezi, İstanbul, 1986, s. 52-61.

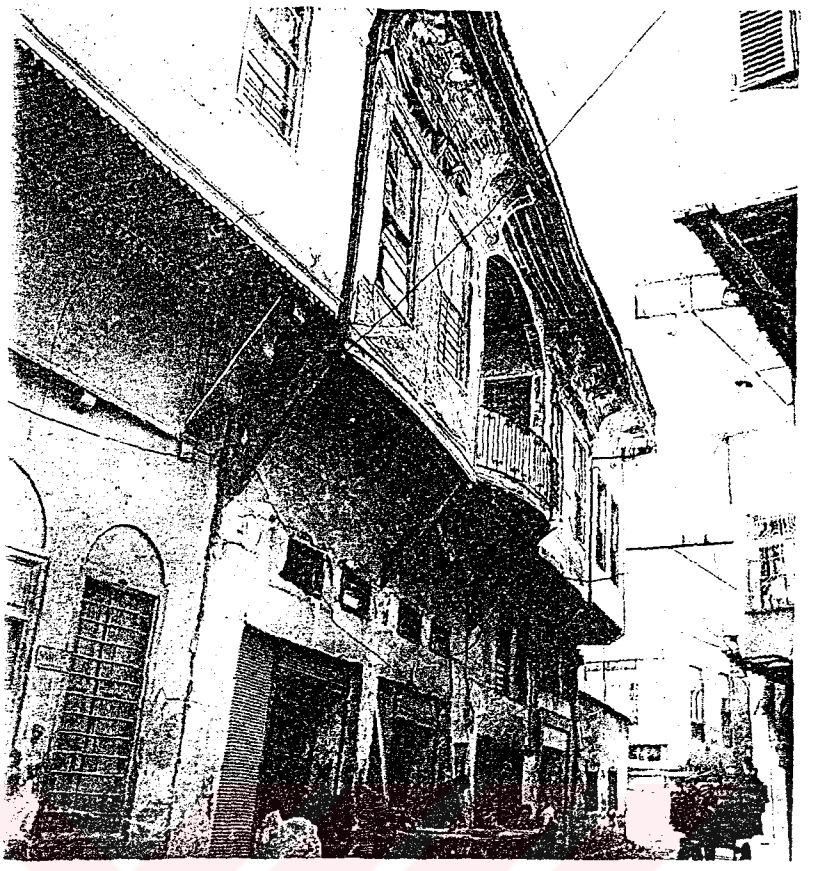
Ek 0

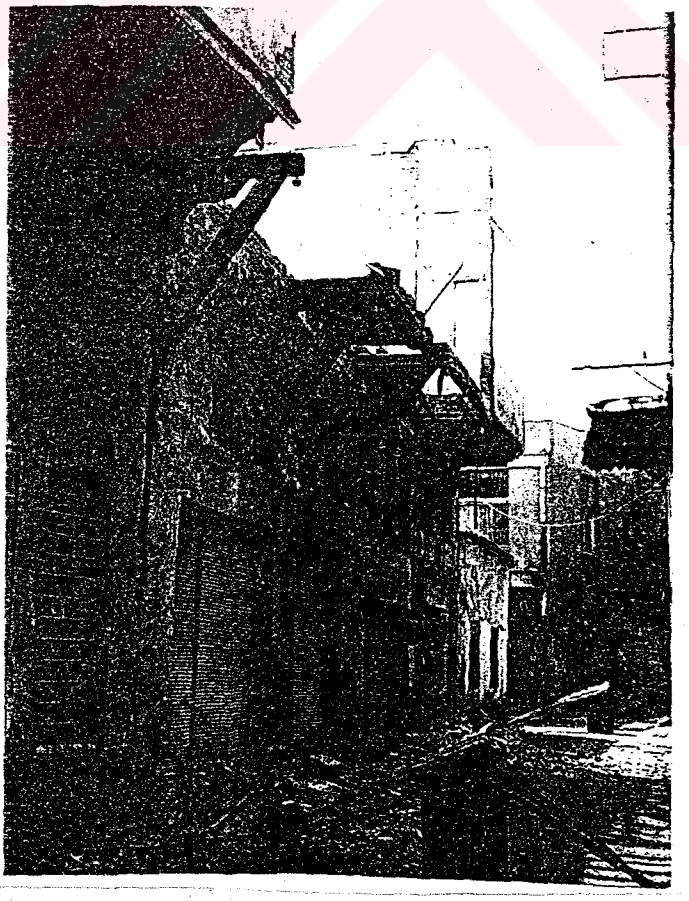
Şekil 0.1 Ulus Caddesi'nde yeralan tarihi kapılardan biri

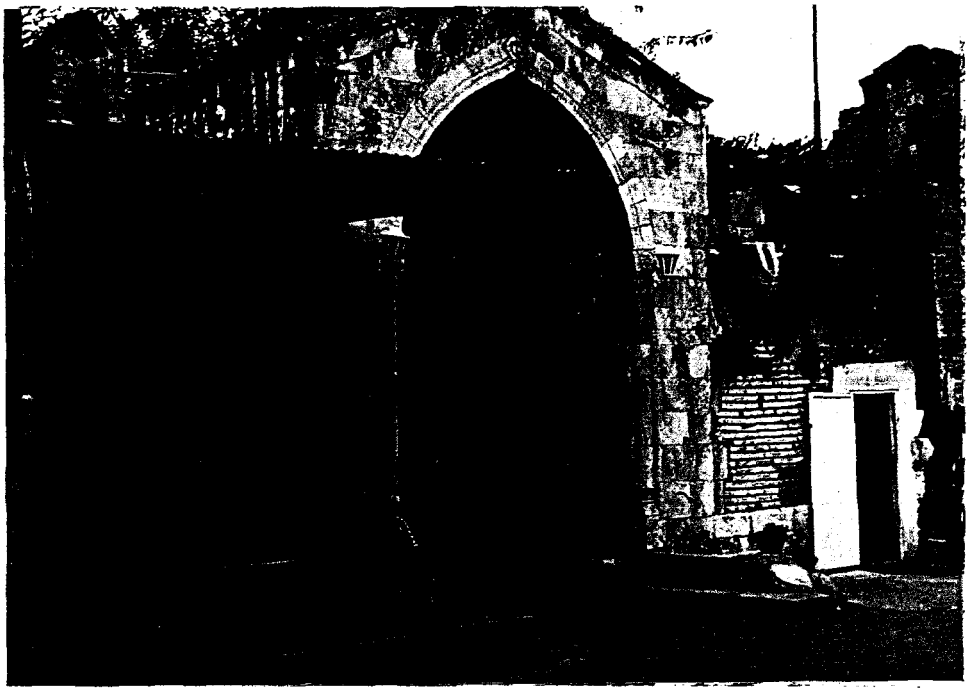
Şekil 0.2 Harem Dairesi'nin yanında yeralan dükkanlar

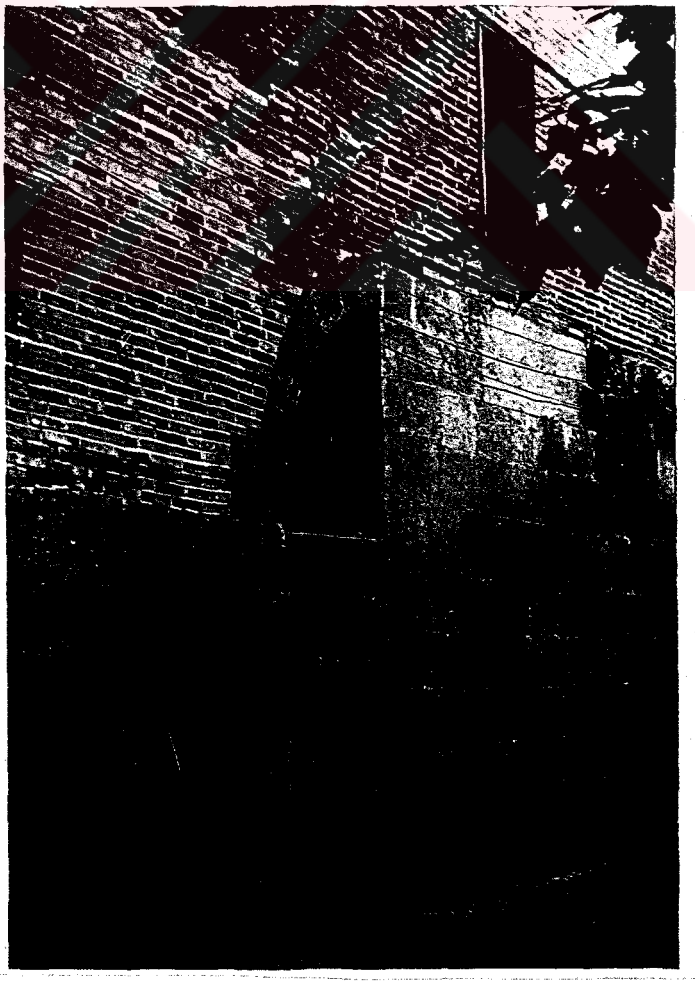
Şekil 0.3 72. Sokak'taki, 73 numaralı yapının önceki durumu

Şekil 0.4 Aynı yapının yıkıldıktan sonraki durumu

Şekil 0.5 Ulucami Medresesi'nin girişinde yeralan çeşmeler ve umumi WC

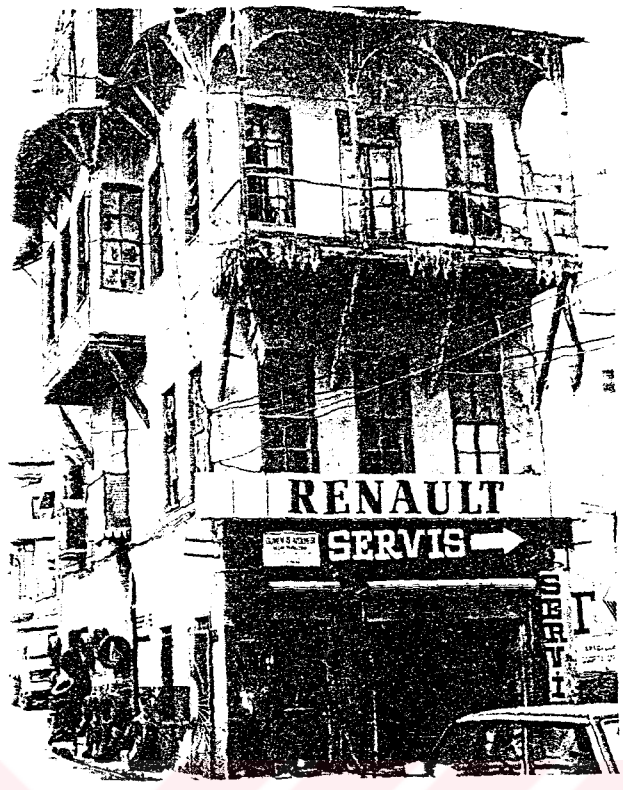
Şekil 0.6 Harem Dairesi'nin batı cephesindeki, sonradan kapatılmış olan yarım sivri kemerli giriş

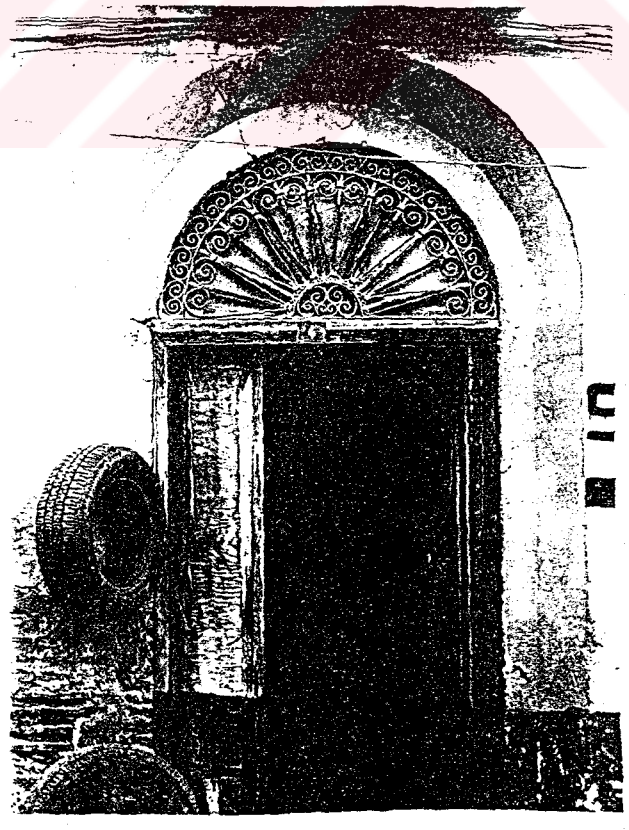
Şekil 0.7 Harem Dairesi'ndeki dehlizin içine sonradan inşa edilmiş olan umumi WC

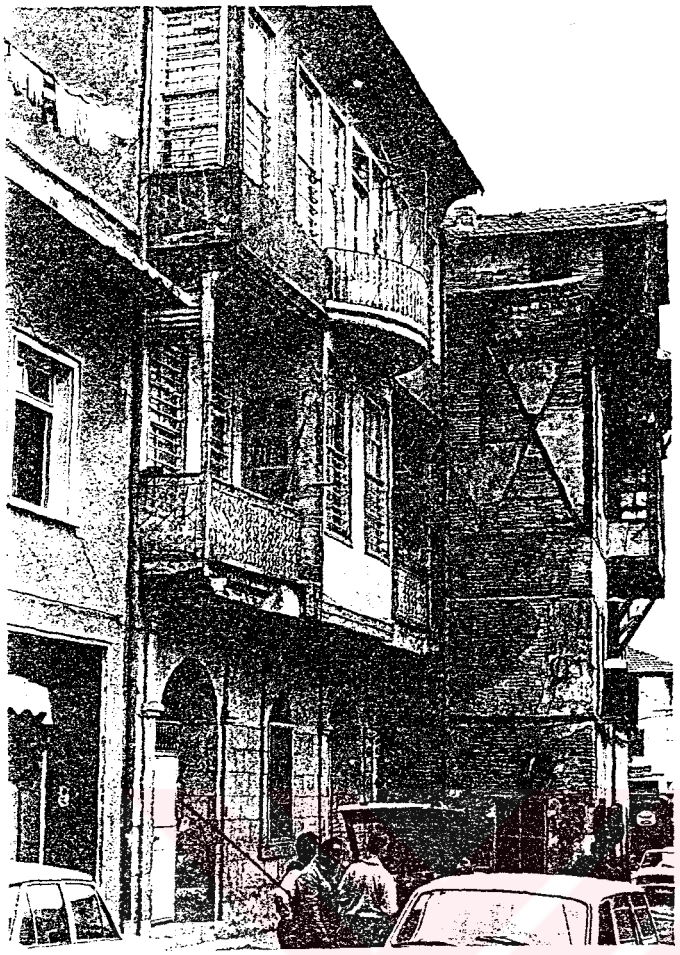
Şekil 0.8 İnkılap İlkokulu

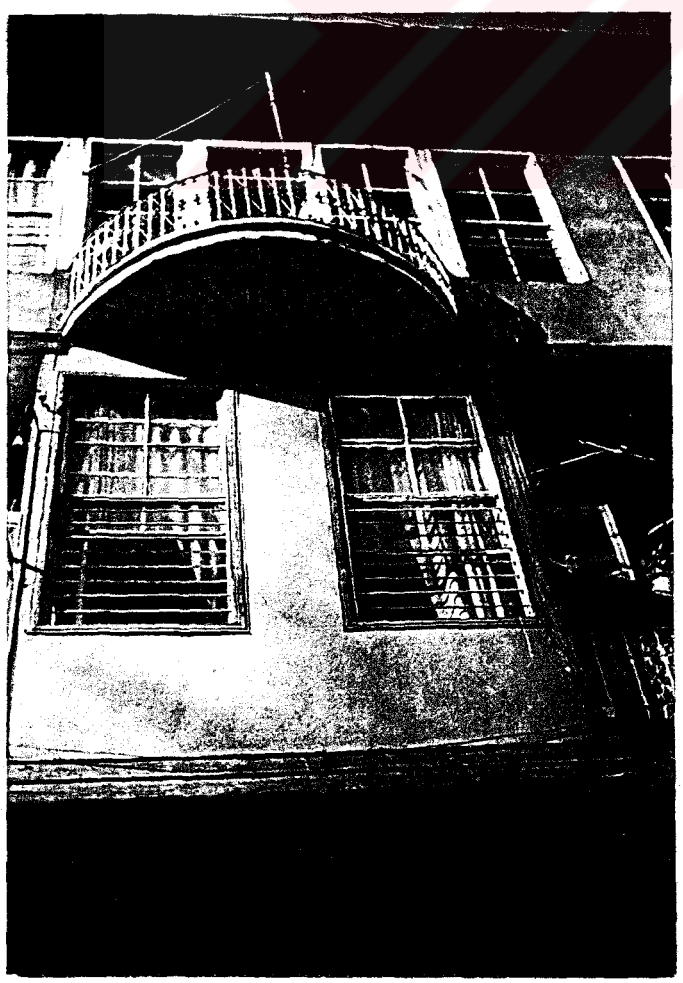
Şekil 0.9 70. Sokak'taki, 4 numaralı yapının doğu cephesi

Şekil 0.10 70. Sokak'taki, 4 numaralı yapının giriş kapısı

Şekil 0.11 70. Sokak, 6-8 numaralı yapının ön cephesi

Şekil 0.12 70. Sokak, 6-8 numaralı yapının cephesinden detay

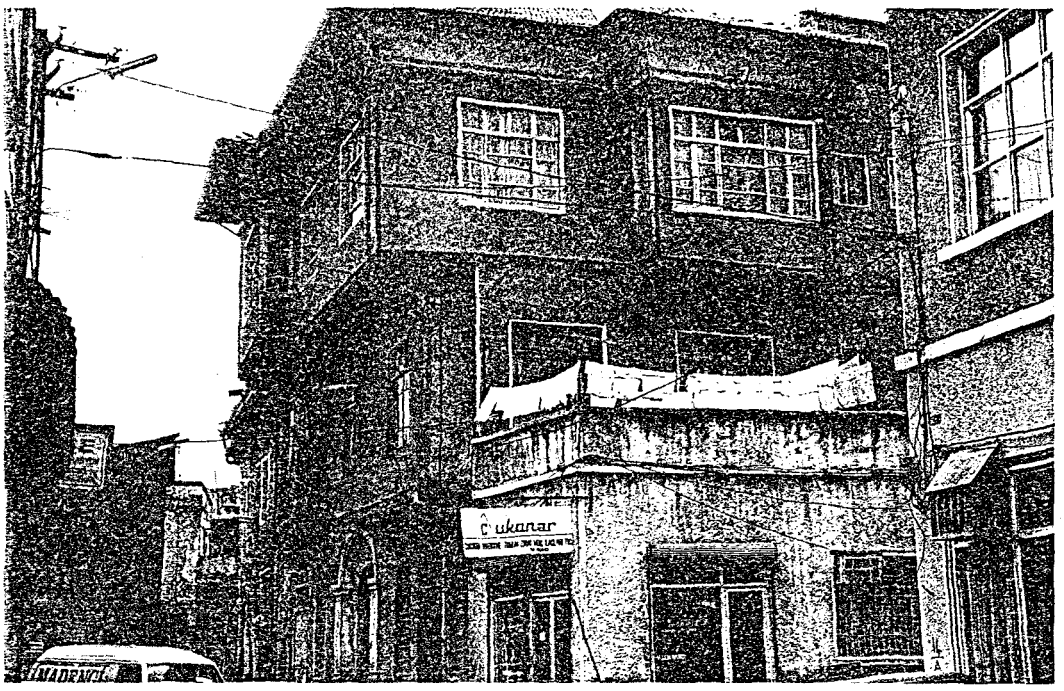
Şekil 0.13 70. Sokak, 15 numaralı yapının avlu cephesi

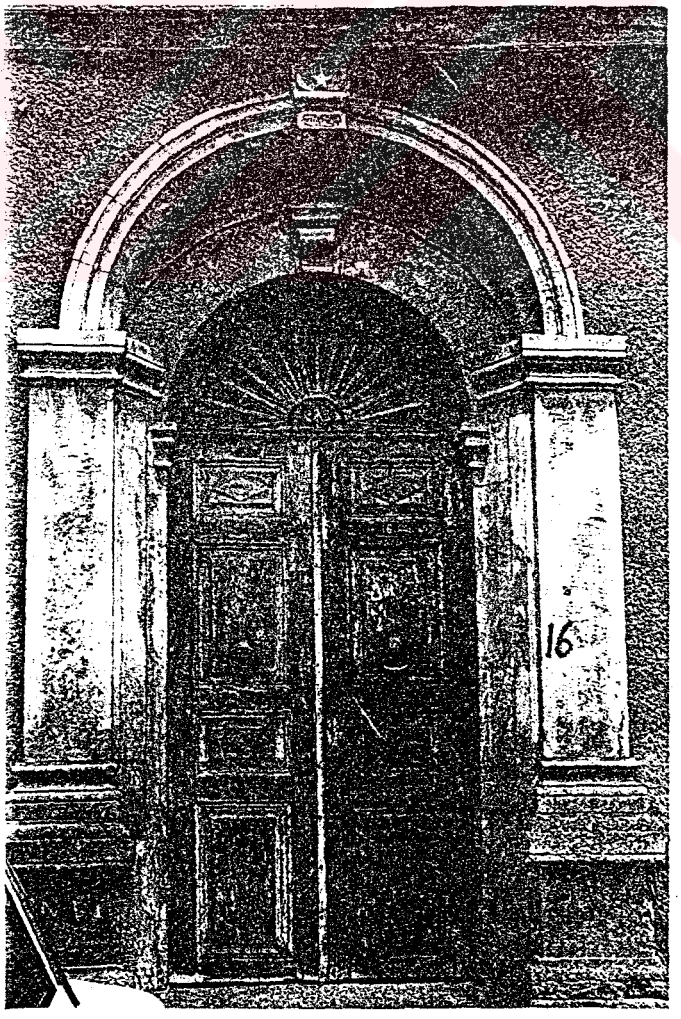
Şekil 0.14 70. Sokak, 15 numaralı yapının
70. sokak cephesi

Şekil 0.15 70. Sokak, 16 numaralı yapının ön cephesi

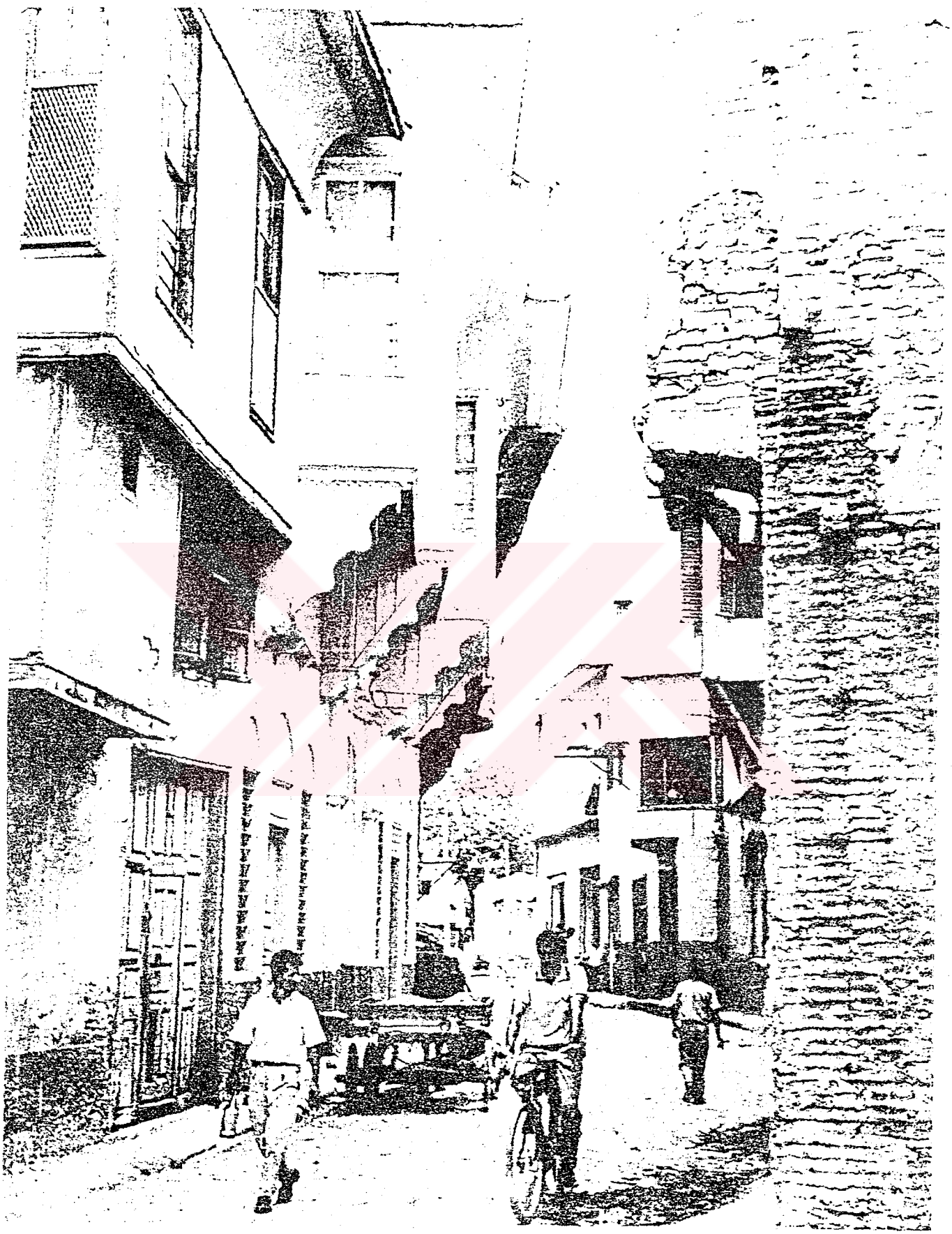
Şekil 0.16 70. Sokak, 16 numaralı yapının yan cephesi

Şekil 0.17 70. Sokak, 16 numaralı yapının giriş kapısı

Şekil 0.18 72. Sokak, 65-67-69 numaralı
konutun ön cephesi

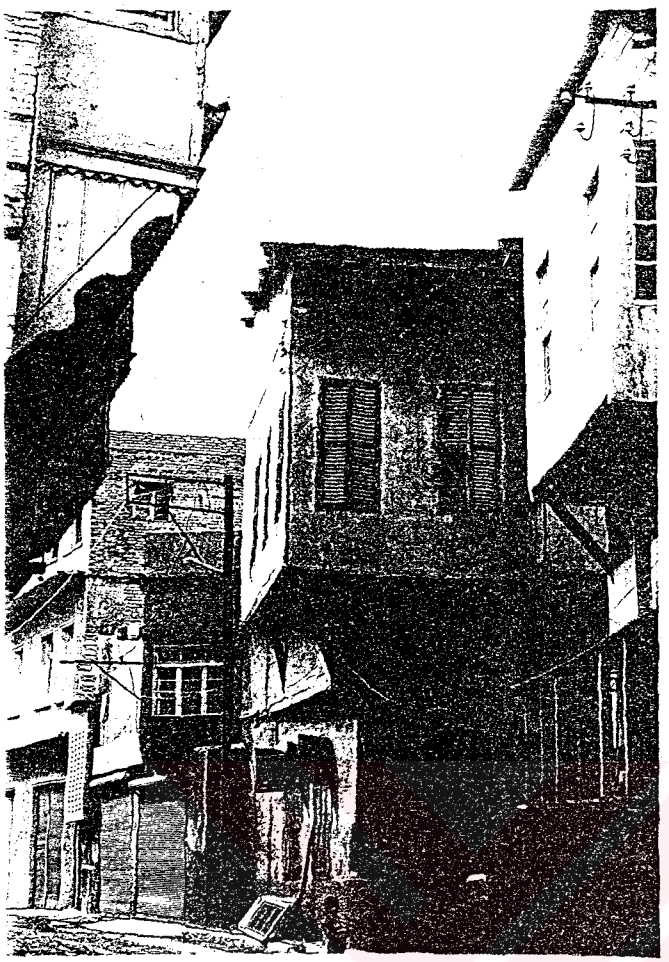
Şekil 0.19 72. Sokak, 65-67-69 numaralı yapı ve çevresinin 1960'lardaki durumu

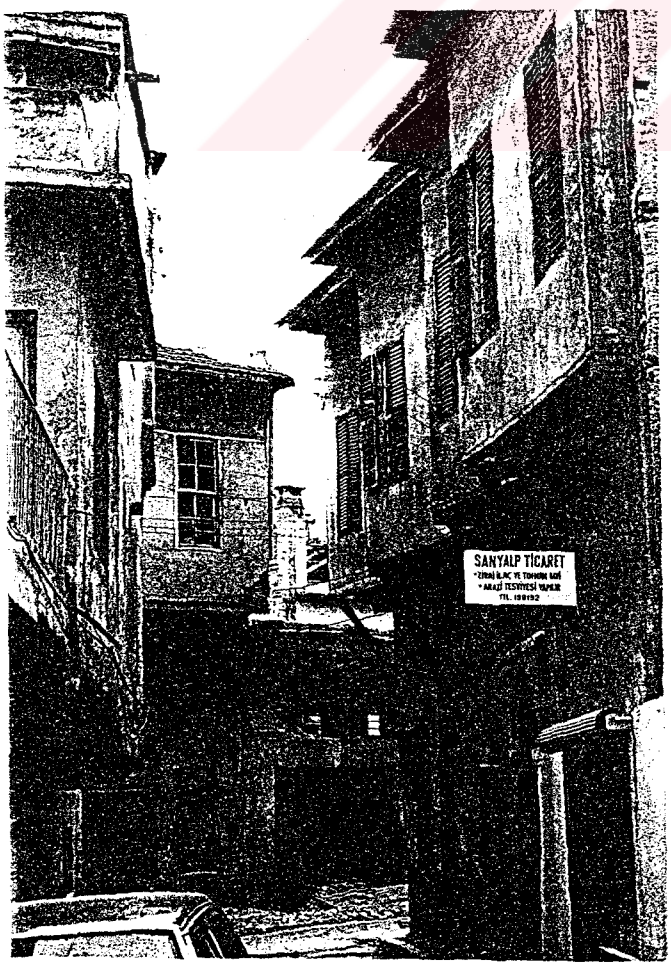
Şekil 0.20 70. Sokak 65-67-69 numaralı yapı ve çevresinin günümüzdeki durumu

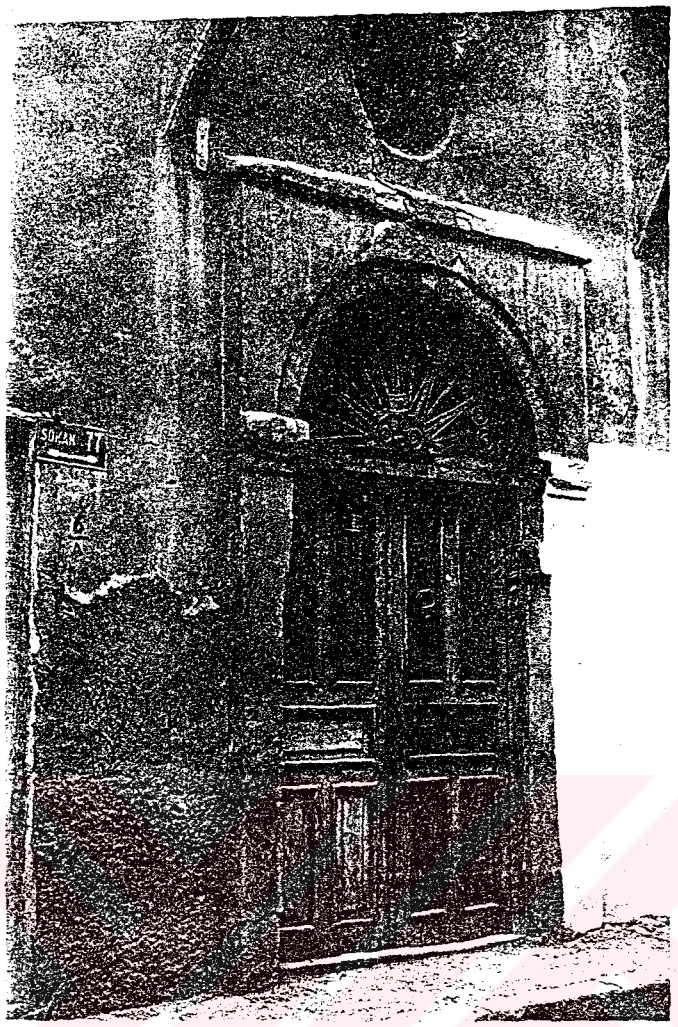
şekil 0.21 70. Sokak, 67 numaralı yapının kapısı

Şekil 0.22 77.Sokak,
6 numaralı yapının,
72. sokak cephesi

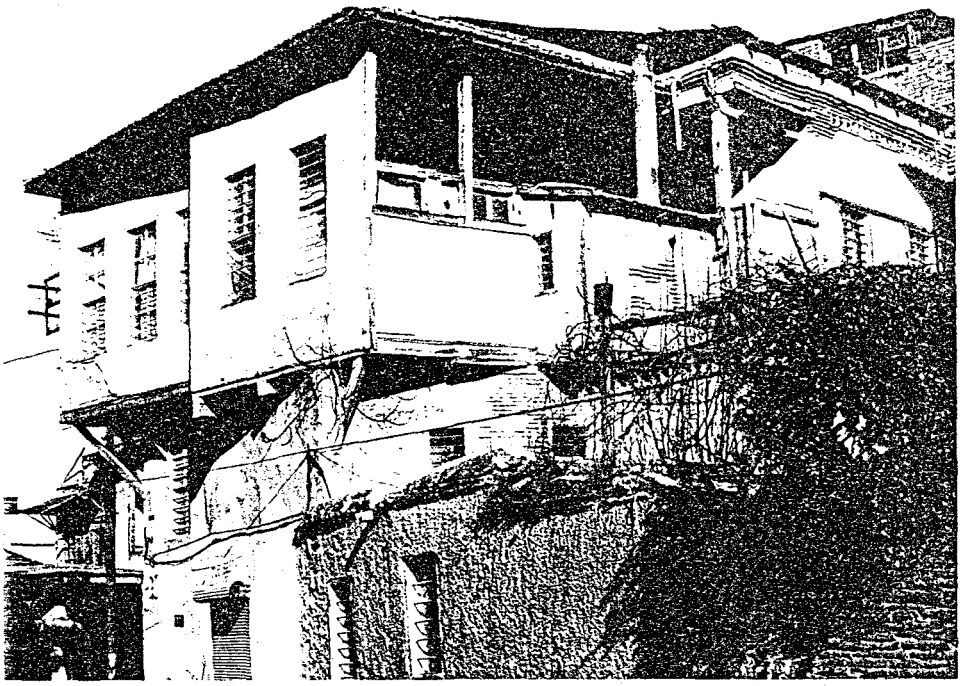
Şekil 0.23 77. Sokak, 6
numaralı yapının
ön cephesi

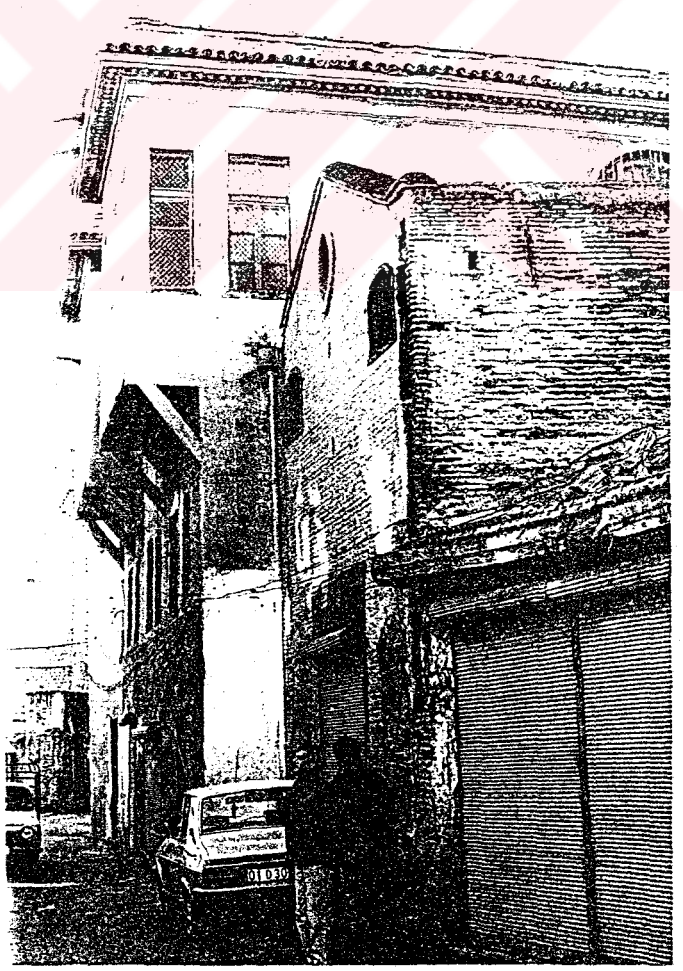
Şekil 0.24 77.Sokak, 6 numaralı yapının giriş kapısı

Şekil 0.25 Abidinpaşa Caddesi, 94 numaralı yapı ve çevresi

Şekil 0.26 Abidinpaşa Caddesi, 94 numaralı yapının, 77. Sokak cephesi

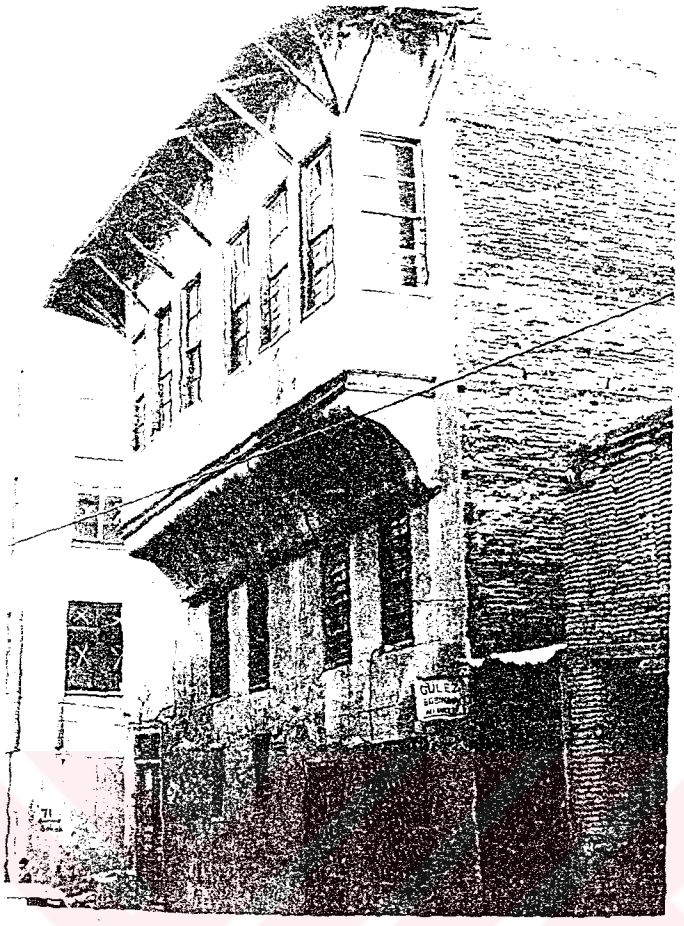
Şekil 0.27 73. Sokak, 37 numaralı yapı

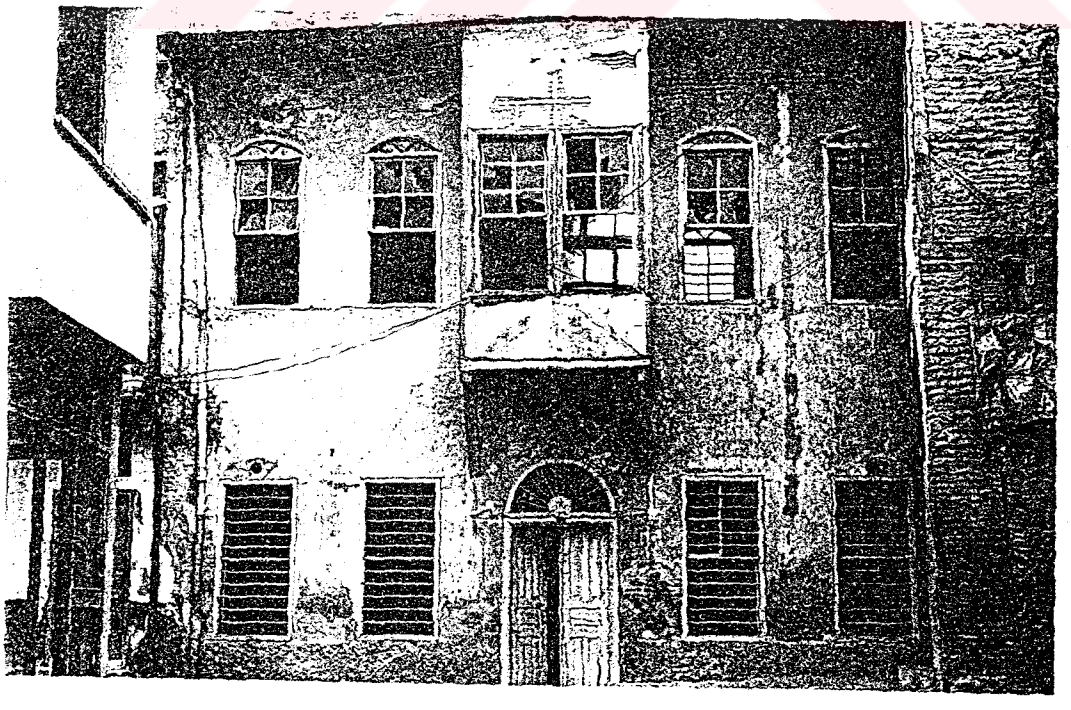
Şekil 0.28 73. Sokak, 37 numaralı yapı

Şekil 0.29 71. Sokak, 15 numaralı yapı

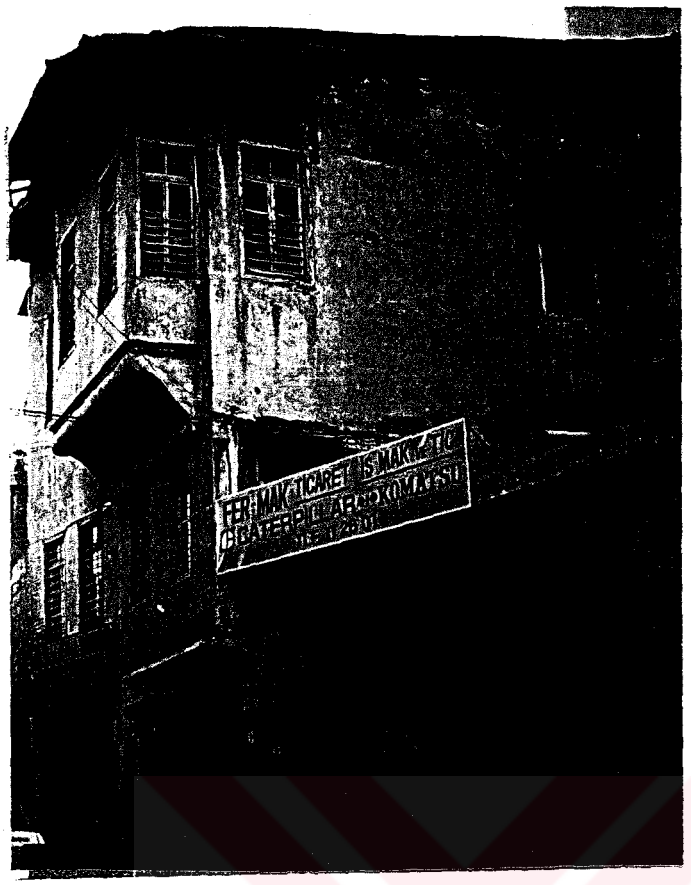
Şekil 0.30 71. Sokak, 15 numaralı yapı

Şekil 0.31 71. Sokak, 58 numaralı yapı

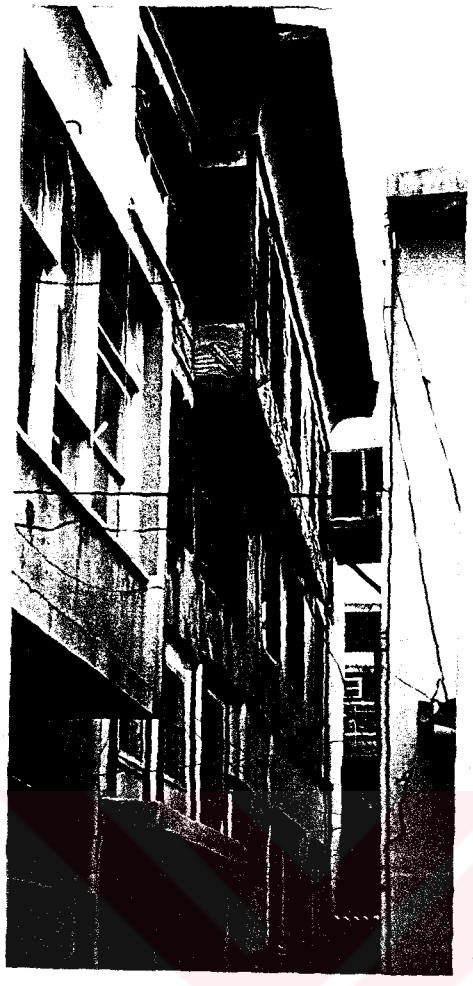
Şekil 0.32 71.Sokak, 36 numaralı ylapı

Şekil 0. 33 71. Sokak, 36 numaralı yapı

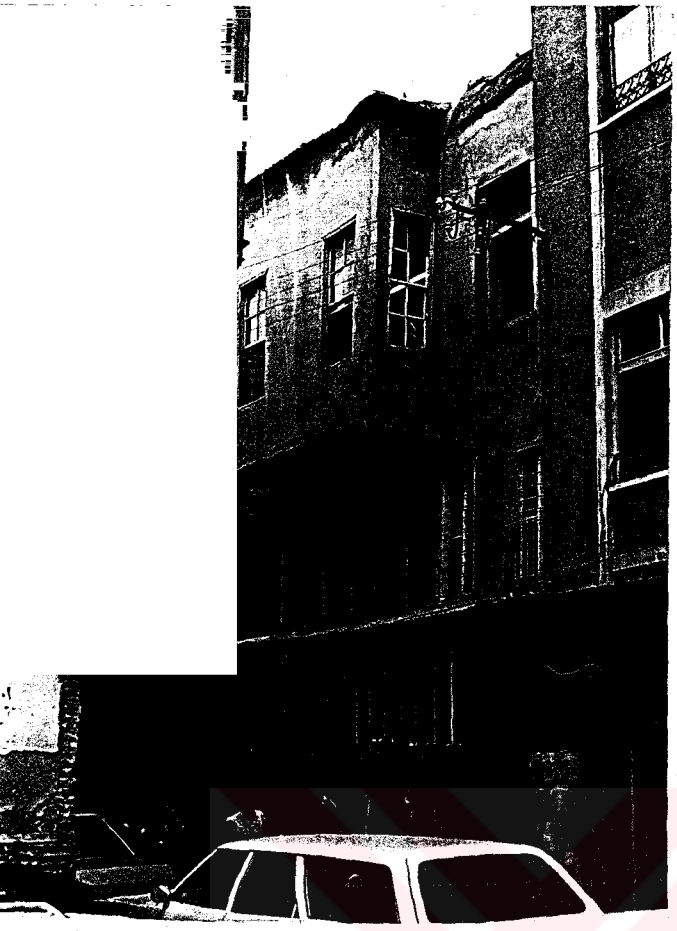
Şekil 0.34 70.Sokak, 21 numaralı yapı

Şekil 0.35 70.Sokak, 21 numaralı yapının çıkmaz sokak cephesi

Şekil 0.36 70.Sokak, 21 numaralı yapının 70.Sokak cephesi

Şekil 0.37 72.Sokak, 56 numaralı yapı

Şekil 0.38 Abidinpaşa Caddesi, 100 numaralı yapı

ÖZGEÇMİŞ

Mimar Figen DURMUŞ KARAMAN, 1966 yılında Adana'da doğmuştur. İlköğrenimini Karaman Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda tamamlamıştır. 1977'de Bursa Anadolu Lisesi'nde başladığı ortaöğrenimini, 1984'te Adana Anadolu Lisesi'nde tamamladıktan sonra aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimine başlamıştır. Lisans eğitiminin bitiminde, 1989 yılında, aynı üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsüne bağlı olarak, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon Programı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 1990 yılından itibaren Ç.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.